

KONSTÁNTINÁPOLY

UTIRAJZOK

IRTA

VÉRTESEI KÁROLY

HATVANÖT KÉPPÉL

BUDAPEST
ATHENAEUM IRODALMI ÉS NYOMDAI RÉSZVÉNYTÁRSULAT
1902

Konstantinápoly

ORIG. N.º	11.112	11
Ért. N.º	08	11
Lelet. N.º	11.112	79
	<i>Julius II</i>	

II. Abdul Hamid szultán.
Trónraléptekor.

120677

ZOMBOR.

BITTERMANN NÁNDOR ÉS FIA KÖNYV- ÉS KÖNYOMDÁJÁBÓL.

1902.

TARTALOM.

Oldal.

I. Ázsiából Európába.

Viz mindenütt. — Rhodus világítótornya. — Sziget világ. — Hires görögök. — Két világrész partja között — A hol Xerxes hidat veretett. — Ásit a sok ágyu. — A Dardanellák regéje — A hol Byron átuszta a Helleszpontot. — A tenger kulcsa. — A Márvány-tengerben. — Nem messze Rodosto. — Emlékezés II. Rákóczy Ferenczre. — Orosz-török békekötés. 17—21.

II. Konstantinápoly alá érkezés.

Látszik már Konstantinápoly. — Leáldozóban a nap. — A szultándsámik. — Feljött a hold. — Kigyulnak a világító tornyok. — A házak égő szemei. — Műezzinek éneke. — Áhitat és elragadtatás. — A viz csendjén. — Álomképeim közt Konstantinápoly. 22—28.

III. A szelámlík.

Még szinesebb volt a kép. — A Galata-tornyon török zászló. — A nagy ur teljes egyszerűségben. — A fény megmaradt. — Török katonaság. — Kíváncsiság az emberáradatban. — Rikító színek. — A hárem gyöngyvirágai. — Megmozdul a kép. — Hamidie-induló. — Török nagyok. — A plevnai oroszlán. — Gr. Széchenyi basa. — Az üveghintó. — Visszafojtott lélekzet. — Csok jása paradisah. — A paradisah imája. — A milyen a kezdet, olyan a vég. — Legyen Isten akaratja. 29—40.

IV. A tánczó dervisekről.

Mindenütt ott vannak. — Politikai és vallási izgatás. — Mit ígért Mohamed? — Fánátikus szekta. — Az alapító. — A szertartás. — Dervistáncz és török muzsika. 41—47.

V. Az üvöltő dervisekről.

A másik alapító. — Fatima álma. — Dervis ének. — Kidült szemek. — Üvöltés. — Dervis kuruzsolás. — Sokféle vallás, sokféle istenteremtés — Mikor a fánátikus megszilajul. — Nem nézem meg többet	48—52.
---	--------

VI. Egy nap a szultán kegyével.

Vérben gyökerező vonásunk. — A szultán figyelme. — Török-magyar barátkozás. — A császári yachton. — Beylerbey. — Kivülről szebb-e vagy belülről? — Ázsia földén. — Granada szülőtte. — Abdul Azis vendége. — Oszlopos fürdőcsarnok. — Mohamed égi paradicsoma a földön. — Egy kis pletykaság. — Tudja a török mi a szép. — A kilátások teljét élveztem. — Dolma Bakese. — Régi Szeráj. — A hol a görög császárok, török szultánok laktak. — A „Boldogságkapuja.“ — „Magas Porta.“ — A császári kincstárban. — A magyarok a Régi Szerájban vendégfogadáson	53—69.
---	--------

VII. Török-magyar barátkozás.

A török-magyar barátság megpecsételése. — A magyarok mint a török császár vendégei. — Fejedelmi estebéd. — Rákóczy induló. — Pohárköszöntők. — Kivilágítás és tűzijáték. — Ágyudörgés. — Poharzás közben	70—78.
--	--------

VIII. Az Arany Szaruból a Boszporuszra.

A föld legszebb pontja. — Miért legszebb? — Pompálkodó cziprusok. — Üdülve üdültem. — Mít mond Byron? — Pompás kertek, nyaralók. — Városok és falvak. — Minden pontról más kilátás. — Miért Arany Szaru? — Árboczerdő. — A népvándorlás ősi utja. — Dolma Bakese, Abdul Azis. — Csillag-kastély. — A Csirágán palota és foglya	79—90.
--	--------

IX. A Boszporuszon. (Európai part.)

Zsidó falu. — Albán falu. — Bebek. — A Boszporusznak legszűkebbre szorulása. — A hol annyi vér folyt. — Orbán mester. — II.	
---	--

Mohamed és az utolsó görög császár. — Iréne hercegnét megöli.
 — Az áruló. — A hol Dárius serege átvonult. — A két Hisszár.
 — A hol ellenséges hajó nem járhat. — Ismail basa kertje. —
 Kilátás két tengerre. — Calice báró nyári laka, mi, a nagykövet
 vendégei. — Illat árad mindenütt. — Modern szirének — Bouillon
 Gottfried platánfái. — Csatak temetője. — A Feketetenger tükre
 föltetszik - - - - -

91—107.

X. A Boszporuszon. (Ázsiai part.)

Hajónk fordul. — Török asszonyok és kisasszonyok. — Az ázsiai
 Olimp. — Medea és Jázonról. — Az Óriás-hegy és az óriás ember.
 — Madzsar-vár. — Zarándok hely. — Orosz-török békekötés. —
 Madárének. — Nagy falu. — Sajka siklások. — Angol turisták
 raja — Vártornyos erődítvény. — Császári kioszk az ázsiai Édes
 Vizeknél. — Talán nem is olyan szépek? — A magyarok börtöne.
 — Fa-mináreték. — Hol a boldogság? — Ázsia zöld halmái. —
 Beylerbey. — A hová a törökök temetkezni kívánnak. — A törökök
 állatszeretete. — A Leander-torony regéje. — Konstantinápoly eleste.
 — Hadihajók hengereken. — Miről susog a Boszporusz hajja? -

108—125.

XI. A nagy bazárban. (A nők vására.)

Egy nap kevés. — Rengeteg látnivaló. — Torlódik a selyem. — A
 vásárcsarnok ősapja. — Akaszkodás. — Eligazodás. — Egyik a
 másik nyakára nőtt. — Szeretnek boltolni. — A török kalmár
 lesüti a szemét. — A romok titka. — Nem lehet leírni. — Encsen-
 beucs és drágakő. — Ékszerek és hárem diszek. — Talizmán mint
 lódisz. — Fény és árny. — Izlés és izléstelenség. — Selymek és
 csipkék. — Kelet és Nyugat lerakodó helye. — A világ minden
 czifrasága. — Üveg és porcelán. — Babeli nyelvzavar. — Érdekes
 női csoport. — Illat terjeng. — A szépség patikája. — A rózsza lelke

125—145.

XII. A nagy bazárban. (A férfiak vására.)

Fegyver a vászonvásáron. — Fegyverekből muzeum. — Állatbőrök,
 lódiszek. — Dolmányok és kaftánok. — Dohányzó szerek sokasága.
 — Mindenféle zacskó. — Halpiacz — Fűszeres bazár. — Előttünk
 himeznek. — Gyümölcs három világrészből. — Csodaszerek. —
 Édesség és rózsafűzér mindenütt. — A bazár alapítója. — Mikor
 árul, kávét iszik. — A müezzin mint munkaszünetelő. — Össze-
 vásárolunk sokfélét. — A sokféle nemzetiség. — Népismeai tanulmány

147—162.

XIII. Kilátás a Galata-toronyból.

Ne hagyja el senki. — Kitünő tájékoztató. — Konstantinápoly ideális voltában. — Mintha nem is egy város volna. — Mindent látunk. — Tüze-zek és a mostani tüzoltóság. — Minaretek erdője. — A tengeröblök ragyogása. — A toll felmondja a szolgálatot. — A legnagyobb czipruserdő. — Nézek a nagy Iszlámvárosra - - - 163—169.

XIV. Séta Konstantinápoly utcáin.

Pera nem Páris. — Milyen az én sétám? — A követek palotái. — A könnyelmű muzsa hajlékai. — Jardin municipal de Pera. — Nemzetközi törvénykezés. — Száznál több lépcső az utcán. — A vashidon. — Három világrész népe. — Valide szultana dsámi. — Jámbor török imádkozik. — Egyetmás Mohamedről. — II Mahmud sírjánál. — Abdul Azis nyughelye. — Az Égett-oszlop. — Mese-mondó - - - - - 170—184.

XV. Aja Szófia.

Világsoda. — Istennek ékes házat. — Naponta tizezer munkáskéz. — Hozták a becses anyagot. — Benne zsinatot tartottak. — Ezer évig keresztény ének hangzott fel. — Az oltárt feldúlták. — Három ezeret megöltek. — A kincsek elkallódtak. — Merész ivék. — Gyaurnak, piszkos bejárat. — Tralles mester mesterműve. — Reményképen emlegetik. — Kard a szószéken. — Kilencz méteres aranybetűk. — III. Achmed kutja. — A janicsárok platán fái. — Ismét Aja Szófia. — Kibirja még a törökök uralmát - - - - - 185—197.

XVI. Két szép dsámi.

Hat mináret. — Bajrám ünnep. — Gránit oszlopok, fayence lapok. — Hat szultán örök pihenője. — A téren negyvenezer holttest. — Hippodrom. — Érezben és köben sok mestermű. — Vérengzés vadállatokkal. — Lisippus bronz lovai. — Kétezer éves történeti maradványok. — Konstantin Uj Rómája. — Mokkaztak a kávéházban. — Szelid galambok. — Török katonák. — Hadügyminiszterium. — A Serasker-toronyban. — I. Szolimán dsámija. — Magyar vér az anyagában. — Hadverő ősök nyughelye. — Tíz kupola. — Ájtatos alapítványok. — Diszépület körül rozoga faviskók - - - 198—214

XVII. Magyar emlékek Konstantinápolyban.

Sötét pontok. — Bizánczi erődítmények. — Porta-aurea. — Azon vonult be a plewnai hős. — Szomoru emlékek. — Mecsetrom. — A szívük összetört. — Héttorony. — Pusztul mint Törökország. — A Héttorony foglyai. — A Héttorony udvarán. — Törökország összezsugorodott. — Megszelidültek a törökök. — Török-magyar barátkozás. — A Márványtenger partján. — A görögnek a kertjében. — II. Rákóczy Ferencz siremléke. — Megkoszorúztuk. — Zrínyi Ilona siremléke. — Itt vannak a porok. — Guyon tábornok sirja 215—231.

XVIII. Menjünk ki Ejub-ba.

Hôtel de Pest-ből indultunk. — Mahmud hidján. — A mesevilágból emberek. — A hol a görög császárság leverője nyugszik. — Mohamed jóslata. — A mohácsi vész évében készült. — A világosi napok után. — Abdul Medsid nyughelye. — Magyar menekültek. — Eszünkbe jutnak a magyar dolgok. — Egri-kapu. — Szentheverdel ünnep. — Az utcán dolgoznak. — Gazdátlan kutyák. — Ki volt Ejub? — Az Ejub-dsámi. — Czigány táncleányok. — Korcsoztatták a czukrot. — Elczigánykerekedtek - - - - - 232—245.

XIX. Ejub sirjánál.

Tilos a kereszténynek bemenni. — Oszmán kardja. — Mausoleum és köztemető. — A török erős hite. — Társalog a halottakkal. — Fejükön asztaltábla. — Hordozható boltok. — A ciprus fáról. — Török siremlékek. — A rongy mint a baj elmulasztója. — Élet a halál közelségében. — Pszichologizálok. — A halottaikat maguk viszik. — Elmulunk. — Pálmaág a sir domborulatán. — Hánykódott a lelkem - - - - - 246—255.

XX. Az európai Édes Vizeknél.

Ház nélkül kávéház. — Olesó és jó kávé. — Nárgiléztünk. — Török vendégek. — Élet az Édes Vizeknél. — Szép asszonyok, még szebb leányok. — A szem rájuk tapad. — Eunuch mindenütt. — Rendőrség beavatkozása nők dolgába. — Kaukázus virágai. — Hárem. — A töröknő dohányzik. — Bájós női viselet. — Keleti szépség, nyugati kíváncsiság. — Rózsa az enyészetnek eljegyezve. — Haza iparkodtak 256—274.

XXI. Bucusu Konstantinápolytól.

Jelharang és indulás. — Konstantinápoly és a holdvilág. — Elmélázok.
 — Mi szépet láttam én? — Föleszmelek. — Hölgyek sétálnak a
 parton. — A természet pazar kincsosztása. — Konstantinápoly,
 mint a hatalmak Eris-almája. — Népek nagy temetője. — Világ-
 történelmi talaj. — A tenger szépséges királynéja. — Magamba
 olvasztom a szépségét. — Letettem a hitről ennél szebbet látni - 275—289.

A III. XI. XII. XX. számú czikk megjelent az „Ország Világ“ 1901. évi 11. 27. 29.
 37. számában.

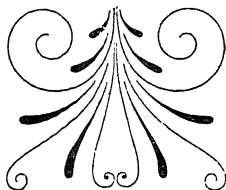
A IX. számú czikk megjelent a „Magyar Szelele“ 1901. évi 37. számában.

A XIV. számú czikk megjelent a „Szalon Ujság“ 1901. évi 11. számában.

A II. IV. V. számú czikk megjelent a „Fővárosi Lapok“ 1901. évi 30. 18. 35. számában.

A XVI. számú czikk megjelent a „Képes Családi Lapok“ 1901. évi 22. számában.

A XV. számú czikk megjelent a „Magyar Állam“ 1901. évi 121. számában.

A SZÖVEGKÉPEK JEGYZÉKE.

1. II. Abdul Hamid.
2. Török nők.
3. Sztámbul látképe.
4. A Jildisz-kjöszk és Hamidie-dsámi.
5. Oszmán basa.
6. Kolduló dervis.
7. Tánczó dervisek.
8. Remete.
9. A Dolma Bákse palota nagyterme.
10. A Dolma Bákse palota lépcsőháza.
11. A szultán fürdőterme a Dolma Bákse palotában.
12. A Dolma Bákse palota tróntermének oszlopszata.
13. A követek terme a Dolma Bákse palotában.
14. A Dolma Bákse palota fayence-kioszkja.
15. A Régi Szeráj és az Aja Szófia.
16. Örmény teherhordó.
17. A Dolma Bákse császári palota.
18. A Dolma Bákse nyugati kapuja.
19. A Dolma Bákse palota kapuja a tenger felől.
20. Rumili Hisszár.
21. Kert a Boszporuszon.
22. Magyar-vár a Boszporusz ázsiai partján. Madzsar-kaleszi.
23. Császári kioszk az ázsiai Édes Vizeknél.
24. Rakpart Szkutáriban.
25. Leander-torony. Szkutári.
26. Jeni-dsámi, a bazár bejáratával.
27. Pénzváltó.
28. Török nő.
29. Török hölgy.
30. Spanyol zsidó háremhölgy.
31. Részlet a nagy bazárból.
32. Török esztergályos és pipaszár-készítő.

33. A Galata-torony.
34. Gr. Széchenyi Ödön basa.
35. Beduin.
36. Imádkozó török.
37. Türbé.
38. Az Égett-oszlop.
39. Aja Szófia.
40. Az Aja Szófia emeleti csarnoka.
41. Az Aja Szófia dsámi belseje.
42. Achmed kutja.
43. I. Achmed szultán hat mináretes dsámija.
44. II. Theodosius obeliszkje és a Kigyó-oszlop.
45. Galambok etetése a Bajazid dsámi udvarán.
46. A Serasker, tüzörségi torony.
47. Szolimán szultán mausoleuma.
48. Török koldus.
49. Török koldusnő.
50. Az iskolából.
51. Konstantinápoly falai.
52. Héttorony. Jedi kule.
53. A szóphta.
54. A s. Benôit templom oltára, a mely előtt Rákóczy hamvai
nyugszanak.
55. Utcza Konstantinápolyban.
56. Sütemény árus.
57. Török kocsi.
58. Cserkesz háremhölgy.
59. Török háremhölgy.
60. Örmény háremhölgy.
61. Görög háremhölgy.
62. Éji ór.
63. A galatai főutcza.
64. Arczkép.
65. Hold sarlója.

„Láttam Athén szenttereit, láttam az ephezusi templomot, voltam Delphiben, egész Európát keresztül-kasul kóboroltam, Ázsiának legszebb országait meglátogattam, de szemem sehol sem gyönyörködött olyan képen, mely Konstantinápolyhoz lehetne hasonlítható.“

Lord Byron.

„Ki utazni akar, az szépen hallgasson, nyugodtan lépdeljen, sokat ne vigyen, jó korán keljen, s a gondokat otthon felejtse.“

Philander v. Sittewald.

I.

Ázsiából Európába.

Viz mindenütt. — Rhodus világítótornya. — Sziget világ. — Hires görögök. — Két világrész partja között. — A hol Xerxes hidat veretett. — Ásít a sok ágyu. — A Dardanellák regéje — A hol Byron átuszta a Helleszpontot. — A tenger kulesa. — A Márványtengerben. — Nem messze Rodosto. — Emlékezés II. Rákóczy Ferenczre. — Orosz-török békekötés.

„La mer ! partout la mer ! des flots, des flots, encor,
L'oiseau fatigue envain son inegal essor.
Ici les flots, là bas les ondes :
Toujour des flots, san fin par des flots repoussés,
L'oeil ne voit que des flots dans l'abime entassés
Rouler sous les vagues profondes.“

Victor Hugo.

vénhedt Ázsiából a habok hátán jöve, Palesztinából, az európai Törökországba törekedtünk.

Mögöttünk, előttünk messze ut.

Járjuk a színdús Kelet ragyogó országait.

A napnak fénye égetően sugárzik. A letűző napsugarak ereje a vizen végig suhan, a levegő hullámokat szabályosan hajtja.

A napéjegyen őszi fordulóján minden csendes, vihar-madár nem kóvályog. A ragyogó, felhőtlen kék eget, kéken mosolyogja vissza a tenger, azután a hunyó nap bucsucsókjára, szivárványos szint ölt magára, végre tengernyi változatban mutatja be magát.

Mindenütt viz . . . Viz mindenütt . . . Az ég a vízzel összefolyva . . . Határnélkülinek látszó végtelenség. Csak az Egeitengerben elszórt szigetek és sziget-csoportok adnak kis támpontot a szemünknek. Ezek mögött messze, valameddig a tiszta légben a jó szem ellát, . . . ott születik a nap. A nap megszületik, el is enyészik, újra feljön és ismét lenyugszik. Ez az idő, örökidő, a melyben benne van a lét, a tett, a történet és minden.

A tengeridő előtti kolosszusáról híres Rhodusnak csak a fénytornyát látjuk a sziget csücskén, azt is távlatban. A világosság, melyet szór, bágyadtan ér hozzánk.

Másnapra fordulván, közelebb haladunk el Stanchio¹⁾ sziget keleti foka mellett. Nevezetességét az ókorból bírja. Itt született a festők ősapja Apelles, és Hypokrates, az orvosoknak hasonlóképp ősapja, a ki négy századdal Krisztus előtt az orvosi tudományt arra az elvre fektette, hogy a természet a legjobb orvos.

A kékellő tenger méhéből²⁾ születő szigetek közül, a nevezetesebb Patmos következik azután a láthatár peremén. Mint számüzött, ezen a szigeten írta meg sz. János evangélista az Apocalypsist.³⁾ Patmo város a magaslaton, a hol egykor sz. Pál dörgött és gyujtott.

A mélységek világa, a tengeri moszatok és zuzmók, tömött, rakott telepe fölött járunk. A mérónnal megmérhetjük a mélységeket, de nem fürkészhetjük ki a rejtelmeket. Találóan mondja Moore :

„ . . . Lenn a tenger fenekén,
Virágok nyílnak, miket senki sem lát.“

Számos sziget következik, inkább lebeg Görögország és Törökország között, egyikhez sem tartózik, de az olajfaültetvények utáni adó el nem maradhat, Pythagoras szülőföldre azt, Törökországnak fizeti. Valamikor Polykrates zsarnok hajtotta be az adókat itt, a hol korlátlanul uralkodott. Cziprusok erdői gyönyörködtetik a szemet. Herodot, „a történelem atyja“ és Anakreon, híres lantos költő, szerettek itt tartózkodni.

A virulásba vont Chios-sziget partját oldalt kapva, Chios-városra esik a tekintet továbbad. Ama hét város közé tartozik, mely erősen vitatta egykor, hogy falai között látott Homer, első napvilágot.

Ifjukorom eszményei fűződnek a napsugaras görög földhöz.

¹⁾ Chos, a régi időben.

²⁾ A Földközítenger átlag 3000—4000 méter mély ; a Jónitenger 500—600 m. ; az Adriaitenger 300—400 m. mély.

³⁾ A Jelenések könyvében sz. János apostol és evangélista látnokilag mondja el Krisztus jövődéli eljövételét. Az új-szövetségi kánont ez a könyv fejezi be.

Ki győzné előszámolni a híres görög szigeteket? Ki tudná elmondani évezredek óta a sziget-csoporton hány harcztot vívtak már?

Szmirnát csak a tenger világításában láttam az ázsiai parton. Tróját pedig klasszikus tájával — álmomban.

Mikor a hajnal pirkadása magát fölverte, csendesült a hullámjárás. A felcsapott hab tajtékzása eloszolván, hajónk vigan szeli a vizeket. Jól állva a tengert, nem volt köztünk tengerbeteg.

A Dardanellák torkolatához érünk s ott nyugtot tartunk. Lemegy a kapitány, hidjáról. A meddig az iratváltás tartott, néztük az erődös, szűkre szorult, fenséges szép vízi utat, melyen keresztül az ősidőkben Xerxes, a keleti hadnépes satrapa, hidat veretett a tengeren a tengernyi csordái számára.

Abydosz és Szesztosz között Csanak Kaleből — mely cserépvárat jelent — aranyozással diszitett, égetett földből való, igen szép formájú korsókat hoztak fel a hajóra, de a mig a csinos elárusítóóket néztük, a korsókat és elárusítóókat, egy hajóbeli tiszt parancsszava letiltja. Így maradtam egy utiemlékkel szegényebb — korsó dolgában.

Erődök között haladunk. Elszórva mintegy ezer ágyu ásit itt az unalmában, várva az ellenséget. Csak nem jön az. — De ha majd egyszer jönni fog, sokan lesznek, véressé is válik tőlük a most olyan szépen kéklő viz. Csak olyan hajó uszhat itt fel a tengerágon, a melyet átbocsátanak. Ezt a helyet erővel bevenni nem lehet. Csak török hadihajó uszhat a Dardanellákon, más nemzetek hadihajója csak a Porta engedelmével.

Elszükül a tengerág, öszszébb szorulnak az ágyukkal megrakott partok. A régi Szesztosz és Abydosz helyén most Nagara és Burun áll.

Elevenitsük fel ehhez a helyhez kötött, Hero és Leander ókori regényét, melyet Ovidius, Heroidáiban, Schiller bala-dájában, Grillparzer pedig színművében dolgozott fel. Annál is inkább emlékezzünk erről, mert Konstantinápolyban a Leander-tornyot látva a tengervizből kiemelkedni, figyelmünket ott, örömben uszó szemünket másfelé fogja kapkodni a sok látványosság.

Hero, Vénusz istenasszonyának volt a papnője Szesztoszban. Leander volt a kedvese, a ki éjenként Hero vérfényű fáklya jelére átuszta a Helleszpontot, hogy találkozhassék a szive szerelmével. Egyszer a szél eloltja a fáklyát a toronyban. Leandernek elvesz az utiránya; ordit a szél, elnyelik a habok, hangos szózatát. Hulláját Hero elé sodorja az ár. A rémes látásra Hero is bele öli magát a tengerbe.¹⁾

Byron²⁾ költőóriás is ezen a helyen uszta át a Helleszpontot, egy óra és tiz percz alatt.

Az európai parton kietlen puszták, az ázsiai parton erdős halmok váltakoznak termékeny síkságokkal.

Erődítmény erődítés után következik, megannyi kulcsai a tengernek. Pánczélkolosszok lapulnak meg a kőpart mellett, karvastagságu kötélén. Vízközépen, kereskedő hajók usznak. Az egyik a trópusok alól jön, a másik a trópusok alá megy. Egymásután ütögetik ki a pánczélós orrukat. Az Egeitengert a Márványtengerrel összekötő hetven kilométernyi hosszú tengerág, hétezer méterre is összeszorul.

Gallipoli, tengerparti város lép előtérbe. Barbarossa, kereszties vitézeivel itt kelt át a vizen. A lovagkor romantikájára emlékezünk.

A közlekedési eszközöknek tökélyesültével, a messzeség, közelséggé sorvad. Gyorsjárásu hajónk csakhamar a Marmarához ér. Sirályoktól körülröpdösött, felfútt vitorlával, nagy törekedéssel járó, tengerhajós társaságok igen nagy hajóival találkozunk. A Szigetbirodalom egymaga sokat járat.

A tenger mindég friss szellője szabadabban érinti az arcunkat. A Márványtenger fehér tükrében gyönyörködünk.

A távolban, kis időre elvesznek a felhőkkel, az egykori Propontisz, kertes, zöld szegélyes partjai.

¹⁾ A gmundeni monda hasonló ehhez a történethez, csakhogy itt a Veszta szüzet egy szépséges apáca helyettesíti. Lásd „Több országok“ című utirajzaim 167—169. lapjait. Budapest, Singer és Wolfner kiadása. 1888.

²⁾ Lord Byron György († 1824) volt Shakespeare és Milton után Angolország legnagyobb, világraszóló költője. Skócia szép vidékei ébresztették fel benne a természet szépségei iránti érzéket. Sokat utazott, főleg Svájcban, Olaszországban, Görög- és Törökországban.

Kiérünk a halmok és hegyek láttávolából. A nap, az órák, az ég, meg-megváltóztatják a tenger színét, sokszorosan váltóztatják meg. Olyan a tenger, mint a hiu delnő, aki a nap minden szakában más ruhát ölt magára.¹⁾ Bűverővel bilincsel le.

A tenger kedves madarai, a sirályok, libegő szárnyaikkal a vizet verdesik, azután éles hanggal felszállnak, hogy egyet keringjenek.

Nem látjuk a sik tenger nyugoti szélén Rodostot, a mely városban törte össze II. Rákóczy Ferencz, babéros dicsőségű fejedelem a kardját s tette azt a szabadság zászlójára. Ez az a város, mely vendégül fogadta a nagy bujdosót, hazafiságukról híres, nemzeti közéletünkől erőhatalommal kirekesztett társait a száműzetésben és a honnét küldözgette ötvenegy évig tartó vigasztalan bujdosása közben Mikes Kelemen író, az utolsó magyar fejedelem életben-halálban tántorithatlan, odaadó, önzetlen hive, a hazafias leveleit, visszavágyakozó sorait, — melyekből panasz sir — a vizektől átszegett magyar földre, nagy nekibusulással hirdetvén írásban is a hazafiság Evángeliumát, szötte gyönyörűséges álmait a magyar szabadságról.

A partok szemünk elöl veszve, érdeklél néztük a hajó mozgó erejét, a gépfütést és a terhes, életsorvasztó szolgálatot a hajó fenekén. Nézem azután a végtelennek látszó tengert, a mely fölébreszti bennem a végtelennek eszméjét.

Ismét összehuzódnak a partok, San Stefanot látjuk elsőbbed, a hol megkötötték a békét, oroszok és törökök, az oroszok, a mint akarták, a törökök, a mint a Konstantinápoly felé huzódó oroszok diktálták.

¹⁾ Hasonlataimat a tengerről, lásd „Utiképek Olaszországból“ című utirajzaim I. kötetének 65—74. lapjain, a „Tenger mellett“ czimű cikkben.

II.

Konstántinápoly alá érkezés.

Látszik már Konstántinápoly. — Leáldozóban a nap. — A szultán-dsámik. — Feljött a hold. — Kigyulnak a világító tornyok. — A házak égő szemei. — Müezzinek éneke. — Ahítat és elragadtatás. — A víz csendjén. — Álomképeim közt
Konstántinápoly.

„A vándor jön, néz és csodál.“

Szemere Bertalan.

stre kelvén az idő, a derült szép őszi napon, türelmetlen sóvárgással egyre izgalmasabbá vált a hajón az ebéd ideje. Anyagi szervezetünk jóval többet fogyasztván a tengeri ut alatt, ragaszkodtunk az asztalokhoz, de a mikor az árbóczköteleken legmagasabban kuszó matróz megadta a jeladást és egymásután jöttek bemondani megbizottaink, hogy látszik már a távolban — ha elmosódva is — Konstántinápoly, vágytól elfogottan, csapatonként hagytuk el az asztalokat, mentünk fel a födélzetre, látni a világ legszebb panorámájának a kibontakozását, a világszép városnak Aphroditéként¹⁾ való kikelését a csobbanó, ezüstös habokból. Fiaibb utitársaink, az árbocok hágsóira is felkaptak. Égő vágy fogott el valamennyiünket, hogy Konstántinápolyt minél előbb láthassuk.

Szivet dobogtató látványok és jelenetek. Ütereimet mintha láz hajtaná. Mohó vágyódással közelebbre hozzuk az üvegekkel, a tenger által körülhullámzott Herczegszigeteket, melyek a Márványtenger hullámaiból, mint uszó sziklák merültek fel. A szép csoport-szigetek kupjai, festői

1) Aphrodité, a görögök Vénusza, a női báj és szerelem istennője. A tenger habja szülte, lábai alatt megzöldült a fű. Ellentállhatlan volt. Az istenek atyját, Zeust is szerelemre lobbantotta.

fekvésü zárdákat hordanak a hátukon. Közelebbre hozzuk az ázsiai parton Kadiköit, melynek a helyén állott a negyedik, az egész földkerekségére szóló zsinat megtartásáról nevezetes Chalcedon. Közelebbre hozzuk a paradisahák szép fővárosának a látképét. Az, mintegy megtestesült tündér-álmom, bontakozik ki előttünk a távlatban. Ekközben mi is egyre jobban közeledünk a fölötte szépen fekvő, nagy multtal bíró városhoz; a kapitányunk gyorsítja a hajó menetét.

Az alkony fényében, a hármás tengerből végre egészen kibontakozik a világszép város. Lelkemben mindinkább erősebb a vágy, látni azt. Végre láttam belőle annyit, a mennyit csak a széles szemköröm felfoghat.

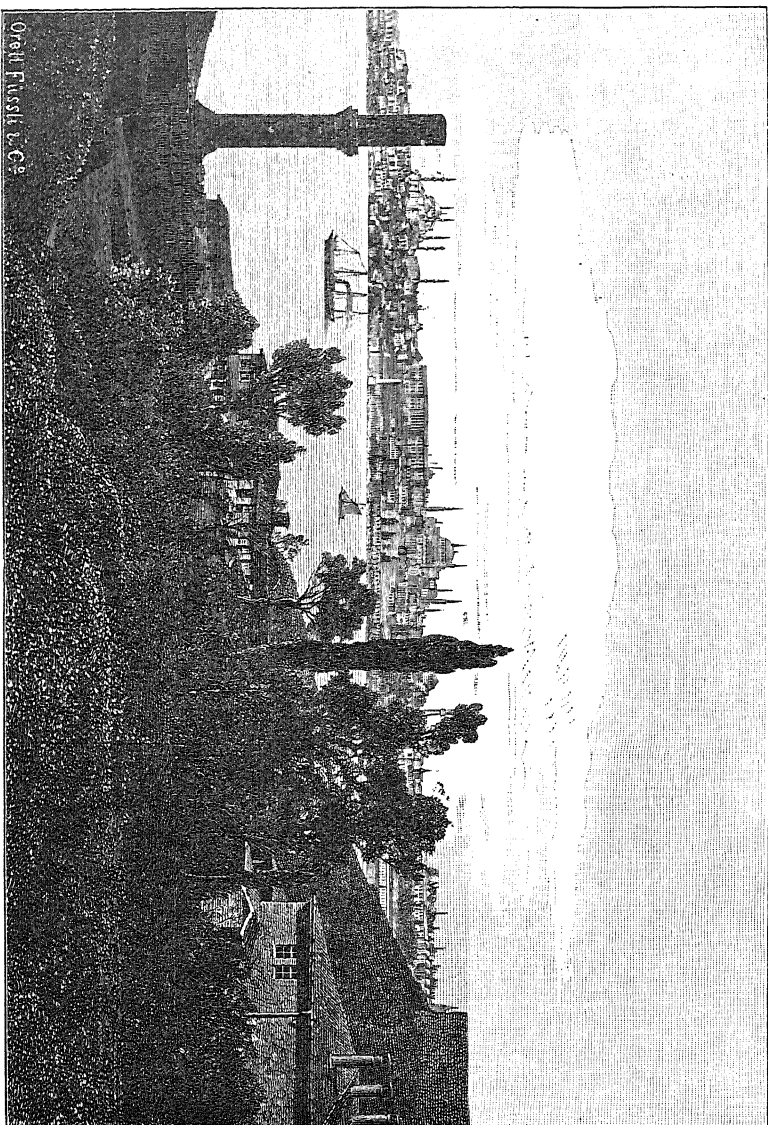
Minden igen jól tetszik.

Hajónk a Régi Szerájhoz kanyarodván, horgonyt vetünk annak közelében, a Galata-torony irányában azon a ponton, a honnét az Arany Szaru és a Boszporusz, Európa és Ázsia, ciprusokkal koronázott halmaival, egy tekintet alá esik. Tüneményes szépségü látvány.

Leáldozóban a nap, vér tódul a képére. A Sztámbul¹⁾ magaslatain trónoló császári²⁾ dsámik kupolái, mint megannyi földgömbök, és a karsu, márvány mináretetek, silhouetek, mint megannyi obeliszk, belevágódnak élesen határoltan, az égbolt szétömlő arany fényességébe. Bele-rajzolódik az égvereslésbe az Aja Szófia négy mináretjével, aranyos nagy félholdjával, — az Achmedijeh hat mináretjével. Látványosság számba megy a hat mináret, azokon első akad meg a Márványtenger felől jövőnek a szeme, mert a távlatból olyanok a mináretetek, mint a templom mellé rakott óriási gyertyatartókba tűzdelt nagy gyertyaszálak. Ezek mellé sorakoznak Bajazid, Szolimán, Mechmed, II. Mohamed, Szelim szultánok két-két minárettel bíró architektúrái, melyek a hatásos világításban utólérhetlen szép, feledhetetlen emlékü képet kápráztatnak szemünkben. Templomtornyok, egyéb kupok ezerszámra. Mintha valamennyit izzó, folyó

¹⁾ Sztámbul, jól őrzöttet, Isztámbol, Iszlámvárost jelent, az iszlámiszmus teljességével. Konstántinije-nek is nevezik a törökök Konstántinápolyt, ritkábban.

²⁾ Konstántinápolyban 13 császári dsámi van. Legfényesebb I. Szolimáné

Ortel Füssli & Co

Szikamoni hegyképe.

arannyal öntötték volna le, mikor a nap visszasütött rájuk.

Alkonyra hajlott a nap. Bearanyozta a tenger tükrét, a partot és mindazt a mi a parton épült és nőtt. Minden búbajos fényben tündökölt, mikor vérszinbe borult, lebukott a nap.

Hat után érkezvén, ki sem szállhatunk, ki sem rakodhatunk a hajóból. Hajnalszürkületig nem is akartunk. Eltereljük magunktól a málhavivőket.

Elszállván a kazántüz füstje, a földéletről, a hajó kórlátán kihajolva nézzük a nagy izomerejű hamálok czipelkedését a parton. Nagyon nagy az a teher, a melyet megbirnak. Igazolják a keleti közmondást, melyet még Egyiptomban hallottam, hogy „az ember erősebb a legerősebb palma sudaránál.“

Lebilincselő hatással volt reám nézve a keleti hét halmon épült hármias városnak ez a pompázása, mely az egykori megarai gyarmatosok picziny fészkeből, ilyen nagyra, fényes látványosságra lendült fel.

Meghalt a tüzkirály. Alkonyulata után, mikor az utolsó hunyó sugár is eltűnt, homály kezdte takarni a távoli bérczeket és a közeli halmokat, föllépett a hold, ez a legjobb színező, hogy ezüst sugaraival a hatást bennünk növelje. A csillagok az áthidalhatlan űrben egymásután ültek ki az égre, a melyen azután láthatóvá vált Csaba királyfi serege mennyei csapatának az utja.¹⁾

Az estborulat egyre jobban növekvő homályában, kigyultak Szkutári, (Üsküdar) Galata és Sztámbul világító tornyai a földön, kigyultak a fényes égi testek az égen és az enyhén ringatózó tengervíz apró hullámaiban csillogtak. A tenger vízének a mozgása megsokszorosítja az amugy is sok fényt, a szikrázó sok képet, tündérmesésen szép képet.

¹⁾ Csaba, Attilának volt a fia; összeveszett a testvérével Aladárral az apai örökség fölött. Előbb Csaba győzött a vitéz hunnjaival, de azután elfordult tőle a hadi szerenese s a mai Ó-Buda tujékán megveretett. Csaba Görögországba menekült anyai nagyatyjához, csapatából három ezer az erdélyi hegyek közé menekült, a hunn monda szerint, ezek a mai székelyek. A székely népmonda az ég fehérés sávolját, az apró csillagokból s ködfoltokból álló Tejutat Hadak-utjának nevezi a Csaba mondából kifolyólag. E szerint az égi szellemek segédcapatának a lópatái hagták a mennyboltozaton a halvány sávot.

Ez a város, ragyogó egy város, a nap fényében, esti világitásban egyaránt. A hold fényvetése folytonosan ezüstözi a tenger vizének a szelid emelkedését. A tenger szivverésétől szinte ezüstösen lett márványos a Márványtenger. Csillogott a gazdag színvegyülék.

Néztem a fölöttem kéklő, örökké mosolygó mennyboltozatra, néztem a fénylő vizre. Tétova szemekkel néztem a legnagyobb Iszlámváros egymás fölé épített házainak az égő szemére, azoknak a csillámára és a sok hajó árboc magasan a kifeszített köteleken színesen égő szemeknek a fényvetésére. Egynémelyik pislákoló zöld fény, mint a rezgő szentjánosbogaré. A homály derült tőlük kedvesen.

Hallgattam a műezzinek mélabus énekét, melyet kétszáz nagy dsámi és hétszáz kisebb mosé és mecset sugár mináretjéről a világ négy tája felé hangoztattak. Erősebb volt az az eleven harangok hangja közlőről, elhaló távolról. Alig hagyja el az egyik istenszolga, rázendíti a másik, és az imadal száll tovább, tovább . . . Száz meg száz torokból rezgő imahirdetés verődik vissza a falakon, magaslatokon és a vizek tükrén. Mind, mind azt hirdeti, hogy az Isten nagy, Allah, hu akbár. Mind az Istent dicsőíti és emlegeti Allah prófétáját. „Nincs más Isten, és Mohamed az Isten prófétája.“

Áhitat fogja el keblünket; emel. Gondolatban mi is imádkozunk ahhoz, a ki Ur, világokon; felfohászkodunk a miért Konstántinápolyt látni, megérnünk engedé.

Az élet becse, érzékeink egészsége, hatványozottan fokozza bennünk az életörömet, hogy a fárasztó ut után ilyen nagyon sok szépet látunk egyszerre.

Egyik meglepetésből a másikba sodort Konstántinápoly látása. Hovatovább néztünk az utánozhatlan színvegyülékben, mindegyikünk uj és ujjabb szépséget fedezett fel. A csodálat hangja száll tova az ajkunkról.

Európa és Ázsia eme összeillő, egymást kiegészítő végpontján, a keleti ég alkonyi világitását látva, elmondhatjuk, hogy csupa ragyogás az.

Az álmos tengervíz csendjén elmélázok, végre szóta-

lanná válok. Ne háborgasson akkor senki sem, mikor elbűvölve állok és ilyen ritkán adódó belső örömet élvezek. Az ígézet néma csendje, jó időig eltartott.

Minden magasztalás, üres szószaporitássá válik. A mesés tündérvárost, a hármás tengerből mint kél ki, látni kell, — és a ki látta, a két világrész földén elterülő, a csodáknak erkélyszerűen épített ezt a városát, az élvezte a látványosságok teljét, annak igazat kell adni Kecskeméthy Aurél nagy mondásának: „a ki ezt látta, mindent látott, a ki ezt nem látta, az mitsem látott.“

Az elragadtatás gyönyörében, elfeledem a „városok városának“ látásakor mind, mind azt a sok szépet, nagyszerűt és elbájolót, a mit három világrészben láttam, magasan fent és mélyen alant, mert ez „a világ legszebb pontja,“ és a miként a keleti költők méltán nevezik: „a világ anyja.“ Ummedunya.¹⁾ „Az üdvösség kapujának“ is szeretik nevezni a törökök, szép fővárosukat.

A rájövő éjszakán, az ingó-ringó hajóágyban álom nem jött szememre, mikor a régi álmaimnak a megtestülését láttam. Előbb a nap glóriájában, később az est pompájában, végre a Mindenható örök törvényéből kerengő fényes égi testek világításában. Nem feledem, a Vénusz, fényességének milyen tetőpontján állt. Az éj sem szolgált a gyönyör e városának takarója gyanánt teljesen. Ahol annyi a fény, nem érvényesülhet a homály teljesen.

Konstántinápoly, az Oszmanidák khalifavárosának a fényes nevével, nincs ismertebb városnév a kerek világon.

A város öregeste elpihent, de én újra és újra fen vagyok. Vissza-visszanézek az ifjúkorom álmképeire és ezek között a soha meg nem szűnő vágyakozással látni áhított Konstántinápolyt, a számos látnivalóval ékeskedő világvárost megtestesülve látom, kimagasló helyen látom. Valóra vált az álmom. Életre váltotta óhajaimat Konstántinápoly. A képzelet a valósággal egyezett.

¹⁾ A keleti költők és népek kiválóbb városaikat találó epithetonokkal illetik. Így nevezik Kairót, az iszlámban Konstántinápoly testvérvárosát, Kahirának, vagyis „a városok gyémántgyöngyének,“ Damaskust pedig, a mely keleti jellegét a legjobban tartotta me: „Kelet gyémántgyöngyének.“

Ringat csak ringat a Márványtenger hulláma . . . Csak az öreg éj óráiban aludtam.

A hajnalesillag önfényében virrasztott még, mikor hajnalhasadáskor, a nap sugarai utat nyitottak maguknak. Talpon voltam, hogy virradó éjjel, a hajó födélzetéről gyönyörködhessek a pirkadó, lángoló hajnalban és az előttem elterülő csodaszép városban, Sztámbulban. Erre vörösös színárból a mosolygó nap felbukott. Hajnali szellő legyinti meg az arczomat.

III.

A szelámlík.

(A padisah pénteki templomba vonulása.)

Még szinesebb volt a kép. — A Galata-tornyon török zászló. — A nagy ur teljes egyszerűségben. — A fény megmaradt. — Török katonaság. — Kíváncsiság az emberáradatban. — Rikító színek. — A hárem gyöngyvirágai. — Megmozdul a kép. — Hamidie-induló. — Török nagyok. — A plewnai oroszlán. — Gr. Széchenyi basa. — Az üveghintó. — Visszafójtott lélekzet. — Csok jasa padisah. — A padisah imája. — A milyen a kezdet, olyan a vég. — Legyen Isten akarója.

Kelet tündérregéi, az „Ezeregy éjszaka“ meséi közé illő kép, a padisah mecsetbe vonulása, a szelámlík,¹⁾ csakhogy a mi a mesében valótlanságnak tűnik fel, az itt, vakító pompával, a megtestesült valóság. És mennyivel szinesebb volt még ez a kép, mielőtt a törökök Európából darabonként kiszorultak, mikor annyi meg annyi millió alattvaló nagyura, a padisah, a török szultán mind khalifa,²⁾ tüzskölő, ágaskodó, ékitményes, gazdagon és pompásan fölszerszámozott ménen, vagy aranyos csótáros³⁾ lovakkal hintón, magát a népének a szó szoros értelmében megmutatta, egyszer a szárazföldön, másszor vizen, huszonnégy sugár evezőlapátu, fejedelmileg fölszerelt, a legszebb faragványokkal ékes, gazdagon kipárnázott diszsajkán, a Boszporuszon átsajkázva, tengeren tette meg ezt a pénteki imaútját, diszkivonulását; nem is a belebb, fentebb fekvő

1) Szelámlík, annyit jelent mint az „üdv dolga,“ de a férfiak lakosztályát is jelenti ez a török szó.

2) Khalifa annyit jelent mint utód. Jelenleg a török császár viseli ezt a címet, mint az iszlám-egyházban Mohamed utóda.

3) Csaprák, a török elnevezése a sabrák vagy csótárnak, a mely lótakarót, Keleten még mindég alkalmaznak, olykor igen díszeset. Nyugaton meglehetősen kiment már a használatból, nyereg alatt nem alkalmazzák. Koppenhágában azonban láttam.

Jildisz-kjöszkből,¹⁾ az ahhoz közelre hevenyészet Hamidijeh dsámiba, hanem a Boszporusz vizébe árnyat vető, fehér márványból épített császári palotából, a Csirágán vagy a Dolma Bagese köcsipkés kapujából indulva ki, valamely császári dsámiba. Mondják, olyan gyorsan szelte a vizet a szultán diszcsolnakja, hogy a parton ügető ló se érte utól. Athleti karok röpitették a vizi jármüvet.

Megváltozott az idők folyamán Nyugat, megváltozott Kelet. Utóbbinak a megváltozását, az elsőnek a politikája hozta meg.

A Galata-tornyon a fehérholdas és egycsillagos vöröszászló ünnepet hirdet. A légáram teritgeti a lobogó szárnyait. Tisztult az égboltozat. Bőven hullatja a délutáni nap az aranyát.

Én II. Abdul Hamid²⁾ szelámlikjét láttam. Királyi látványosság. Ünnepeyes volt ez a diszmenet az imára. A szertartásos pénteki imára való menést, két arabs mén által röpitett, feketén fényes, nyitott hintóban tette meg Mohamed vallásának a feje, Allah földi helytartója, Allah földi árnyéka.

Ha nem mutatják a nagyurat, az őt körülvevő fény között, a sok csillogástól, ragyogványtól kápráztató szemimmel fel sem ismertem volna. Állig feketébe volt öltözve az uralkodó, a ki ma is még, mint az első imám, és Mohamed próféta helyettese, százhuszmillió mohamedánnak a feje vallási dolgokban.

A halaványképü szultánnak állát fekete körszakál árnyalta. Egy gyémántos nagy csillag a mellén, a vörös fez a fején; volt minden disze. A vörös fez nem is disz Kelet világában, az utolsó alattvalónak is a fővege. De hasonló fényes és nagy gyémánttal kirakott földi csillagot a mellen, csak Naszir-ed-din perzsa sachon láttam, ennél többes számmal is. A török császárnak a fényes csillagai lehullottak már Európában, de fenragyognak még azok Ázsiában, nevezetesen a nagy Kisázsiban.

1) Csillag-kastély.

2) II. Abdul Hamid szultán, néhai való Abdul Medsid szultán második fia, 1842. szeptember 22-én született; az Oszmán dinasztíának 34-ik uralkodója. 1876. augusztus 31-én lépett trónra 33 éves korában.

Valamikor Nyugatra, Keletről huzódott a népek vándor-
raja. Most ellenkező rendben, Nyugatról vonulnak mind-
inkább Keletre, még az uralkodók is. Egészen Keletre, igen
el egész Ázsiába, gyarmatok világába, legujabban Kinába.

A nagy, nagy marad akkor is még, ha kisebb lesz.
Téved a ki azt hiszi, hogy az európai tartományai fogy-
tával, valami sok fogyott volna abból a fényből, a mely
a keleti nagyurat, a khánt körülveszi. A szelámlíknak a
látása győz meg erről mindenkit.

Hogyan is ment végbe ez a, magyar király koroná-
zásihoz hasonlítható pompa — országrengető ünnepély?
Nehéz megadni rá a feleletet egyszerre, mert nagyon sokból
állott az, többől mint a mennyit a szemhatáron felölelhet
az ember.

Fehérholdas, egysillagos vöröszászlók lengtek tor-
nyokon és házakon.

Rézpitykés török katonaság, a vitéz török hadsereg
legjava, szoros egymásmellett, lábhoz eresztett puskával a
kezükbén, sort vont, falat állott ott is, a merre a szultán
hajtat, ott is, a merről a nép özönlik festői viseletben vagy
meztelen lábszárral, poros lábfejjel.

Valóságos emberáradat a mely visz, nincs tepyényi
hely. Az embereknek özönlése gyülik és tolakszik. A be-
láthatatlan embertömegben mindenki, apraja-nagyja ipar-
kodik előtérbe, mindenki óhajtja látni a diszes felvonulást,
melynek egész Keleten párja nem akad. A sok idegen, —
pedig Konstantinápolyban mindig sok az idegen, — mind
akarja látni, a miért napokig vesztegelt. Az emberáradat
meg-megreked a nagy tolongásban. Gyakran csak áttörhetlen
rétegben álló közönséggé válik, melyet az égető napsugár
sem képes eloszlatni.

Egész kocsisorok érkeznek, kocsitáhort alkotnak. A
felkanyaruló jármok bogairól csilingelő érczek lóbálódnak,
csengetyük hangzanak.

Sűrögve forgolódnak a nagytömegeket mozgató ut-
nyítók. Rikit az élénk vörösszin a fezen, helybelin, idegenen,
katonán; tarkul a zöld, fehér és mindenféle szín a turbánon,
agán, basán és a fölötte érdekes, elfátyolozott asszony nép-

ségen, a virágok színébe öltözött kisebb babákon egyaránt. Pompásan festenek az élénk színek a barna arczokhoz.

Török és görög, arab és örmény, prémes süvegü perzsa és szoknyás albán, ulema és mufti, imám és emir együtt szorong a hosszú kaftános zsidóval, hegyes süvegü tatárral. Bő, török bugyogó és nyakig gombolós czifra török kaftán mellett, fekete szalon kabát. Hadzsi jelvény mellett a kitüntetések sok érme. Feszés, angol turista előtódul mindünnen. Izgatott kíváncsiság szállja meg az embereket.

A taika ruhás kondor fürtü négernők és a fehér európaiak jól megnézik, le is nézik egymást, leszólják. Tudott dolog, hogy azok nem rég mentek fel, a kik másokat lenéznak.

A dugsgazdagok czifra feredés háremhölgyei, tündöklő szép asszonyok, ruganyokon függő, olykor selyemfüggönyös üveghintókban, nemcsak a hátulsó, de a tágas szembe ülésen is kényelmeskednek. Máskor, a nyitott hintó födele is leeresztve. Levegőben uszik a könnyű ruhák csipkedisze, hullámos könnyű lepel. Egynémelyik hölgy, előmlött már, a hebroni rózsa is kinyilt teljesen, de a török izlés szerint, az a szép, leányban, asszonyban nem válogatja a darázderekat. A kényelmes landaujok kipárnázott ülésén ügyesen tudnak dőlni, hogy kecses legyen helyzetük. Pehelyszerűen rezgő a fátyoluk. A császári háremből, a legkedvesebbek közül, a szultán szűkebb köréhez tartozók közül van a nyitott hintóban néhány merengő pillantásu. Több, a hintó becsapott üvegajtaja mögött. Előkelőség kötelez . . . A Jildisz-kjöszk parkjából jönnek, a dsámi udvarára törekszenek. Szingazdag kép. Szindus öltözetek.

A Kaukázus élő virágai, a női szépség leghiresebb földéről való georgiaiak¹⁾ között akad perzsiái vörösrózsa, a barna árnyéklatu arczok között pikáns ajku, tejfehérségű francia dáma is, a szajnaparti fővárosból: Párisból. Az életöröm derüje mosolyog az arczukon. Fénytől sugárzik ez a pompa, általános figyelmet kelt a megjelenésük, mert a női szépség legtökéletesebb mintaképét testesítik meg. Mondanom sem kell, hogy az ázsiai szépségek, európai

¹⁾ Régi kulturnép a Kaukázusban. Nagyon szépek a leányok, de csak a leánykorokban. Hamar hervadnak. Fátyolt viselnek. Szeretik a pompát, mulatságot.

fogalmak szerint is nagyon szépek. Vénusz megirigyelhetné egynémelyiknek a habtestét. Nyomukban árny kél, közélükben vannak a csunyánál csunyább eunuchok, — köztük kyszlar-aga-szi,¹⁾ a főerényőr, a leányok főnöke, állami nagyméltóság — a kik folytonos éberléttel őrködnek a nők ezerféle fogásával bíró, kicziczomázott, fölékszerezett, gyakran kokett asszonyokra, kár ne essék a szívükben, mikor a keleti tetszelgés ezer nemével iparkodnak a szépségükkel hatni.

A sötét színű lepelbe burkolt fátyolos asszonyokkal és asszonyokon kívül sok eladósoros, szépséges török leány is kíváncsiaskodott a szelámlíkon. Bájos leányfejek, mosolygók és ragyogók. Görög szépek nemkülömben, finom metszésű sasórral. Piczinyített kiadásban ez is szép és jól áll az okoszemű leányoknak. Virágoknak nincs a mezőn annyi színük, ahányféle kelme szinnel virítanak a török leányok. Hamvas olajszin teinte-jükkal, szénfekete hajukkal, igézetesek és kecsesek, kicsattanó tavaszok, barnapiros arczok. Édes mosolygás lebeg az ajkukon. Odavalók, ahol a vér forróbban lobog. Kár, hogy a parádé eltereli a sötétben tündöklő szemektől a figyelmünket, pedig a lehelet könnyűségű, hártavékony tüllepleken, áttetsző csipkefátyolukon, átrózsál az arczuk, meglátszik a meleg, hideg mosolyuk. Olyik georgiabeli, a szépségnek és ifjúságnak teljessége, olyan vakító szépségű mint az álomlátás, férfi eszét bomlasztó. Csupa gyönyörűség. A lég megtestesül illatuktól.

Nagy kérdéseket mozgó diplomaták, a parancsoló politikai szükség megteremtői, közéleti tevékenységű férfiak sűrögnek-forognak, iparkodnak a fentartott helyükhöz jutni. Senki sem akar elkésni, mindenik igyekszik helyhez férni, hogy a legnagyobb keleti udvar pompájából minél többet láthasson és a fényes jelenetek sorából látatlanba veszni ne hagyjon semmit sem.

A harmadik imaidő elközeledtével a müezzin a mináret erkélyéről — pontosan egy óraker — Mekka felé fordulva,

¹⁾ Szeráj-agaszi, a nők lakosztályának gondnoka. Aga habi-száádet, az odalikok főnöke.

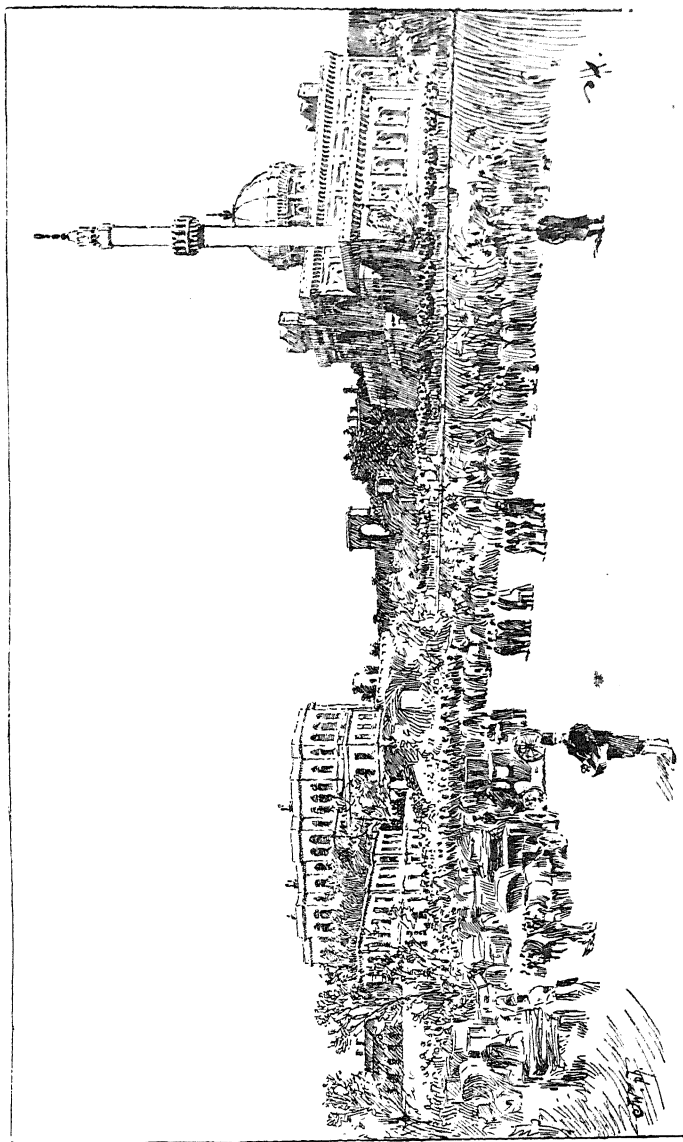
magas és szép tremolo hangon rázendít az imádságra: „Jertek imádkozni. Allah a legnagyobb.“

A nagy- és világváros nagyvárosi zajában, megmozdul a keleties jellegű, szingazdag kép, elevenülni kezd. A mozgás zaja hullámszik végig az egész fényes, ünnepies tömegben, mikor a Jildisz-kjöszk felől kürtszó rival. Jeladás, melyre a csapatok kürtösei felelnek. Felhangzik erre a jelezésre a Hamidie-induló, a mire a lovas katonák kardot rántanak és fegyverbe lép az őrség. Tánczol a napsugár a feltüzdelt szuronyokon, kiemelt kardokon, hegyükön, élükön és a sok szép fényes tárgyon.

A helyzet kialakul.

A menet megindul az ázsiai földdel teleszórt uton. Visszafojtott lélekzettel várják. Ámuló világ, bámolat moraja s azután elnémul az embertömeg, mintha bűvös erő hatna rá. Legelől egy javakorabeli főtitst, nagyok között is nagy, elsőik között is a legelső, jó járó lovon. Ivalaku bikanyaku, hőszin diszparipájának méltóságos, egyenletes a menete. Némelyik ló, nemes arabs mén, mintha parázs között tánczolna, kényesen szedi lábait. Csupa ragyogvány a főtitst melle. Oroszlánként talán ő is ott küzdött Plevna alatt, összeségben sikert szerzett. Talán a Sipka-szorosban is megfordult, ott tünt ki a vitézségben, szolgált rá az érdemre, beszélvén a tett.

Fürge lábu szárnysegédek, testőrök diszegyenruhában. Nagy, a szultán szeszélyétől való függésük. Aszott diplomaták, a kiknek a pórázán függ minden, feketében. Jócskán deresedő, érmekkel diszített basák gazdag diszegyenruhában. Az érdeemes multu öregek, megnehezeden mozognak, hosszú szakál borítja mellüket. De voltak közöttük testben erős, lélekben ifju aggastyánok is. Ott van valamennyi, miniszter-séget viselő. Előkelő elmék, politikai becsvágygyal bíró fényes tehetségek. Az egyiknek ránczba huzódik a büszke homloka, a másíknak az arcán erélyes a vonása. Mind, mind az állam után élő, a közéletben helyet foglaló, sok főtitstviselő, — a legtöbb, férfikora delelőjén, kevés a horgasztott fő, — ezüsttől, aranytól, színes kövektől csillogó ruhában, melyen szépen festenek a rendjelek. Egynémelyik kevély tartásu egyénnek, ruganyosságát megtartó méltóságnak,

A Jhdisz-kjözsk és Hamidie-dstüni.

mellét veri az erősen dérütött szakála. Tekintélyes kinézést ad a — nyugodt jóság — viselőjének. Vannak akaraterős vonások is. Nézésükben megvillan a büszkeség.

A görbehátú államférfiak nyomában előkelően fényes fogatokon azok az egyéniségek jöttek, a kiket az elsők közé a sors szerencsés helyzete juttatott. Végre következtek, a kik nem is voltak egyéniségek, csak olyan szuszogó személyiségek. Olyan sok volt, aki a katonai ranglétrán emelkedett, vagy a kit tettvágya sodort és a tehetsége vitt előre. Szóval, a közélet egész vonalában ott volt a török társadalom, számottevő tagokkal. Olyan fölfelé merészen kunkorított Vilmos-bajusza, a minővel nálunk a nevetségig majmolják a német császárt, egyiknek sem volt. Mindezek után következtek az alantosok, végre pedig a különböző bérruhával kiöltöztetett, sok cselédi kenyeret megett szorongó szolgaraj, ezek között a fényes liberiajú szolgák között, a parancs folytonos leséséből dermesztően merev arczok.

Agyunk a gondolatok fészkévé válik s ha annyi szemünk is volna mint Argusnak,¹⁾ akkor sem láthatnánk meg mindent a drágakövek pompájában, mert csak úgy hömpölyög, hullámszik előttünk az emberáradat s a mit már elvesztett szemünk egyszer, másodszor fel nem találja. Mint a mozgó tengervízben, egyik hullám a másikat elnyeli: úgy ebben a felvonuló, szemenszedett társaságban, a melybe nehéz ugyan bejutni, de nem lehetetlen, mert Törökországban birtok- és születési arisztokrácia nem lévén, a szultán maga is többször, rabnőnek a magzata,²⁾ mégis bejuthat a nagyok közé minden, a közért dolgozó, a nádverte gunyhóban született is. De gyakran olyan hamar, a mint bejutott, ép oly gyorsan is csöppenhet ki az uraságból. A szultán kegye magához emel és magától eltaszit.

A disztársaságban van gr. Széchényi Ödön basa, a szultán tábornok-hadsegéde, a legfőbb Oszmán-katonai ér-

¹⁾ A görög mithológiában Argos Panoptés, a mindenlátó Argust jelenti. Száz szeme volt, melyek egyikére sem szállt álom. Árkádia virányait megmentette a pusztító bikától. Szemeit a féltékeny Hera, aki vele a tehénné változtatott Iót őriztette, a páva farktollaira rakta.

²⁾ Ilyenek voltak: I. Oszmán, I. Achmed, I. Bajazid, I. Mohamed, II. Murad, II. Mohamed, II. Oszmán, I. Ibrahim. A szultán neje ritkán van fejedelmi házból.

Oszmán basa.

demrendek tulajdonosa. Achmed Muktár van az oldala mellett. De a plevnai oroszlán, a messzehírű Gházi Oszmán Nuri basa, a halhatatlanság régiójában mégis a legfőbb disze, mindüknek. Ő volt a török birodalom egyik jobbik esze. Neve megfordul mindenkinek az ajkán. A közérzésbe ment át az ünneplése. A szultán, nőül adta fiához, az egyik leányát. Nála nem hervadt el a dicsőség virága. Roskadatlan a teste. Valami vonzónás rejlik lényében. A pályája legesucsáról barátságosan nézett szét. Ünneplik erősen, mert nagyon föllendült a népszerűsége. Alig győz hajlongani a sok üdvözlésre. Ez a tettekkel tényező nagy katona, azóta megtért elődeihez. Mikor halálának híre végig rezdült a világon s a táviratok egymást kergették, a hasábok nagyot nőttek a hírlapokban s megindult a részvétek áradata; temetése, halhatatlanságának a kezdete volt. Mitikus alak lesz.

Mindenki a szultán utja köré sereglük. Észbódító sietség.

Közeledik az arany paszomántos csatlósok által körülvett üveghintó, a kocsi bakján trónol egy jámbor muzulmán. A kocsi előtt a befogott két, fekete arab ló ágaskodnék, ha a kocsis nem fogná keményen mind a kettő zabláját. Így csak habot fuj, a röpülni vágyó egypár kocsiló, visszafojtott tűzében.

Pereg a dob, harsog a trombita, belerival a kürt, lármáz a török zene. Közül nagyot koppan egy-egy nemes ménnek a patája oldalugráskor. Egész harcias az a kép mely lejátszódik előttünk. A nők arcán öröm és remegés felváltva ül. Feledhetlen a benyomás kedélyünkre.

Felhangzik az ajkáról a „Padisah csak jása, bin jása.“ Sok esztendőt, ezer esztendőt kívánnak a szultánnak. Ragadja őket a lelkesülés. Eget ráz az üdvriadalom. Lélekzet visszafojtva hallgatunk és nézünk.

A padisah a kezét a homlokára és a szivére illeszti. Eltörődés látszik rajta. Fáradt mosolylyal köszönti a közönséget és köszöni az éltetést, derék katonáinak, és mindazoknak a kik éltetik, a kiket az ő látására a kötelesség, tisztelet vagy a kíváncsiság összehozott, idevalót, idegent. A keleti nők kíváncsiabbak a nyugotinál.

Mikor elvonult a ragyogó fény, izibe csend, ünne-
pélyes csend állt be. Ocsudunk a riadalomból. A szívek
hangosan dobognak a sajátságosan csilingelő, majd bum-
berdőző török muzsika elnémultával, — a kard a hüvelyébe
visszamegy, a szásas fegyveresek lazán állanak, szünetet
tart mindenki és csak halkán morzsolódnak a szavak. A
zaj elül teljesen. A nagytömegben, a nagy kocsitáborban,
nem mutatja a zürzavar képét semmi. Nyugodtan állnak
a hintóslovak.

A padisah a mecsetbe lépett. Kocsii készenlétben várják
kijöttét.

A padisah imádkozik, a népe jóléteért s tanácsot kér,
jó tanácsot Allahtól. Az imám ezalatt buzgón imádkozik
a szultán jóléteért. Őseinek a nyugalmáért. Az imám kardot
is fog, ha a hit — veszélyben.

A szultán — imavégezetten — a dsámi ablakában áll
meg s elléptetnek előtte a csapatok. A zene hangja újból
megered. A vezénylő szavak magas akkordokban hangzanak
fel. Ünnepestes hangulat vesz erőt rajtunk.

Olyan fejedelmi ünnepesty ez, mely a nép vallásával,
szokásával van összhangban.

A milyen felséges volt a felvonulás, megkapó és
képrázttató, olyan tüneményesen szép a takarodás. A mit
jöttünkkor, a mindinkább kavargó emberörvényben nem
láthattunk, meglátjuk a mentünkkor. Ha jövet csukott volt
a hintó, most nyitott. Az egyikben urak büszkélkednek, a
másikban hölgyek pompáznak.

Különösen érdekes azt a sokféle katonát látni, a mint
a gyalogság sora halad; karjukban erő, szemükben tűz.
Megismerjük a kurdot, a drúzt, az anatólt, rumeliotát, szírt,
szerecsent, arabot és nizamot, a saját egyenruhájukban az
egy-egy ezredhez tartozókat. A színek skálájának, egyvele-
gének a látása volt az, melyet leírni vagy lefesteni nem
lehet.

Válogatott, tartásos és szép legények voltak, bátorság
a szemükben, lelkesültség a szívükben. Magukra vonják
szemünket. Uralkodik a skarlátpiros szín. A harcztéren,
gyalogosan is, de jól belovagolt lovakon, csodákat lehetne
jóllakott csapatokkal véghez vinni. Most, az a kis zsold

sincs rendben zsebükben, de így is elég ha azt mondják a török katonának: veszélyben a hit, az ország, békés otthonod, s ő tűzbe, vízbe megy.

Csak imádkozzál mint a vallás feje, khalifa, a Korán őre, török császár, nagyur sok népen, pénteken, mohamedán néped vasárnapján, imádkozzál Allahhoz, a ki előtt elveszti a nap, fényét. Csak imádkozzál a népedért, hogy az uralkodó osztályhoz tartozó erős hatalmasaid, ki ne zsarolják a gyenge és elnyomott alattvalódat. Imádkozzál a katonáidért török szultán; hadsereged kitűnő anyagot bír a népedben. Szenvedve is nagyokat tesznek érted, főségedért, a khalifáért, szultánért, trónodért és a hazáért. Megmutatták, mikor babérratni mentek. Azóta egy emberöltő telt el, mégis sokat beszélünk a hirre kapott török hőstettekről. Kozák lovak patái, nem kopoghattak Konstantinápoly utczáin . . . De mint khalifa, imádkozzál azért is, hogy neked, mint uralkodónak, annyi millió alattvaló fejének, világosítsa meg Allah az agyadat, de a népedet is tegye Allah hasongondolkodásúvá, hogy képes légy — nem hátortalan törekvéssel — azokat az üdvös reformokat behozni, a melyektől most még olyannyira irtózik a fanatikus néped, hogy emiatt folytonos a küzdelem közöttetek. Mert a te néped, habár verekedni, győzni és meghalni tud, de *élni* nem. Mozdulatlanul áll meg maig is Mohamed utolsó lépésénél, nem megy tovább, előre, pedig a próféta az észt úgy kiemeli, hogy elsőnek mondja azok közül, a miket Isten teremtett.

Insallah, legyen amint Isten akarja! Tudom, ezt gondolod.

IV.

A tánczó dervisekről.

Mindenütt ott vannak. — Politikai és vallási izgatás — Mit ígért Mohamed? — Fánátikus szekta. — Az alapító. — A szertartás. — Dervistáncz és török muzsika.

Olygván Kelet világában, sok dervissel¹⁾ hozott össze sorsom, főleg Kairó vidékén, Jeruzsálem környékén. Ezek a városok azok a főpontok, a melyekbe összefutnak a fánátizálni jól tudó iszlám eme koldulva kódorgó barátai. Jönnek Arábiából, Perziából, Bucharából, gyakran félmeztelenül, vadul megnövesztett boglyahajjal, torzonborz szakállal, seprőszerű szemöldökkel, izléstelenül megeresztett körmökkel, a mint valamely remetebarlángból, vagy még ezen is túl levő valamely Isten háta mögötti helyről szakadtak az emberek közé, vagy valamely mohamedán szentnek az örök nyughelyéről érkeztek meg, napfogta, elkényszeredett arczczal, lerongyolva teljesen. Van a ki többször is körülcsuszta Kábát; úgy néz ki mint egy kivezeklett rab. Olyik, csatakos ruhában elbódorodik el egész hozzánk Budapestre a Szent Baba, Gül Baba, a Rózsák Atyjának a sírjához. A hajótörött, egy deszkaszálon szokott így hányódni-vetődni.

Folytonos a perselygyűjtésük, — önjavukra. Az átalvetőjükbe gyűjtik a könyöradományt, a saját jámborságukból olcsó szerrel megélni akaró eme munkakerülő, kellemetlenkedő jelenségek, kiket emberi alakot öltött bojtorjánoknak nevezhetnénk a legtalálóbban. Sorsfutásukban

¹⁾ A „dervis“ perzsa szó, ajtó melletti koldust jelent. A kolduló dervisekről lásd bővebben „Keleti ég alatt. Palesztinában“ című utirajzainknak 240. 241. lapjain. Budapest, Franklin Társulat, 1898.

az országutakat gumós bottal róva, lépten-nyomon megszüli őket a föld, el is nyeli azután, hogy a mártírok szenvedő mosolyával a könyöradományt becsusztatták a koldustarisznyájukba, vagy a nekik nyújtott szivarkát sebtiben elhamvasztották. Koldusként tengetik éltüket.

A Mohamed vallásában formaszerint fölszentelt papok nem lévén, az iszlám terjesztésére, politikai és vallási izgatásra, a nép kioktatására, (mond: elbolondítására,)

Kolduló dervis.

szóval mindenféle izgató beszéd támasztására a legjobban lehet a derviseket felhasználni. Őket a vallási őrjöngés ugyis folytonosan melegíti. Ezt a bogarat nem lehet az agyukból kiverni. Egynémelyiküket annyira hevit az érzés, hogy rajongásában keresztül szurja az arcát, hegyes vasakkal kinozza a testét, skorpiót és egyéb undok állatot eszik, a ló patája alá fekszik. Dosa, így hívják ezt a furcsa isteni tiszteletüket.

Ezuttal a tánczó- és üvöltő dervisekről szólok, a kiket

Konstántinápolyban kerestem fel, behatóbban is néztem meg isteni tiszteletük alkalmával.

Mohamed próféta¹⁾ isteni küldetésében hevülve, gyönyörteljes jövendő életet ígért a követőinek, érzékies kéjnek festve azt.²⁾ Érdekes miként ő maga írja le ezt az ígért paradicsomot.³⁾ Hogy a lefestett boldogságot annál bizonyosabban érhessék el a tulbuzgók, habár az iszlám nem írja elő a remeteéletet, a Korán sem tesz ellentmondásaiban említést arról, a dervisek tekintete mégis a világi örömök látszólagos megvetésével, a tulvilágon kóvályog. Szerzetes

1) A „próféta“ elnevezés alatt Keleten „bölcset“ értenek.

2) A többnejűséget megengedő vallásalapítónak magának is halálakor tizenhárom nője, illetve rabszolganője volt. A vén Dávid és bölcs Salamonnál mégis jobb volt.

3) Hetvenkét feleség, a kikre nézve visszavetési joggal bír az üdvözülő, hogy azok nem kelleneek már neki, a kik őt a földön boldogították, hanem helyettük ujak, mások. Kijár a huriknak — kiket a mohamedán világ költői, tiszta fényből valóknak énekelnek — egy nagy sátor, mely smaragd, gyöngy és jácintból lesz összeállítva. Nyolczvanezer füge szolgálja a parancsolatokat végrehajtani, ezek közül háromszáz az ebédnél teljesíti a szolgálatot, mert a felhordandó étkek száma is háromszáz lesz, arany tálakban felszolgálva a fogásokat. Minden éték izleni fog. A borivás meg lesz engedve, ez azonban nem lesz részegítő. Moschusz szaga lesz a zöldbe öltözött paradicsomi szép asszonyok kipárolgásának. Az emberi életkor mindég a harmincz évről marad, minden férfi tekintélyes alak lesz, két öl magas, mint Ádám volt. A mennyi gyermeket kíván valaki magának, anyja lesz. Illatos víz, bor, méz és tej fog folyni a folyókban, melyek megszagosítják a levegőt, kéjmódban fog ringatózni mindenki Allah látásakor reggel, este. A paradicsom kellő közepén lesz a Théba nevű fa, a legszebb, a legizletesebb gyümölcsökkel, melyeknek az a jó hatása is meglesz, hogy ingerlőleg fognak hatni minden igazhívőre. Ez az életfa egymagában is olyan nagy lesz, hogy az árnyéka annyira fog terjedni, miszerint egy sebes lovas száz év alatt sem kerülheti meg. A gyümölcsök az ágakról maguk fognak kézbe esni, nem kell értük fáradni. A fa leveleinek a mozgása, a legszebb zenét adja s. a. t.

Nem folytatom tovább ezeket a Montblancnyi képtelenségeket, a józan ész szánalmas elcsavarodását vallási dolgokban, habár minden Allah dicsőségére is lesz. Ilyen bosszantólag valószínűtlen ígéréseken alapszik a Mohamed hite. Higyje el a ki bírja, akarja, én a vallás költészetének tartom csupán csak, de meg vagyok győződve, hogy addig az a nép nem haladhat előre, amíg ilyen dogmákon alapszik a vallása, és a hite annyi titokzatossággal van tele. Ez jó volt Konstántinápoly meghódításáig, Magyarország szívének véreztetéseig, hogy a fánátizált harczos vak bizodalommal emberfölötti módon küzdjön, de azután bátran felre teheték volna az ilyen tanítást, melyet napjainkban — enyhe szókkal élve — minden kisokolás megmosolyog. Ugylátszik, hogy a módosabb törökök maguk sem hisznek a tulvilági hurikban, mert a tulvilági ígéret boldogságát, már e földön igyekeznek megvalósítani és kivenni belőle a részüket.

A mohamedáni paradicsom ellenében, a pokol, minden jónak az ellenkezőjéből áll: bűzös folyók, kintző örök tűz, a fák ágai kigyókból, izletes gyümölcsök helyett, démoni fejek. De irdalmas Allah, mert 900 évtől 9000 évig a ki szenved, átmehet a pokolból a paradicsomba. — Es ennek a theológiának is vannak tanítói, főmuftija, hívői. Beleavatkozik ez a theologia a keresztényekéjébe is, állítván, hogy Krisztus, Gábor arkangyaltól lett, fölfeszítés előtt mennybe ment s helyette Judás volt a kinszenvedő.

rendekbe lépnek, annélkül azonban, hogy a világról lemondának teljesen, sőt meg is nőszülnek, valamely ipart is folytatnak jobb megélhetésük okából.

Az örökzajos Galata-városrészben, a fogaskerekű pálya végállomása mellett van a mevlevi, vagyis tánczó derviseknek nyolcz oszlophordta, kupolás épülete. A nyolczszögletes épületben sima padlózású tánczterem, vagyis az ő fogalmuk szerinti szentély, imaház, semaháne. A táncz hely körül a nézőközönség korláttal elkülönített helye, fenntebb a zenészek részére karzat.

Az elszigeteltség vallásának fánátikus szektája, nem szereti, ha vallási szertartásaikat a hitetlenek nézik. Az elfojtott szikra könnyen felgyullad bennük ilyenkor, de a jó bakhsis, a mérséklő hatású bakhsis, ez mindenkinek egyengeti az odautját, a bejutást. Tágra fogják azért a kivételt, — csak saruinkat kell leoldanunk, s helyette csoszogóba bujdatni a lábunkat, azonnal képesekké válunk a vallásos gyakorlatukon való részvételre.

Tekke, így nevezik a szerzetházukat, melyet keresztények is — mondom — meglátogathatnak, inkább mint a dsámikat, mosékat. Seikh áll a szerzet élén. Szerzetes rendjük az első, valamennyi (72) között, noha Mohamednek nem kellett szerzetes az ő vallásában.

A tánczó dervisek alapítója Molla Dselaeddin, (Iconiumban † 1273.) most is Koniában tartja székhelyét a szekta főnöke, a ki Oszmán kardját köti fel a trónralépő szultánnak.

Hogyan jött rá az alapító, hogy a tánczcal dicsérje Allaht? mikor a táncz mint erkölcstelen dolog, tiltott a mohamedán világban, — kivéve mikor a háremhölgy, kedvességből tánczol, az ura gyönyörűségére. Így beszélt el a táncz eredetét egy fiatal szerzetes, a kit csak kevéssel azelőtt vettek fel szertartással, miután a próbaidő, az ezer és egy napot jól kitöltötte közöttük.

Erkélyen állt a szent, (mondjuk, rajongó) követőtársaival. Nem valami szellemes lehetett társalgásuk, mert arról esett szó közöttük, hogy miért is nem ugrálhatnak az emberek a háztetőkön? — úgy miként a macskák. Dselaeddin erre nagy bölcsen azt felelte, hogy az ember

ha ugrik, csak az ég felé ugorják, s alig mondta ki ezeket a szavakat, kiugrott közülük, mint Minerva, Saturnus fejéből s legott eltűnt fölöttük a levegőben.

Visszakerülve a földre, elbeszélte, hogy a mennybe, a csillagok fölé vitte őt egy sereg, melynek minden katonája hosszú, zöld köpönyeget viselt. Tulvilági dolgokat látott, ezeket el is beszélte.

Mi ezalatt maradjunk a földön s nézzük az egyszerű, de a tánczra sikamlóssá tett termüket, melyet semá-nak neveznek röviden.

A szelámlíkról jöttünk szalón öltözetben, ilyen megjelenéssel tiszteltük meg a derviseket is. A tánczó dervisek pénteken tartják, ünnepnapjukon, az isteni tiszteletüket az estefelé való órákban.

Mikor jöttünk, még nem történt meg a felvonulásuk. Jókor jöve, annál érdekesebb volt a látványosság.

Egyenként jönnek a körterembe s fejükkel érintik a földet, lenyugszanak azután egyenként a birkabőrre. Lehetek úgy harminczan, czukorsüvegen hegybe végződő sipka alakú, barna, magas filz-süvegben, ifjabbak és öregebbek vegyesen, kifejlett alakok. Elmosolyodunk fölöttük.

Mikor már valamennyien együvé kerültek a nagy, kerek szobában, főnökük — hajló korában is kellemes arcú, vastag íves szemöldökű férfiú -- jeladására énekelnek valamit a Koránból elsőbbed, azután leöltik a felesleges ruhájukat, de a szoknyaformájú, marad rajtuk.

Lassu, fojtott hangon, kölcsönös üdvözlés, mélységes tisztelet és kézcsók a főnöknek, a ki csak buzdítja őket, de velük nem kereng. Kilépnek jobblábbal s kezdik a körforgást jobb-lábujjhegyen, a felsikált deszkákon. Előbb lassan, azután hajlebegve mindég gyorsabb tempóban a szédülésig, vadul forogva a kimerülésig; a tulbuzgók, sirva, zokogva, az odaesésig. A ki eldül, kidül, olcsó mártíromságra tesz szert. Olcsó boldogulás.

Nézzük ezalatt a többit. Forog a szemük, forognak ők maguk is, puffad, pereg a szoknyájuk vízszintesen helyezett kerék alakban, akár a leggyorsabban forgó balet-tánczosnő lenge, rövid ruhája. Vérük agyba tolul. Valamennyinek fénylett a szeme, egynémelyiknek habzott a

szája a felindulástól. Azt fogják rá az elalélve földre hullottra, hogy Allah szállta meg.

A dervisek feje, forgás közben jobbra van biczezentve. Balkézfejükét kissé összefogva a föld felé fordítják, a jobbkezüket egészen nyitva az ég felé áll. A földi javakról való lemondást és a felülről kapott égi malaszt földre árasztását jelenti az első, míg a másik, az égi dolgok utáni áhitozást, a hitért való harczolást. Közben — mintegy átszellemülve — behunyják a szemüket és egykedvűen forognak, csak forognak.

A faragott fa-karzatton, borzalmas török muzsika rázörrent, azután tovább harsog, nyávog és czinczog, miközben a czintányér zajog, a dob pereg. De nem vettem észre, hogy ütemre tánczolnának, mert abban a zenétlen zörejben nem is volt taktus, vagy talán csak ők értik meg a zajosan felhangzó egyvelegben. Azonban dicséretükre legyen mondva, s ebben a tekintetben az előtánczosnak nagy szerepe van, hogy előre haladva sem ütődtek egymásba, sem ők maguk, sem a gyors körforgásban lobogó bő szoknyájuk. Olyan ügyességgel forogtak, hogy egymás körét nem lépték át, akkor sem, mikor a véredényük már kidagadt. Arczuk, élő hittől ragyog.

Mondják hogy a körforgással az égi testeket utánozzák, a melyek szinte keringve haladnak a nagy mindenségben, annélkül, hogy egymásba ütköznének. Van közöttük egy, a ki a holdat jelképezi világoskék kaftánban. A körforgással Istent is keresik, a ki különben mindenütt jelen van. Az emberélet is ki van fejezve ebben a vallásos, szertartásos tánczban, amennyiben az ember élete is lassan indul meg, gyorsan tűnik, hirtelen ér véget. Az már igaz, hogy a mint ezeknek a táncz végén eláll a lélekzetük, úgy majd nekünk — az életkomédia végével, de azért még sem mondhatom, hogy a látott dervistáncz nekem valami hiven tükrözte volna vissza az emberi életet vagy a világ forgását. Nem oly közérthető. Inkább hiszem el azt, hogy a világ kezd forogni a tánczó dervissel, mikor odaesik. Idegtornászás.

Imádkoznak végre a szultánért és megkapják a seikh áldását titokzatos szavak kísérete közben. Ezzel vége a keringésből álló különös isteni tiszteletnek, a mely után

Tánczólo dervisek.

előbb összeültek, azután az odahozott beteg gyermekeket gyógyították, lábbal hengergetvén azokat ide-oda. Erősködnek, hogy a kezük által, a beteg, egészséges lesz. Csak ha lesz.

Tolmácsunk segélyével a seikkel szóba eredtünk. Örömét fejezte ki — szinleg — látogatásunk fölött; recsegett a hangja. Mi a helyzet kényszerével dicsértük az isteni tiszteletüket, kerülve, hogy bántó hatásu legyen valamely megjegyzésünk.

V.

Az üvöltő dervisekről.

A másik alapító. — Fatima álma. — Dervis ének. — Kidült szemek. — Üvöltés. — Dervis kurzusolás. — Sokféle vallás, sokféle istenteremtés. — Mikor a fánátikus megszilajul. — Nem nézem meg többet.

onstántinápolyi tartózkodásom alatt egy másik alkalommal, disztelen zárdájukban, Szkutáriban, (az európai partra nem telepednek) az üvöltő derviseket néztem meg, illetve hallgattam meg, mert ezeknek az isteni tisztelete inkább a hall-
érezékemet támadta. Meghallgatásukra erősebb idegzet kell.

Rufai Szeid Achmed († 1182.) az üvöltő szerzetesek alapítója, legendás alak, a mohamedán világban nagy szentként tisztelik.

Mohamed prófétának a már többször említettem Fatima nevű leánya, álmában egy gyertyát látott, melynek fényes világossága a Keletről Nyugatra huzódott. Mohamed ezt arra magyarázta, hogy jönni fog utána egy szentéletű férfi, a ki fényes világosságot fog árasztani vallás dolgában. Rufaira vonatkoztatják ezt a szavait, illetve legendát.

A török óra szerint nyolcz óra volt.¹⁾

Az üvöltő dervisek vallásos szertartásának az eleje, sokban hasonlít a tánczó dervisek szertartásának a kezdetéhez.

Tisztelgés a seikh előtt, térden állva is, kézcsók.

Értelmes szempár villog a seikh szemöldöke alatt, inkább nézők tudós-társasági tagnak, mint az üvöltő der-

¹⁾ A török óraszámítás szerint tizenkét óra akkor van, mikor a nap hunyni kezd.

visek idomitójának. Négy öregebb, kik már éltük delelő pontját túlhaladták, mellé ül. Az egyiket tenyérszí szemüveg. A másikon korán megöszült haja, elég rosszul vágott a fiatalos arczkifejezéséhez.

Nem a rendes mozsárformájú süveg, fekete turbán fedi a fejüket. Sötét arczezal hallgatnak. Hosszúra növesztett hajuk a turbán alá van csavarva. Homlokukon a fánátizmus fénye. A dervisek viselete csak a főveg által különbözik egymástól. Az egyik olyan, mint a czukorsüveg sapkája, a másik meg mint a konyhamozsár. Az egyik sem ad tekintélyes kinézést. A mi szemünkben inkább nevetségesnek tünik fel ez a fejfödő.

Köpönyegük különböző színű, de zöldre van beszegve. Gábriel főangyal ugyanis egyszer örvendetes hirt hozott az égből a prófétának, mire ez letette a zöld köpönyegét — s tánczra kerekedett. A tanítványai ezalatt felszabták a köpönyegét s a sajátjukat szegték be vele zöldre.

A dervisek éneklik a Korán első fejezetét, hangoztatják benne Allah nevét. Mozognak és hajlongnak, jelképezve a hajót, melyet a hullámok ide-oda tolnak. Derekat jobbra-balra addig himpálják, a mig lélekzetvétellel győzik. A villámütésszerű eldőlésig hangoztatják: La illah, illah la. Annak a gondolatnak járnak mindég nyomában, mely az Istenhez vezet. Ezzel a gondolattal tellik el az agyuk. Tekintetükben világfájdalom. Ezenközben megül szemükben az izzadság, fénylik fánátikus ábrázatuk, pedig még csak most kezdődik a tulajdonképeni ugrálás, az életerő csökkenéseig, rogyásig. Fánátikus tűzben csak most dül ki a szemük igazán, csak most dagad fel a pattanásig nyakerük és szorul mind rövidebbre lélekzetük, miközben agytépő fájdalmas hanggal, levetik magukat a földre, szinte megrezdül a *mi* szívünk bele. Találóbb szavam nincs a mozgásukra, valamint hogy fánátikus módra vad üvöltésnek illik be a hanghordozásuk, mely idegborzogatóan többször és élesen tör ki belőlük. De még ha csak eddig, — erőlködéstől a reszketésig, izgatottságtól a fogak összeütődéseig — volna a vallásos örültségük.

Nem láttam, csak hallottam a helyszínén, hogy a szerzetesrend nagyban úzi az önsanyargatást, mely a leg-

nagyobb mérvű önkinzásnak is beillik. Mélyen elszomorító jelenség, mikor az értelem kizökken a korlátaiból, tüzes vasdarabokat nyalnak, harapnak, csókolnak és simogatnak. A seikh megáldja a magakinzókat, meg a tüzes vasat is, a melyre rálehel és így Rufai Achmed csodatevése következtében nem árt s minden sebesülés rövid idő múltán begyógyul, sőt ha törrel, éles késsel is sebzi meg magát a dervis. A dervis panaszkodása hiba volna, legfőlebb azt mondaná vele a szegény önsanyargató, hogy nincs az Allah kegyében, — azért inkább meghal, de nem panaszodik. Azzal mutatja a szent voltát, hogy mélyen hallgat, a fájdalom-panasz nem kél ajkára, mert a seikh, csodatevő ereje nagy, egy kis nyállal, égő sebek fájdalmát is kioltja, kis beszéddel, nagy sebeket hegeszt be.

A dervis is gyógyít betegeket, ifjat, öreget, leányt, asszonyt, mikor elmondja fölöttük a Korán első versét; ez annyi mint nálunk a „Miatyánk.“ Valeat quantum valere potest ez a gyógyítás, mely ha rögvést nem használ, árul amulettet a dervis, csak a bakhsis, a jó bakhsis, a mindenkinek kedves bakhsis kijárjon. Ajkamra fagy a mosolygás, mert a dervisnek mindég akad betege, azalatt az orvos doktor, sutba dobhatja a diplomáját.

Annélkül hogy mélyebben belemennénk a taglalásba, a látottakból vonjuk le a következtetést.

A milyen sokféle az Isten teremtménye, olyan elképzelhetetlenül sokféle a mód — olykor velőig megrendítő módozat, — a melylyel az Isten teremtése, dicsőíteni akarja a Teremtőt. Aczélidegzet kell a pusztá megnézéséhez is.

Meghányva vetve a dolgot, nem mondhatom, hogy a mód, a melylyel a tánczó dervisek tisztelik az Istent, — ha térdig is koptatják el a lábukat — valami épületes dolog volna, ellenkezőleg, inkább a vak hitük fölötti szánakozást gerjesztik fel bennünk. Meg kell azonban hajolnunk régi balitéletek daczára is Allah gyakori hangos hangoztatására.

A világ teremtése óta nagy lelki átalakuláson ment keresztül az emberiség, sokféleképen irták elő s állapították meg a különféle vallások papjai az isteni tiszteletet. „Az

oltár olyan régi, mint az emberi hajlék a földön.“¹⁾ És ez igaz is, csakhogy az előbb épületesből, — nagyobb öntudatra ébredvén a teremtés urai, — később megmosolyogni való dolog lett, és csodálkoznunk kell — eltekintve a művelt görögöktől, a kik tánczolva imádták az isteneiket, — affölött a régi, a világon első kulturnép fölött, mely létezéséről el egész a mi időnkig annyi történetet hagyott hátra kőbe faragva — maig rejtelem a tudomány előtt — hogyan tudott az Apis-bika előtt meghajolni?!

A tánczó dervisek szertartása, habár ezek is nehezen lélekzelnek, valóságos gyermekjáték, az üvöltő dervisek velőt-

rázó lármával járó szertartásához képest. Én rám azt a benyomást tették, hogy a kezük az eszük-nél előbb jár. Rátérve a dolog gerinczére, ha megfeszitem minden agysejtemet, nem tudom kihozni az isteni tiszteletet, az üvöltésből. Egészen a megfordítottja annak. Nem tudom megállapítani a jámbor cselekedetet abból, ha a remete elhagyja a békés oduját és keresztül kasul barangolja az országot, nya-

Remete.

kába veszi a világot. Megértetlen lélek marad ő nekem.

Valóban csodálkoznunk kell azon, miként létezhetik, tarthatja fen magát a mi napjainkban is, világrészünkben hatalom, mely az efféle vallási kinövéseknek, embertelen dolgoknak és a vallás örve alatti üzelmeknek gátat nem vet, hogy a rajta támadt fekélyt fel nem vágja. A fánátikus, ha megszilajul, beteges képzelőtehetsége ha elfajul, már nem dicséri, káromolja az Istent. Már a látott, dúlt

1) Friederike Bremer, sokat utazott svéd írónő, járt Keleten is. Meghallt 1865-ben az év utolsó napján. Értékes és érdekes műveit lefordították több nyelvre, irt a családi életről rajzokat, regényeket, novellákat.

arcokra is kiült a kinlódás verejtéke. Könnyű elképzelnünk milyen kinézéssel bírnak az önsanyargatók és a rettenetes önkínzók. Hitet mernék reá tenni, ha dervisek nem volnának, Mohamed vallása, (melyben csak úgy, mint a keresztény vallásnál, sok a felekezet) jobban megközelíthetné a kulturát. Az ilyen isteni tisztelettel, csak a vallásuknak harangoznak be.

A többi dervisek hóbortos önsanyargatásáról, kemény idegműködést követelő produkeziójáról, a kik magasztolt-ságukban magukon élő szekcirozást is végeznek, nem voltam kíváncsi a látottak után. Örültem, hogy kívül kerültem a fullasztó helyiség ajtaján. A mohamedánizmusnak is lehetnek kinövései. A kínzó eszközeiket sem akartam látni, nem a nyársat, nem a csiptetőt, sem az óngolyós ostort, sem végre a szegekkel kirakott kötelet és ágyat. Elég a megkínzott testet látnom. Agyalágyult ember dolga nem ilyen. Elfordul a Nyugat embere az ilyen látványtól.

Csúrés-csavarás nélkül mondom, kettőt tudok: hogy véres, spanyol bikaviadalt nem nézek meg többé, és hogy az ihletségükben megveszekedett üvöltő derviseket, nem hallgatom meg többé. Nekem, vérkergető jeleneteivel, az idegek kinja mind a kettő. Nézze és hallgassa meg őket az izgalom kereső. Hideg, fagyos nyugalommal, én nem nézhetem meg. Harmadiknak hozzáteszem még, hogy török földön, török fürdőbe nem vágyom. Kielégültem. Mert mindegy a dologra, ha fürdés előtt, fürdés után nárgilével, kávéval is kínáltak meg, de az erős markolgatás, sokféle taglalás, kegyetlen gyuras és érzékeny szőrkefélés kiállása után, mást nem mondhatok. Még most is kiver a hőség, ha a konstantinápolyi török fürdőre gondolok, de azért az összes derviseknek ajánlom, hogy a fürdőbe gyakortább eljárjanak . . .

VI.

Egy nap a szultán kegyével.

Vérben gyökerező vonásunk. — A szultán figyelme. — Török-magyar barátkozás. — A császári yachton. — Beylerbey. — Kivülről szebb-e vagy belülről? — Ázsia földén. — Granada szülötte. — Abdul Azis vendége. — Oszlopos fürdőcsarnok. — Mohamed égi paradicsoma a földön. — Egy kis pletykaság. — Tudja a török mi a szép. — A kilátások teljét élveztem. — Dolma Bakese. — Régi Szeráj. — A hol a görög császárok, török szultánok laktak. — A „Boldogság kapuja.“ — „Magas Porta.“ — A császári kincstárban. — A magyarok a Régi Szerájban vendégfogadáson.

Magyar utazó társaságunk zajos örömrivalgással, túláradó lelkesedéssel amugy magyarosan megéljenezte II. Abdul Hamid szultánt szelámlikja alkalmával. Ez által a vérben gyökerező vonásunkkal, az egetrázó éljenzéssel a keleti uralkodó figyelmét ránk tereltük. Következményei nemsokára megváltak. A magyarok iránt előszeretettel viselkedő szultán kegyének és az itteni jó képviselőtünknek¹⁾ köszönhattük azután mindazokat az előnyöket, melyekben a nevezetes császárvárosban ittidőzésünk alatt részesültünk az uralkodó részéről. Nyilvánvalóképen ez avatta jelentőssé ott tartózkodásunkat.

Nagy öröm költözött a sorainkba, mert sok ment meglepetés számba. Egy-egy másod, harmad rendű császári palotát, eddig csak nagy utánjárás és anyagi áldozatok árán tekinthettük meg — nagyjából. Egyéb látnivalóknál is dus borralalóval kellett megtoldani a taksát. Sok jó szivarunkat szitták el az aranypaszomántos, csörgő kardos kavaszok. A dolgok fordulata úgy irányult, hogy a szultán kegyes engedelmeből, rendeléséből megnézhattuk tüzetesen

1) Calice Henrik báró nagykövet, Kvassay István konzul.

a legszebbeket s a mig eddig nekünk kellett bókolni a nagyur sáfárai előtt, megváltozott szerepben, ők udvaroltak nekünk, mint az uruk által kitüntetetteknek.

Nem volt ez csupán csak egyszerű engedély, bebocsátás azokra a helyekre, a melyeken a történelem egy része íródott, de a szultán, szárnysegédei közül négyet, a kalauzolásunkra bocsátott, diszes fogatait, yachtjait — nem egyet, hármat — rendelkezésünkre bocsátotta, lássunk sokat azok közül, a melyek érdekelnek minket Konstantinápolyban.

A várakozó népsokaság már a kora délelőtti órákban összeverődött, megmozdult a merre zszibongással, kocsirobogással jártunk. Főlélenkül minden, ovációban részesítettek, mikor gyors ügetésben elkocsiztunk az átlagemberek előtt. Az embertorlódás hátterében egy-egy koldus gubbaszt; kihasználják az alkalmat.

A török-magyar barátság szövődött a hol megfordultunk, és a kölcsönös éltetés, a török és magyar nemzet éltetése felhangzott mindenütt, szóval a merre jártunk, elkocoztunk, élénkség uralkodott, jó szemmel néztek ránk.

Büszke fejhordozásu, ékesen felkantározott, verejtékes ménen, fiatalos ruganyossággal lovagolt elől egy nagyczimü, császári szárnysegéd. Mint egy vezénylő tiszt, hévvel, katonásan beszélt a sorokhoz. Kezdő férfikorának virtuosos erejében volt. Sarkantyujával megnyomja olykor, toporzékoló lovának az oldalát és előre vágat. A futtában átszelt levegő szellős frisseséget hoz a közelállókra. Nagyot ijed ettől egy bájos kicsi nőcske, a kit azonközt meglökött a tolongásban, melettevalója. Ijedsége átszáll még nagyobb mérvben a kézen fogott még kisebb testvékére, a kinek a szája legott pityergésre állt, végre ríva fakad el. Azután biztos helyre huzódik az okosabb gyermekszem s onnét néz a lovasra s talán a lovasnak hódításra képesített bajszára.

Egy másik szárnysegéd, Munir bey, karon ragad, azután a másik felhágón, mozgékonyssággal, a hintóban mellém kerül. Kezemet szivesen megrázva, beszél franczia nyelven érdekesnél érdekesebb dolgokról. Nagytanultságú fiatal ember, reménységés ifjui élet, elmés társalgó. Sza-

vának állt s finom megfigyelő tehetségével, a legkitünőbb kalauznak vált be.

Egy harmadik szárnysegéd, szintén a társaságnak vezetője, a ki reménydusan alig lépett az életbe, fiatal tüzzel, fiatalkori ruganyossággal pattan fel mindég a lovára, valahányszor mi is kocsira szállunk.

A Tophané-kikötőből szeljük át a Boszporuszt, fürge yachton, reggeli, gyöngye fuvallat kíséretében, megyünk a Szkutáriban fekvő Baylerbeybe. Ezt az ázsiai parton fekvő császári palotát, II. Mahmud építette fehér márványból, mór és indus változatokkal, olasz izléssel. Pár nap előtt láttam már ezt a diszes kőpalotát, és örülök hogy most újra láthatom, mert annyi a nézni való rajta, benne, hogy nem is győzzük szemmel, egyszeri látáskor.

Nem tudnám hamarosan megmondani, kívülről szebb-e az, vagy belülről? Tengerparton emelkedik ki a szép kék vízből, a fehér márvány falak mögött cziprusok és más diszfák üde zöldje. Hol is lehetne szebb kert, mint itt, a hol a tenger lehe üdén tart meg minden levelet. A lombos fák közötti tisztáson mén és bika — bronzból, erőteljes állati alakok, Eugénia francia császárné ajándéka a vendéglátó császári gazdának.

Fölmegyünk a tágas márványlépcsőn. Minden fala fényelve fehéredik elénk. A mi csak a szemünk elé kerül, minden, sőt minden szép, ragyogó ebben a császári palotában.

Az elfogadó teremben megállunk. Márvány oszlopok, lebegni látszó mennyezet. Ázsia földén európai ipar mozaikban, butorban, üvegben, mindenben. Akkor került mindez ide, ebben a szép összhangban, mikor Granada szülötte, Spanyolország legszebb virága, a francia császár büszkesége, a körülrajongott szépséges Eugénia, ide betért pihenőre Abdul Azis szultán szívesen látott vendégeként, mikor Európa és Ázsia között az első kapu, a suezi csatorna megnyitása (1869.) után, haza felé volt.

Csak néztük a kecses idomu szobrokkal, alabastorból faragott kagylókkal telt, térékes, ragyogó, világosan pompás fürdőcsarnokot, s benne az oszlopkorlátos fürdő mély medencéjét, melybe lejárók vezetnek és a melyben egyszerre

többen is uszhatnak. A csipkészlű fürdő medencze kellő közepén nagy márvány kagyló, mely a forrás vizét akként fogja fel, hogy a szerte hulló cseppekből, a fölötte folygújtott csillár fényvilágából, színes égőkől, számtalan gyémántszerű tüzfény villog elő. A vörös kristály kupola, az összes fehér márványokat, alabastromot, a fürdőzőket halvány pirosra festi. Tudja a török mi a szép, nőben, fürdőben, fürdő nőben.

A török szultán válogatott szépségű háremhölgyei ebben a kupos, színesre kivilágított, csorgó vizű fürdőben najádokként¹⁾ uszkálva, jól jelképezik már a földön (sőt vízben) a mohamedán égi paradicsomot.

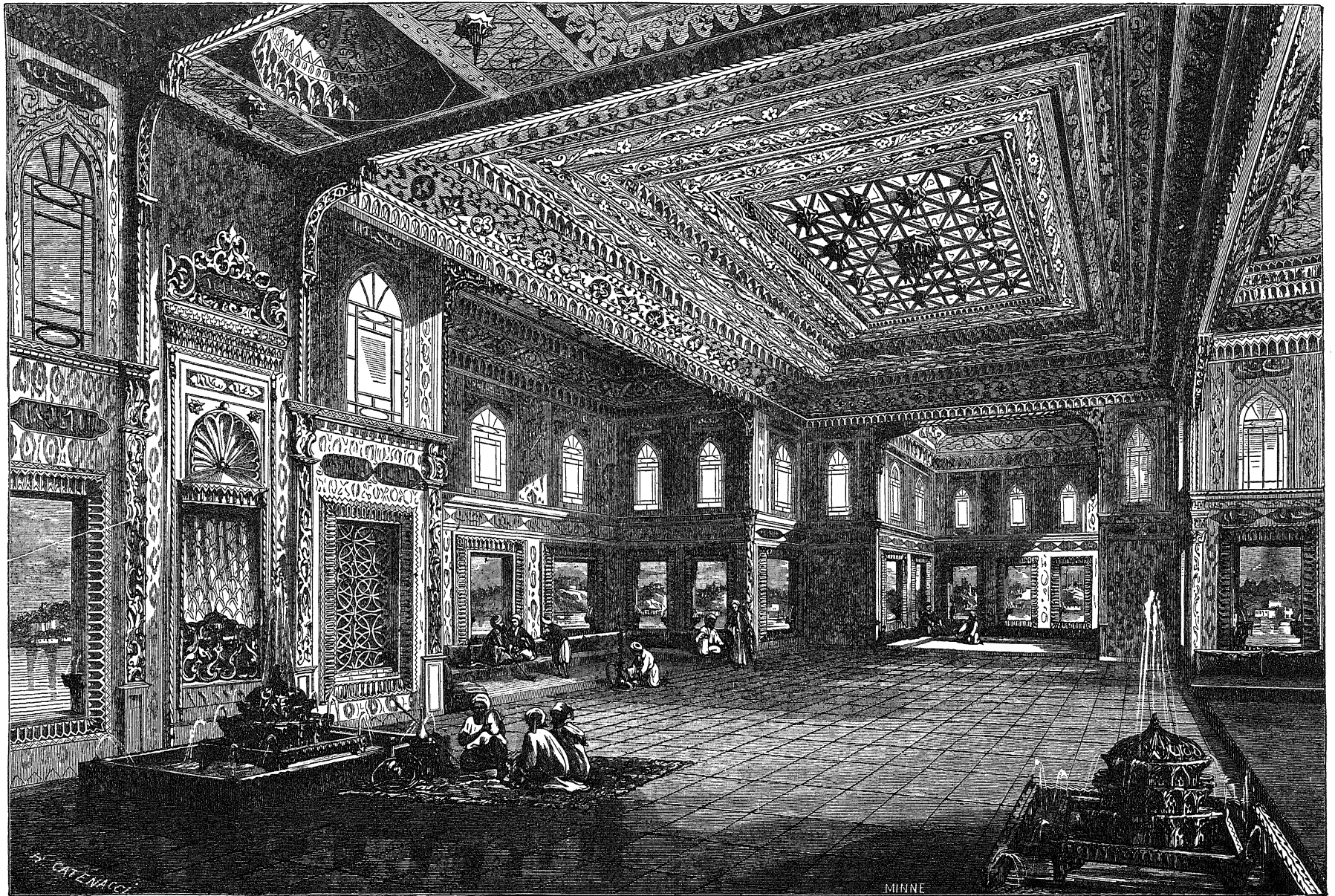
A fürdő helyiség homályos üvegü ablakai a Boszporuszra nyílnak. A külső habok játéka behallatszik, a fürdő medenczében felkavart viz susogásával vegyül össze.

A mór királyok, királynék fürdője, a granadai Alhambában, a fürdésnek eldorádója, megközelítően sem volt ilyen pompás, mint ez itt, a melyben az akkor fölötte nagyon ünnepelt, később szomoru világot bolygó francia császárné fürdött a fényben s rejtek helyeken felgyújtott tüzek vonták igézetbe az ünnepelt szépség plasztikáját.

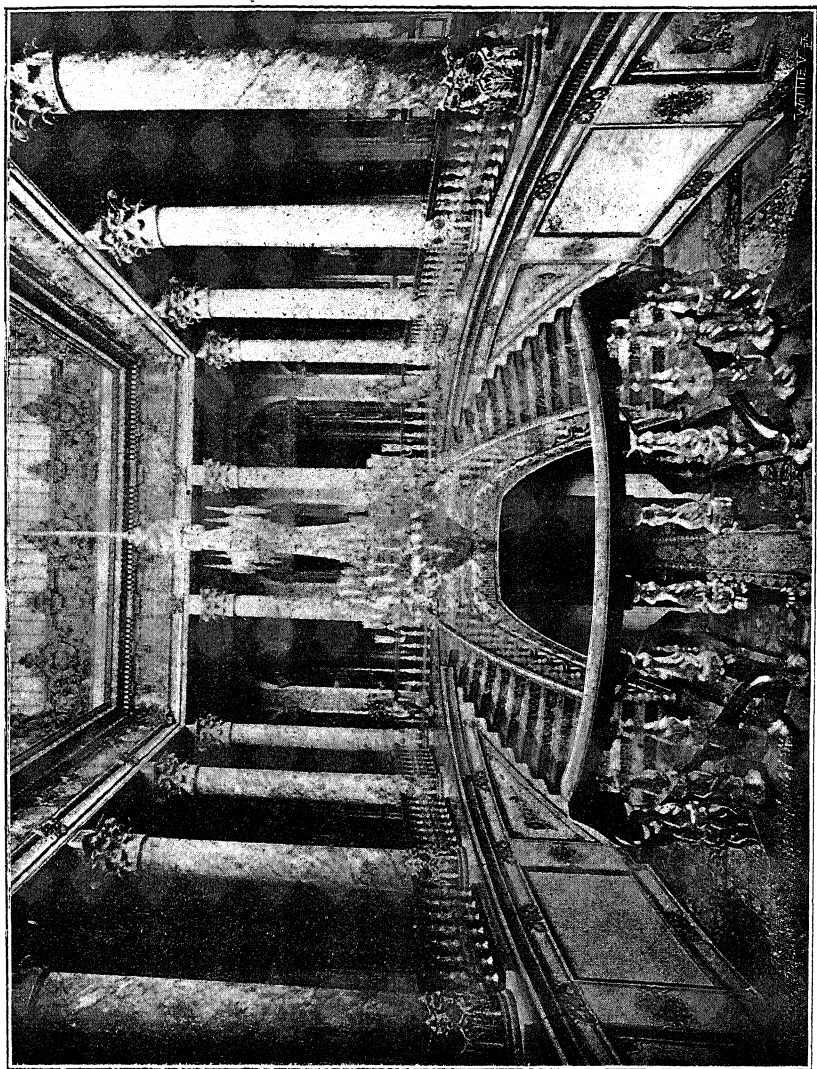
Nem most, de a mikor először néztem meg a diszfürdőt, pletykázott a vezetóm a francziák szépséges császárnéjáról és Abdul Azis török szultánról. — Ne hallgassunk rá. Annyi igaz, hogy mindakettőjük élete tragédiával végződött, sőt az előbbi még most is maga az élő tragédia, ezidőben haldokló özvegye a „volt“ szereplő III. Napoleon francia császárnak, a kinek nemcsak trónját, de a dinasztiaját is elsöpörte a német-francia háboru nagy vihara.

Utána mennyi de mennyi ázsiai szépség lubiczolt itt, csinált mulatozásból habokat. Akármennyien is elfértek a vízben, testszínük árnyalatával, tündéri kecsükkel hangulatos képet alkotva. Ábrándozhatunk fölötte eleget a helyszínén. Mégis csak nagyur a török császár, tudja mi a szép . . .

¹⁾ Najádok, nimfák a görög hitregetanban. Az esőt árasztó Zeusnak a leányaiként tisztelték őket.

A Dolma Bakse palota nagyterme.

A Dolma Bakçe palota lépcsőháza.

Némelyőnket alig lehetett a szalón-fürdőtől elterelni. Tágranyilt szemekkel nézett és úgy „hallgatott, mint süket disznó a rozsban.“ Erős fántáziájában gyökeret vert a lába a kemény márványban. Nem lehetne jobban a padlóhoz szegezni egy felkiáltó jelet.

Mi azonban menjünk, hogy mást is lássunk.

A tengerre kiszögellő fülkék, csarnokok minden pontjáról, ablakából, más és más kilátás nyílik Sztambulra, az európai Konstántinápolyra. A legszebb képek keretei voltak az ajtónyi, a mi kávéházi tükörablakainkra emlékeztető ablakok. Betűz a napfény azokon, de megkötik a levegőt.

Ellátunk messzire, az ékes kertekkel telides-teli Boszporuszon; látjuk rézsut átellenben leebb Dolma Bakcsét, ennek a szépségben párját, a Csiragán palotát, az ortaköi dsámit karcsu, kettős mináretjével. Ide is járt a török szultán szelámlikra. Láttam erről fényképet.

A kilátások teljét élveztem.

A kis gőzös azután átvitt a Boszporuszon. A hullámok lágy verése idegeimre gyógyyszer.

Megálltunk a Dolma Bakcse városrészben, a Dolma Bakcse¹⁾, hatszáz méteres homlokzattal biró, másik császári palota előtt, szemközt a Márványtengerrel, kilátással a Boszporuszra az Arany Szaru beékelődésére.

Néztük a remek diszkaput, a melyen csak nagykövetek járhatnak keresztül, azok is csak ünnepélyes alkalommal.

Néztük a fehér márványból csipkeszerűleg kivágott, finoman kivésett, ritkaszép alkotást, a kétszáz millió piászterbe²⁾ került, tehát erős számarányokat képviselő fényes palotát, melyet a nyugati népek hangyaszorgalma emelt dóriai és korinthetai oszlopfőkre, minden kis részében meszeszerűleg állított össze a keleti nagyur kívánságához, rendeléséhez képest, hogy abban minden kényelmét megtalálja a fürdő teremtől a kupolás trónteremig, — melybe a szemnek legkellemetesebb világosság szűrődik be nappal, este

1) Épült 1839—1861, mór és új török renaissance izlésben.

2) Piastra, fémlemez jelent olaszul. A török piaszter értéke 18 német fillér. A huszpiaszterest, török tallérnak vagy medjidinek nevezik, Abdul Medjid szultán után. A százpiaszteres, az aranypénz.

A szultán fürdőterme a Dolma Bakese palotában.

pedig tizezer láng szórja fényét csillárból — az alabastrom falas, márvány viztartókkal ékes fürdő szobáig.

Tündérvár, márvány kapukkal, márvány lépcsőkkel. Kristály oszlopok, rubinos terem, trónterem, követek terme szemképrázat, ragyogvány. Nyugoti fejedelmeknek nincsenek ilyen, fogalmat meghaladó, keletiesen ékes, fényes tündérlakaik. Abdul Medsid szultán építette. Műremekeket ne keressünk benne az ismert okból, de ez az egy alkotása is képes fentartani az építő szultán emlékét. Nagyszerű kilátás esik ablakaiból a Márványtengerre, az ázsiai zöld partvidékre.

A fayence-kioszkban kissé megpihentünk.

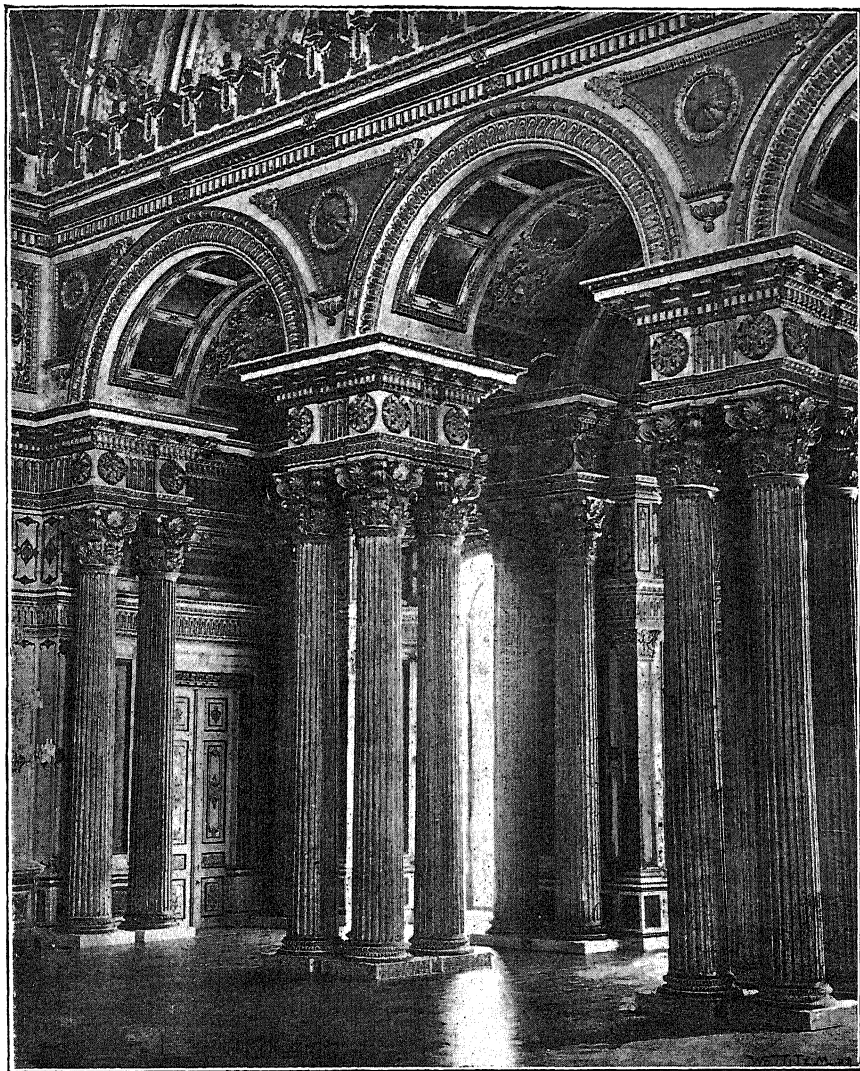
Alig ocsudunk fel a sok szépnek látása után, császári szárnysegédek szives vezetése mellett, a török haditengerészetnek egy kis gőzöse szállit már a Boszporusz mentében, fehér fodrot hasítván a zajtalan tenger fényes, kék vizéből, ágyukkal erősített falak mögött, összeboruló zöld fák árnyékában a Régi Szerájhoz¹⁾. Top-kapu (ágyu-kapu) Szerájnak hívják a törökök. II. Mohamed szultán építette török szultánok lakóhelyeül.

Partra lépek. Kitűnő szép hely ez. Megfelel az első nevének: Chrysoceras, bőségszarvat, aranyszarvat jelentvén.

Az Arany Szarun a vasbaöntött hadihajókat és a kalmárok fekete füstoszlopot eregető áruszállítóit látjuk. Az egyiken csendes természetű dán ül, a másikon erősen bagózó amerikai, iparkodik lemulasztani magáról a veszteglési időt. Látom az Arany Szarut, Boszporuszt és Márványtengert s a formás Leander-tornyot, ott a hol a három tenger vize a képzeletben egyesül. Európából nézem Ázsiát, annak egyik legszebb pontját, Szkutárit. Gyönyörű távlatképek.

Már a régi görög császárok is erre, a vizektől határolt kies pontra építették palotáikat, hatalmasan igazgatták innét a XII. század közepéig nem csak népeiket, de befolyásukkal a világot. Itt állott azelőtt az Acropolis, Jupiter temploma; később itt csillogott Nagy Konstantin, az első keresztény császár palotája. Itt trónolt Jusztinián keletrómai császár, a ki azalatt míg hadvezérei: Belizár és Narzes, karddal

¹⁾ Szeráj, palotát, a szultán lakását jelenti, és sohasem a nők lakosztályát.

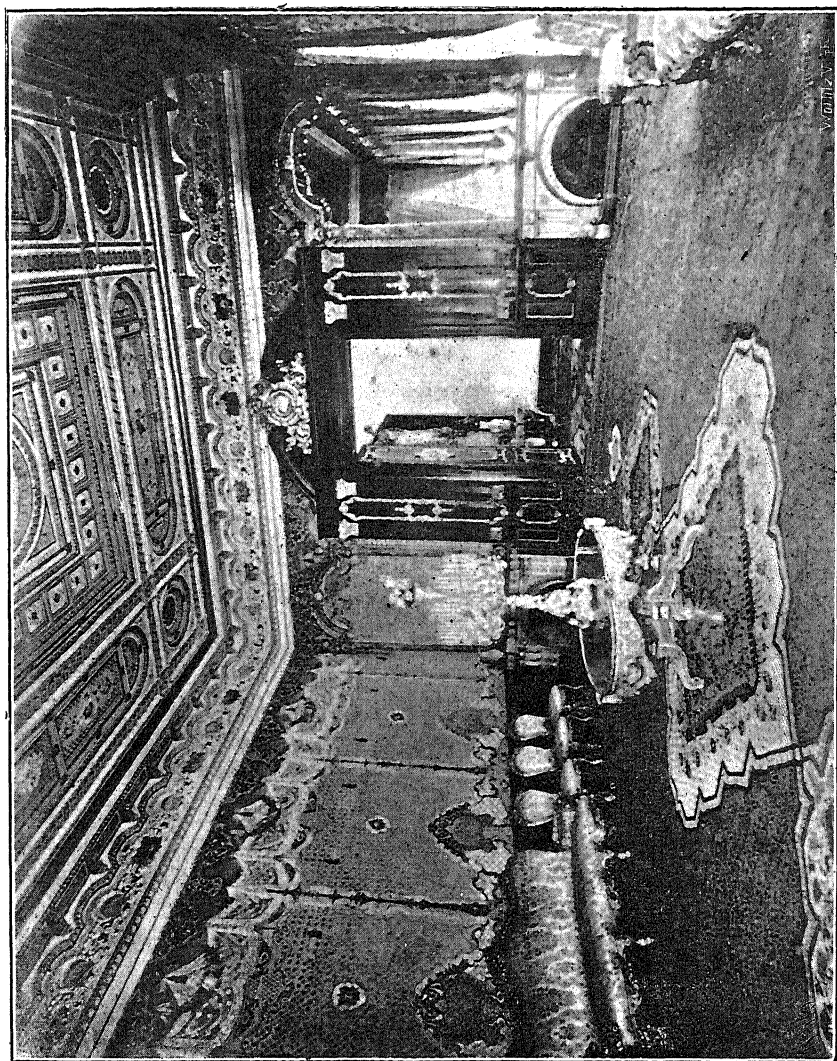
A Dolma Bakcse palota tröntermének oszlopzata.

küzdöttek, ő, jogászi lángelmék közreműködésével, tollal, a Corpus juris civilis-t alkotta meg. Itt élt hadvezető Szolimán császár. Amíg Jusztinián *nagy* volt a törvénykönyvben, addig *nagy* ez a háboruk könyvében. Oszmán, Bajazid s több fényes név viselője lakott itt, II. Mohamedtől összevesen huszonöt szultán. 1846 aug. 29 óta nem laknak szultánok a Régi Szerájban.

Azóta, hogy Abdul Medsid, Abdul Azis atyja a Dolma Bakesét építette, a Régi Szerájba csak a padisah, a földi paradicsom urának a *régi*, virágkorukon túl levő háremhölgyeit, *régi* rabnőit küldik. Azokat a megunt, petyhüdt arczvonással bíró személyeket, a kiknek a szerelme már nem részegit. Elhelyezik itt, egymagános asszonylétbe őket, végleges nyugalomba. Olyan antik galambősz matrónák is vannak köztük, a kiket unokák egész raja szölongat, de olyanok is, kiknél az élet követeli még jogait. Az anyósokká lett mamákat is valószínűleg ide küldik, mert az anyós, a spanyol közmondás szerint, „ha czukorból is van, keserű“ s így senkinek sem kell, Keleten sem kell. Van módjuk bőven az unalomra mindazoknak, a kik ide kerülnek, csaknem kolostori a zajtalan életük. A török közmondás ugyanis azt tartja, hogy: „változatosság az élet gyönyöre“. Elég ha a nőknél a legkisebb testi hiba észre vehető, ha bekövetkezett a bájak tultengése, lefelé törekvő hervadása, ha kiöregszenek az asszonysorból s méhük nem hoz gyümölcsöt, akkor is már ide teszik őket, ha már az élet arczokra ránczokat vet¹⁾ s fonnyadni kezdenek az egykor viruló szépségek, most öregedhetnémség, kendőzött arczu matrónák.

A Régi Szerájban egy kapu, a „Boldogság-kapuja“ nevet viseli, mert egykor a mögötte levő háremnek a belső részeibe vezetett. Ennek ma már csak *történeti* nevezetessége van, a mennyiben a háremben vitatták meg akkor a politikát és oldották meg a legnehezebb kérdéseket. A hivatalos dolgokat eltárgyalván, kezdődhetett a pletyka-jour.

¹⁾ Tudvalevőleg a legelső ránczok a külső szemzug körül csoportosulnak. Azután jönnek az orrfejlő fölötti függélyes ránczok; idő előtt is, a sok szellemi munka után. A homlok barázdák után a fül melletti ránczok képződnek, melyek már öreg kort jeleznek. Gondtalan élet a homlokránczokat ritkítja. Sok ránczot simithat el egy ügyes — fényképész.

A követek terme a Dolma Bakese palotában.

Nem egy épület, épülethalmaz ez, városrész, kjöszkök, tornyok és mecsetek, paloták és pavillonok, háremek és fántásztikus épületek vannak a park zöldjében, pázsitágyak között elszórva. Minden fordulónál egy-egy érdekességre bukkanunk. Minden szultán, a ki itt lakott, csináltatott valamit, hagyott maga után valami emléket.

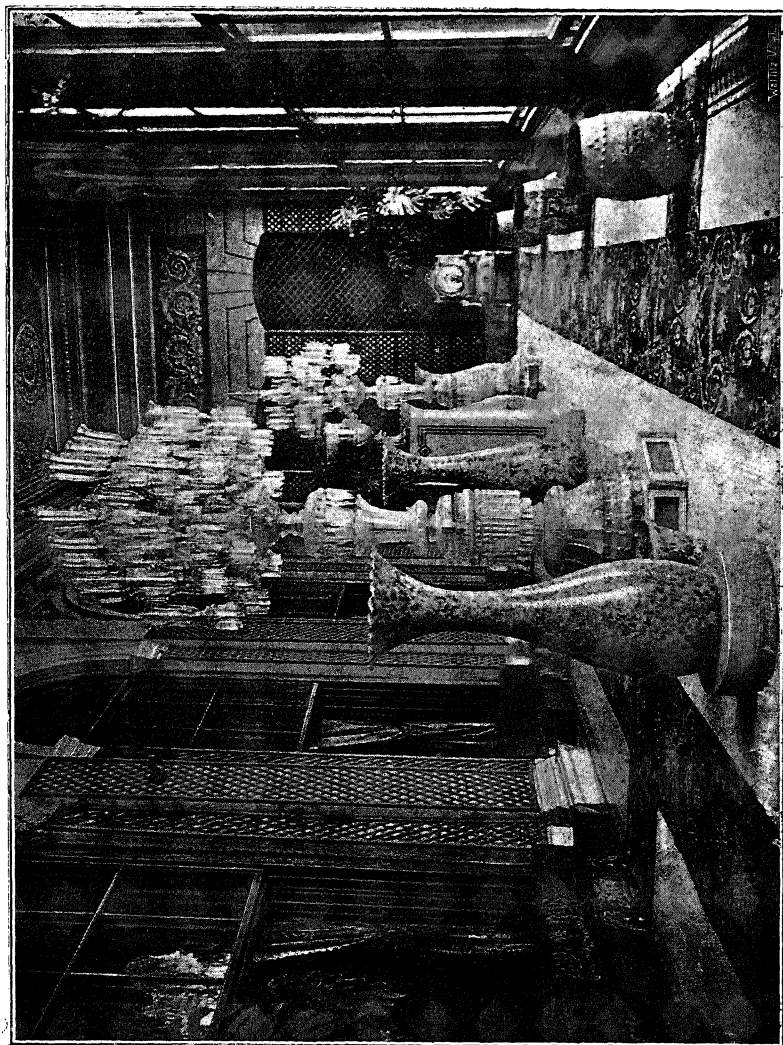
A kertben, virágtelepen most is, cselédsorban élő, életük delét meghaladó emberek haladnak el tompa léptekkel mellettünk, motoznak a suhogó fák között. Meg-megrecscsen-tik az ágakat, mintha buvó vadak tanyáznának a sűrű helyeken. A bujazöld gyeppázsiton futócső, mint hosszú kigyó. Egy szép tarka macska oson el, a buja gyepen bizonyára madarász és bogarász, birván a szabad vadászati jogot a kertre nézve. Hártyás szárnyu bogarkák ütődnek arcunkhoz. A szerves élő lények, a teremtés végtelen társadalmának a kis tagjai, örvendeztek a létnek. A szép időben kiröpültek a pillék is a virágtelepekre. Szinzománcz földi szárnyukat. Ezernyi a lebegő lény körülöttünk. Tévelygő párját hívja a madár egy fa jobbsó ágnyílásába.

A rózsailattal itatott ózonlevegőt élvezettel szivtuk magunkba.

Az épülethalmazban megtekintettük a „Magas Portát“,¹⁾ azt a kaput, mely a török császár, illetőleg a kormányának, országának általánosan használt czimét adja. A kapu elég kopott, de erős még. Nem is a diszes voltáról van az elnevezés, hanem az oszlopos kapuval biró épületben lakik most a miniszterelnök, (előbb nagyvezér.) A kaszárnyaszerű épületekben vannak a külügyi és belügyi miniszteriumok. Törökország állami vérkeringésének minden ere ide tor-kollik, ezekbe az avas épületekbe.

A labirintszerű folyosók egyik árnyasán áthaladva, javash, javash, megállunk egy lépcsős csarnokban. Vén vonásu, vastagnyaku csunya eunuchok, gömbölyü terem-szolgák nehézkesen — mégis parádés hangulatban hajlong-

¹⁾ A porta, kapu elnevezés onnét van, mert a keleti népek az államot is háznak veszik és a kapu alatt, házat értenek. Ily értelemben jelent a diván (tanács) is állami kancelláriát, és mert a törökök pamtagon tanácskoznak, az ő gyűlésük nevét adtuk mi a pamlagnak, melyet a török minder-nek nevez. A szófa szó, nem is török szó; az örmények nevezik így a pamlagot.

A Dolma Bakese palota fayence-kioszkja.

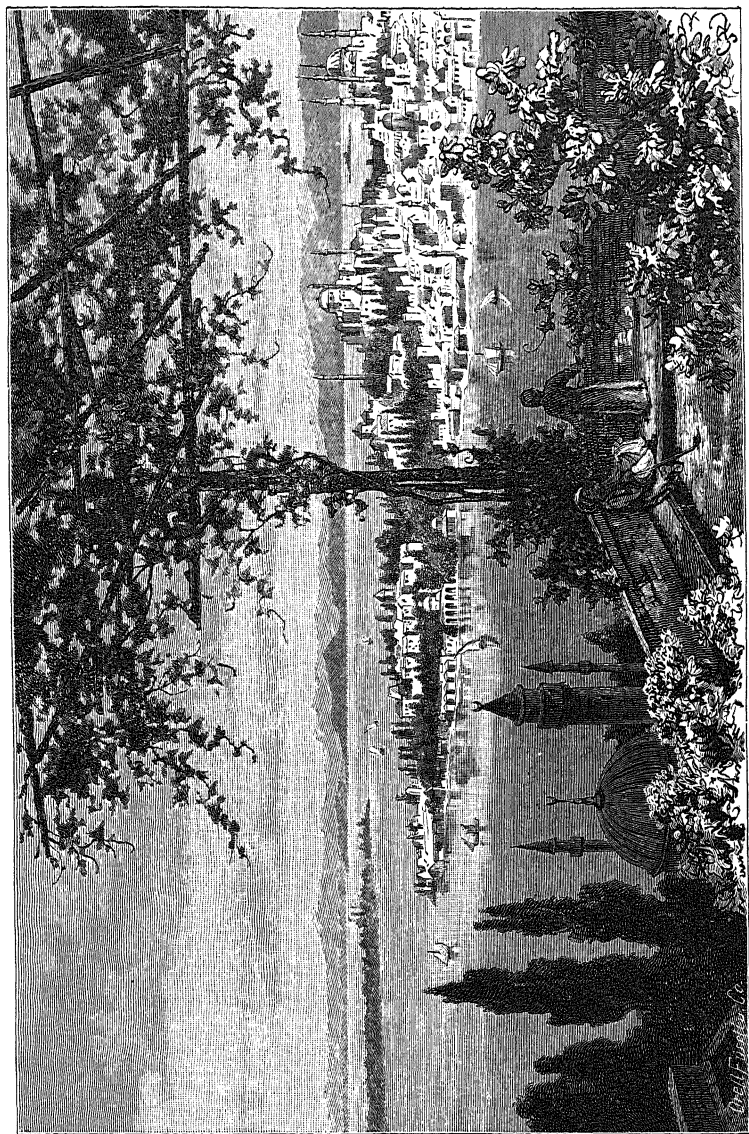
nak előttünk két sorban. Egynémelyik széltében, hosszában egyforma. Az udvar szolga hadában egynémelyiknek kerek az arcza, mint a tele holdé; gömbölyüése daczára sem mosolygó, csak zsiros fényben uszó. Koponyájuk körülétével nem áll arányban a beltartalma. Az exotikus rut-ságok, a vastaggá zabálttak, muzulmán hajlongással, Keleten szokásos tagjáratással köszöntenek minket belépöket, annélkül mégis, hogy puffadt arczokról a legkisebb megilletődés tükröződnék vissza. Milyen *urak* lettünk — gondolom — a keleti nagyur kegyelméből. De szemem csak rátapad a rut vonásu, férfiaságukból kivetkőztetett, hájas termetü, szánandó alakokra. Szemükben nincs kifejezés, szivükben nincsen vágy; érzés és szenvedély nem ül ki arczokra, sem a széles, sem a barázdált képükön nem hagynak nyomot az életörömök. Lelkükön sem. Arczuk, kezük összefonnyadt, ránczokba vonódott, de ezek a ránczok, mégis különböznek azoktól, melyeket az öregkor szánt a homlokra, arczra és szemzugok mellé. Az érzés náluk csak kötelességérzés, az öröm náluk csak a rangban, főleg a jó módban van.

Láttuk a korvinák — hült helyét, mert ugyancsak a mostani török császár kegyességéből kerültek azok haza a nemzet örömére.

Tovább lépegetünk. A császári kincstár lepecsételt nagy vasajtaja előtt megállunk. Diszruhás örök két sorban. Tisztelgés. Kölcsonös az üdvözlés.

Ad oculos pattantja le a világhíres kincstárnak az őre, — az ezüstöző hajszálu töretlen agg, nagyon tisztességes kinézésü főúr — a pecsétet, a vaspántos, vasrudakkal bevont ajtóról. Fordul a kulcs. Zörrenve nyitja meg a szilárd falú kincses házat. Felfogtam a pillanat jelentőségét. Garmadában a sok drágakő és egyéb kincs. Mesébe való látvány valóban.

Ha a milliókat képviselő nemes érczeket, gyöngyöket és nemes köveket mind csak nagyjából is elő akarnám számlálni, a mint különböző színben, fényben kápráztatnak, gyönyörködtetik a szemet, vonják egymás után magukra a figyelmünket, raktározni kellene előbb azokat. Gazdag látványosság valóban.

A Régi Szeráj és az Aja Szófia.

Amodább jogar, fegyver és pajzs, diszruha és nagygyémántos forgók, kócsagtollas turbánok, görbe diszkardok, diszes kaftánok és szultán-öltözetek. Nem szólalnak meg, de van annyi hozzáértésem, hogy abban az időben viselték azokat a kardforgató ősök, nagy szultánok, három lófarku basák, mikor Magyarországon jártak a mi kardforgató őseinkkel a kardjukat összemérni. Lelkem beszállja a multakat. A félelem hatását teszik rám az annyi diadalt látott fényes tárgyak. Mennyi történelmi emlék, melynek az egyszerű értéke is milliókra rug. A keleti tündérmesék ragyogó ékessége, a színek minden skálájában megvan itt. Vigyázatos figyelemmel nézek. Nem akarok elsietni semmit sem. Kutatólag függesztem a szememet minden apróságra, unikumra s kérдем: lehetséges-e ennyi kincs? Jól indulhat innét a mese világa, a való bázisáról.

Serlegek, arany tálak, mosdó edények lapis lazuliból, igaz gyöngyökkel kirakott, csodálatos szépen meghimzett fali- és takaró szőnyegek; sallangos török betűkkel teleirt pergamenek, — abból az időből, mikor a papiros nem volt bőr is egyszermind, — elsárgult fóliánsok, tépett török pecsétek, magyar diadaljelek.

Ebben a trónteremben hatalmas szultánok igazgatták a világot. A török hadi dicsőség fénykorában még a nagyhatalmak követői is csak úgy juthattak ide, be, ha előbb a Héttoronyban vezekeltek, különösen ha hadi üzenettel jöttek. Drágakövektől ékes, arany félholdas és arany lófarkas oszlopok emelnek egy mennyezetet. Ez alatt a trón, mely kerevetnek beillik.

Töméntelen, döbbenetet keltő kincs, a mennyit azóta sem láttam, talán soha sem is látok egy halmazban.

Bellevue-nek nevezik azt a szép épületet, melybe beszállingóztunk azután, hogy a megdöbbenés alább hagyott. Az egyik ragyogványos teremben pihenőre hívtak, mikor a délelőttöt eltöltöttük. Hangos lett a Régi Szeráj magyar szótól. Nem tudom hangzott-e az összenyitott termeiben, annyi egyszerre? mint most cseng.

Mozgósítva a sok czifra szolgál, ragyog rajtuk a sok ékitmény, de még sokkalta jobban ragyogtak a fényes arany, ezüst tálczák, melyeken hordták fel gyors egymásutánban

az édes rózsaszörpöt, az illatos fekete kávé. A csészek drágakövektől, gyémánttól is tündökölnék. Egy darab is nagy érték.

Villásreggeliztünk -- villa nélkül, de azok a szivarkák, melyeket szívtunk, azok voltak csak az igazi szultán-czigarették, melyet az édességek után kínáltak, több izü és erejü jó dohánynak a legjavából, mondjuk a világ egyik legjobb dohányfajnak, a selyem szálu szőke szeráj-dohánynak a leveléből.

A keleti vendégfogadás első kelléke mindég a dohány, pipából, csibukszáron, nárgiléből, ujabban papirszivarkával, rendesen a házi gazdával elfüstölve. A török sokat dohányzik és kávéz.

Egy kényelmes, selyem karosszékre dölve, nézem mi történik az illatos füstfellegben körülöttem, a tárva-nyitva álló termekben. Azon tünődöm, ébren vagyok-e vagy csak álmodom? A valóság volt az valóban. Keleti fényü fényüzés.

Kik ittak ezekből a történelmi idejü findzsákból, és kik fognak azokból szörpölni a jövőben, ki mondhatná? Hány rózsás ajak tapadt immár azokhoz? fejtse meg a fántázia! . . .

VII.

Török-magyar barátkozás.

A török-magyar barátság megpecsételése. — A magyarok mint a török császár vendégei. — Fejedelmi estebéd. — Rákóczy induló. — Pohárköszöntők. — Kivilágítás és tűzijáték. — Ágyudörgés. — Poharazás közben.

szultán kegyével töltött fényes napnak a legjelentősebb része, a török-magyar barátságnak a megpecsételése volt, egy nagy lakomán, melyet a kormányzó¹⁾ és polgármester czime alatt, tüntető vendégszeretettel a szultán adott a városi színházban a társaságunknak, a Keleten utazó magyaroknak tiszteletére.

Mint a magyarnak, élő erkölcsébe ment át a töröknek is a vendégszeretet. Ugy fogadtak, hogy a szives látást otthon is emlegessük meg.

Valóban fejedelmi volt az az est-ebéd, ünnepség. A fényesen kivilágított s virágokkal feldiszitett színház nézőterét betöltötték a megterhelt asztalok. Az udvari kertész óriási, ezüst virágtartó edényeket rakott tele rubinvörös és egyéb mélyszínű virágokkal, úgy, hogy az egész nagy helyiséget belengte a virágillat.

A páholyokat társaságunk nőtagjai foglalták el. Nagy, csodás szinpompájú virágbokrétaikkal, frissítőkkal és édessegekkel szolgáltak nekik. Konstantinápoly előkelő világa is közöttük volt, többnyire nők, kellemetesen szép, pávamódra büszkélkedő urasszonyok, néhány már a Balzac dámáinak korában. Török asszony volt-e vajon köztük?

¹⁾ A szultán meghagyásából Mazbar basa, a kormányzó által szétküldött meghívó így szól: „Le Prefet et Gouverneur de la Capital prie (czim) de lui faire l'honneur d'assister au Banquet, qui aura lieu Lundi prochain, 3. octobre, à 6 heures p. m. Salle des petits champs.“

Nem. A török társas életében nem lüktet a vér elevenen, nem lehetvén jelen a nők, a közéletnek jelenségei; a társas élet, élénkebb hullámveréshez nem hat el.

A karnagyi pálcza megsuhintásakor, mint egy varázs-ütésre csendült fel szívet-lelket emelően a vérforraló Rákóczy induló, a hazaszeretet himnusza. Büszke szárnyalása, játékos hullámai, kétszeres hatással vannak ránk az idegenben. Követte az érzemények megkapó kitörése. Riadó taps. Ezt felváltotta a török és az osztrák néphimnusz. A felhangzó zeneszó szívünket egyesítette és sok „éljen“ zendült fel a magyarok ajkán török nyelven is. Repeső örömben, egetverő volt a kölcsönös éltetés. Zajosan tapsoltuk meg a szultán által ide rendelt katonai zenét, mely nagyon rászolgált a tetszés nyilatkozatunkra. Még most is megdobog a szívem, mikor a Rákóczy induló fölcsendülésére gondolok. Rákóczy hamva, az itt kimult sok magyarnak pora, nem-e mozdult, omlott egyet, mikor az érczes hang fölzendült? Hasonló kellemes mozzanat, öröm, a párisi városházán ért, mikor az írók és művészekkel utazó társaságunkat, nyolczszázötvenünket, magyarokat, Páris városa megvendégelt az 1889. párisi világiállítás alkalmával. Ott is rárántották a Rákóczy indulót, tűzével, az induló legszabatosabb eljátszásával hangoltak minket legott jókedvre.

Az első pohárköszöntőt, a lakoma főfogásának az ételhordók által történt felszolgálásakor, az eszmék magasán Blaque bey, a VI. közigazgatási kerület főnöke mondta bensőségteljes szavakkal az asztalfőn török nyelven. Mondása alatt egy-egy figyelő tekintetet vetett az asztalokat körülülő sorainkra. Hangulatos beszédét gr. Széchényi Ödön basa tolmácsolta a magyar nyelv szingazdag, kifejező erejével, éppen olyan felsőbbbséges hangon, a milyen az eredeti beszéd mondva volt. A főnök megemléte, hogy az Ottomán-birodalomban a vendégszeretet régi erény, s ő szerencsésnek érzi magát, hogy a szultán ő felségének (nagy éljenzés) kifejezett jóindulatáról biztosithat bennünket s a poharát — nemzetünk iránti rokonszenvenvel — üríti az Osztrák-Magyar és a Törökbirodalom közti jóviszonynak ápolására, fentartására és a magyar-török

barátság megszilárdulására. Az elhangzott szép szavak derűs hangulatba ejtették a társaságunkat.

Az elhangzott lelkes szavakat olybá vettük, a mint azok mondtak. Örültünk. Elringatták szívünket. Tudósítást körmölt róla a szomszédosom.

Nyomban rávágta a feleletet egy ujságíró, korunk szerény krónikása, hiu magyar. Nagy anyagkészlettel szaporitgatván a fellengős igéket, pazarul ömlött a szó ajkáról. Számbavehető eszmékkal a török szultánt és a magyar királyt együtt élte, megköszönve mindannyiunk részéről a szives, impozánsan megnyilatkozott vendégszeretetet.

Kinyilt több szellemnek a virága. Szóltak még többen velős rövidséggel, szóvirággal, az agyon átvillanó jó gondolattal, szókinccsel, szikrázó szellemmel, eszmék gazdagságával és — annélkül. Szóval, volt elég „disz-megszónokolás,“ elmondtuk, a mi a lelkünkől kikivánczolt, szórtuk pazarul a lelkünk mélyében termett gyöngyöket.

A gyöngyöző pezsgő és egyéb szivvidámitó italok által árasztott jókedv, Arif bey perai kormányzó, Kvassay István osztrák-magyar konzul, különösen Chéfik bey, Munir bey, Mehemed bey, a szultán szárnysegédei s más meghívott török és konstantinápolyi magyar vendégek lekötelező szeretetreméltósága, barátságossága, életfogytig emlékezetessé teszik dus ételsorával¹⁾ ezt az estélyt a magyar turistáknak,

1)

D i n e r

du

3. Octobre 1887. 15. Moubarem 1305.

Scherry.	Hors d'oeuvre.
Nierstein.	Potage consommé, Royale.
St.-Julien.	Beurecks à l' Orientale.
Hermitage.	Bar à la remoulade.
d'Erenkeui.	Filets de Boeuf financière
Champagne.	Côtelettes de Cailles aux Pois.
	Haricots panachés.
	Dinde, Perdreaux, Békassines rôtis.
	Salade Parmentier.
	Pilaf aux Truffes
	Croûtes aux fruits suprême.
	Genoise glacée framboises.
	Dessert.
Chypre.	
Liqueurs.	

Egyéb nem volt irva az arany nyomtatványos, kék szelű étlapra, de én odaképzelttem még tréfásan Buffon mondását, hogy „a *stilus* teszi az embert.“

mind a száztizenötünknek, kik szerencsések voltunk annyi jónak a részesei lehetni. Rokonszenvből valamennyien a festői török fezt viseltük. Barátságos érzelmektől áradoztunk.

A görnyedező asztalokon étkekben és nemes mámort adó pincze terményekben, a szivverést gyorsabb dobogásra készítető, különféle születésű, tűzhabu borokban, bőséges volt a választás. Mindenből több volt a kelleténél. Ugy hallók, hogy a virágos kedvbe ejtő nagy estebéd minden egyes teritéke negyven koronába került a szultánnak. Bizony sok tollas állatnak szedték a nyakát. Sokféle nektárnak folyatták az árját. Hűtözött számunkra a pezsgő. Vidityva a létünk, tobzódott a jókedv igaz valójában. A mámor zaja az éjbe veszett belé.

Néhai való jó Cato, „minden bün forrásának“ nevezte a bort. Nagyon szigorú volt az öregur. Ifjabb korában talán minden jókedv forrásának nevezte volna. Ilyen értelemben elfogadtuk volna mi is, a jelen gyermekei, bölcséletét, azzal, hogy a mulatás, soha se fadjuljon el testet, lelket ölő dorbézolásá. Ismertem egy jeles orvost, a ki határozottan állította, hogy jó néha felönteni a garatra, mert ez a testünkben duló forradalom, elősegíti a vérkeringést és egészséget hoz. A doktor ur — mondanom sem kell, — elméletét gyakortább is foganatosította.

Ellakván, „szekérrudnyi“ szivarra gyujtottunk, mások az antiochiai latakianak adván előnyt, szivarkából eregették az illatos füstfelhőt. Kérdeztem, karosszékre elhelyezkedett egyik társamat, hogyan van? mit csinál? Azt felelte: várja a gutát.

Az együttlét gasztronómiai része után, derülten néztük a fényes kivilágítást és tűzijátékot. Palota és kunyhó részt vett belőle. Időnként az ágyutorkok is megszólaltak dőrejjel. Örömlövések. Minden összedolgozott a mulatásunkra. Jó órában legyen mondva, nagyon jól éreztük magunkat. Kiadós volt a mulatság.

Konstántinápoly amugy is már csodaszép. Sötétzöld, magas cziprus fáí, melyek sűrűjén a fölkelő és letűnő nap alig képes áttörni, a színes görög tüzekben égve, olyan képet adtak, melyet nem lehet soha feledni. A tűzijátékkal járó látványosság, közelben-távolban a szegény népet is

eljuttatta egy kis örömhöz. A színház körül levő parkból, nagyszerű kilátás nyílt az esti fényben uszó Boszporuszra.

A török-magyar barátkozás, a diszevés alatt megannyi barátság-pohár kiürítése, a kölcsönös szeretet áradozása, a gyöngyöző humor, a többnyire magyar nemzeti színű, sűrűn puffogó tűzijáték és a magnezium kigyulása után érte el a fénypontját. Ekkor kapott meg legjobban az érzés hullámmász, ekkor érte el multságunk a csucspontját. Nem hagytak hátra a lelkünkben semmi keserőséget, a múlt idők. Megtalálta kiki a magához valót a társaságban azok közül, a kikkel esett találkozása. Kipirosodott arczczal mulattunk. Az összekoczcztás hangot adott, hangulatot csinált. Nagy volt a szimpátia nyilvánítás. Szóval a társaságunkat a szeretet melege tartotta össze és az egyetértés szelleme lengte át. Élveztük apróra a törökök barátságát. Elfogott annak a lelkünkből feltörekvő hatalmas érzése. Sok élvezetben volt részünk, zajos derültség között eleven élet pezsgett sorainkban. Nem is ártott meg egy kis imbolygás. Az idegen nyelvnek bicsakló nehézségét vitézül küzdöttük meg, de azért kerékbe törve ejtve jött ki több szó.

A korszerűen gondolkodó, tetterős Chéfik bey, a nők képzelő tehetségére ható alcibiadesi¹⁾ szép alak, életvig ur, a jól megérdemlett érdemjelekkel ékes mellű, fiatal, nőtlen ezredes, a nők nagy tisztelője, a nők kedveltje, ragyogó vidámsággal természetszerűen adta meg a hangot tréfára. Társaságunknak a savát, borsát képezte. Vidámság folyt a derűs lelkéből, sziporkázó kedélyéből. A maga jóérzését igyekezett velünk közölni. Mondják, hogy a jókedve soha sem hagyja el. Örömben uszott, hogy velünk egyenként is szólhatott, kezet szoríthatott. Nagyon rokonszenves alak, daliás megjelenésű férfi. Nincsen benne keresettség, erőszakoltság, sőt kitört belőle a nyíltság. Erre mi is megnyitottuk a szívünket és együttérzéssel mulattunk, tréfálkoztunk. Nagy és széles volt a kedvünk. A kölcsönös megértésből — természetes — szimpátia fakadt. Megszereztük, jól tudva hogy ő is kedvel minket. Hordja őt Allah

¹⁾ Alcibiades, híres görög hadvezér volt. Perikles neveltette, Sokrates tanította. Kötönő testi és szellemi tulajdonokkal bírt, de a sok hódolat hiúvá tette.

mind a két kezével, további sikerekről, sikerekre. La Bruyère szerint, legyen neki „a jó modor, a legjobb utlevél az életben.“

Álomként tűnő rövid órák, vig perczek voltak ezek, melyeknek egyik mozgató lelke volt a jeles földink Széchényi Ödön gróf, basa, török altábornagy, a kit életrealósága soha sem hagyott cserben. A basaságban társai is, mértékadó férfiak, derüs jóssággal odaültek legközénk, kedvesek voltak hozzánk. Már előzőleg látogattunk hozzá, a gróf magánál fogott, megmarasztott. A népszerűsége, egész életén át kísérté és uj hazájában és méltóságában sem hagyta el. Vastag barátságban voltunk a gróffal. Méltóság és elegáncia a viselkedése. Ez, egyik főkiválósága.

Az érdekes nap muló, lavinává dagadt eseményeinek egész sorozata, minden elmúlt. Maradt a tudat. Esményileg jelenik meg a mult előtttem. Az összetett élvek már csak az emlékezetünkben vannak meg. Ezt a napot, mikor a vendégszeretet a szivességgel csókolódozott, már csak átálmodni lehet. Élvezetekben gazdag volt ez a multság nekünk, fényben pedig pazar, ötletesség dolgában sem volt fukar, sőt usztunk a szellemi tornázás gyönyörűségében. A humor derűjében, életkedvünk fogott.

Vissza varázsoltam a multból ezt a tovatünt képet, mikor szárnyra bocsátottuk a kedélyt, följutítottam virágos jókedvünkről az emlékeztést, mikor a közélet árja, a világ folyása körülöttem majd sebbel tovaöördül, majd meg csendesen hömpölyög.

Tekintettel az idő előrehaladottságára, bucsuzkodni kezdtünk sugárzó arczczal, rokonérzéssel. A bucsuzkodás legnehezebben jött, legtovább tartott, mert hosszasan szoritottunk kezét sok rokonérzéssel. Megismertünk több derekat. Ünnepi ruhában jöttünk, ünnepi hangulatban mentünk. Bucsuvétlen azért egyikünk se távozott.

A török népet, szenttelen, nyugodt modoráért nagyon megszerettem. Sok jórahalóság van benne. Forगतagos jókedvvel az országban nem találkoztam, kaczagástól sem hallottam házat rengeni, de vendéglátó, kedélyesen beszélgető társaságban magam is megfordultam, többen. A török csak oly vendégszerető mint a magyar, azon külömbsséggel

mégis, hogy az ő vendégszeretetüknek nincsenek olyan polyp karjai mint olykor a mienknek, és hogy az ő vendégeskedéseikben nem vesznek részt a hölgyek, azért a multságuk hangulatliányos. Nálunk, hogy ne szóljak a névestékről, a választási politikai tornákat követő áldomásokról, a jubileumi dühről, közdolgokban is több az anket utáni banquet. Törökországban vendégfogadó tápházat minden faluban tartanak, a hol a röghöz ragadt szegény éhes utast ellátják. Ennek a gyakorlati hatékonysága igen nagy, áldás a földhöz tapadt népre. Az alsóbb osztályu sem tolvajkodik, annál kevésbé rabol; nem csal, ellenkezőleg, segíti a még szegényebbet. A török ember az állatot, virágot kedveli. Hitében erős, azt meg nem váltóztatja, a gondviselés ellen nem háborog. Allah akaratán megnyugszik. Ez mélyen fészkel valójában. Vallásos a török, vallásos kétely mardosása nélkül, önfeláldozó, hős, becsületes, nemes jószívüése kiválik, a kasztszellem nem hódít közöttük. A kék vér képzelgésére semmit sem adnak. Vagyon az ur. A számító politika embere, ezt nem érti. Meggyőződésé szilárdult bennem, hogy a török, maradi jellegéből is kezd kivetkőzni, elszigeteltségéből kijönni, de csak apránként. A mi késik, nem mulik. El nem nyomhatom — nem is akarom — magamban azt a meggyőződést, hogy a török, derék nép, gyakran jobb mint a nagyjai, a kik — enyhén szólva — üzletpolitikát is üznek olykor. Ez a bűn, többet tett már hazátlanná.

Az átlag-ember nagy lelki nyugalma, régi halogató természete, szinte kárára vall. A föld termő kérgét sem szereti ekevassal hasogatni, forgatni, de a henyességét is szent fénynyel veszi körül, sokat imádkozik, eljár Mekkába, Medinába és a vélik sirjához. De vajon használ-e ez neki? — Bizonyáratnem.

Ha a török és a magyar, a történész leszúrt judicziuma szerint, már századokkal azelőtt egymást jobban megérti és a nemzetpusztító háboruk helyett szövetkezik, a fajunkban rejlő őstehetségeket kifejleszti, közértetü az, hogy mindkét vitéz nemzetnek ma jobb sorsa van. Egymást juttathatták volna érvényre a turáni fajból való nemzetek. Mikor észbe kaptunk, késő volt már. Nehéz dolog a jóvátétel, mikor már az események a törököt is, a magyart is arra kény-

szerítették, hogy csupán csak a jó szándékra, egymás kölcsönös jóindulatára szorítkozzanak.

Temetgettük a szomoru mult emlékeit, hintettük rá a feledés hamuját, oszlattuk a régi ellentéteket. Kesernyések ezek, mint az attikai só. Távolígtattuk a történelmi multból származó kellemetlen érzéseket, mikor a történetekre az idő is ráborította a feledés fátyolát. Ezekre nézve nagy vitakozásban nem voltunk, elítélő szót nem ejtettünk, sőt ad hoc eltemettük a mult időnek egy nagy darabját, a melyben volt Mohács is. Gyűlölködtünk, ellenségeskedtünk eleget, tüzzel, vassal pusztítottuk egymást s mindeme véres cselekvések után, évszázados ellenségeskedés után ébredtünk a tudatára annak, hogy mi tulajdonképen szegről-végről atyafiak vagyunk, s ennek révén vonzó erőt gyakorolunk egymásra.

Politizáló nép vagyunk, egyedül és idegenül állunk a világban. Meghánytuk-vetettük a közöttünk szóra került, homloktérbe lépett dolgokat századunk mezsgyéjén. Közérdekű dolgokat öleltünk fel. Hibáztattunk sok megcsontosodott hibás rendszert. Véleményeztünk. Vitattuk erősen a magyar föld és török föld ügyeit általános érvényű tételekkel, kiki a maga igazának erősítésével. A politikával kapcsolatosan beszéltünk a köpönyegről, melyen forgat minden szélirány.

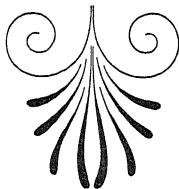
Tetszik nekem, hogy szavukat kimért nyugalommal ejtik ki a törökök. Az egyik sokat tapasztalton nagyon is meglátszott, hogy saját fejével gondolkodik, nem másol.

Megegyeztünk abban az alapvető elvben, hogy a közhatalom, az állameszme tulhatalmasodása, békóba veri az állampolgárok szabadságát és hogy már itt is, ott is, gyakran az uralkodók hiúságát szolgáló katonaságban lekötve a legjobb munkaerő, ebben az inséges és küzdelmes időben szakadásig megy már az adózó polgárok teherviselési képessége, pedig szinpompával nem lehet csatát nyerni. Az állam sok csatornán keresztül szivja az életerőnket s már ki nem birható az adóval való nyüzgés. Tehát itt is szenvednek adózási görcsökben! Nagy a béke dija, a hatalmi lekötöttségből származó kiadás, az emberadónál sincs nagyobb áldozat. A közelégtelenség megnőtt, mert a polgárok

keresményéből az állam sajtolja ki a zsirt, amellet, hogy a társadalomnak is nagy áldozatot kell hozni a humanizmus és kultura terjesztésében.

A nagy adózásról, a jelen küzdelmes és inséges időről ugyan nem kellene beszélni épen most, a pazar mulatozás közben, de jól esik az embernek adónyögés közben kipanaszkodni magát. Ilyenkor a nézetváltásra legjobban rátérünk és a politikáról erre a legjobban rátérünk. A terhet is könnyebb kettőbe czipelni. A közös bajok az embereket egymás barátjaivá teszik. No de ugye lehet a szunnyadó erő feltámad s az idők során, hahogy vállvetett erővel küzdve, feljön a mi csillagunk még, a töröknek is a félholdja. Bizzunk egy jobb jövőben.

Vigyék győzelemre nemes céljukat!

VIII.

Az Arany Szaruból a Boszporuszra.

A föld legszebb pontja. — Miért legszebb? — Pompázkodó ciprusok. — Üdülve üdültem. — Mit mond Byron? — Pompás kertek, nyaralók. — Városok és falvak. — Minden pontról más kilátás. — Miért Arany Szaru? — Árboczerdő. — A népvándorlás ősi utja. — Dolma Bakese, Abdul Azis. — Csillag-kastély. — A Csirágán palota és foglya.

„Ein Verkündiger der Natur zu sein, ist ein schönes und heiliges Amt.“

Novalis.

elyik a föld legszebb pontja?

Vitakozhatunk e kérdés fölött hosszasan, mert minél nagyobb földdarabot járunk be, annál jobban látjuk be, hogy milyen keveset láttunk csak a földből és népéből.

Világutazott, nagyvilági emberek, hol az egyik, hol a másik földdarabkát mondják a föld legszebb pontjának. Magam is láttam több, ilyennek vitatott „legszebb pontot“, és minden világlátottsággal bíró állitónak igaza is van a maga szempontjából. Kiki a maga kedvenczét dédelgeti, ringatja, s méltán.

Mi európaiak, átlagosan Konstantinápolyt tartjuk a föld legszebb pontjának, a Dardanellákból indulva ki, a Galata-toronyból nézve Sztámbult, Szkutárit, az Arany Szaru utólérhetlen szépségű partvidékét szemlélve és a kékhabu Boszporuszon¹⁾ fejezve be utunkat a Fekete-tengernél.

1) A Boszporusz elnevezés onnét ered, hogy Io, Inachos argosi király szépséges leánya, kit Hera féltékenységből tehénné változtatott, mint ilyen, itt kelt át a Boszporuszon Bizánczba mentében.

A monda változása szerint Io, egy szarvasmarha hátán tette meg ezt az utját a vizen keresztül. Bous, ökröt, pórosz pedig gázlót jelentvén görögül.

Még egy másik monda, Io helyett, Európát említi.

A monda szerint Apollo, görög isten, maga jelölte ki ezt a helyet, hogy arra űs Bizánczot építsék.

Megvallom, nagyon felcsigázott igényekkel léptem partra s hajóztam be ismételten a világszépségű Boszporuszt. Nem csalódtam a várakozásomban, miként a romladozó Velence első megpillantásakor. Lelkem mélyén támadt meggyőződésből csatlakozom én is azokhoz a sokakhoz, a kik a Boszporusz utját vallják a legigézőbb, legelragadóbb vízi utnak és az őssz Konstantinápolyt tartják a föld legszebb pontjának.

De hát miért a legszebb? hiszen nincsenek itt eget vivő hegyek, párkányzatosan bérczes tömegek, kolosszális sziklacsoportozatok, vad hegyhasadékok és szirtszobrok, fellegekbe nyuló csucok, mogorva kőszalak borzasztó magassága. Nincsenek itt a reggeli és esteli nap fényében aranytól izzó, tündöklő jégcsodák; havasi vizomlások örökösen zugó moraja sem hallik. Nincs a közelségben tűzhányó, mely az éj óráit oly sejtelmes és csodaszerűnek varázsolja elő a szemlélő szemében.

Önként kínálkozik a kérdésre a felelet. Nyilvánvalóképen következik a megoldás.

Igaz, nincs a földből kitörő tűz, nincs jégziklára fagyott víz, sziklaloborban végződő, borzadályos lepillantással bíró büszke magasság, hófödte mélyedés, haránt kimosott meredek esésű völgy, falnyulvány és hegyhasadék; nincsenek itt összefüggő, mértföldekre terjedő erdőségeknek áthatlan sűrűségei, kataraktaszerű, milliárd vízszemcsére törő esések. De ezeken kívül minden megvan, a mit a természet, Isten remekül megteremtett szép világa adhat, — a föld amphitheatralis körökben, a víz, mérhetlen mélységeinek kincseiben nyujthat az embernek. De hogy volt itt hajdan vulkánikus kitörés, mutatják a nyerges ormok, a festői körrajzzal bíró bazalt sziklák. Talán a föld önképződésében ezek a kitörések nyitották meg a nagy tengerek közötti utat, ezekkel a keskeny tengerágakkal, melyek egyikét, a legszebbikét készülünk mi most bejárni.

Az alpesi tavak felcsillanó tükrét, bőven pótolja a két, szép, kékvizű tengerszoros. Hogy a tűzben égő, kékben mosolygó, fehérben pompázó, ezer édes illatot árasztó

virágokról ne is szóljak, a fák legszebb példányai, igazi koronások vannak otthon ezeken a szelid hajlású lankásokon, dombokon, melyekre, felmagasodó koronaként, a nyugotiak hangya szorgalmával a keletiek poezisa rakja fel a koronát, a legszebb mohamedán istenházak alakjában.

Virulóan zöldel a minden fáknak legformásabb fája, Kelet világának az áldása: a felnyúló, nemes pálmafa. Más alakban, nyulánkan tör fel és pompálkodik a minden szemnek kedves ciprusfa, a konstantinápolyi sirkertek legkiválóbb disze, mely égbetörő apró, megszámlálhatatlan tűlevelével hirdeti, hogy ott fenn, a kék étheren túl, a magasságos égben, van még egy másik, tulvilági élet, a mely után áhítozik keresztény, mohamedán, zsidó s minden más vallásbeli egyaránt.

Üdülve üdültem a virágágyas diszkertek márvány csarnokaiban és az epheuval befuttatott szegénység viskói előtt egyképen, mert a levegő mindenütt balzsamos, illatos volt. A merre néztem, a merre a hegység gerincvonala emelkedik vagy alább hajlik, mindenütt színes, hangulatos volt a kép, festőművész vásznára érdemes. A lombos és erőteljes gesztenyefák, az illatos és árnyas hársfák, az ezüstös héju, vastag törzsű nyárfák, a hosszúéletű szikomórok, babérfák és büszke tölgyek erdei egyaránt nyujtották árnyukat itt is, ott is, mindenütt.

Élveztem a granát-almafák szabályszerű félkörben hajladozó ágainak pirosuló, kellemetesen savanykás, üdítő, kínálkozva csüngő gyümölcsét. Szagoltam az ezüstös levelű olajfák édes illatát. Láttam a fügeknek izlésre kínálkozó sok faját, egyéb déli gyümölcsök nagy választékát, melyeket gondos kertész kezek, márvány kutak, csörtető patakok, vaderek vizével nagyra duzzasztanak.

Byron, a tájszépségekben bővelkedő Boszporusz vidékét a világ legszebb operadekorációjának mondja. És csakugyan, mint a színpadi diszletek, olyan gyors egymásutánban váltakoznak ezek, hogy az első látásra keveset láttam a sokból. A zöldből támadt falvak sokasága elkapkodta figyelmemet, hol ide, hol amoda terelte.

Minden sarkon halljuk a Boszporuszt és Arany Szarut

magasztalni. Konstantinápoly valóban minden idők turistáinak a Mekkája, zarándokló helye.

A pompásnál pompásabb kertekben, embernyi magasságu bokrok között, a virághozó tavaszidő lágymeleg fuvalmának érkeztekor májusi harmat üde hatásában, kalász érlelő nyárnak küszöbén, sóhajtva, elhalva, neki vidulva fölmile énekel, csattog. Paloták, virágágyas kastélyok, előugrásokkal biró nyaralók. Nagyon szeretik a

Örmény teherhordó.

kiugró ablakokat, sarkokat és szögleteket nemcsak a kerti házakon, de a városi építkezésüknél is a törökök. Körbefutó oszlopokon nyugvó kioszkok, gazdasági épületek nagy számmal. Az épületek között lomboságu füge, fényes levelü narancs- és citromfa. Az utóbbiakból egész ligetek. Gazdag virányok, üde lugasok, futó növények, ugrókutak, — melyekből csörgő hegyipatakok sugara, — kristály fenekü márványmedenczék csobbanó hullámokkal, fűgén uszkáló,

szökdelve játszó aranyhalakkal. Egynémelyik boldog ember, birja a boldogulás összes feltételeit csakugyan. A török nem a századokra épített kőházakban, palotákban keresi a boldogságot, hanem a természet templomában.

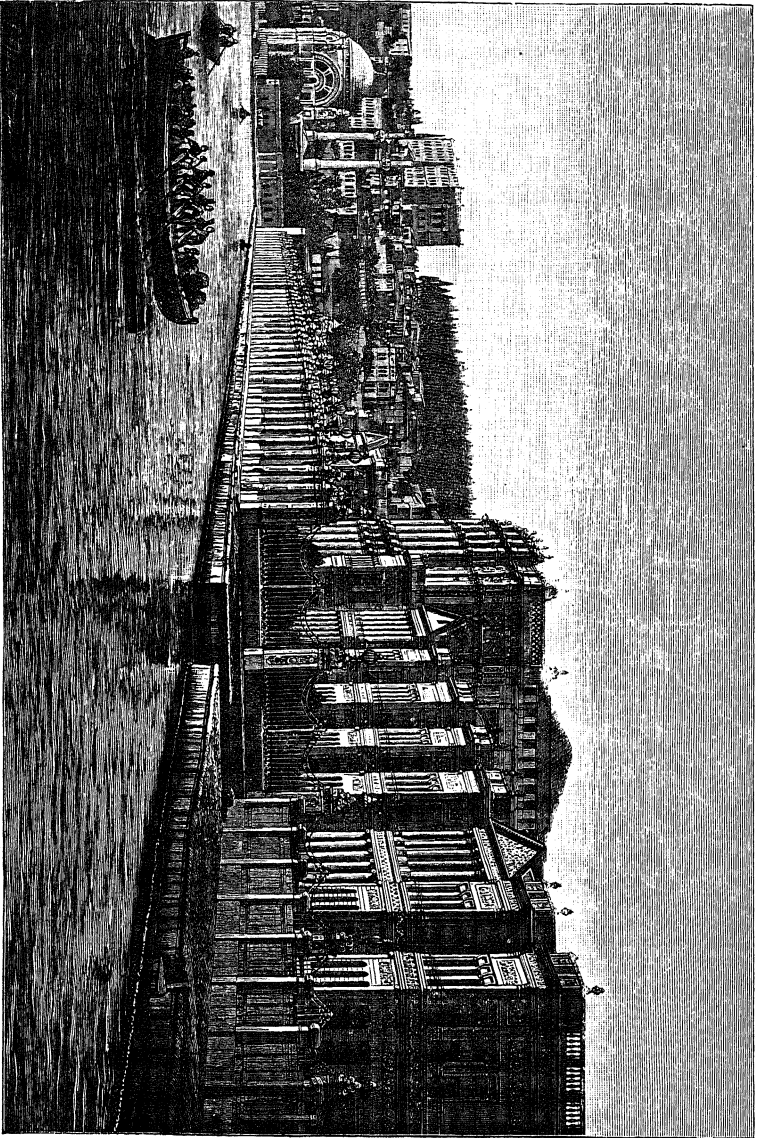
Hajónk feszülő remegéssel, csendes imbolygással halad. A kapitány meglassítja kedvünkért a hajó menetét a szebb helyeken. Azután gyorsabban szeli ismét a sötétkék hullámokat s egész városok, falvak, utcák és házak nyomulnak előtérbe. Győzzük a nézéssel. Egynémelyik épületnek olyan fántásztikusan soksarkos az alakja, hogy a ház minden pontjáról, előugró ablakából, erkélyéről, más és más kilátás kínálkozik a ház lakóinak. A sűrű farostélyok mögött, háremhölgyek szobái.

Fölöttem az ég azur kékje, alattam a kristálytisza viznek tükre, a derüs ég színének visszamosolygása. Természet bájai. Itt talán nincs is gyásza a természetnek. Éden-kert ez valóban, nagy levelekkel, égőszínű virágokkal, az izletes gyümölcsök sok fajával.

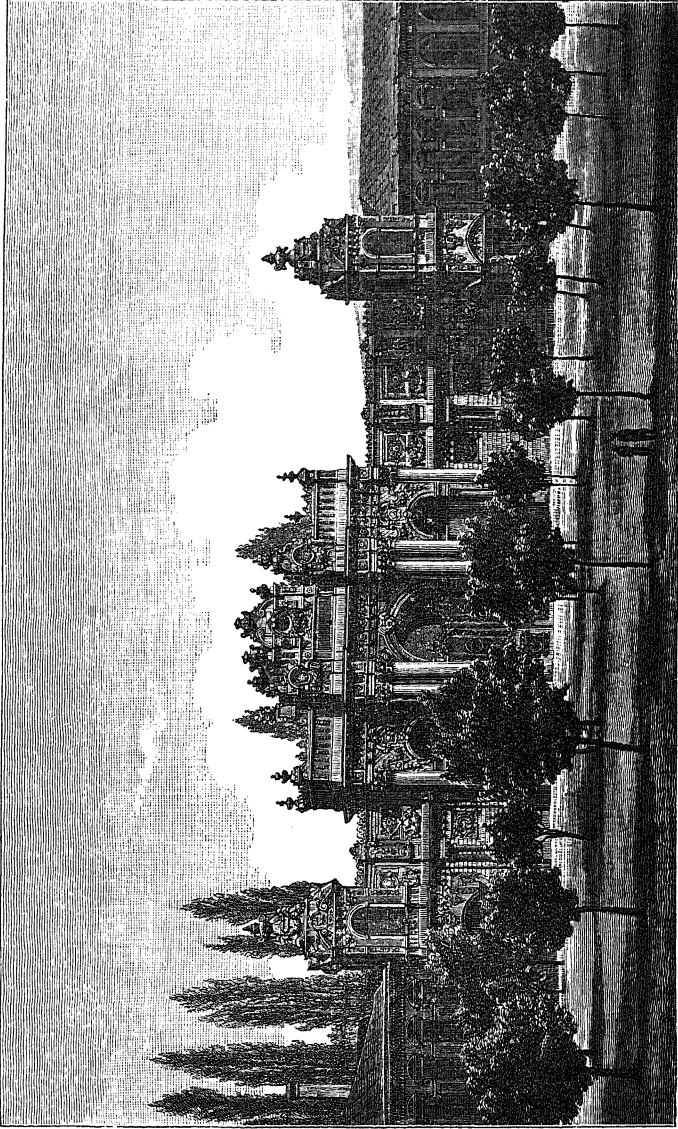
Egy nagyobb ragadozó, száguldó szárnyakon csapong. A tulpartra igyekszik. Mináret magasságban szeli a levegő végtelenségét. Lövésre lehetne fogni. A parthoz közel, egyenletes lesz a szárnylengése. Keselyű az, fülsértően krárog. Bizonyára rejtekhelyet keres a hőség ellen. Az utolsó nehéz szárnycsapkodás után leszáll lankadtan.

Elöttem minden pontról uj látványosság. Kétszer nem láthatjuk a hét csavarodással bontakozó Boszporuszt ugyanolyannak. A három mértföldnyi utvonat alatt, hol összeszorul — Beykos és Bujukdere között — ötszázötven méterre is a virányba vont partvidék, hogy a madárének, kutya csaholás áthallatszik, hol pedig kétezeröt száz-hármezer-hétszáz méterre is kitágul, megannyi öblöt, kikötőt, beszállót, kiszállót képezve. Nem akarnak ezek a vitzükörformák, bevágások, kiterjedésükben versenyezni Norvégia fjordjaival, de igenis a kedvességükben iparkodnak utólélni, felülmulni a görög és olaszországi partvidéket, a Középtenger varázslatos tájait. Az alpesi tavak elcsavarodását itt is látjuk többhelyütt.

Mikor nehányszor már tájékozásképen végig néztem az Aurora korán kelő pirjába és a nyugvó nap arany

Dolma Bakese császári palota.

A Dolma Bakçe nyugali kapu.

palástjába burkolt világhírű Boszporusznaq csodás világát, s látva a kikanyarodó öblök partjai mentén rajzó sokféle népet, a házak visszatükrözödését a csendes tiszta vízben, szemlélődve belemerülök egy-egy gyönyörűséges hegyes-völgyes, lankás tájékba, azután újra kedvet kapok, ismétlésképen még egyszer és utoljára végig hajózni a világszép Boszporuszra, a hol a természet, a csodák kincses bányája. Ezt az utolsó képet, benyomást őriztem meg legjobban a lelkemben.

A hajókkal mindég sűrűn megtömött Arany Szaru kikötőből indultunk. Három világrész zsibongó vására van itt az óceántjárók gyűlhelyén. Különböző nemzetek libegő-lobogó zászlója az árbóczokon, hajófarokon. Ilyen rév nincs több. Hajó-erdő. Ebből még több van azóta, hogy Lesseps a tengereket összeházasította. Hét kilométernyire nyulik be a szárazföldbe.

Miért Arany Szaru ?

Azért *arany*, mert három világrész gazdagságának a lerakódója, de jönnek ide a földgömb tulsó feléről is. *Arany* azért is még, mert mély vízében halaknak a bősége van, tünthalak és más ezüst pikkelyű, benne millió számra. Vigan ficzánkoló egyéb halacskáknak is végtelen a raja, ugy, hogy a toldott-foldott, hiányos ólomsúlyzókkal ellátott vetőháló is fog. Homér a tengert „aratás nélküli“-nek nevezte, pedig dus aratást látok a tengerfenék gazdag állati életéből. Halászbárka dudorodott vitorlája ezer számra. Hát még ha a sok hajó, ezernyi csolnak viznyoma el nem riogatná azokat. Épen dobja vissza a halász az apróságot. Valószínűleg ő is azt morogja ilyenkor, a mit a magyar halász : „apád, anyád idejőjjön.“

Szaru azért, mert a vége ökörszarv módra görbül nyugoti irányban az európai Édes Vizeknél.

Tudjuk, hogy az Arany Szaru a világ egyik legnagyobb és legbiztosabb kikötője, olyan természetes, a milyennek Isten alkotta, s mint ilyen, lett a világkereskedés egyik góczpontja, a pánczéltornyos hadihajók menhelye. Szó se fér ezekhez az állításokhoz. A kikötőben nyüzsög a sok tengerész, a világ minden tájáról emberek. A világ leghatalmasabb tengerészeté, az angol, bőven van képviselve.

Az angol lobogó öt világrészben sokfelé hirdeti az uralmukat. Az angol nemzet fiai, messze vándorolnak el a távolban, találhatók mindenütt, dologban és kedvtelésben.

Az utasok kiszálltak a hajókból, a városban járnak kelnek. Pompás multság ez, ama lélekölő unalom után, melyet a hetekig tartó nyilttengeri ut hoz magával.

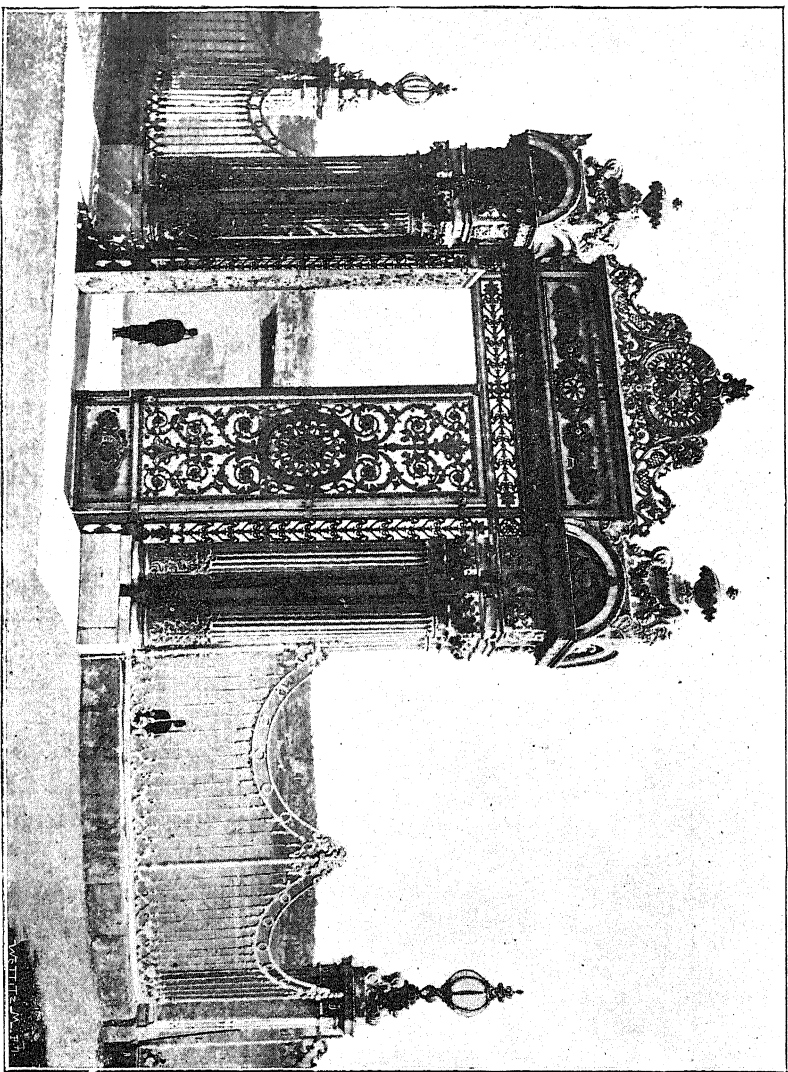
Az Arany Szarunak kőgátak, partvédelmező művek nélküli természetes fekvése, biztosítja az előnyeit más kikötők fölött. A domblánczok, kétszáz méter magasságig ágaskodó kupok és hegyhátak el terelik innét a szélrohámot.

A sok hajóárbocz, egész erdőt képez mind a két partmentében, középutt. Rengeteg sok vizijármű, vaskéményes gőzös, árboczos, csolnak és bárka szeldeli a vizet. Nagy rakodóval modern Noe bárka is akad emeletes kitercczel. Nagy a közel és távol világból összegyűjtött anyag-halmaz.

Az egyik hajóról horgonyt eresztenek le, a másik hajóra gőzcsavarkereken horgonyt huznak fel. A vastag lánczok csörömpölésének zaja hozzánk hat. Az egyenetlen talajon, a hol nem gurul a kerék rendesen, 7—8 mázsás hihetetlen teherrel, rakományyal, vérerük lüktetésével czipekednek nagynövésű, széles vállu, kérges kezű, felgyürt karu örményhamálok, kenyerüket, testet-lelket ölő nehéz munkával keresve. Erőpróbaszámba megy a galatai óriások dolga. A ránczok mélységéből még nem következtethetünk öregvoltagekra, mert idő előtt vénülnek. Arczuk verejtéke többször vegyül könnyükkel. Az életterhet nehezen viselik, kizsákmányolják munkaerejüket.

Gyors hamarsággal, fürkésző széles szemkörrel kerestem azt a hosszú termetű erőscsontút, a ki próbát tesz az erejéről és a nagy zongorát egymaga viszi a hátán. Az próbálja ki emberét. Váltig kerestem azt az erőteljes, óriás termetű alakot, a kinek az inai kötélnyire duzzadnak, de nem találtam, daczára hogy a legtöbb utleírásban olvastam erről az érdestenyerű, ujkori, zongorát hordó Herkulesről.

Hogy közelebbről, láthassunk, hajónk, a népek vándorlásának ezen ősi útján, menet az európai part szélén halad, jövet az ázsiai part mentén tér vissza.

A Dolma Bakese palota kapuja a tenger felöl.

A Dolma Bakcse¹⁾ császári palota és ennek vízfelőli márvány diszkapuja előtt elhaladva, s látva a pazarfényben uszó építkezési műalkotást, a melyen keleti és nyugoti izlés váltakoznak, elmélkedhetünk a sorsfordulatról. Falai között lakott a keleti nagy kényur Abdul Azis szultán. Remegtek a mozdulatától. Telt-mult az idő és ő remegett meg egész valójában az órgyilkosaitól. Nagy hatalmasságában sem volt, a ki segíthetett volna rajta. Rajtaveszett. Ez a sötét kép borong most a kiválóan szép császári palota tróntermének magasan álló kupolája fölött. Lakatlan azóta a palota.

A mostani szultán kénytelen-kelletlen, talán rossz sejteltől is gyötörve, tanácsosabbnak tartja, távolabb az emberáradattól, magasabban, kopár szirten maga alkotta nagy parkja közepében levő Jildisz-kjöszkben lakni, fogadni és kormányozni. Ágya nincs rózsákból vetve. A jó szem a Boszporuszról, kivált a hajó fődélzetéről ellát oda is. Diszkertje csaknem a Csiragán palotáig nyulik le.

Mig a Jildisz-kjöszköt nézzük, a Csiragán fehér márvány palota diszes volta bontakozik ki a szem előtt. Új palota, ujkori török izléssel épülve, de a nyugoti kéz nyoma rajta. Ezt vitatják az itteni császári paloták legszebbjének, bátor én a Dolma Bakcse külső részét szebbnek tartom, nyilvánvalólag mert kívül-belül jól megnéztem.

Az 1901. évi (április 2.) Bajrám ünnep alatt, jelen utirajzaim irásakor, földrengés következtében megrendült a Dolma Bakcse palota. Az oszlopok meginogtak, az érc-csillárok összeverődtek s a mennyezetről levált robajjal, leesett zuhanással egy faldarab. A szultánon kívül három-ezer ember volt a diszteremben, karzaton a diplomaták testülete. II. Abdul Hamid szultánnak a bátorságra való lélekjelenléte egy nagy katasztrófát háritott el, a mennyiben Szaid basa, az államtanács elnöke s mások sürgetése, egyéb jelentős komoly hangok emelkedése daczára, a szultán maradása, a menekülni iparkodók visszamaradását vontá

¹⁾ A Dolma Bakcse az elnevezését attól az egykori kerttől nyerte, melyben előbb tőköt termesztettek.

maga után s így a nyakra-főre való szabadulásnak a veszedelme elmaradt.

A Csiragán palota ablakszemei becsukódva, ezidőben hozzáférni sem lehet a császári palotához. A vértett nyomaitól terelik el az érdeklődést. Egyik mellékhelyiségében gyilkos kezek nyultak bele a természet rendjébe, ollóval oltották ki Abdul Azis szultán életét. Suttognak a vezetőink arról, hogy V. Murad szultán ebben a palotában volna, termeinek, szobáinak magánosságában elzárva. Állítólag, az agyára, örültség örök éje szállt. Avagy talán csak a felvilágosodottságával előzte meg a népét? talán mert reformjaitól tartottak? tették fogolylyá, ártalmatlanná a modern kultúra mély vizeken járó misszionáriusát, mert széles társadalmi rétegek érdekeit érintette. — A török kormányzatról, burkolt belügyeiről sokat hallunk, de a toll-hegygyel írott történetekből keveset tudunk. Emberi hang nem csendül ki a Csiragán palotából. Ha törököt kérdezünk effelől, nagy óvatossággal, nekünk is tanácsképen azt válaszolja: semmit se láttam, semmit se hallottam. Békóba rakva a gondolat.

IX.

A Boszporuszon.

(Európai part.)

Zsidó falu. — Albán falu. — Bebek. — A Boszporusznek legszűkebbre szorulása. — A hol annyi vér folyt. — Orbán mester. — II. Mohamed és az utolsó görög császár. — Iréne hercegnét megöli. — Az áruló. — A hol Dárius serege átvonult. — A két Hisszár. — A hol ellenséges hajó nem járhat. — Isznail basa kertje. — Kilátás két tengerre. — Calice báró nyári laka, mi, a nagykövet vendégei. — Illat árad mindennütt. — Modern szirének — Bouillon Gottfried platánfái. — Csaták temetője. — A Feketetenger tükre föltetszik.

„Oh természet, oh dicső természet!
Mely nyelv merne versenyezni véled?
Mily nagy vagy te! Mentől inkább hallgatsz,
Annál többet, annál szebbet mondasz.“

Petőfi.

gyik disze a Boszporusznek az ortaköi, két mináretes dsámi, melyet II. Abdul Hamid szultán anyja építtetett. Igen formás építkezés, messziről látható. A karsu mináretek silhouette-jeit a Boszporusz kék vize fürösztí. A dsámi háttérében Ortaköi, zsidólakta, régies falu, tűzveszélyes faházakkal. Dsámi és falu, jól veszik ki magukat viz partján.

Hegyfok mögött, Arnautaköi lármás albán falu, regényesen fekszik a hegy lábánál. Hangulatteljes tájkép. A Feketetengerből törekvő hullámok a falu alatt olyan erővel törnek elő, hogy a csolnakosok, ha ide érnek, kötelet dobna a locsolgatott partra; hasonlóképen a vitorlásokat is kötéllel vonják fölfelé. Éjszaki szélben a gőzösnek is erőfeszítésébe kerül magát ennél a sebesfoknál a hullám zajgáson átküzdeni, a habtorlaszokon keresztül vágni. Fokozott vágygyal a továbbiakra nézve, megnőtt kíváncsisággal haladtunk.

A parthoz igen közel járva, egy pompás, nagy bóbitájú szárnyast látunk a kertben, nagy kalitban. Rikoltoz Afrika

szinpompás madara, a betanitott kakadu, görbe csőrével. Valamivel odább, még díszesebb kaliczkában, két kis zöldtollu madár, az elválhatatlanoknak ismert, kedves dúdolgatók. A madarak és kert, nem töröké, ez nem kinozná azokat fogsággal. — csak azért, hogy színes tollukban gyönyörködjék. A madárbörtönöktől kis távolban, finom arczélű fiu és egy poetikus lányalak; körben ülve fiu gyerekek. Kaput nyitni indul a lányka, mialatt egy cselédkedő leány a madarak fürdővályujának a tisztázásával van elfoglalva. A rács kapu rézkopogtatóját ismét döngetik. Lehet, hogy ez a ház, ma vendégeket lát.

A Bebek öböl a Boszporusz nyájas öléből kelve, uj képekkel, a tenger flórájával lep meg. Domblánczolat mindkét part fölött. Szép kertjein kellemetes megnyugvót lel a sok látnivalótól fáradt szemünk. Egy ablakon bebólint a fának lombja. Sziklatömbök alján fakadó, locsogó források.

A török nem barátja a Nyugaton divó városi, sűrű, mohó építkezésnek; ahol csak teheti, kertet ékel az épületek közé, magát nem falazza téglá közé. Iparkodik megteremteni magának a nyugalmas létet. Azért is olyan szép a Boszporuszknak könnyűd, fölfelé kunkorodó czifrasággal, hamisítatlan jellegű nyárilakokkal telehintett látképe. A gyerekek se olyan penészvirágok, mint a mi nagyvárosi bérkaszárnnyáink halvány, vékony gyermekei.

Tétova szemekkel keresek, és megtalálok mindent. Látom a gyorsröptű madarat a légben, ezüstös pikkelyű halat a kristály tiszta vizben, apró vizeret a zöld parton. Olyan mintha ezüst galand volna.

A sziklás hegybe vájt öböl fölött török temető, örökzöld cziprusok erdejével. Félreismerhetlen tájszépiségek. Örömtelen vidék nincs itt, patakokkal átszeldelt, több.

A virágok ezer édes jó illata száll elénk. Rövidebb-hosszabb madárdal, a természet örökszép himnusza. Szellő röpököd felénk egy oldalvölgyből.

Következik Rumeli-Hisszárnál a Boszporuszknak legszükebbre szorulása, a földagadt viznek legerősebb nyomulása, hullámjárással. Nézem a hullámok játékát, a parti görkövek csillámát. A Duna, öt ágat, Don, Dnepper hatalmas ágakat bocsátanak a Feketetengerbe, egyéb kisebb folyók

is sok vizet ömlesztének abba; duzzasztják azt. Szorul a tengervíz a tengerágbán, utat tör magának a szikla tömkelegén keresztül, nyomul kifelé. A vizek is nyomják egymást, akár mint az emberek. Még a növényországban is egyik a másikat elnyomni törekszik, a felnyuló nagy, az árnyékában eltörpülő kisebbet.

A törökök elnevezték a szép Boszporusznak ezt a helyét, ördög folyójának. (Seytan akyntis.) A rohamosan lefolyó víz sodorban, hullám, árral, zubogással rohan, örvénnyel kanyarodik hajónk mellett. Hajónk alatt pedig megmozdul a víz, erősen pofozza a partot, melyet folyóvá dagadó záporpatakok csipkéztek ki.

Rumili Hisszár erős támpontot nyújt a világtörténelmi esemény felelevenítésére. II. Mohamed, a vad és kegyetlen,¹⁾ mint korszakos alak, világ felforgatás irányzatával Európa akkori koronás bábjainak a megremegtetője, haditervre vágyva és keresve az alkalmat koczódásra, e helyen a görög császárt többször szolította sorompóba. Egy fántásztikus várat építtetett, (1452) melynek a kerek tornyos falai el egész a hegyre kacsaringósan mennek fel. Mondják, hogy a neve kezdőbetűit ábrázolják a most már agg tornyok, avas falak. Még a romjában is bizarr szépnek mutatkozik ez az építkezés, a mely ma is látványosság számba megy. A vár elvesztette fontosságát, de a históriája megmaradt. A történelem mondja róla, hogy az elmúlt idők határmutatója.

Rengeteg sok vér folyt itt, a környéken, mikor viharral járó zivatarként pusztított itt a bőszt szultán világverő karja, mikor a hódító kőgolyói szórták a halált, söpörték az embereket. Egy Orbán nevű magyar emberrel öntetett egy olyan nagy löveget, melyet száz ökör vont és a mely tizenöt mázsás kőgolyókat hajintott ki a Top-(ágyu) kapura, Bizáncz falára. A nyolczadik, dörgésével eget, földet meg-rázkódtató mérges lövés, mely ijesztően ontotta a gyilkos tüzet és célba vett sok életet, Orbán mestert is megölte; tehát a saját készítésű ágyujának a magva ölte ki belőle az életet. De a népvezető, a legmegfeszítettebb erővel,

¹⁾ Több kegyetlen szultán volt. Itt csak a névrokon utódot említem. III. Mohamed, 17 testvérét, az anyját meg a fiát megfojtatta.

mindenáron hódításra induló szultán, rettenthetlen hős, parancsoló erő, a ki nem tudta mi fán terem a félelem, a kinek lelke, nagy tett szomjuhozásától égett, maga ugratott neki csataparipájának a hátán halálmegvető elszántsággal a viznek azután, hogy ostromló katonáit bátorságra serkentse. Az ostrom ötvenharmadik napján, mint futó szél zugása, paták dübörgése, veszedelemtől reszkető lovak összerázkódása közben, harci zajtól megittasodott harcosok véres kimulásával, löve, víva, csatakiáltásba törve, kopjatóréssal, példátlan erő kifejtéssel mégis bevette Bizánczot, az ezer éves keresztény császári uralomnak véget vetve az akkori korszak vaderejével. A merre járt, félelmet és csodálatot gerjesztett. Ur volt a földi és vízi erőn.

Az utolsó görög császár, országa veszélyeztetett érdekeinek védelmére kelve, mikor a rémes hírek behatása alatt végreményét bukva, hitét megdőlni, mindent veszve látott, önként akart megsemmisülni. Magának rémes meghalási módot választott. Ugy indult el az önkéntes halál útjára, hogy ledobta magáról biborát s utolsó közemberként harczolt lélekzete elfogytaig. Végre elkeseredésében felkiáltott: Vedd Uram a lelkemet is!

El is vezett a hős császár, népe haláltusájában, az ő halálmegvető harczában. A sötét balszerencse által üldözve, a mint közharczusként el vezett, utolsó mentsvárára rárohantak a vad hordák és csináltak vérengző mézszárlást. Sorsa alakulásának ez a viharos órája, egyszerre söpört el mindent, roskatag trónt, koronát, hermelinnel szegett palástot és jogart. Elhült a görögökben a vér, látva vesztüket.

Halálra váltan, a cipőjén levő császári sasról ismertek rá összetiprott hullájára, melyet azután, hogy megbecstele nitettek, illő módon takarítottak el. Levágott véres fejét Jusztinián lovasszobra előtt hengergették meg a porban, azután a szobor oszlopára feltűzték, hogy megremegtessék a szomszéd népek szivét, végre az egész országban körülhordozták az aludtvértől rémes császári főt, diadalom jeléül. De ha még csak eddig lett volna. Megrázza a lelkünket a szomorú események sorozata, mely a világhistória ítélőszéke előtt áll.

A keleti kényur nem vehette ki a bosszút belsőjéből,

megtelt a lelkében megfogamzott vad indulattal; az, megszilajult s lázas agyát megfeküdvén, megszületett az őrítő terve annak, hogy nyomós ok nélkül is legyilkoltassa az özvegyül maradt császárnét és leányait. A szenvedők között is magas volt a rangjuk ezeknek. Az embertelen győző, fékevesztett szenvedélyében, mikor agya forrott, arra vetemedett, hogy vérfagyaláló kegyetlenséggel, a gyönyörű császári hercegnét, Irénénét, kinek a félelemtől szembeszökő könnyei sem lágyították el a vérengzőt, maga sujtotta halálra, kegyetlen kedvtöltésből fejét ketté hasítván. A császári család így esett egészen a sors kegyetlen játékának az áldozatául, egy ércszivü, vadállati hajlamu ember prédájául, a kinek szive nem rezdült, sőt gyönyörködött abban, ha vér lövelt elő a sebekből. Ez a történet valóban megrázza az embert. Tehát még a gyönyörű hercegkisasszony se hangolhatta könnyörületre a megszilajult vad embert. A deli szépsége se tette habozóvá. Konstantinápoly és a Boszporusz történetében nagyon szomorú események. A rémülettől megreszket a gondolat, a háborúnak ilyen szörnyű elfajulásán, mikor az üresen maradt harctéren is könnyü győzelmeket szedett a vezér, felmenve a kegyetlenség lépcsőjének az utolsó fokára.

Gertuka görög árulónak is egyet fordult a világ, szeme előtt, mert neki, a ki a szultánnak a görög táborból hirt hozott, a hódító szultán úgy hálálta meg ezt a szolgálatát, (mi az Isten haragja üthetett hozzá?) hogy élve nyuzatta meg. Pokoli ötletek támadása. Barbár hőstettek. Erőpróba tartás a hatalomból. Vért fagyasztott az erekben. Dűhe elől nem tudtak egerutat találni. Embertelen kegyetlensége nagyon sötétté teszi ezt a dulakodási nehéz időt. Az ilyen felsőbbtség, nem nemes felsőbbtség, csak a barbárság orgiája.

Nem volt az eldurvult lelkü, fölhevült agyu, vasakaratu ázsiai barbárban semmi könnyörületes érzés, a legyőzött, elerőtlenült ellenséggel szemben. Drákói¹⁾ szigorral urakodott, valója még sem volt titáni. Uralkodása, lánczolata a szivet

1) Drákon vértörvényeinek szigorúsága már az ókorban közmondásos volt, pedig tudjuk erről az arkhonról, hogy nem az ő kemény szive hozta ezeket a törvényeket létre, hanem az akkori idők szüksége. Tudjuk azt is, hogy tulzott ezeknek a törvényeknek a bírálata.

megremegtető történeteknek. Karddal írta a történelmet, igaz, de keresztény szempontból, a miként írt, szenylapja a történet könyvének. Nem teszi vala mindezt, s megtevén, a bünszörnyetegnek el kellett volna idegenedni önmagától, ha elméjének lett volna valamelyes műveltsége, csiszoltsága.¹⁾ Hatvanezer fogoly, még ennél is több halott. Lovaknak a patáival szeretett véres fejeket tipratni. Volt-e lelkének hite? Volt-e rendes elméje? Nemzetek fohásza szállt az ég felé. Az ilyen hadviselésről, vitézségről, nem zenghetnek a halhatatlan, magasztos költők — hőskölteményt. Ez a hadviselés lökést adott ugyan a világ fejlődésének, de — hátrafelé. A történelem legfőbb ítélőszékéhez felebbezett tettei, az ő hátrányára dőltek el.

A Boszporusz nézésekor, ezek a régi dolgok tolulnak az emlékezetembe, a törökök hogyan kerültek a partjára? Sok elomló vér árán, mikor a háboru démonja szabadjára volt eresztve és dult a szörnyü népharag, a mely sok fenyegetést váltott be. A Boszporusz kék vizének a látásakor, eszembe jut, hogy nem volt az mindég ilyen mosolygó színü, haragos vérszinnel is volt az többször keverve.

Rumili Hisszár, baglyok és vércsék tanyája, ha idők multán összeomlik falad, a törökök porodat elvihetik őseréklyéül. Marad a szép vidék. Élő könyve lesz ekkor is a történelemnek.

Vigyük át a gondolatainkat ennél sokalta régibb időbe, talán nem fog az olyan fájó érzést kelteni bennünk. Mennél régibb a seb, annál jobban heged.

Hozzuk említésbe, ezen a keskeny helyen, ahol most kavargó a víz és a hullámok egymást kergetik, kergette át Dárius, 700.000 katonáját a szcithák ellen harcolni. Maga a hódító nagy király, azt a felséges jelenetet, nagy egészében, itt, a hegyes parti övön, sziklába vágott trónról, sziklás eresz alól nézte. Ezt az utat járták a perzsákon és törökökön kívül, tomboló paripák hosszú sorával a rómaiak és góthok.

Most is népvándorlás van a Boszporuszon folytonosan.

¹⁾ Molla Koráni volt a nevelője. Molla, maula vagy mevla, vallástudományokban képzett embert jelent.

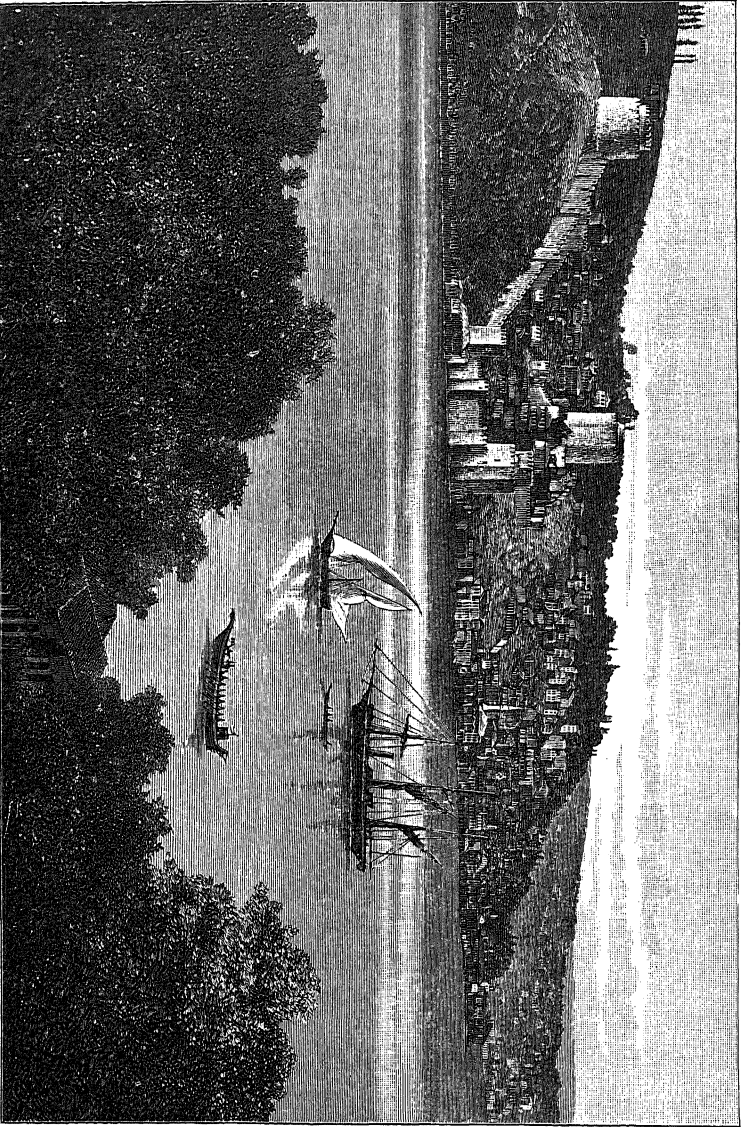
A nemzetek gőzhajói, vitorlások, halászbárkák, gyors kaikok surrannak a vizen végig, verdesik a kerekék, az evezőlapátok a habokat. Mindég népes, mindég zajos, mindég habos a víz tükre. A tengeri járműveknek egész világa!

Rumili Hisszárnak átellenében Anadoli Hisszár fekszik romokban. Regeszerü kinézést kölcsönöz a tájnak. Romlanak a romboló csaták büszke tornyai. A két erődítvény között nem járhat ellenség. Szaktekintélyek, köztük Moltke, ma is bevehetetlennek mondják Konstantinápolyt, míg a Boszporusz és a Dardanellák, közelében, erődítettek. Majd ha a fürkésző és feltaláló ember, tudással, hatalmába keríti a levegőt, a mely elem ma még ellentáll az emberi akaratsnak, és majd ha a vizen uszó hajókat, a légben lebegők váltják fel, hogyan lesz akkor? Megválnak. Boldogok a kik megérik. De azt hiszem, hogy a kormányzás, nem a gázzal töltött léghajókon lesz.

A Boszporusz egyik fénypontjára, Emirgjon közeledtére figyelmeztetnek. Iszmail basa,¹⁾ a vagyonsikarás és pazarlásairól híres egyiptomi alkirály gyönyörű kertjére, melyben a középtengeri flora²⁾ árisztokratái légyottot tartanak. Lombfák, lombnövények, alak és szín változatban. Milyen nagyon elütnek ruházatban eme nemesebb ivadékok, Flora havasi, didergő gyermekeitől! A zugó, merész sudaru, kevélyen terpeszkedő fák közül fűszeres lég, balzsamos illat árad ki, felénk huzódik. Annyit-mennyit kivehetünk a hajóról, a fésült gyepű diszkert elrendezéséből, virágágy freskókból. Látjuk ágait, a törzseket körülfonó, azokról lefüggő borostyánnak, leveleit göcsös olajfának, piros és fehér virágát a magasra nőtt, virágzó oleander bokroknak, aloénak magasan eresztett virágcsoportját. Látjuk az egymásra hajló fák között az alagutszerűen vezető utakat. Mondják, hogy a kert főútjából sűrűn kiágazó kanyargós mellékutain, gyepsávoly mellett, szép séta esik tavaszkor, mikor nagy dologban van, virulásba megy a természet, az erdő kezd

¹⁾ Iszmail khedivéről és őrült költekezéseiről, lásd bővebben „Keleti ég alatt. Egyiptomban“ című könyvem 102-103-ik lapjain.

²⁾ Növényteni értelemben, egy vidék vagy ország vadon termő minden növény fajtát fejezi ki a flora szó. Flora, a tavasznak, tenyészetnek, virágzásnak, megtermékenyítésnek az istennője. A rómaiaknál április 28-án volt az ünnepe játékokkal. A nép közé babot, borsót szórtak. A házakat felvirágoztatták. Pajzánul mulattak.

Rumli Hiszár.

bozótosodni, levélbe borulnak a fák, alacsony és magas törzsön egymásra simulnak a lombok, és hév nyárban is enyhet adva felkapnak a tetőkre. Élni kezd a sűrűség a tavasz pompában, mikor hajtanak a csirmagvak, termővé zsendül a föld.

Teremteni, ünnepségeket rendezni, nagyon tudott ez a bőkezű alkirály, a szuezi csatorna megnyitásakor *sokkal* lepte meg Nyugat világát, koronás főket is. Nyugoti civilizáció és keleti fántázia ömlik el az alkotásain.

Virágének hangzik a kertből, megszakad a távolság miatt. A törökök nagyon szeretnek a virágról dalolni.

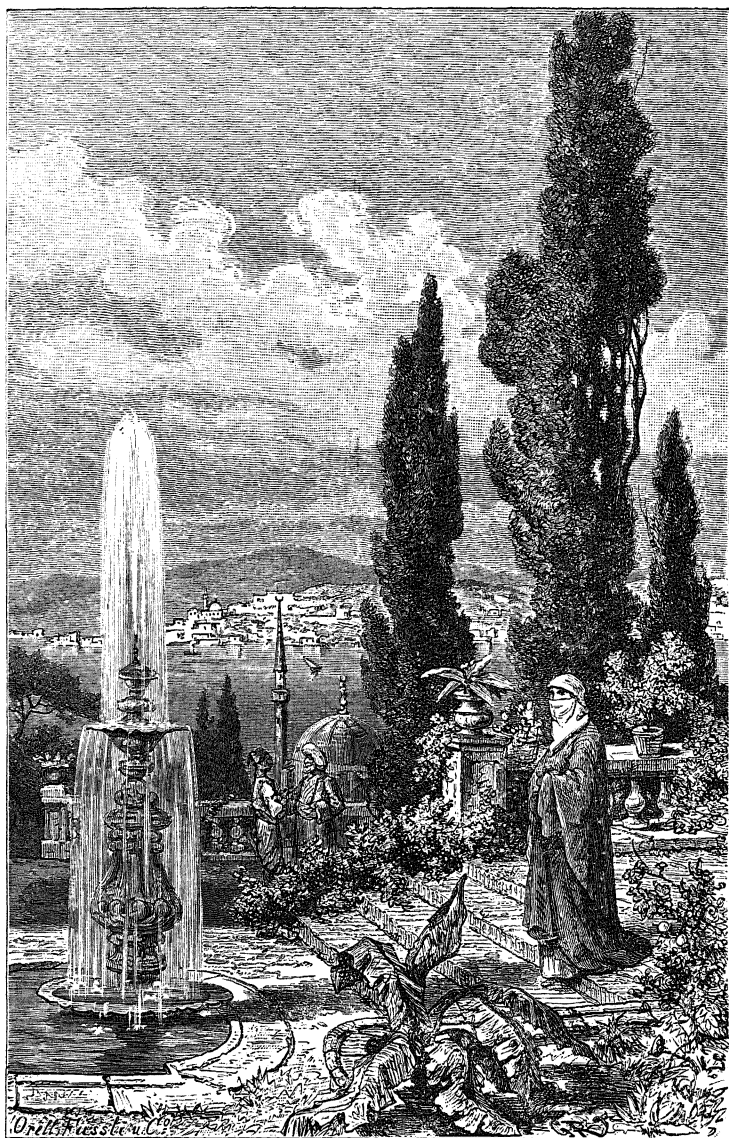
Kaik surran el mellettünk. Juhbőrön ül a mozgatója. Feldagadoznak az inak a karján. Erőlködik, mert nagy hullámokat hányt fel tengerjáró nagy hajónk. A csolnakban közepes módu embereknek látszó egyének.

Ismét csak a dustenyészetű, az üdezöld Emirgjonra, a civilizált paradicsomra, benne a déli tájak fáira, különösen a pálmákra tapad szemem, nem tudom a varázsképről levenni a tekintetemet. Szép az és gyönyörködtető. „Ille terrarum mihi praeter omnes angulos ridet.“ „Ez a kis zugoly kiválóan mosolyog felém“ mondhatjuk Horatiussal, vagy Petőfivel gondolkozva, Petőfi nyelvén így :

„Messze a világ zajától,
Itt kívánok élni én . . .“

A különben bőbeszédű német azt mondaná róla egyszerűen : Juwel der Gegend. A sok színhez, mennyi még az árnyalat!

A Boszporuszon, hol csaknem örökös a tavasz, palotát, kertet, kerterdőt birni, ebben illatos léget szívni, élvezni a szép kilátások teljét, a jólét karjai között élni, szóval gondtalan fényben tündökölni, már magában véve is boldogság. Többet ér az itteni csendélet, mintha valaki végigcsinálja az összes kurákat, a melyekhez hozzáfér. Iparkodik is minden szegény összekörömködni egy darabka földet, hogy arra fölépíthesse nyaralóformát csufoló, faművű viskóját. Oda hagyott világot — a hova a rókák busongni járnának — itt nem találsz; ha itt nincs is az Ararat és Nilus völgyeinek a termékenysége, de azért a vizek tájékán, a földből sok áldás fakad.

Kert a Boszporuszon.

Az egyes helyekhez, erdővel árnyalt magaslatokhoz kötött mondákkal lépnek elő vezetőink. Megszólaltatnak egy zizegő levelű nyárfát, nagynövésű eperfát, soklevelű ákaczfát, komoly diófát. Ki győzné a sok mondát meghallgatni? Sas kering egy sziklalap fölött, levegőben, arra nézünk most, szálas erdő felé tart ellomhult, nehéz röpüléssel.

A földtani és tájrajzi képekben gazdag természet egyre jobban bontakozó szépségének vagyok a néma élvezője. Inkább hallgatók mint kontárkodók az örökszép természet remekének leírásával. Ujabbnál újabb meglepetések. Nevető tájak, fenséges vidékek, meredek sziklaoldalak a sziklafalak függélyes hasadozottságával; sziklaöblök, messzire elnyuló, a hegy lejtőjéhez simuló völgysek, völgy kitérülések, völgy zártságok, záporvált ösvények folynak be a búbajos tájkép jellegébe. Fekirányos hegyháton, völgy ölében, egy-egy lugas alatti török kávézó helyet is hoz az üveg-lencse, szem elé. Hivogató hatással van reánk. Az éren átvett fatörzs vezet az egyikhez. Vad venyige füzére fonódik rá. Ismerjük ezeknek a kedves, vadszőlővel, kuszó rózsával és egyéb kapaszkodó indákkal befuttatott, vendégmarasztó kávézóknak vonzó erejét az Arany Szaru öblének a partvidékéről. Mindég szívesen emlékszem vissza, viharokat kiállott, mohlepte fa alatt, az alacsony nádszéken ülve, nárgilézve, lebilincselő kilátás mellett, milyen élvezetesen szürcsöltem a gombafejű asztalon, a kafedsi fekete italát, egyszer zugó fák alatt, más-szor, mikor a csendes levegő fűszeres illatot árasztott körülöttem és a vidék csendje ráfeküdt a lelkemre, csillapodtak idegeim.

Nagy falvak ámphitheatralis fekvéssel, völgyeleten szebbnél szebb nyaralók minden izlésben. Karcsu jegenyékből, százados fákból árnyas sorok, merőlegesen fölfelé haladó sétányok, görbült utu parkok, lágy gyepek, gondozott veteményes kertek, áthatolhatatlan, girbe-görbe águ sövények. Nincs görcs, lefoszlott héj, kivénhedt fa. Ujjal pótolják a korát multat. Mintha mindez Konstantinápolynak, egy nagyvárosnak a kiterjedése volna hosszában. Az is. A mi egy fogalom, egy tekintet alá esik, nem lehet abból elvenni semmit sem.

Viz szélén, az elszórt távoli falvak hódlakokként tűnnek fel. Nem győzőm a hullámzatos vidéket a nézéssel. A fehér-

falú és színes fájú nyári lakok, mintha az erdőbe volnának himezve. A felvilágosodottság jelszavát: „nil admirari“ itt félre tesszük, bizony meg kell csodálnunk ezt a tájéket, átengedve magunkat az elragadtatásnak. Mégis találkozott közöttünk egy, igaz, hajlottas koru öregur, a ki, mig mi a hajó egyik oldaláról a másikra szökelltünk, hogy minél többet lássunk azokból a tájképekből, a melyek minket fogadtak, azalatt ő, a hajó ringására, karos székben elaludt. No, ez nem tanulmányutazott, inkább arról álmodozott:

„Ki a Tisza vizét issza,
Vágyik annak szive vissza.“

Sziklaláncz hátán emelkedettebb kjöszkből a Márvány-tengerre, a másiktól a Feketetengerre nyílik igéző szép kilátás. Közbe a faluk és házak, városok és kastélyok mint pettyek kandikálnak elő a természet zöldjéből. Balzsamos legű pompás angolkertek, tömött gypszőnyegek, hasított sétautak, serpentinákban lefelé-fölfelé kigyózó utakkal, fedett sétafolyosókkal. A magaslatról alászálló, erdős citrom és narancs ligetek. Egy ilyen szép helyet ajándékozott a szultán, a német császár követségének. Fejedelmi ajándék.

Jenikői, Therapia, Bujukdere¹⁾ nyaraló telepek arányos egymásutánságban. Rózsák illata, madarak dala. Uríbb népnek lakása. Meglátszik ez már a parton járó közönségen. Ezek között kerül-fordul a szégyenérzet teljes hiányával, festettképű szirén is.²⁾ A neveztem első hely, a gazdag emberek belépő csarnokos nyaralóival, vasfonadékos kerítésű kertjeivel; parkozott helyek, művészi gyepek, szőnyegpázsitok; csendes ereszkedőn vezető kanyargó utak, nyájas árnyékfolyosók. A második, a legemelkedettebb világnézetű nagyhatalmak követségi és egyéb vérbeli uraknak, ernyős fenyőkkel árnyalt nyári palotáival, virágágyas, gypszőnyeges, alacsony vagy magas rácsos diszkertjeivel, szőlőlugasaival. A követségi házakban a politikai élet érverése, az elvetett magvakat érlelik. A harmadik hely, az európai

1) Bujukdere, nagy völgyet jelent.

2) A mithosz szirénjei is tengerparti lények voltak, a kik a tengeren járókat, főleg hajósokat, csábosan vonzó énekekkel magukhoz vonzották, azután felfalták. A kajánszemű, leányfejű madarak, a csábításnak a borzalmassal való egyesítését jelképezték. Csábító, tönkretevő nőkre alkalmazzák ma a szirén elnevezést.

előkelő világ kedvencz kiránduló helye nyáridőn, mikor egyebütt forró gőzöket lehel ki a föld. Az osztrák-magyar nagykövet, Calice Henrik báró nyári lakóhelye is itt van.

A Feketetengerről lebegő hűs szellők enyhítik a nyári hőt, ugrókutak vizsugarai hűsítik a levegőt.

Utazó hajónk az Achille, felvonja tisztelgésre a lobogót. Evvel a három színű vászondarabbal jártuk be Keletet. A nagykövetünk erkélyéről nekünk is üdvözlést intenek kendő lobogtatással. Egyes bucsu szavat megértek, de honi hang, elvéte sem üti meg a fülemet. Részben ismerősek vagyunk, néhányad magammal voltunk pár nap előtt ebben a sétautak hálózatával bíró nyárilakban, a nagykövetnek, a diplomáciai kar doyenjének a vendégei, ebédre. A báró neje angol lady, sok szeretetreméltósággal fogadott. Most csak fecske-szárnnyal érintettük ezt a helyet, a hol pár nap előtt a Maréchal Niel, Belle Baltimore, Empereur Marocco, La France, Reine de la Reine és a Malmaison rózsákban gyönyörködtünk és több, hosszú pálczikához kötözött égőszinű virágnak szivtuk a jószagát. Növényzeti ritkaságok sokasága.

A buja természetből, jázmin és rózsailat árad szét. Az erős illatokat a Boszporusz hűs habot hányó vize mérsékli. A jó illatokkal tele levegő, életteljesen lükteti a tüdőmet.

Mennyi gyöngye tüdejü kis gőzös köhécsel most is a megrakott világjáró hajók oldalán! Erőlködve zakatol a kerekük.

A görög költők, a mostani Bujukdere helyére tették a szirének összejövő helyét, tiszta levegő édességébe. Nem láttam ezekből a mesemadarakból egyet sem. Folytatva a mesélést, mondjuk, hogy a füstöt lehelő sok gőzös, az ujkori uszó vizimadarak riasztották el a szegénykéket. De — mint mondám, láttam ezek helyett a kikötőben modern szirenéket — Európa csaknem minden országából, zugából, a nemzetközi szerelem ide vetődött képviselőiként. Ezeket nem kergeti, sőt vonzza a hordozó gőzgépek piszkos füstje. Világutjok sok mocskon viszi őket keresztül.

Láttam a képzeletben a politika csábos szirénjeit is, ezek jöttek, mentek, siettek.

A kikötőben felkavart hang khaosz, a világ több népéből, emberek. Török nő mellett keresztény pap, gavallér és eunuch, nyalka tiszt és maszatos halász, francia dame és szerecsen urnő — tarka egyvelegben.

Szeretnénk mindenütt kiszállni, a hol kereken járó alkalmatosság van, kilátási magaslat, nagyszerű látkép. Szeretnénk időzni, a hol bővizű patak kínálja hűsítő jó vizét, sötét aesculus, lombos hársfa, erőteljes tölgy az árnyát, erdő a derengő homályát; a hol gerlék nyögését halljuk, a hol kigyózza kanyargó, téveteg utak, cserlevelektől süppedő lágyságu erdei csapások vezetnek odább-odább, völgyfenékre, meredek tekervényeken hegykupra, a hol szellő csókolja a virágokat. Nincs ráérő időnk megérdemelt figyelemmel mindent megnézni. Illannak a perczek, szálló szárnyon az órák. Teli van a lelkem, nem bírom abban lerajzolni a sok elragadó képet, a látott sok szépet és deli szépséget.

Nincs ráérő időnk, odább I. Mahmud szultán vízvezetékét megnézni, mely 4--5 mértföld messziről látja el vízzel a közel egy millió lakóssal bíró birodalmi fő- és székvárost. A kilátási pontokhoz vezető utakhoz eljutni, napok, sőt hónapok, hónapokból álló esztendő volna szükséges. Ahhoz is sok idő kellene, hogy a márványpaloták háttérében diszló hortenzia-erdőket, azalea-bokrokat, babér ligeteket megnézzük, és az erdők rejtelmes mélyén fakadó forrásokat felkeressük. Tarka flora, délövi növényzet, rózsalugasok. Itt a természet sokáig tartja meg a disztét, mert későn borul a természetre őszi hervadás. Az ittlakó boldog emberek, a fák lombhullatásáig merülhetnek bele a természetbe, lelkükkel.

Nagy időnek kellene rendelkezésünkre állni, hogy a sűrű árnyékos erdőkön keresztül vezető lombos utakat, egymásba fonódó ösvényeket megjárhassuk, a helyeket, hol a derült nyugalom honol, felkereshessük, hogy a fényes legű, egymástól alig egy kőhajtásnyira fekvő, fákkal, disznővénnyekkel teli paradicsomi helyeket megnézhessük. Nem bírjuk ki tekintettel, mindenem nem jártathatjuk végig szemünket. Többhelyütt beszédes szökőkutak hullatják a vizüket márvány medenczékbe. Merengő pihenésre hívnak a festői perspektívák.

A kötött idővel rendelkezőknek kissé távolosan, ritkított erdőkerület irányában, mutatják meg a több évszázados és még nagyobb korra hivatott büszke platánfát, itt legtekinélyesebb nagyságu élőfát, mely a talaj tenyésznedvébe mélyen eresztette gyökereit, hatalmasan emelte ki sudarát a földből és a vidék csendjébe kevélyen ütötte fel koronáját. Még nem dőlt ki olyan vihar, mely a fa-Mathuzsálemet megdöntötte volna, vagy önálló fáknak is beillő, terjeszkedett ágait megtépdeste volna. Kiterjesztett hét főágával olyan vén már ez az ősfának nevezett állapot, hogy — a monda szerint — a Boszporuszon átmenőben, már Godefroi de Bouillon pihent sötét árnyán, Therapia és Bujukdere közt.

Ismét összeszűkül a legszebb tengerág. Ez nem akadályozza, sőt elősegíti a tenger bohókás állatainak, a delfineknek ugrálását, a kisebb halak viczkádozását. Kivételleg látszanak a házak diszei, az aranyos sárkányok, ércbojtok és csengetyűk, összevegyül a szűk közön két világrész virágának az illata, ammellett, hogy a vadregényességnek is sok szép pontja. A víz elveszni látszik, mert a partok olyan közel lépnek egymáshoz, hogy Plinius leírása szerint „a madarének és a kutyaugatás áthallatszik.“ Ezuttal is láttuk a madarak tarka világát, hallottuk rövidebb-hosszabb, elnyújtott hangjukat. Mintha hegyi tavon járnánk, 30—60 méternyi mélységek. Hegyfokok, kőlapok, kőszánczok, öblök által alkotott varázstájak. Erdők mélyén fakadó patakok, vad erek csörtetnek lefelé, mintha sietnének hordalék nélküli kristálytisztá vizüket a fényes-kékes vízbe ömlesztetni, mielőtt valamely folyó elnyelné őket s vinné iszaprétegbe.

Regényesen fekszik Rumili Kavak falu, onladékával, mely egykor űre volt ennek az utnak ; átellenében is romok, rovátkolt bástyák, erősségek. Az egyikről a másikra sikamlík pillantásom. Egy lánczot vontak víz fölött a töltésekről, hajó azon át nem juthatott.

Védelemre, támadásra erősített partok mindenütt. Hol az a káptalan, melynek fejébe a sok név bele férne? Csátáztak itt a törökök és görögökön kívül a velenceziek, a génuaiak, a kik itt hagyták a czimeres emléküket. Egész köztemetője van itt egy-egy csatának, melyben névtelen

hősök jeltelen sirban porladnak, pedig az emberiség történetét tulajdonképen ők irták, csinálták. Eltűntek husz század viharán, melyet gerjesztettek hódító vezérek és örvöngő theologusok egyaránt. Katona és pap elveszett a miként elvesz a futó felhőnek az árnyéka. Mennyi vér fog még itt elfolyni, ugyan ugy-e ki mondhatná?!

A látott érdekes képek repülve tűntek el. Messzire kékellő hegyek tűnnek fel, mikor föltetszik előttünk a pompás hullámverésű Feketetenger. Rámentünk az átlátszatlan víz hintázó hullámára, melynek a habja fölött, futó szél zugott, tajtékozva rázta a vizesrényt. A tenger felszine egyszer orosz zöld, másszor török kék színben játszott. Hogy már a vizek is kétszínűek, mikor ide is, oda is szeretnének tartózni. A magas tengerről körülnéztem, a Boszporuszra visszatékittem. Szinte harsogott a víz, mikor erre jártam. Talán itt is fog a nagy hullámozás első fodra átcsapni! Gondolatom átszállt Oroszországba, dárdát rázó kozákok hazájába. Onnét borul a politikai szemhatár. Talán onnét is — a hol most a hullámok csapkodnak, a honnét a vihar előszele fujdogál és a honnét hideg lehének az előérzete száll belénk — fog először kipattanni a nagy riasztó, a melynek rivalását meg fogják hallani az egész világon, miként Konstantinápolynak a törökök által történt elfoglalása is, világeseemény számba ment. Orkánszerűleg lesz zugó az a szélvihar. Viharosabb lesz ez a hideg szél, mint volt az a sivatagi forró, a mely napoleoni merészséggel bele kapott a piramisokba. Vészes irányu nagy eseményeket hord a jövő — méhében. Nagy tervek azok, melyeket a nagypolitikusok czélirányos és tudatos törekvéssel a fejükben hordanak, kis nemzeteket téve mozgató elemül. Hátuk mögött a szláv erő forrása: Oroszország. Elöttük a jövő nagy népharcza. Nehéz viharfelhő az, a mely Keletnek ezt a legszebb részét borítja. Terjed és komolyodik, országok élete és halála függ attól, hova csapnak le a villámok. Gondolkozásunk megdöbbenéssé izmosulhat jövőben. A zajgó hullámok fognak sirt ásni azoknak, a kik itt elesnek.

Szemem a viharfelhő felé tévedezve, elvesznek a partok. Enyhe szellő röpköd felém, lágyan csókolja az arczomat, azután a tenger felszínéről föllebeg. A pazar természet

végleteként, zöldből, a bithiniai Olimp csuca bukkan ki, hava kifehéredik. Száll a ritkitott, könnyű levegő az égnek meredő hegy vakító fehérségű homlokáról, az örök hó határáról. Daczára, hogy hegy után hegyet látunk kelni, a kék hegyek és zöld halmok között, elenyészőn csekély számmal vannak itt a dermesztő magasságok. Az Olimp, a kék légtengerben, fehér kalapban bukácsol előttünk, azután a felhőkön fölül emeli fel a fejét; villog, ragyog a napfényben a bércz szüz hava, de az egész utunk is a Boszporusz hosszában, tehát az öblök és fokok ragyogtak a napfényben, a mely előhozott rejtekéből minden távoli kis tárgyat. Szemünk elé állította a kincses törököt, a ki palotáit terpeszkedve lakja, a szegény törököt, a ki kicsi házikóját bujja.

Ujra meggyőződtem arról, hogy a természet kultur-életünknek a kutforrása.

X.

A Boszporuszon.

(Ázsiai part.)

Hajónk fordul. — Török asszonyok és kisasszonyok. — Az ázsiai Olimpi. — Medea és Jázonról. — Az Óriás-hegy és az óriás ember. — Madzsar-vár. — Zarándok hely. — Orosz-török békekötés — Madárének. — Nagy falu — Sajka siklások. — Angol turisták raja — Vártornyos erődíveny. — Császári kioszk az ázsiai Édes Vizeknél. — Talán nem is olyan szépek? — A magyarok börtöne. — Fa-minaretek. — Hol a boldogság? — Ázsia zöld halmjai. — Beylerbey — A hová a törökök temetkezni kívánnak. — A törökök állatszeretete — A Leander-torony regéje. — Konstantinápoly eleste. — Hadihajók hengereken. — Miről susog a Boszporusz habja?

„Csak a természet örök, igaz és soha nem változó. Ez az egyedüli, melyben vigaszt találunk és bizhatunk.“

Beniczkyné Bajza Lenke.

ajónk tiszta tengerhabon fordul a 27 kilométernyi, két óra hosszig tartó, nagy és változatos forgalmu ut után, és a csodásan szép Boszporusz néptelenebb, de zöldébb ázsiai partja mentén, ragyogó ég alatt halad visszafelé a hétszer gyógyzó vizen, melynek mindkét partvidéke, egy millió lakosnak a fertőző anyagoktól ment levegővel bíró üdülő helye.

Mig az európai parton tulnyomóan laknak a keresztények, addig az ázsiai vizmosás szélén antul több a török, — de a konstantinápolyi törökök összes embertermése sem üti meg az első Iszlámváros lakosságának a fele számát.¹⁾

Más jellegzetet nyer a vidék.

Anadoli Kavak, a törökök által lakott faluban, ingerlő keblű, fátyolos török asszonyok sétálnak a parton. Egy-

¹⁾ Konstantinápolyban, a jelenlegi embervetés szerint, a mennyiben a számitásnak biztos lehet a mérője, török van: 400,000, görög: 250,000, örmény: 250,000, különböző nemzetiségű: 70,000, zsidó: 30,000. Ez összesen egy millió. Törökországban minden négyszeg kilométerre 34 lélek esik, mig Ausztria-Magyarországban 69.

némelyik igazán még gyerekasszony. Meg-megállnak. Bizonyára a vizek andalító mormolását hallgatják. Lányos szégyennel török kisasszonyok egyik kezükkel szindus fuxiát szorongatnak, a másik kezükkel az anyjuk feredséjébe fogódnak. Az anyaszív, minden szeretetével őrködik fölöttük. A georgiai és cserkesz vérnek a török vérrel való vegyülése meglátszik a szebbnél szebb nagyobbacska kucsuk hánem-ek bájos arcvonásán.

Tehenek jámbor csoportja látszik. Gulyakolomp hangja hallszik. A bégető ürök, göndör bárányok, felkeltik a tájék nyugalmát. Pásztor és nyáj aláindul a domboldalon, utóbbi, nedvdus fü után olykor meredekre hág. Frissiben nyírott szőrtarlók. A gödölye biztosan uralja körmeivel a kőkihajlásos sziklanyujtványokat. A pásztori élet s annak idilljei, gyors egymásutánban bontakoznak ki előttünk enyhidőben. Festő poéta mennyi képet tudna róluk venni! Az aranyosra érlelt magszárak szuró tövei közt, a megfogant magot újra kicsalja a napmeleg. Közbul libák gágároznak a tallón, az elhullajtott magot szedegetik. Szemünk a koskerítő gamós botnak a munkáján akad meg, akkőzben, hogy a göndörgyapjas vidám bárányok viczánkolását nézzük.

Megzendül a madárdal az édeni természetben, a hullám alaku halmokon tömeges hangversenyt rendeznek a kedves szárnyasok. A lágy pázsittal benőtt helyeken, virágpompájában állott még a természet, daczára, hogy tűzött a nap-sugár, szinte szikrázott a verőfény. A part mentében — halkán csobogó hullámok fölött, lustálkodó bárkák, a rudakról lombán lógó vitorlák.

Ezüstlevelü nyirek halványzölden rezegtek, a czitkés levelek zörögtek többhelyütt, közelről, egy datolyapálma szökik fel a magasba, a távolban megbarázdált, szük méretü szántóföldek. Sokat kapunk láttávolba. A hüs fuvallommal ázsiai illat, kövér, fűszeres levegő röpköd felénk. Üditő. Ellenkezője annak a gázakkal telítettnek, mely Szkutári szük utczáiban, orrfacsaró jelzővel bir. A tengernek csak a nagyobb lehe birja a miazmáit szétlegyezni.

Szép könyv a természetnek képes könyve, legelragadóbb kép benne a Boszporusz, bármelyik oldaláról nézem azt.

Faházak sokasága tűnik szembe. Egynémelyik nagyon

rozoga. Durva munka éktelenkedik rajta, pedig czifraság számba akar menni. Másik házon a fafaragásu munka annál gyönyörűbb. A legtöbb háznak könnyü a szerkezete, építkezése. A török nem szereti a házát, nagy idők tartamára emelni. A Korán tanítja őt erre: „Nincs maradandó lakásod a földön, ugy építs, hogy a fiadnak is legyen építeni valójuk.“

Távlatban az ázsiai Olimp sziklatömbös hegysorának a hava fehérlík. Közelen a Hieron-hegy virágmezeje. Magaslatán állott egykor a tizenkét istennek az az oltára, a melyen Jázon, hálaáldozatot, mutatott be Kolchisból hazatértében.

Sok monda fűződik a vidéken elszórt romokhoz. Nem tudtam betelni a szép képekkel. Az istenek számára való kies játszóhelyek.

Zeus Urios-nak is állott egykor itt egy temploma, melyben a Feketetengerbe hajózók könyörögtek. Könyörögtek, hogy távoztassa el tőlük, tengert járó hajójuktól, a magas hullámjárást, a szélveszélyt. Könyörögtek, távoztassa el tőlük a tengeri betegséget, ajkuk megkékülését és a görésös mosolyt. Könyörögtek, ne jőjjön a gyöngyöző hideg verejték a sápadt arcukra. A Pontus Euxinus szerencsés megjárása után, ugyanabban a templomban, a régi világ isteneinek, főleg a felhőgyűjtő Zeusnak, hálaadó isteni tiszteletet tartottak a hajósok.

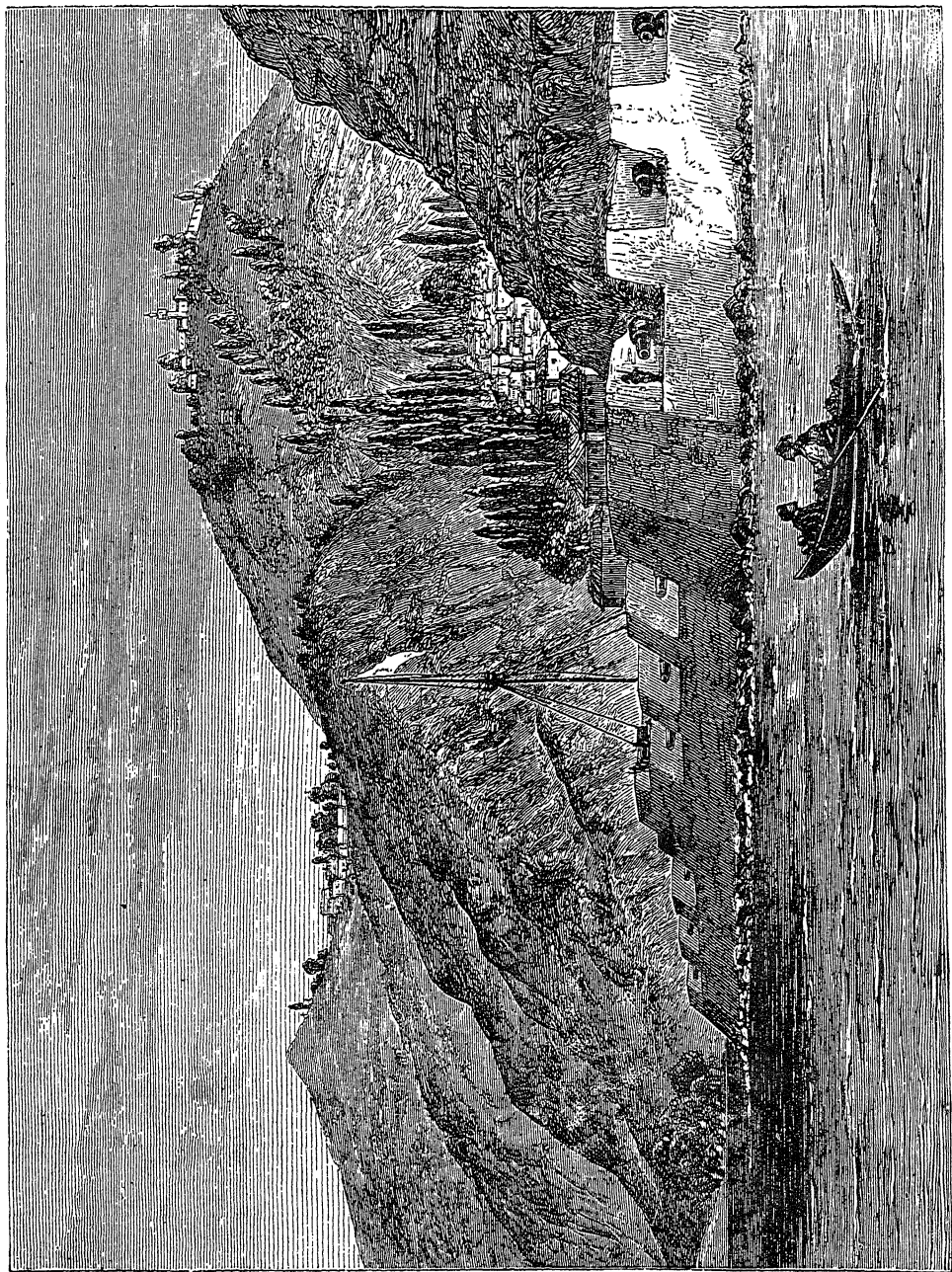
Másutt, Medea, Jázon anyja természeté a varázslatos füveit. Még másutt, egészen elvész a kép erdős halmokban.

Fehér vásznu halászbárkák sokasága lepi el a vizeket. Egynémelyiknek a bárkájába tekintet vetve, a szárdiniák sokasága, a másokban nagyollós hummerek.

Pazar a természet, vizen, szárazon. Megannyi gyöngyvidék. Nyájas dombok, kies halmok, melyeken apró bokrok lapulnak. Kifogástalan tájképi alakulások. Szinte ritkaság számba megy, ha egy köves kertet, vadul tüskés bokrot, sutnyó fát, elcsenevészett bozótot látunk.

Az Óriás-hegy tetőgerince fölött sasok keringőznek, fürdenek az égben magasan. Az Óriás-hegy lábánál Madzsar-¹⁾

¹⁾ A „madzsar“ szó használatos Keleten. Valamikor Törökország, Magyarországgal csere érintkezésben állt s a „madzsar“ szóval jelölték meg a nyugati keresztény világból eredő tárgyakat.

Magyar-vár a Boszporusz ázsiai partján. Madzsar-kaleszi.

vár, jelentékeny erődíveny. Török-Bálinttól, Török-Becsétől, a Boszporuszi Madzsar-várig, nagy darab földázott a két nemzet fiainak véréből, pedig testvér vér volt az. A vértől ázott földön, emlékül maradt fen a név.

Jozsua-hegynek is nevezik másként az Óriás-hegyet, ezt az itteni legnagyobb kupemelkedést, a földtörténet egyik tanuját. A vizekről szép rá fölnezní, felhó nem üli meg. A hegy tetejéről szép lenézni a vizekre, melyek kéken csillognak. Minden jó itt, minden szép itt, még a vulkán-szerű kővilág is. Nem hiába hasonlít Konstantinápoly terepe a bőségszaruhoz. A keleti írók és költők kifogyhatatlanok Konstantinápoly összehasonlításával. A páva kiterjesztett farktollainak a pompájához is hasonlítják.

Az alig kétszáz méter magas hegy tetején, sűrű zöldből, mináretes fehér mosé kandikál le. Tekintetünk a hegy lejtőjén szívesen és könnyen kapaszkodik fel a magasba, a mely szegi a szemhatárt. A vizpart kiülő ormán igen jól veszi ki magát ez; fénykévéket szór rá a tüzes nap. A mecset közelében, bakhsisra vágyó dervisek egy nagy sirüregét mutogatnak a hegy csucsorrán épült mecsethez zarándokló hiveknek és a kiránduló közönségnek. A sirüreg — állítólag — a zsidó Jozsuának a sirhelye, illetőleg abban, az óriásnak csak az egyik lába fért el. Jozsua, a rege szerint, Róma és Athén istentelen népének a megfenyítésére küldetett. Meg is verte őket, miközben a nap lebukott, hogy azok ne lássanak.

Az óriásnak a hegy nyergén volt az ülőhelye, a kék levegőégből lógatta le a lábát a kék Boszporuszba. Az ülőhelyből, madarak jó állóhelye lett. A hegy csucsorráról, egy-egy lustálkodó sasnak görbe orra vijjog le. Az éleszemü megláthatja a gubbaszkodva kicsire zsugorodott nagy madarat. Alul zápor-patak száradt medre.

A magaslaton kedvesen fekvő zarándokhely, a természetnek varázslatos szentélye. Minden rácsa, kapuja és deszkafala, színes ronggyal van tele aggatva. Betegek emléke. A szertelibegő foszlányokról ismerjük meg legjobban a mohamedánok szenthelyét. Azt hiszi a nép, ha elhagy valamit a vaczkából, ott hagyja a betegségét is; a szél,

szárnyára veszi. Milyen más, a mi gyógyforrásainknál a megegészségesedett betegek hála emléke!

Az Óriás-hegy alatt, a beikovi kikötőben irták alá 1833-ban az orosz-török békekötést, mely kitiltja az idegen hatalmak hajóit a Boszporusz és Dardanellákból.

Hegyi szellő suhog a lombok között. Éltet frissesége. Elfog a tájképek varázsa.

Márványfalú, márványlépcsőzettel bíró császári kjsz-
köket mutatnak. Ezekbe azonban a szultán nem jár; je-
lentékenyen leszállított vonzalom után, a már egy-egy gyer-
meket szülő és emtető, fonnyadó keblü háremhölgyeit
helyezi el azokban végleges nyugalomra. Ábrándozhatnak
ezek, a szép helyeken eleget, a földi örömök rövid voltáról,
a rózsza gyors elvirágzásáról, szirmainak hullongásáról és
tempi passati — bájaik elhervadásáról. Azalatt, hogy előre
haladunk, az utolsó kjszk hátraszalad a dombok mögé.

Madarének, vadgalamb nyögése, bugása, partmentében,
a kertek, berkek, ligetektől elég hangzott. Csak a fülemi-
lék hallgattak mélyen azidőben. Mondta a kavaszunk, mikor
a tél a tavasznak helyet ad s a természet visszatér ősi
programjához, a nyiló, zsendülő időben, mikor az első
virágok és cserjék ébrednek, ezrével csattognak csalitban,
bokorban, árnyas berkekben az igénytelen kinézésű kedves
madarak; bájmelódiájukból egész hangverseny van. Alig
hogy elővonják szárnyuk alól az álmos fejecskéjüket, a
földdel együtt ébredve, rázendítenek édes hanggal, repeső
örömmel.

Beikov, nagy, török falu következik, apróbb tákolásu
házakkal. Innét is gilik sohajtozása hallik. Most is ásóznak
egy félig legereblyélt kertben, új virágnak, másod palántá-
nak. Falu mellett terjedelmes, hűs park. Czikornyás fedelű
nyaralók, tág udvarházak, nagy és törpe gazdaságok, bennök
színes öltözetű emberek. Forgalmas, tengermosta partvidék.
A hol egy kis hely kínálkozik pihenőre, csomóba ülnek ki
az öklömnyi gyerekek. Egyideig szépen ülnek, csendesen,
de oszt a legkisebb összekülönbözésnél neki esnek egymás
szemének körömmel, az ázsiai gyerekek. Tout comme chez
nous. A gyermekek közt nem volt egy sem leányszív. Mikor

a marakodó kis kakasok lábra álltak, láttam csak, hogy némelyik olyan erős tuskókon áll, a melyeken egy nagyobb legényke is járhatna. A jó levegő növeszti a gyermeket.

Egy nagy hajó van kikötve, mely a tropusok oczeánjáról jött jól megrakodva. A kikötő nyaktörő, éles kövezete daczára, jönnek-mennek az idevalók és az idegenek egyaránt. A távolabbi part lapos földén egy hajlott dereku török paraszt, ösztökével nógatja a barmát. Kőzuzadékot szállít utakhoz.

A vizen, érzékeny sajka siklások. Alig három lábnyi szélesek a gyors mozgású járművek. Izmos törökök és deli arnótok könnyen röpitik a benne ülőket, szinte lobog az ingujjuk az evező gyors kezelésétől. A csolnak rekeszéből, asszonyi sipitás hangzik. A parton, talygába fogott álmos bivalyok dülöngnek, köröttük kiszáradt, kimerült alakok motoznak. A bivalyok és kocsi mellett ismét vetélykedő, rakonczátlan török gyerekek. Vesszőlovon lovacskáznak, háborusdit játszanak. Talán épen török-magyar csatát elevenítenek fel ?!

A világlirü Boszporusz magához tereli a világ-áramlatot. Fátyol-kendős, fehér parafa sisakos angoloknak, a hegymászó avatottsággal bíró misseknek egész raját ontja a vidék. Özönlenek a 15—20 lábnyi hosszú kaikokból, melyeknek megzsirozzák gazdáik az oldalát, hogy a deszkafalra kevesebb víz tapadjon, kisebb legyen a surlódás.

A ködös britt szigetekről egész utas család, turisták tarka raja. A csoportból kibontakozik egy-egy hajdus asszony, irigyelt szépségü, egészséges kinézésü, csengőn nevető leány. Domboru mellek, karcsu derekak. Nyomukban sörtehaju, rőtszakálu urak, izmos, csontos angolok, edzett turisták. Egyik leemelte a könnyü sisakot. Melege van. Fejébe szaladt a vér. Nem is csoda, mikor hegymászáskor körülötte annyi még a hevítő szépség. A milyen szépek voltak az angol missek, kedves utasok szőke fűrttel, rózsás arczczal, olyan csunyak a férfiak; minthacsak nem is lettek volna fajbeliek. Most alaposan nézik meg a Boszporuszt, mondjuk: nézik ki a szemüket. Csábító varázst áraszt ki magából sok szép hely. Szenvedelemmé avatván az utazást, felhágnak a magaslatokra, széttékitenek az egész vidékre,

csak úgy perdül az életvidor, mozgolódó, kívánatos asszony-népség szoknyája. Mikor az egyik tájképet visszatükröztették a lelkükben, iparkodnak a másik, elragadó kilátási pontot elérni. Most is rákvörös a robotolók hevült arca az oktalan mohóságtól. Megnéznek az utjukba eső minden fenyeves, tölgyerdőt, orom alatti völgyteknőt, tüzetesen néznek meg mindent a magános szelid gesztenyéig, az utolsó aloé-ig. Van idejük, pénzük, és az ember — telhetetlen. Ismerem az angoloknak szokását és eljárását, nemcsak az otthonukból, Angolországból, de a turista világból, turista-ország Svájczból is. Büszkéek arra, hogy a föld egyötöd részének az urai és nemzetük a vizen legnagyobb hatalmasság. Az angol ántipátiát is hallottam többek részéről említgetni. Ki szeretné a vérhez szokott britt oroszánt? ¹⁾ a ki hol ebben, hol abban, hol meg amabban a világrészben harap valamit. Most mindenki azon örül, hogy meghökkentették a búrok. A bámulatos erkölcsű nép, kemény akaraterejében, el nem gyengülő, hősi önvédelmében kapott fegyverre. A keresztény civilizáció az elkorhadt XIX. század végén és az új XX. század elején is, mennyi a kegyetlenség! Mi lesz velünk? — Mint turisták, egyetlen zugot sem hagynak megnezetlen. Minthacsak fotytonosan azt keresnék, mi volna még elfoglalható? A tövisekkel védett kerítéseken is szeretnének áthatolni, hogy minél többet lássanak. No itt, a mindég elégedetlen szemük jólakhat. Az egyik fesztelen angol urnak lábán, sártól csapzott sárga bokavédő volt. Hol járt vele? — mikor az ut porondos, ki a megmondhatója, mikor bokagyűrő sarat nem látunk. A spleenes urral meg bajos beszélni, nyelvét nehéz könyvből megtanulni, mert bőrt ír és boeskorinak olvassa.

Most Kandillibe törekszik a világlátott, tarka turista csoport. A hegyoldal tarkás színű, mosolygó tenyészetű. A magaslatról a Boszporuszra, a legszebb kilátások egyike. A két tenger, a sok erőd, víz és föld, mélység és magasság, minden előtérbe lép.

Minket az ázsiai vár: Anadoli Hisszár érdekelt ujra.

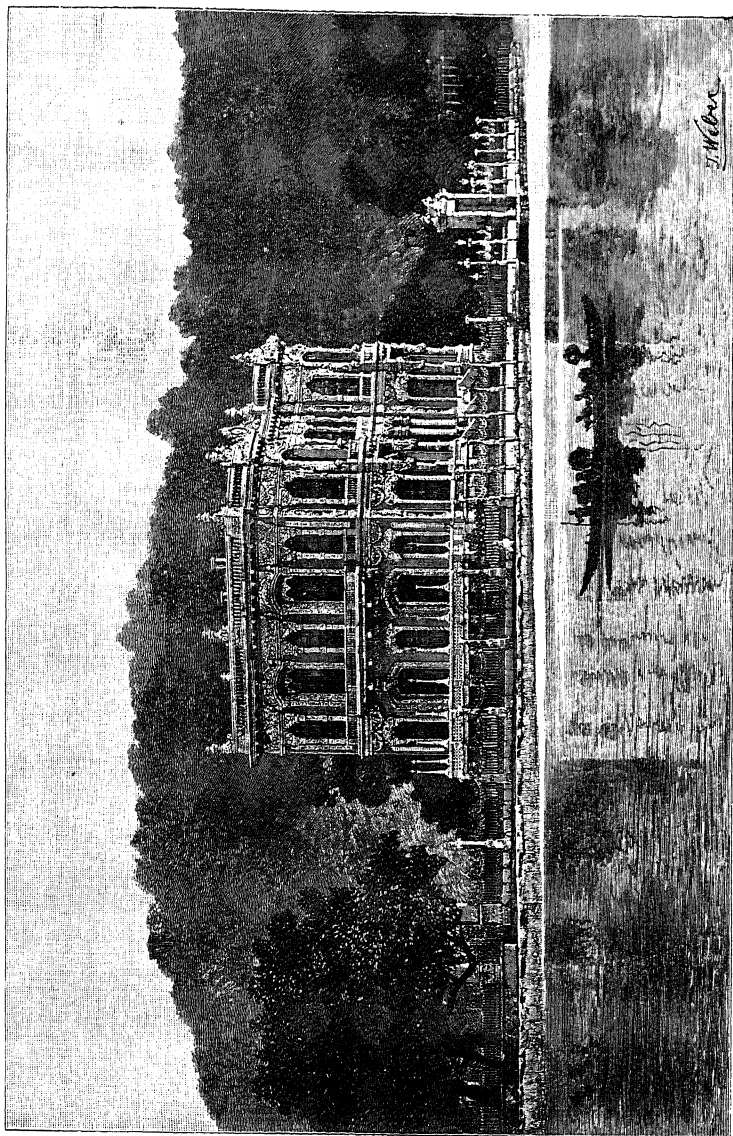
¹⁾ Tudvalévóleg, hatvan év óta csaknem szünet nélkül visel háborut az angol, a három régi világrészben, felváltva.

Egyre növekedő érdeklődéssel nézek. Ezt a rovátkos falú, vártornyos erődítvényt már az ideutunkban jól szemügyre vettem. Ez az a hely, a hol csattogtak a kardok, ropogtak a puskák, mennydörögtek az ágyuk. Most az idő emésztő hatalma az, mely itt pusztít, de azért még mindég ágyuk kereszttüze vár itt minden ellenségre. Mindkét Hisszár falába sok keresztény templom anyagát gyuratta be a félelmetes szultán, a kit ismerünk a Boszporusz tulsó partjának a történetéből. Megkap a régmúlt idők lehelete.

Megragadó szépsége a bevágásokkal hasogatott tájnak, niveau változások, a házaknak egymásföle való lépcsőzetes emelkedése, a viruló ligeteknek váltakozása, most még szembeötlőbb, hogy az ázsiai parton, a tájak és házak közelségébe jutottunk. Azt hiszem, Istentől elhagyott unalmas fészek, a természetnek fertőzetes pontja egy sincs erre, a hegy és völgy birodalmában. Mindenütt kies kertek telidestele virággal, facsoportok, dus lombokkal. Virulásba van vonva minden. Áldásos éghajlat, a mely alatt tavaszidőn sem szokott visszalátogatni a tél, mint perfid éghajlatunk alatt.

Egy folyócska a tengervízzel iparkodik egyesülni. A Kék Völgyön fut végig, melyet az ázsiai Édes Vizeknek is neveznek. Kedves kiránduló hely, szembeszökik szép kioszkja. Van czifra, virágos kertje, de nincsen sehol vadgesztenyefák és illatos hársfák alá bujt világ, nincsenek frisselő emberek. A turista jár, a török otthon érzi magát legjobban. Ebben a dologban megirigyelhetjük a törököt.

A természet csodás szépségének e szép pontján, ahol lágyan susognak, zsongnak a lombok és könnyü fecskék cikáznak a levegőben, ott, hol a — most épen vízszegény — folyócska, a kőbe bele vésett medrében hőmpölygeti árját a tengerárba, fehér márványból kifaragott, igen tetszetős és formás kastély emelkedik a fák zöld sátra fölé. A török szultáné. Kisebb fejedelmeket, vendég hercegeket szállásolnak el benne. Árnyékos folyosói alkalmatossá teszik erre a célra. Mikor mi erre jártunk, egy exotikus nagyur, japáni herceg lakott a fénylő palotában. Láttuk a szelámlikon a sárgás bőrű keletázsiai fenséget. A kastély apró kupolái egy-egy félholdat emelnek. A hozzá tartozó díszkertnek csak a külső

Császári kioszk az ázsiai Éftes Vizeknél.

része látszik és a fáknak hegyei. A kastély kéjlakká, a kert belseje időnként valóságos mohamedáni paradicsommá változik át, hol unatkozva, álmodozva, édes semmittevással időt töltő háremhölgyek, három világrész összeválogatott legszebb virágai, tiszta léghen, szökőkutak melletti nyugvó padokon, pávatollas legyezővel hűsítik magukat. Vagy talán nem is olyan szépek? a milyeneknek őket képzeletünk rajzolja. Mindenesetre különös egy világ az, melyet alkotnak. Zene, táncz, illatos szivarkák kékes füstje között, puha szőnyegen... Nyugoti kihült fántáziánk ennél többre nem terjed, bármiként is igyekszik lefesteni azt a képet dragománunk, a mely képet — mondtam neki — ő sem látta soha.

Szép hely ez a Boszporuszon, melyen a nap, sugaras érintésének a melegéből annyi élet fakad. De romladozó torony is több akad a környéken. Hány lelkes magyar hazafi senyedte el bennük, halt el lassu halállal? Azt csak Isten és Allah tudja; csak az emberek nem tudták, hogy a fogalom róluk egy. A foglyok szenvedéséről sokat tudott IV. Murad szultán, a kegyetlen, a kinek kedve tellett a magyarok szenvedésében.

Ismét falu a domblánczolat alján, lejtős, hepe-hupás kövezettel. Lakják olajbarna ázsiai törökök, a kik lassu léptekkel kopognak alá-fel. Ujra kertek, bennük gazdálkodó emberek. Alig van ház kert nélkül. Az egyikben szamárkordélyban gyerekek. A másokban öreg török pipál pázsitos gyöppadon. Öblös pipája csak akkor ontott füstfelhőt, mikor egyet-kettőt nyomkodott a paraszán. Milyen gondolatokat bocsát a füsttel szárnyra, ki tudná? Talán arról gondolkodik, hogy a tapasztalás és az idő képezik a bölcseséget. Igaz, de manap nem elég már, tanulni kell sokat hozzá. Mégamodább az ereszet alatt egy javaidejében levő lusta török ül, a ki nem csinál semmit sem, csak belebámul a nagyvilágba. De mégis csinál valamit a lapos unalom személyesítője, ha szemügyre vesszük jól. Egymás köré forgatja a két hüvelykujját, és változatosságból, hol a ballábát pihentette a jobblábán, hol a jobblábát pihentette a ballábán. Hiányzott neki a puha szőnyeg, mert akkor keresztbe fönva, mind a két lábát egyszerre pihentette volna.

Vastag águ sötét zöld borostyán lombok, egyéb virágtalan növények között elkésett tányéricsák¹⁾ mosolyogtak, sokmagu czirkok ütögették össze fejüket. Alattuk csirkesereg zsibong. Egy üres fatörzsön harkály kopácsolt. Teve, öntöző kereket hajt.

A törökök szeretik a szellős szabadot, a természetet, Allah remek alkotását. A szem örömmel nyugszik rajta, pihenőre int a zajtalan-hangtalan vidék. Szenderbe ringat, álmot hoz. Az már igaz, hogy a természetben, a napsugarakkal megaranyozott légürben lehet a legjobban társalogni Istennel. A természet szépséges gyönyörűségén lehet a legjobban elmerengni.

„Hol a lélek szárnyát kibontja
S enyhül az élet terhe, gondja.“

Mikor az osztyák, a csukcs és a szamojed is szereti a jégsivatagos hazáját, a hol lomb nem zöldül ki, a hol hideg a napfény: akkor érthetjük, hogy a török is miért szereti olyan nagyon Konstantinápolyt és a Boszporuszt, a hol a természet ügyes keze, koszoruba fonta bájait. Megannyi bokréta a víz peremén. Mikor nálunk már sárgán ejtik a fák a leveleket, ott még minden szép.

Felséges kilátások, partvidékek. Felderül a lelkem. A szem minduntalan el van bájolva. Változatos, pompás képek siklottak el előttünk, és ezek a képek sokáig maradnak szépek, mert — mondom — későn szaladgálnak a földön a zörgő levelek és korán pattannak fel a frissek. Az ilyen gazdag színezésű képek, mozgó diszletek mellett, melyeket itt hegy, völgy, víz, terebélyes ős gesztenyefák, a bükkök és tölgyerdők által koronázott halmok felmutatnak, a legszegényebb hajlék lakójának is nagy élvezetet adnak. Fa-mináretekről is lehet Allah dicsőségét zengeni. Még szép is, mikor a borostyán ága rászövődik. Bizonyára itt is úgy van, mint van másutt, mindenütt, hogy sok kastélynak szerencsétlen lakója, tele

1) Napvirág. *Hellianthus annuus*. Jeképezi a hű ragaszkodást, tehát ellenkezőjét annak, mint a mi a mi virág nyelvünk mondat vele. Eredeti hazája Mexiko és Peru. Hozzánk 1569-ben került és szépen díszlik. A perzsáknak is a virága. Legujabban a perzsa sah, nálunk jártában, a napraforgó sok virágját hagyta itt, azok között osztotta ki, a kik körülötte jól forogtak. Magját Indiában kenyérlisztnak használják. A méh a virágjában mézet talál, a tyukféle a magvában kedves edelt.

szíva magát schoppenhauseri világgyülolettel, unja magát, mint a szekrény mellé dugott kenyérhéj, — szivesen cserélné sorsot a békés kunyhók meglegedetten boldog lakóival!

A hegységből, mérsékeltén kitágult völgyéségből egyre ismerősebb képek bontakoznak ki előttünk. Egyre jobban szaporodik a kövekkel kirakott talaj, márványdiszkekkel bíró homlokzatok kacsintgatnak elő. Csak nézzük Ázsia zöld halmait, vigan röpködő madarait. Még a madarélet is szebb és szabadabb e szép helyen, a hol nem pusztitják, szerezteből nem zárják a kalitba.

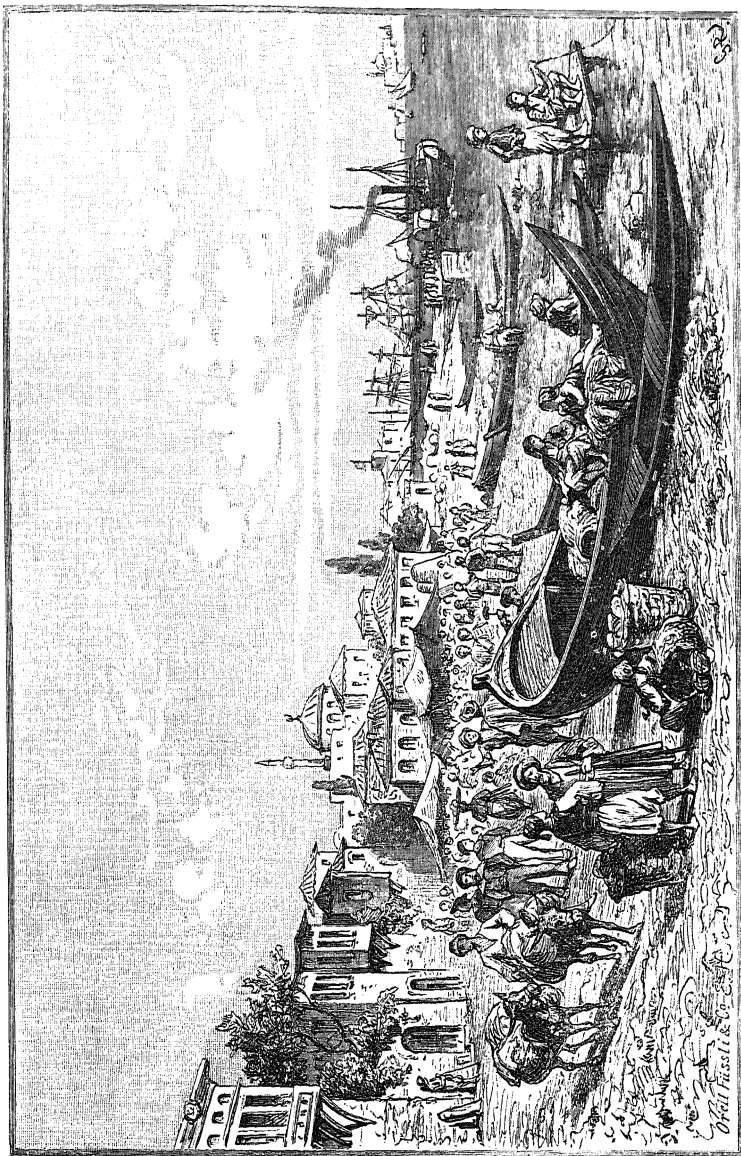
Minden hajóhossznyira uj látvány. Kép, kép után tűnik el, végre, mikor a szem nem tud már eltelni, lezárom a tekintetemet, táplálom a lelkemet. Azután ismét a természet szemlélésébe merülök. Sajnálom, hogy nem tudom átölelni a sok szép tájat szememmel.

Találgatásba estünk, melyik a Boszporusznek legszebb részlete? Eldöntetlen dolog maradt, a mint bizonyárat sok másoknál. Csodásan szép könyv a természet, gyönyörűek a képek benne, boldog a ki betüzni tud ebben a nagy könyvben s meg is érti a mit olvas benne. Szebbnél szebb lapok. A Boszporusz a szertelenül fokozott igényeket is kielégíti.

A Beylerbey kies falu, boszporuszmenti. Ugyancsak Beylerbey a neve a császári palotának is. Ez a török szultánok nyári lakása, az ázsiai parton. Legapróbb részleteiben ismételve is láttuk a művészet és természet egyvelegét. Az állatgyűjtemény oroslánainak a vad ordítása, a kertből egész hozzánk hallatszik el.

Szemben fekszik Szkutári, színes házainak tömkelegével, rakodó partjával. A tájkép berekesztő keretéül szolgál, a további áttekintést bezáró, óriásként előbukkanó, erődített, hosszú időre szolgáló katonai laktanya. Épületrengeteg.

Megpihen a szem a csendes bájjal bevont sötét fenyőkön és lenge ciprusokon. Az élők és holtak gyűlhelye van az örökzöld fák között, a nagy temetőben. Szeretnek abban a keresztutas temetőjükben temetkezni a törökök, hogy ázsiai földben nyugodhassanak, a mely földön ringott az őseik bölcsője, a hol élt a próféta. Látva a temető rengeteget, fogalmat szerzünk arról magunknak, hogy milyen nagy

Rakpart Szekutárban.

pusztitást visz véghez a halál kaszája csak egy városrészben, csak egy év alatt. A törökök azért szeretnek ide temetkezni, mert egy jóslat, a mely köztudatban él közöttük, azt az aggodalmat kelti bennük, hogy a törökök Európát elvesztik. Mondjuk, több mind jóslat, tudva-tudott dolog az. Értem, hogy az aggódo gond nem pihenhet el.

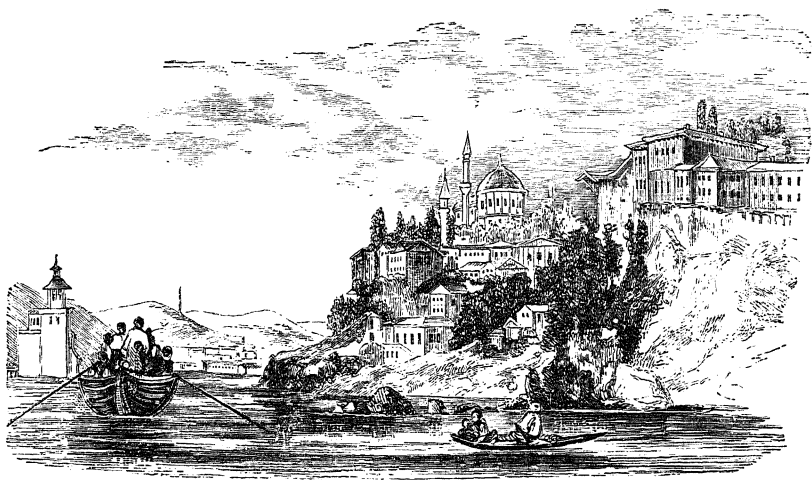
A terjedelmes temetőben felzug a madárdal. A szárnyas dalnokoknak különös jó dolguk van. A török — ismétlem — szereti az állatvilágot, főleg a madarakat. Sokért nem bán-taná, kalitkába nem veti fogságra. Fejét csóválja, mikor a keresztények által összefogdosott, összemarkolászott, megkínzott madaraknak látja a vásárát. A madárvásárosoktól megveszi a törbe csalt, (de nagy fitty!) lépre került állat-kákat és szabadon ereszti. Szabadon ereszti mielőtt még a fogságban a madarkák dalos lelke elszállna. Ebből a tény-ből levonhatjuk már a következtetést arra nézve is, hogy a török nem szeret vadászni, annál kevésbé rázza őt a vadászláz. Az egykori madár-foglyok zengik talán most a legszebb hála-éneket a boszporuszmenti töröknek.

Lelkem minden gondolatával belemerülök a csodásan szép természet bájába. Hajónk gyönyörű tájképek mellett szállit el. Annyi itt a nagyszerűség, hogy elő sem szám-lálhatom, annál kevésbé irhatom le azt. Vaskos kötetet tenne ki a Boszporusznek leírása egymaga.

Kisebb-nagyobb hajók, gőzkompok és a helyi kerekcs gőzösök sokasága felborzolja a vizet, hasítja a habfodrot. A léleknélküli erő hajtja őket. Az üres és emberekkel telt bérladikok özönára lepi el a vizeket. Tapsol a vízben a sok evező csapás. Közbul, kivájt kéregcsolnak, kis lélekvesztő a felhasított vizen nagyokat billen. Egy nagyobb csolnákon nagy tölgydarabbal csobognak el, a másik kisebbben, vegyes gyümölcsöt visznek. Mennyit, de mennyit kell az embernek fáradni, hogy a föld áldását élvezhesse! A bibliai verejtek arcz mindenütt, még ott is, a hol a föld bőven ontja kin-cseit. Habkönnyü dióhéjként mozognak, sodródnak idestova a pöfögő kis gépek által hajtott járművek, szinte siklanak, sirály sebességgel röpülnek, pedig gyömöszölten, vannak rajta. Egyik partról a másikra, mégis átdolgozzák magukat. Gyorsjáró, dübörgő hajónknak szinte vigyázva kell a

ripegő-ropogó sajkák, rengő hajóbárcák között haladni. Tyuk, a csirkék között. Nagy a tajtékturás, de biztos szemmel igazodnak el. Neki feszítve a csolnak bordájának a lábukat, erős marokra fogják az evezőt. Kimérten siklanak tova a nagy és kishajók, kettős fenekű csolnakok. Egnémelyik, izmos karral olyan ügyesen evez és kormányoz, mint a velencei gondoliere.

Delfin, annyi bukik fel a vízből, hullámgyűrűket kerekít; sirály, annyi röpköd fölöttünk és mellettünk, hogy csaknem az evező lapátba, kanálba ütköznek. Mintha itt, a tengernek

Leander-torony.

Szkutári.

az ismert galambjai, még vigabbak volnának. Levegőben, vizen, földön világforgalmi élenkség, változatos szép képen. A sok látnivalóra megrészezszik a képzeletünk.

Ismét a formás Leander-toronynál vagyunk, melyet egy más változat szerint Leány-toronynak neveznek a törökök. Alabastrom oszlopként emelkedik ki a vízből. Kétlapátu csolnak tart felé. Elérve, ringatózik a hullámban.

Elevenitsük fel a Leány-torony meséjét, a szerető szivek regényét, jóllehet az igaz történetét, noha egy kis Kleopatra szinezete van.

Mohamed szultán Mehár nevű fölöttébb kedves és ragyogó szépségű leányának azt jósolja a csillagjós, hogy kora véget érve, mérges kigyó harapásának fog áldozatul esni.

A szeretett leány sorsán aggódó apa, hogy a jóslást meghiusítsa, kicsi szigetkére ezt a tornyot építteti s a víz szintjéből emelkedő szűk helyet jelöli ki leánya tartózkodására.

A szultán-leány szépségének a híre a toronyból is elszállt. Messze földre szállt, a perzsa sach országába szállt és lángra gyújtja a pezsa herceg szivét, a ki malomkereknyi virágbokrétát küld a toronyba a szépséges szultánleálynak. Az ifju herceg, a virágoknak virágnyelvi jelentőségével vallja be a forró szerelmét, melyet a szép szultánleány iránt érez. A tiszta leányszív szerelme is kigyul.

A hercegnő nem kerülhette el a végzetét, mert a virágok között mérges kigyó lappangott és halálosan mart. Nagyot vert a szive, mint a madárkáé, melyet a rémület csap meg. De a hófehér kebel alatt a szív azért tovább dobogott, mert más volt róla írva a csillagok fölött.

A fürge herceg gyorsan megjelen, kiszivja az élő mérget, a seb beheged s megmentve mindkettőjük életboldogsága . . .

A Boszporusz minden habja, lombja egy-egy érzékeny történetet susog, az életből ellesve vigat, szomorut.

Legszomorubb a keresztény világra Konstantinápoly eleste, török kézre kerülése. 1453. május 29-én volt a világváros multjának és jövőjének ez a jelentős határnapja.

Borzasztó volt a harc, mely a tette vágyó és nyugtalan eszű, a keresztények elleni gyűlöletben nevelt II. Mohamed és XI. Konstantin (Dragodes) közt folyt, mert vágyódás támadt a keresztény gyűlölőben, hogy minden áron, minden erővel elfoglalja a Konstantinok városát. A világverő le is tette erejének próbáját, de ekközben elvesztette lelke egyensúlyát. Orkánszerűleg öntötte ki a keresztényekre haragját. A lélekrajzoló érdekes alakot talál a vad szultánban, ugy is mikor még vérszomjas volt, ugy is mikor már jóllakott embervérrel.

A templomot, a gyönyörűséges Aja Szófiát, kincsétől fosztotta meg a görög császár, hogy utolsó 5000 emberének a zsoldját fizethesse. Nem használt. A janicsárok vitézségének nem lehetett ellentállni. A rettentetlen és rettegett II. Mohamed kőgolyói beváltak, romboltak és pusztítottak. Hajóit (72) pedig a Galatától a Szeráj-földnyelv hegyéig huzott vaslánczon keresztül nem erőszakolhatván, a Boszporusból kiemelve, hengereken tolatta át az Arany Szaru vizébe. Folyt a mészárlás a görögök teljes megadásáig. A dühösen harczoló szultán epéjét nem csappantotta meg semmi sem.

Kelet barbárai, győzelmi mámorukban, piramisokba gyűjtötték az elesett keresztények koponyáit. Népirtás, jogtiprás. — Napokig kellett az Aja Szófiából az oda menekülők holttestét kihordani. Olyan nagy volt a három napig tartó fosztogatás, hogy még sokkal utána is, az a közmondás járta a gazdag törökökről: „Ott volt Konstantinápoly elfoglalásánál.“

A szilaj indulatu II. Mohamed szultán holta után következtek: II. Bajazid, I. Szelim, I. Szolimán, — alatta a mohácsi csata, Duna véres habja.

Erről meg nekem susog a Boszporusz habja, rémes szomorun s meglegyint a multak szellője, mire lelkemben a régi időknek a visszhangja kél.

Kézen fog az emlékezet. Nagy idők multán visszavezet.

Főlelevenitetem lelkemben az elmúlt időket. Nagy időket, törökdulást, a mohácsi vésznapot, melynek a következménye, Magyarországnban, egész a mai napig hatol ki.

Történelmi visszaemlékezésekben gazdag vidéket jártam be. Ráésméltem azalatt a hazai dolgokra. Visszaemlékezésemkor gondolatok támadtak az agyamban, fájdalmas érzések a szivemben. Körülfátyolozták a lelkemet.

XI.

A nagy bazárban.

(A nők vására.)

Egy nap kevés. — Rengeteg látnivaló. — Torlódik a selyem. — A vásárcsarnok ősapja. — Akaszkodás. — Eligazodás. — Egyik a másik nyakára nőtt. — Szeretnek boltozni. — A török kalmár lesüti a szemét. — A romok titka. — Nem lehet leírni — Encsenbens és drágakő. — Ékszerek és hárem diszek. — Talizmán mint lódisz. — Fény és árny. — Izlés és izléstelenség. — Selymek és csipkék. — Kelet és Nyugat lerakodó helye. — A világ minden czifrasága. — Üveg és porcelán. — Bábeli nyelvzavar. — Érdekes női csoport. — Illat terjeng. — A szépség patikája. — A rózsá lelle.

mindennapi tennivalómat előírva magamnak, át-
lépve Konstantinápoly kincskapuját, beállítottam
a nemzetközi vásár sokadalmába. Egy teljes
napon át, nagy ügyet vetettem a konstánti-
nápolyi világhírű Bőjük Csarsi, a nagy bazár
megtéktetésére, apróbb emléktárgyak vásárlására. Olyan
napot választottam ki, a melyen sem a török, sem a ke-
resztény, sem a zsidó nem ünnepel, szóval mikor hétköznapi
a sürgés-forgás, tehát minden kalinár, mesterember együtt
van és legnagyobb a mozgalmasság. De ez az egész nap
is, vajmi kevés volt.

Utazáskor mindég csak az idővel gyülik meg a bajunk;
soha sem elég hosszú annak a nap, kit az utazási, tapasztalási
vágy, országról országra, világrészből világrészbe visz
s még azután is folytonosan kergeti a vágya, minél többet
látni, hallani és tapasztalni.

Közcsodálat tárgya a sztámbuli, végeérhetlen nagy
bazár, mely tulnővi szemünkben a róla képzelt arányokat.
Benne rengeteg a látnivaló, temérdek sok a meglepő.
Mintha országos vásár volna, ember emberhátán nyüzsög
benne mindennap. Egyvégben ugyan sokat lehet megne-

vezni, de a bazár áruit felsorolni, fáradságos munkával, sokoldalú tanulmánynyal sem lehet. A mit egy keleti uton csak elszórtan láthatunk, azt itt teljes összeségben szemlélhetjük. Vehetünk borsos árban, olcsó árban, még azt is bátran mondom, hogy ez a bazár, egy nagy részlet az „Ezeregy éjszaka“ meséinek látványosságából. Nem üres szó, nem. Keletnek nagy a tarka-barkasága.

A török nem szereti a boltokat az utcákban. Az utca legyen nyugalmas, a bazár zajos.

Az egész Kelet közgazdasági vérkeringése a bazárban fut össze. Nyugoti népek is iparkodnak piacot kapni termékük értékesítésére. Itt torlódik fel halomra a ropogó, ragyogó sok selyem, itt alkotnak az új és régi fegyverekből egész muzeumot. Százfű jószaga, ezer virág illata álmosit és bódít. A sok édes gyümölcs, gyümölcsiz és cukros sütemény, itt van olyan választékban, a milyen bőségben sehol. Itt találja meg a hiu nő aranyfonálból, ezüst sodronyból filegrán ékszerét, cifrán tarka ruháit, hártya gyöngye, csipke könnyű fátylait. Itt válogathatja össze a férfi, dohányzó szereit. Jól bélelje meg a tárczáját a ki ide jön. Mindkét nem koldussá költekezhetik, mert sok, őr nagy Számummal, tikasztó fiók Számummal megküzdő, a sütőnap hévségében járó karaván hoz ide, homokpuszták végtelenéről még több szépet, becseset. A fémlelő és buvár itt értékesítheti a földnek nemes érczét, a viznek drága gyöngyét. Hoznak, visznek.

Olyan nagy ez az óriási vásár, a vásárcsarnokok ősapja, hogy a mi efféle modern építkezésünk, forma, csin és berendezésre lehet szebb, alkalmasabb, de a tárgyak bőségére, különféleségére, főleg különlegességére nézve nyomába sem hághat ennek a rengeteg nagy piacznak, a mely egy egész városrész, boltozott utcákkal, boltives folyosókkal, simára vert keresztutakkal, különálló mecsetekkel, a mináretetek erkélyeit benépesítő fehérturbános, jajgató énekű müezzinnekkal, gombaként felsarjadzó kávéházakkal, melyek vendégeit a rendőrség nem rostálja meg, a török „Andrások“ nem kísérik be. Az egész délelőttöt, délutánjukat, minderrukon kuporogva, nyugodtan lebzselik el a bazárban. Kiutak nagy számmal, pénzéhes szarafok lépten nyomon, teherhordó

emberek és állatok csoport számára. Az hiszem annyi a naplopó, a mennyi az eladó.

Ott fetrengenek lábunk alatt a köpekek, Kelet jellegzetes kutyái, melyeknek minden utczaszeren szabad lebzselésük, csatangolásuk van. Labirinth a bazár, melybe könnyű bejutni, de keresetten keresve sem találjuk meg benne a kiutat. Az ottlakó is eltéved a bazár közei között olykor.

*

A kényelmes uj hidon mentem át, melyen zsibong az élet, összekavarodik mindenféle hang, mert naponta közel százezer ember, mondjuk a legtarkább embertömeg halad legkülönbözőbb arczjelleggel ezen a negyedmérföld hosszú hidon. Ide bűvölt elűtő világ. Többen az exotikának a világából valók, a négervér nyomával. Egynémelyik széles arczu, tompa orru fekete vászoncselédnek az öltözködése, a nevetséges határára téved. Rutsága biztosítja erényét. Hiányos öltözékű népelem akármennyi, de olyan fogyatékos zulu-toilettek még sincsenek, mint Kairóban. A nap, barna vagy fekete zománczczal futtatja be a szabadon álló testrészeket. Czékla színű bokák. A lélekbuvárnak alkalmas megfigyelő állomás mind a két hid az Arany Szarun át. Ezernyi átmeneti alakot lát az élet köznapi porából támadni és elenyészni.

Az Arany Szarun áthaladva, Jeni-dsámi¹⁾ (Uj-dsámi) vagyis Valide Szultana dsámijához kerülünk. Még néhány szűk utcza s kis idő multán a nagy bazár bejáratához érünk gyorslábbon. Valóságos kőkapu, öregebb mint az emlékezet; nagy nyikorogva fordul szárnya egyet s bejutunk az első bemenőkkel. Csakhamar az erősen megépített, tűzmentes boltozatok alá kerülünk. Folyosóból folyosóba, innét tömkelegbe jutunk.

A minden fortélyban járatos, nyakunkra akaszzkodó idegen vezetőket alig bírjuk elterelni magunktól. Mindenki akar mutatni az idegennek, csalástól és becsapástól megóvni, hasznos dolgokra figyelmeztetni, szóval segítségedre

¹⁾ Dsáminak nevezik Kelet világában a nagyobb istenházakat. A nyugati írók általánosan a mosé elnevezést használják, ebben többnyire elbotlanak Mécset, kisebb imaházat jelent.

Jeni-dsámi, a bazár bejáratával.

lenni. Némelyiknek az elzüllött külseje, ennek az ellenkezőjét mutatja, hogy t. i. maga magán se tudott segíteni. Elterelem őket magamtól.

Ezek a pénzreéhes csupa szivesség emberek gyakran maguk a görög és zsidó kalmárok vagy azoknak a megbizottai, a léprecsaló szenzálok; miként a pókok a legyet, igyekeznek befonni a vásárló idegent. A mit vele szemben elkövetnek, behizelgő sok szép szóval teszik meg, levantei alattomoság cselszövésével. Az ekként való hálóba kerítés, törbe ejtés, sok esetben sikerül nekik, kivált azoknál az utazóknál, a kik Délnek országait még nem járták. Egy ritka szakálu, hirtelen sasorru görögtől, emberfogdosó nyügtől alig tudtam megszabadulni. Szerénytelensége a szerénység mázával volt bevonva. A mikor a rábeszélő tehetségének szabad folyást nem engedtem és szemére hánytam, hogy észrevettem, miszerint mindég csak a maga bódéiba terel, melyekben silányak az áruai, — hangját nyomban alább szállította és megnyult ábrázattal elpárolgott.

Bajos az eligazodás. Ha vezetővel járunk, két malomkő között őrlődünk, mert az oda visz vásárlásra, a honnét hasznot néz, mindenesetre elmerit. Ha alkuszunk, az önhitt ember azt mondja: Ez nem görög, ez török. Ha magunk nézünk szét a népes vásáron, tapasztalatlanságunknak lépten-nyomon kárát valljuk. Próbáltam így, úgy és amugy, jártam, egy velem atyafias utitársammal, mentem az itthelyt tapasztaltabb közülünkvalókkal, de sehogy sem volt jó. Jól megfizetett silányságok kerültek a birtokomba, melyeken magam is szerettem volna tudni.

Összevetve a körülményeket, kitapasztaltam, hogy legjobb ha magam járok. Jártam azért leginkább egyedül. Egy kis körültekintéssel az egyforma áruk utcájában eligazodtam. Mellőztem a görögök, örmények és a zsidók fülkéit s a tolakodó kalmár helyett, kit a fajvonásról megismerek, kerestem az öreg török kereskedőt, a ki nem iparkodott kézzel-lábbal árubódéjába behurczolni, mind ama szavasabb, rosszmájú emberek. Emberemnek hosszan folyt le széles mellére a hószakála, a mely tisztességes kinézést kölcsönzött neki, bennem pedig a jó képe bizalmat gerjesztett. De a töröknél is hol eltaláltam a vásárt, hol meg nem, mert

már ezek is — hajszolván őket a verseny — a többi élelmes példájára felcsapják az árakat, s azt kelle tapasztalnom, hogy alku nélkül nincsen vásár Keleten. De azért a török, soha sem szemtelen, nem is tolakodó. Nála a reklámnak nincs nagy dobja; fiók-Barnum sem válik belőle.

A török, türedelmes jó ember, a ki elvből gyűlöl minden uzsorát és a dolus, lelkületével nem fér meg. Nincs vértézve a benyomuló idegen elemmel szemben, de a maga fajbelijével jól kijön, keleti flegmájával azokkal is, a kiknek a becsületességéről meg van győződve. Nem bir azért a török kereskedő, a kereskedőbb zsidóval, óvatos göröggel, czinczár örménnyel, a kik szegényül jöve ide, nálánál, — a kufár népek a ritka forintnál jobban szeretvén a sűrű garast — hamarabb harácsolják össze a jövedelmet, melyet messze-menő takarékosággal meg is tartanak és meggazdagszanak. Arany hegyre emelkednek a nyomoruság sorából. Az már eldöntött dolog, hogy ezek a kuporgató zsugorgók, a kiket a sorsuk fölvet, legyőzik a törököt s mindég elégűltebben dörzsölik a kezüket mint a török, a kinek a lába alól elvásárolják a talajt, mert a legtöbb török bazárosnak ma is a becsületesség a lelke, forgója a kereskedésének. Törekvéseit nem tudja olyan számító érdek vezetni, mint amazokét. Az anyagi javak megszerzésére irányuló kapzsiság lesz mindinkább a mai kornak szelleme. Érdekes nézni a vevőnél úgy mint az eladónál, az anyagiakhoz való ragaszkodást és milyen ravasz kételkedéssel néznek egymásra. Végre mégis a görög kalmár nevet a markába, mialatt ugyelehet a másiknak a foga csattog. Nyakára nőtt mind a három nemzetség a saját török bazárjában. Leszorítják a kereskedés teréről. Az arabnak is nagyobb az élelmessége. Kieszik ezek a fűrgébben forgolódo pffikusok, tájából az eledelt. A zsidóra¹⁾ különben nem haragszik a török, csak figyelmére nem méltatja. Nem is veszi fel a zsidót az izslámra egyszerre. Annak előbb, habár csak látszatra, kereszténynyé kell lennie, csakhogy a zsidók nem akarnak

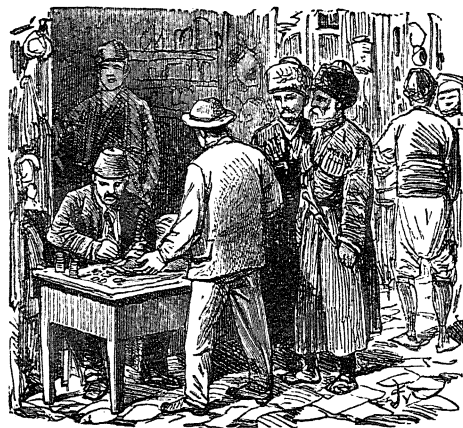
1) A konstantinápolyi zsidók, többnyire spanyol zsidók. Utódaik azoknak, a kiket Spanyolországból Ferdinánd és Izabella kiűztek. Itt sem vedlenek ki szokásaikból és erkölceikből.

eltörökösödni. A spanyol zsidó mint mindenütt, itt is megtartja jellegét és viseletét nem változtatja meg.

Az örmény ugylátszik a zsidónál is jobban van a kereskedésre megteremtve. Egyik Rothschild mondta egy alkalommal: „A világ összes örményei és zsidai ha egy tőzsdére kerülnének, a zsidók pénze rövid idő alatt az örmények zsebébe kerülné.” Annyi igaz, hogy a fillért fillére gyűjtik és heviti őket az önzésnek lángoló érzése. Érdekkörük megóvása tekintetében nagy a vetélykedés köztük, a kik maguk között is erős versenyt támasztanak. Némelyüket, kiket az önzés sarkal, a birvágó ördöge szállja

meg. Társaságukhoz tartozik a szaraf; drága nála a pénzváltás. Főelve a Hárpágonnak, hogy a pénz nem szagos, ha csalással is szerzi. Mondása pedig az, hogy „majd holnap fog valamit ígérni.”

Letértem kissé a bazár utjáról. Zökkenjünk annál is inkább vissza, mert azok, a kikről szoltam, ugy sem foglalják le a közérdeklődést.

Pénzváltó.

Érdekesebb tárgyra megyek át. Épen egy nőcsoport halad el mellettünk, kerül elébünk. Ruházatuk színkeverék.

Nők, különösen a középosztályhoz tartozók, nagyon szeretnek piacszolni, boltozni. Tudni sem akarnak a régi német közmondásról: „Kemenczének, asszonyoknak: otthon a helye.” Fitymálnak és vesznek. A kereskedő ismeri már őket, tudja, hogy a ki ócsárol, az vásárol. Ha nem is vásárolnak, tereferélnek a bazárban, a mely nekik sétahelyül szolgál. Édes naplopás. Annál többet vesznek a gazdagsorsuak. A dologtalan kis teremtések, szép lilliomszalak ujjáról, nem esik le a gyémántgyűrű, munkától. Édes szavu, formás asszonyok, csacska, nyalka lánykák élénkitik

meg a fülkéket. Szemükben éj, mosolyukban hajnal, szívükben mágnes, de hasztalan vernők utánuk a vasat. Korán férjhez mennek. Az udvarlást nem ismerik, faképnél hagyott menyasszonyok nem lesznek. Könnyebben, akarom mondani hamarabb lehet őket főkötő alá hozni, mint a nyugati országok leányait.¹⁾ Törökországban nincs korhoz

kötve a házasság. Ismerjék a Koránt és a vallási szertartásokat, akkor összekelhetnek.²⁾ Csak az a kár, hogy a visszatarthatlan elhervadás olyan hamar következik be. A nők közelében, a zimankó felügyelő, zsirtól pufók, idegen világban élő eunuchok. Ha azok a megkoppadt csufságok nem nyomulnának mint árnyék a nyomukban, a kaczárságra nagy hajlammal bírók, sok szerelmes történetnek lehetnének a hősnői. Így azonban nyugati országok fiainál, kiket az eunuchok sohasem értenek, vagy talán, mert nagyon is megértenek, továbbra is ábránd marad az ábránd. Minek kergesünk lehetetlen ábrándképeket, ha egynémelyik utazó, apróbb fülelentséssel is fűszerezi az elbeszélését. Mi tudjuk, hogy elfogyván keb-

Török nő.

szerezi az elbeszélését. Mi tudjuk, hogy elfogyván keb-

1) Statisztikai adatok szerint, Európában hét millióval több nő van mint férfi.

2) Nálunk tudvalevőleg a férfinak 18 évesnek, a leánynak 16 évesnek kell lenni a házasság kötéskor. Ausztriában a férfinak, nőnek egyaránt 14 évesnek kell lenni. Németországban 21 és 16 év, Franciaországban 16 és 15 év, Spanyolországban 14 és 12 év a minimális kor. Az oroszoknál, ellenkezőleg a nőnek kell idősebbnek lenni a házasság kötéskor, és pedig ennek 16 évesnek, a férfinak 14 évesnek. Vajon a szerelem rügyfakadása összevág-e ezekkel a törvényes határ-időkkel, más kérdés.

lünkben a lélekzet, ugyancsak loppal lehet rájuk tekinteni. Legjobb ha példát veszünk a jámbor muzulmán boltostól, a ki hallgatásba burkolózva, mindenre néz, csak a fátyolos asszonyra nem emeli a szemét soha, (?) illemből folyólag szükséges ezt tennie, mert ez nemcsak török udvariasság, de regula is, a melyet ha betart, — maga is asszonyos lélek lesz.

A tulságig menő illemérzetből való szemlesütésnek azonban ellene vall egy csattanós példa, melyről a fáma beszél. Ugy ujságolták, — nem is az uborka szezonban — hogy egy földrengés után, mely a nagy bazárt is recsegve-ropogva megrázta, találtak — úgy hallszott — az elreteszelt ajtókon belül, az összedőlt belső bolt-fülkék romjai között, berekedve, igazhivő menyecskéket is legnagyobb pongyolában, kereskedő, csókszomjas török bácsik legbizalmasabb, egymás meleg leheletét érző közelségében, mondjuk kézenfogózva vagy egymás karjai közt meghalva. A szemek, összekötő szervvé váltak. A tejfehér karok öleltek. Van napsugár, van szerelem, van égő vágy, van a szépségnek *szelid* bája, vannak meghitt pillanatok. Elsötétül, újra virrad. „Nem lehet a szívvvel okoskodni“, mondja a zsidó közmondás. „Nem zörög a haraszt hiába“, mondja a magyar. Azok az érdekes találkozások, melyről a hír szól, csak világos nappal történhetek, mert mindenkinek tiltva van az éjet a nagy bazárban tölteni. Mindenki tud ezekről a kiszürenkedett, nyilvánosság előtt forgott dolgokról. Kisütötték róluk és a rikitó példából megtanulhatta a világ — lehullván a fátyol nemcsak róluk, de a titokról is — hogy az önmagukra ráczáfoló, lefátyolozott török asszonyokban is támadhat kétség, akarom mondani, az élet melegségéből kifolyó szerelem. Ime a beszédes eset. Az idillek ilyenén betetőzése után így kerültek az erényes igazhivők a világ szájára. Az bizony megesett. A róluk bizonyossá vált hír világgá röpült, mikor az igazságból pletykaságot csináltak. Bebizonyult, hogy a rejtelmes bazár daczára, semmi sem maradhat rejtelem, de mindég igaz marad az is, hogy egyes esetekből általánosítani nem lehet.

Zökkenjünk vissza.

Annyi sok a csillogó-villogó, elefántcsonttal borított

tárgy, férfinak, nőnek való fényes, szemet vakító ékesség. Ruha, selyemmel kivarrva, arany sujtással kihányva; fegyver és ezer más tárgy tolul a szemünkbe, hogy nem tudjuk mire nézzünk. Ehhez járul az, hogy a bolttal kapcsolatos műhelyben, a legtöbb tárgyat látjuk a mint csinálják.

Mikor azután többszörös átfutóban vagy rendszeres járás-kelés után, a kanyarodóknál kezdünk kissé kiigazodni, az üzleti helyiségekben állandóan beállott alkonyatos sötétségben látni is azt a mire nézünk, sorba vehetjük az egyes utczákat, melyekben az egyformaságok halmaza, vására. Nagy folyosójuk van a papucs vásárosoknak, nagy választéka van a csolnakorru egyéb keleti és nyugati formájú csisz-csosz és kopogó, vörös, sárga, egyéb színű papucsoknak. Legszébb kiállításuak a tömzsi, iczi-piczi lábakra való selyem, bársonyosak.

Török hölgy.

Megvallom, a mit már előljáróba kellett volna megtennem, hogy teljes fogalmat alkotni a konstantinápolyi nagy bazárról, leírás után nem lehet. Nincs az az ékes toll, mely beható részletességgel hegyére vehetné a bazár rendszeres leírását, a keleti színbőség lerajzolását, mert en-tout-cas minden fogalmat felülmul az, a mi itt a valóságban, többször minden rend és rendszer nélkül, a szem ingerére összegyűjtve van. Kelet mesés világának, az „Ezer-

egy éjszaka“ tündérregéinek a számtalan sok fényes tárgya, a színes, drágaköves kincsek, bűvös tündérlányok, bájos hercezkisasszonyok, szépségtől ragyogó kívánatos asszonyok ékitő, vakító ékességei garmadában feküsznek itt. Ez nem szóvirág. Valóság. Annyi van itt azokból, a mennyi sehol. A pompában dúslakodó megtalál itt mindent, a mit különben el sem gondolhatna. De a szegény ember vágya, annál többször ütközik a sok fényes tárgyba.

Maradjunk mindjárt egy ugrókut friss vizszálánál megenyhülve, a hivságosság vásáránál, az encsenbencs, arany-ezüst, égő drágakő, elefántcsont és korallnál, az igen pompás zománcz munkánál. Török asszonykák itt mindég fényelgnek.

Csillagocska, félholdacska, tüzet lövelő, szépen csiszolt golkondi gyémántokkal kirakva. India gyöngyének: Ceylon szigetnek drága gyöngyei, melyeket a margaritifera gyöngy-kagyló szül, Ormusznak szaphirja, Maczedonia türkize széppé varázsolják azt is, a ki kevésbé az. Mennyire emelik még azt, a ki maga is gyöngy, a földnek gyöngye, férfi bálványa. Azért jut eszembe a földnek gyöngye, férfinek a bálványa, mert egy feltűnően szép görög asszonykát látok alkudni egy gyöngyös ékszerre, vakító gyémántra. Antik arcz, melyen értelem honol. Szép szemek ragyogása a pillák alól. Ruházata pazar elegancia. Hódit az ajka mosolyával. Szemreveszem. Nemcsak a gyöngykufár török néz mélyen a szemébe, de ifju ember, öreg ember, művész lélek, a ki csak megpillantja a szép asszonyt, mind rajta felejt a szemét. Helyén is van a gyöngyös asszony, akár mint Gyöngyös. Annál inkább rajta feledi mindenki a gyöngyasszonyon szemét, mert az asszonyka csábos is volt egy keveset.

A drágagyöngyös ékszer megvan. Bársony tokban jól elteszi. Olyan örömteljes a teljes képe, szinte kiolvasom a beszédes szeméből, hogy hóditásra indul. Ember hamar akad ilyen kelepcezébe. Csupa sziv a barátságos asszony; abból a nemzetségből való, a melyből a felszarvazott férjek ősapja, Menelaos volt.

Nézzünk szét tovább az arany vásáron. Fülönfüggők, melyeken rubin, szaphir, jáspis, türkiszek alkotnak virágot. A fülbevalók némelye olyan hosszú, mint az iczi-piczi fül-

kagyló, mely azt viseli. Nyakéken az arany, sárga sugarakban szórja fényét, mégis tapad rá a szem. Gyűrű, kapocs, csat, karperecz, lábszárra és lábujjakra való disz, közbül szinpompás drágakövek ékessége, keleti motivumokkal. Temérdek az ékszer, melyet annyira szeretnek, hogy a török nők még elrejtve is viselik.

Az ékszerek elhelyezésére kincstartó ládácskák gyöngyházzal, drágakövekkel kirakva, burkolva, minden értékben. Már egymagukban ékességek, ragyogások. Izlés, csin, kivitel tekintetében igen szépek. Veszik, viszik az ékszert, mintha ingyen vesztegetnék. A kínai közmondást: „az ékszer az utolsó holmi a mit megveszünk s az első, a mit eladunk“, épen nem lehet rájuk alkalmazni.

Gyöngydiszitésü, tollbokrétás női fezek csillaggal és félholddal. Elefántcsont körfésük, kicsinyek és nagyok, fehérségtől ragyogók. Mind a kettő, a haj ébenfa színéhez milyen jól áll!

Csészék és ércztálczák fántásztikus kivitelben, az édes italok, kávé, kocsonyák, mandulás és mazsolás sütemények felszolgálására, körülhordozására a háremben vagy az üdülő kertben.

Ragyog a nemes érczben az opál, lazur, agát, krizolit és a teméntelen sötéttüzü granát, ez a szerény, de a helyét mindenütt jól megálló, jegecedve sarkos gyöngy, marék számra.

Ezekhez járulnak mintegy átmenetképen a különféle háremtárgyak, angolosan reczézett üvegtáblák hárem ablakokra, hárem diszitések, ékes tükrök, virágtartók, csillárok, kar-gyertyatartók, üveg burás lámpák, melyek színes fényt vetnek, függő kosarak strucztojásból metszve, kókuszdióból faragva, talizmánok, és a mit legelsőbben kellett volna emlitenem, a selyem varratos párnák, neszfogó vastag szőnyegek, melyeknek az egyik szélét a másik rejti el.

Régi pénzek a maguk eredetiségében vagy utánozva. Talizmánok (hamail) a gyermek nyakára, lovak kantárjára. A török az állatokat egyátaljában, de a lovát különösen szereti.

Az előszámlált tárgyak a fénylőkből valók voltak. De Konstantinápoly sok fényessége mellett, ott van mindenütt

az árny is. Csipke és rongy, szmirna-szőnyeg és szalma-gyékeny, arany és rozsdamarta vas, szóval a szép és durva áru sehol sem esik olyan közel egymáshoz, mint a konstántinápolyi nagy vásáron. Olyan országban vagyunk itt, a hol a nagy, nem nézi le a kicsit. Bántja izes érzékünket mégis, mikor a finom thea mellett látjuk a maroquin és a bagaria bőrt, szultán-kenyér mellett a besózott halat, illatos dohány mellett az erjedésnek indult sajtot. Érték van itt rengeteg, de a rendszeres elhelyezést ne keresd. A csömörkeltő piszkot megtalálod, ha nem is keresed.

Láttam a bazárban a fehéritetlen vásznon, durva szövötű ruhákon, ákom-bákomokkal teleirt tárgyakon és alacsonyra értékelt vagy megalcsóbbodott tuczatárukon kívül, sok izléstelenséget, a munkaerő megfizetlenségéből származó silányságot, rézgyűrűt és rézkarikát, ékességek gyanánt árult olyan éktelenségeket, melyek a szépnemnek inkább az elrutítására szolgálnak, mint az emelésére alkalmasak, de azért sóvár szemek pillantása esik ezekre is, mert vannak kisebb igények és az izlés sokféle.

Szemünk ismét megelégnékül a gazdag arannyal himzett bársonyok, virágos kelmék és a szivárvány minden színében játszó selyem szövetek, az ezüst- és arany tűzések, pillangó-soros paszomántozás láttára, a finom batiste-ok, lángvörös, égszínkék és rikitó sárga színű kázsmirok (köztük, lángoló, francia kázsmirok) tarkaságára, a gyolcs és hattyutorok fehérségére. Szintömörület.

Női fátyol, hófehér, gondolatfinom csipkéből, szines sávolylyal, csillagokkal igéző. Brokát Bagdadból, selyem Brüsszából, a még drágább, Bokharából. Indiai és perzsa sálok, festőileg rakott kairói kendők, övkendők, finomnál finomabb belga csipkék, királyleányok, herczegkisasszonyok vállára illő csipkekendők, anyókáknak való tarajos főkötők, pillangós paszomántok. Feredse a virágok sok színében, legyezők a divat különféleségében, nagyon sok a pávatollal díszített, ékes paradicsommadár hosszú szálai sem ritkák. Talán a jéghegyi madarak tollazatából is találnánk valamit, ha utána keresnénk.

Apró, perzsiái fényes tükröt tart, kámélia fehérségű kezében, Mohamednek egy búbajos és hivságos női hive.

A szépségének delén pompázó, nem épen könnyed termetű. Egy eltévedt napsugár ráesik a vásárlónak arczára, melyet barna fürtök jól árnyékoltak. Ékkövei égtek. Nyakához feszülő lánczon, talizmán. Látom szépeleg. Tetszeleg önmagának azzal a mit vett, indiai sárga és ceyloni zöld színben, üzhet velük ruhapompát. A szépségével való kérkedés számba megy a viselkedése. Hódít lénye kellemeivel. A tükörrel tartott értekezés megelégedésére van, azért olyan barátságos, csupa beszéd ő nagysága, hogy beszédbe is ered velünk, a kik megfigyeljük, de csak a lelkes, beszédes, két, nagy, fekete szemével. Haja, csillag-talan éjszaka.

Nemcsak a perzsa, Kelet francziája szolgáltatja a tartós és szép szőnyegárukat, a ruhanemüekből álló iparczikkeket és szabásokat, hanem a csodaszép és kincses Indiákból, meséskönyv Egyiptomból, az őskulturájáról híres földről; Párisból, melynek kiállítási piaczn az egész világ összejön egymást nézni, csodálni, — „Londonország“-ból és Bécsből, szóval a fejlett Nyugatról is jönnek divatcikkek a konstantinápolyi vásárra. Sőt a legtávolabbi szigetországból, a felkelő nap országából¹⁾ ügyes kézzel csinált papir-apróságok, színes selymek és tarka vázák. Sok pénz megy az idegenbe.

A nagy és fejlett kulturájú Nyugatról sok tárgy. Brünnből jön a sok posztóféle. Felvágják és csillagokkal kirakják a pillangós posztószeleteket, hogy a brünni maga is keleti tárgynak nézné a maga gyártmányát. Hallomásom szerint egyszer Ő Felsége, a világszerte tisztelt magyar király, keleti utjában az iránt kérdezősködve, hol készítik a látott élénk színű fezeket? azt a feleletet kapta: Bécsben.

Kelet és Nyugat hordja össze a nagy bazár bolthajtásai alá kincseit, áruit és gyártmányait, hogy azokat csengő pénzzé változtassa át. Vesznek és eladnak. Olyan különféleségben hordják össze, hogy a hermelin, tollkönnyűségű szövetek és áruk mellett ott van az ősrégi módon hálósan horgolt olcsó terítő, a durva tengerfü-párna, az átlag-portéka és a szegénység vaczka.

A bazár mindent magába vesz, 18,000 boltjában és

¹⁾ Jappán.

mintegy 12,000 raktárában megtalálja szükségletét a gazdag, szegény. A bazárban minden kapható. Így kerül a durva kidolgozású fapapucs mellé a lágytalpu czipő, melynek sárga, fehér, vörös, kék s. a. t. színű bársonya, aranynyal van himezve. Tekintetem apró, formás női lábra való, felkunkorodott orru, sarknélküli, fehér selyemmel bélelt diszpapucsra esik. Nagy mesterek ezek előállításában a török czipő-vargák. Kivarrják gyönggyel, beszegik atlaszfényű színes szalaggal. Apró tárgyon annyi a czifraság, a mennyi csak ráfér — izléssel. Pompás szattyánbőr csizmák, bőven a raktáron.

Bóbita, madraszi schawlok, blouse-ok és musselin kendők, bengáli batiste-ok, derékkötők, aranyfonalas, ezüsfonalas terítők; arabeszkek sokasága a legtöbb tárgyon. Anatólia és Buchara, Kázsmir, Szmirna és Perzsia neszfogó, puhajárású, élénk színű szőnyegek, tarkuló nagy torlaszokban, dus választékban, mely a nagy igényekkel föllépőt is kielégíti szingazdagság és minőség tekintetében, ugyis mint fényűzési cikk, ugyis mint imaszőnyeg és legszükségesebb házi butor.

Aranynyal, színes selyemmel himzett virágok. Korállból metszett ékességek. Rengeteg sok tárgy, melyről azt sem tudjuk miből van, mire való? szóval a világ minden czifrasága a nagy bazárban van elszórva. Ha napsugárból, holdsugárból szőtt ruhát keresnénk, azt is megtalálnók, ha nem is a bazárban épen, de valamely bazár látogató szépen.

A velencei tükör és a sevresi porcellán mellett ezerszámsra nippe, apró findzsák, gyüszünyi poharak, virágkehelyi üvegcsék.

Körülöttünk a bábeli nyelvzavar, a százféle színű hang, sugás-bugásban egyesül. Mindent hallunk, de a zagyva hangok harmoniátlanul ütvén meg a fülünket, semmit sem értünk meg, ha még úgy feszítjük is az agyműködésünket és ha még annyira is nézzük a kicsattanó kis szájaknak az ide-oda mozgását.

Érdekes nőcsoport, kaczer izléssel kiállított öltözetek, festőileg szép menet. Pompás természetű, fátyolos háremhölgyek, festői szépségű asszonyok, igéző hajadonok, viruló

Spanyol zsidó háremhölgy.

leányarczczal. A sötét arczu szépségek kitünő festője Murillo, Konstantinápolyban is, mennyi de mennyi érdemes alakot találhatott volna vásznára. Apró, de sietős lépéssel törekszenek az édecs szekrényektől előre. Járásuk libbenésnek illik be. Meglassítják azután a lépteiket, mikor kicsi szájuk csaknem beragad az édességtől. Kövessük őket fürkésző pillantással, mikor elsuhan puha lépésük mellettünk. Egy lassan mozgó várandós asszonynak a ruha széléhez odatörlészkedve, a kezemnek, olyan finom, puha volt a ruhájának a szövete, mint a szopós kis macska selymes szőre. Bizonyára drágán varratódott az.

Kissé elmarad a lengő lépésüektől, egy, azokat vontatott léptekkel követő, égszinkék ruhában szép megjelenésű, babaarczu gyermekleány. Nem is olyan nagyon kicsike. Érintetlen tisztaság. Élte tizennegyedik tavaszát élhette. Friss mint a bimbó. Hajában békahéj körfésű, gondosan ápolt, puha, kövér kacsóján horgolt félkesztyű. Megszólítom. Összerezzen; homlokán zavar tükröződik. Értetlen arczczal bámul és sunyi, czérna hangon valamit dünnyög, a mit nem értek, de olyan valami lesz, hogy ne siessenek azok ottan, mert nem győzi utánuk lépéssel. No, sietségben, kopogott is a papucsában, mint a liba lába a fagyon! Elérve a mamáját, karjába csimpszkodott. Majd ha anyányi lesz, jobban nyílik meg az ajka, most még fehér minden gondolata. Nem tudom a fátyoltalan járó, rám jó szemmel néző, szemrevaló lánykának a szavát venni, mintha a szó, torkához forrt volna, nem oldódott meg a nyelve. Friss mint a harmat, borsónyi, fekete szemei fényben uszva csillogtak. A gyermeteg kedély még nem valósította meg a lelkében szendergő álmokat. Végre eléri a kis leány a nagyokat. Égett ezeknek az arcza sietségtől és pergett a nyelvük török szótól. Hallgatom a locsi-fecsi asszonyok kelepjét.

Mint a méhek, megrakodtak mézzel, édességgel. Még mindég hangos a beszédjük, a jó dologtól egyiknek a kaczagása fölcsendül. Kettő, az összetévesztésig hasonlított egymásra. Látásukkor nem tudunk a gyönyörüségtől betelni. Ráismerünk a megáhitott arczokban a cserkesz vérre. Nagy lélekkel teli szemek, villogó tekintetek. Képek az álmok lenge országából.

Mikor az inyesség már nem zaklatta őket, oda igyekeztek, a hol a jó illatokat árulják, a melynek csöppjét gyéren hullatja a kalmár. Nyomukban is édeskés illat terjeng, mámorító jószag, a mely elszédíti érzékeinket. A kenekedés mestersége nagy szerepet játszik a török hölgyek boudoir-jában. Egynémelyik kép, művésziesen van megfestve. Ügyességük ebben a tekintetben az európai hölgyekét is meghaladja. Megérkezve, körülzibongják a helyet. Ember, a ki kerepelőjüket visszatartja. Az átható illatártól nehéz a levegő, mégis vesznek még több illatot. Az egyiknek már a feje nehezedik, az állacskája vonaglik a finom megérezéstől, erős jószagtól.

Követtem tisztos távolból, a kik elbájolták szememet az ő szuró szemük villogásával. A kíváncsi szemeknek bepillantást engedtek az övéikbe. Istentől szépséggel megáldott teremtesek voltak. Elhal a ruha suhogás.

A kaleidoszkopszerűen váltakozó képek nagyon érdekesek. De azért, hogy akár a bazárban, akár az Édes Vizeknél, akár uri hintókon nagyobb számmal látjuk a csábosan és búbájosan szép török nőket felvonulni, nyugati fántáziánkat megélelni, koránt se gondoljuk azt, hogy a törököknek általjában meg van már a földön a tulvilágra ígért paradicsomuk. Mohamed egének a földrehozása csak a gazdagok, a padisah és a főurak fényüzése. Körülbelül minden ezredik ember él csak abbeli jogával, hogy egynél több feleséget vegyen, rabszolganőket tartson. Keleten is sokban van az asszony és a drága multság a házi békének a serpenyőjét is olykor megbillenti. A mi zónánk alatt több a hárem, ha nem is épen ezen a néven nevezve, hanem a nyilvánosság jellegével ellátva; az erkölcstelenség várainak is nevezhetjük a lefüggönyözött ablaku házakat. Nyugati népeknél gyakran durvább az érzékiség mint Keleten, a hol olyan nagy a színek világitó ereje.

A szép cserkesz leányoknak, Kaukázus élő, érző virágainak, az ideális törekvések iránti fogékonyságukban, magasra törő hő vágyukban, mikor van szívüknek a virágfakadása, formáiknak szemlátomást emelkedése és a kéjes érzés mámore ébredés bennük, s a vérük tüzesedni kezd, az a kíváncságuk netovábbja, hogy valamely nagyobb hárembe

jussanak. A mikor a szerelem sorvasztó tüze lopózik a szivükbe és szövök-fonják gondolataikat, — sejtésük sincs a szegénykéknek arról, hogy a leszakított virág milyen gyorsan hervad az idegen zárt légkörben. Sejtésük sincs arról, hogy nem a jó mód, hanem a megosztatlan ragaszkodás, egy másik összedobbanó és mindég együtt dobbanó sziv szeretete tesz boldoggá, akárcsak egy kis mezőgazdaságban, mikor nem kell ezt a szeretetet annyival megosztani, annyival való gyűlölködés mellett. A szerelem csak egy sziv mélységébe veheti be magát egészen. Jóval kevesebb odaadással szerethet a nő, mikor a szeretettnek a szivében vannak mások is. A fájó lelki seb panaszt hallat a fák sűrűi közé dugott házak falai közt, a szemből könnyüt sajtól, mikor észreveszik, hogy nem minden fenéig tejföl, mikor a való egyre világosabban bontakozik ki előttük és a zárt sziv legeslegmélyéről tör fel a sóhaj. Mikor az ég könyéből is sár fakad a földön, mi jó támadhat a földön siró lélek-beteg ember szemének a könyéből?!

Áttekintettem a helyzetet a bazárban. Komoly szemöldökűség helyett maradjunk a szemöldökkenőcs és az illatszerek vásárán. Kövessük őket árnyékként, a kik még ott vannak, az ékszerrel, gyöngygyel elborított, bársony szemöldökű kedves vásárlók. Álmodozó szemükben költészet. Finyás, vékony orrocskájukat hol az egyik, hol a másik üvegcsé fölött hordozzák merő negédből. Csodálatosan finom lehet a szagszervük. Most épen a Siráz¹⁾ illatát, a perzsa rózsa lelkét szivják magukba. Annyi van az illatos szerekből, hogy talán ők maguk, az édesen csevegők, gyakran félig gyermekanyák sem tudják minden szépnek, jónak, illatos olajnak, búvölő illatnak, szagos kenőcsnek és mozdó viznek a nevét, mely itt gazdagon van felhalmozva, mindenhonnan összehordva Kelet szép asszonyainak a számára, hogy tegyék a sok szerrel fényesebbé a szemet igézésre, hogy nyelvük alatt pilulát forgatva megillatosítsák a csókot, tegyék puhává a kezét, hajlékonyná a kart ölelésre, illatárasztóvá a keblet szerelemre. És mennyi még a

1) Siráz, Perzsiának Farzisztán nevű tartományában van. Rózsaolaj készítéséről híres. Híres még a szép asszonyairól és a granát almáiról. Hafiz perzsa költő itt született.

titkos szerük, töretlen kezük, vágyakat tüzelő arczuk, formás testük ápolására, melyekről még egymásnak sem szólnak. Egy-egy szer, részegítő illat, családi titkot képez, nemzedékről nemzedékre száll.

Önként értődik, hogy itt is mindenki szép akar lenni, felülmulni a másikat kecsben, mert itt délebben vagyunk, hevesebben lüktet a vér az érben és tüzeesebben ragyogók a csillagok . . . Egynémelyiknek képe, vásznon is kincset érne. Árulhatnák bazárban. De mégis nincsen olyan szép közöttük, hogy ne akarna még szebb lenni, tetszelegni. Erre (de mekkora) nagy a rátermettséjük, ha a kendőző szerek, szintadó festékek segítségével is. A szeráj-paszta és a másztikszból¹⁾ sajtolt gyanta, nagy kelendőségnek örvendő szájszagosító szerek.

Nekem, alakjának leányos hájával, közöttük legjobban tetszett az a félfő kíváncsisággal, tétovázó lassusággal tipegő, a csoporttól hasonlókép kissé elmaradt, angyalképű, gyermekded természetű másik kicsike, a kinek aprók voltak lábai, tündöklő a fogsora, ragyogók a szemei. Valami szépet ígértek vagy vehettek neki, mert az ifju lányos öröm láza, pirja, rózsát vont az arczára. Az a bizonyos zománcz és himpor, mely az ifju teremtések legszebb ékessége, mint hamv a gyümölcsön, megvolt ennek is az érintetlen tisztségén. Egy kis öntudatlan kaczárság mégis játszott az ábrázatján. Mikor elmaradását észrevette, mint gazella iramodott a többi után hegyes orru kis czipőjében, mely a mester műhelyét dicséri. Nem őrzik a leányokat üvegharang alatt, mégis megbecsülik magukat. Sok nemzetnek a leányai tanulhatnak tőlük erkölcsöket. Czéda leány alig akad közöttük, nem lejtének a sülyedés skáláján.

Szagérzékünk és a szemünk jól lakván, a női arczra kent sokféle szint látva, nézzünk csak szét mi is a szépség patikájában, hiszen mi is ígértünk Keletről hozni rózsajolajt, nem közönséges illatszert.

Illatos anyag a szemöld és pillaszőr festésére. Henna

¹⁾ Ezt a gyantafajt Kiosz szigeten tenyésztik egy fa héjának a hosszában való fölmetszése által. Keserű az ize, balzsam az illata. A keleti nők, Törökországon túl is, a messze déli Ázsiában, rágószerül használják. Nálunk a fogorvosok szokták másztiksz oldattal felitatott vattával az odvas fogakat eltömni.

a körmöcskék kipirosítására. Jó hogy ez az utóbbi rossz szokás a nagyobb városokban kezdi már mulni divatját. Rózsa, szekfű, jázmin, ibolya, gyöngyvirág, balzsam, hyacint illata van szappanyba szoritva, kenőcsnek tégelybe keverve. Mindenről jönnek hirdetik azokat, elosztatják a ránczokat, rugalmasságot adnak a petyhüdt, elernyedte idegeknek. Nem olyan aranybetű ékítésű a feliratuk, mint a mi illatszer-táraink, Jockey-klub, Eau de Cologne s. a. t. ékítményes felírásu üvegein, (az emberi hiúság megvan minden széles-ségi és hosszúsági fok alatt) de hiszem, sok esetben tartalmasabb az itteni üvegcséknek tartalma. Arábia, Egyiptom, Sziria, India szolgáltatja a legtöbbet. Mondanom sem kell, hogy valamennyi ártalmatlannak van hirdetve. Veszik, vizsik a nők a bazsilikkal, mentával. Kelet büzében valóban gyógyszerre válnak az illatok, kedveltek az illatos füstölők. Vettünk mi is könnyen elrakható, hosszú, keskeny üvegek hajszálnyi csövében rózsaoajt. Kincset ér a kalmárnak az a gondosan őrzött edénykéje, melyből sokszorosítja Siráz és Kazanlik¹⁾ rózsaliget termékeiből a rózsa lelkét, a mindenkinek kedves, édes illatot.

¹⁾ Kazanlik, város Rumeliában. Tulovszko-polye nevű síkságán sok rózsa terem, melyekből a rózsaoajt készítik

XII.

A nagy bazárban.

(A férfiak vására.)

Fegyver a vászonvásáron. — Fegyverekből muzeum. — Állathörök, lódiszek. — Dolmányok és kaftánok. — Dohányzó szerek sokasága. — Mindenféle zacskó. — Halpiacz — Fűszeres bazár. — Előttünk himeznek. — Gyümölcs három világ-részből. — Csodaszerek. — Édesség és rózsafüzér mindenütt. — A bazár alapítója. — Mikor árul, kávét iszik. — A műezzin mint munkaszünetelő. — Összevásárolunk sokfélét. — A sokféle nemzetiség — Népisme tanulmány.

konstántinápolyi híres bazárban a nők vásáráról jőve, csináljunk betérőt azokba a helyiségekbe, a hol a férfiakat érdeklő tárgyak vannak ugyan-csak dus választékban felhalmozva. Ilyen első sorban a fegyvertár. A régiségek, ritkaságok, a műemlékek, bizarr különlegességek eme gyűjteményének bebesztán a török neve.

Az elnevezés ugyan nem felel meg a mostani rendeltetésének, mert vászon vásárt jelent a „bebesztán“ török szó, a mint hogy előbb vásznat is árultak a tizenöt kupolás négyszög épületben, a mely külön kapuival egy másik bazárt képezett a nagy bazárban, ebben a legnagyobb keleti kereskedő fészekben.

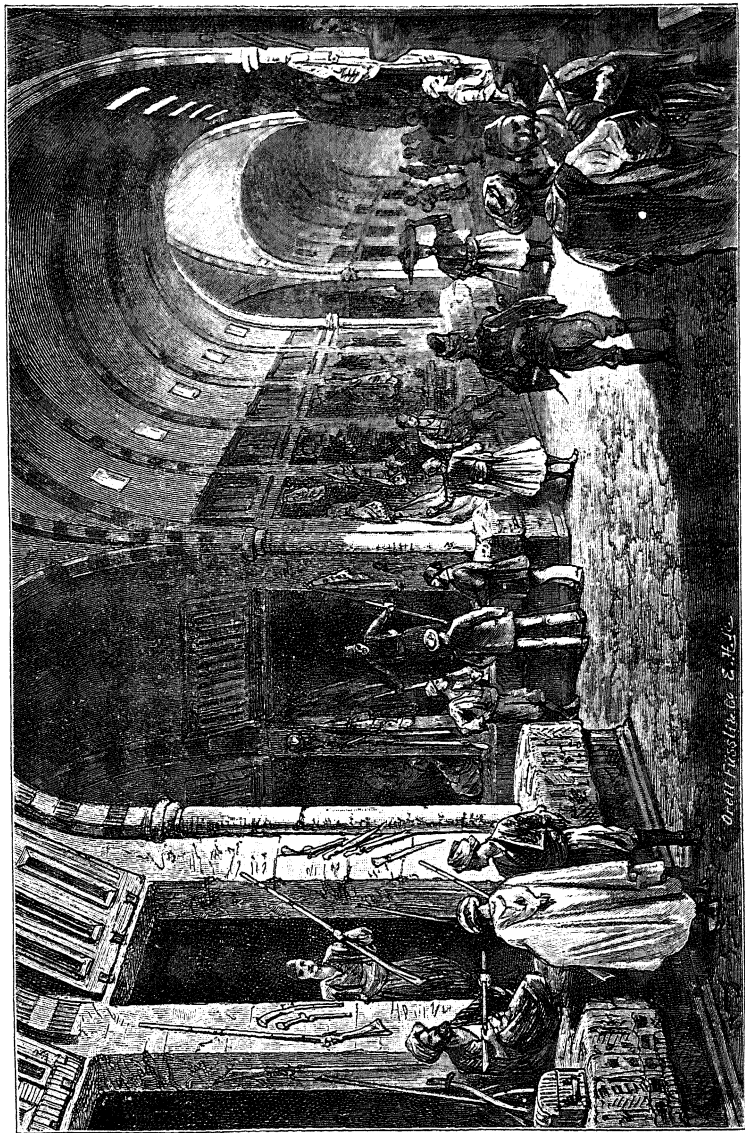
Nem annyira az új, mint inkább a régi fegyvereknek, férfi szobadiszek és ékességek, különlegességeknek a széles alapokra fektetett épülete, áruháza ez, a mely legjobban maradt meg török kézen; nem is engedi kisiklani.

Régesrég, tágnylásu puska, szüknyilásu pisztoly. Kezdetleges kova-fegyverek, egycsovü pukkantók, újabb fegyverek minden korból, minden árban. Háborut is láttak, megfordultak Magyarországon abban a reánk nézve nagyon szomorú időben.

Drágakövekkel, gyönggyel, elefántcsonttal, ébenfával gazdagon kirakott puskaagyak és pisztolyfogantyuk. Művészi disztől ékes a csövük, gyöngyházfénytől csillogók. A pergamenképű öreg árus, különösen szép, hosszú arab puskával vonja magára a figyelmünket. Arról panaszkodik, hogy az árubőség idején veszteséges a forgalma, gyenge az üzlete, tehát olcsón adja. Tehát már itt is emlegetik a mai kereseti viszonyoknak megnehezült állapotát. Egyik társunk megkötötte rá az alkut. Igazi és pályatévesztett Nimródok szeretik az ilyen faldiszt. Damaszk fegyverek, himzett tokok. Dárdák, kopják, handzsárok és yatagánok, tör, törkés, czégvédő jegy nélkül is, damaskusi finom pengék, habos aczélok, kardmarkolatok és bársonnyal bevont kardhüvelyek, keleti izléssel, ékességekkel. A hosszú, kovás puskától, napjaink öldöklő golyó messzehordójáig, megtalálunk itt minden fegyvernemet. Lefauchaux-t, önmüködő Mannlicher-t, Werndl-t. Bárd, lándzsa, vésett pajzs, pikkelyes pánczél, buzogány és görbe kard, tegezek és ijjak. Fény verődikrőlük vissza. Ennyi fegyvernek a láttára eszembe jut, hogy a török, vitézsége daczára sem ismeri a gavallér kódex szabályaival való párbajt.

Leopárd, oroszán és tigris bőrök, egyéb vérvadak bundája. Sok állatot csak azért nyuznak meg, hogy az ember öltözködhessék. Sujtásos csákó, arab köpönyegek. Himzett lódiszek, gazdag szerszámok, aranyos kápáju nyergek, nyeregtartók, kantárok, homlokszorítók, szügyelők, ezüst kengyelek, serkentő sarkantyuk és diszesnél diszesebb lótarakók. Fénylik a sok drágakő mindezenen, ragyog a nemes ércz, tükröt vet a fényes bőr. Remekel a szijgyártó, sőt több ő, „lómasamód.“ Ametisztel, arany topázzal kirakott érczedények, czifraságok. A bazárnak ezt a részét drágakő bazárnak épen úgy mondhatjuk, mint fegyverbazárnak. Egy kis festett ládában, gyakran, vagyont érő kincs van. Brazíliai topáz a föld másik feléről, dzsámszidi rubint az indus smaragddal és más drágakövekkel vegyest.

Nem azt kellene előszámlálni, mi minden van itt, könnyebb volna megjegyezni, mi nincs itt. A kacskaringós aranyos felírásokat, az arabeszek változatos sokaságát, ha látta is valaki, nem tudja megjegyezni magának, hogy milyenek is voltak azok. Fántásztikusak, milyeneket másodsor

Orell Füssli & Co. S. M.

Részlet a nagy bazárból.

talán ugyanaz a kéz sem csinálhatja meg. Szóval annyi érték van itt felhalmozva sisakon és csótáron, hogy hevenyészett becsülés szerint is rászolgál a „kincstár“ elnevezésre a bezesztán, melyben a dohányzás tiltott, a mi nagy szó a mindég dohányyszomjas törököknél. A férfiakat érdeklő bazár-rész, még az, melyben a különféle nemzetiségek ruházatát, szőrméket és a dohányzó szereket árulják.

Kiáltó színű, napkeleti bő és szorosan záródó ujjú öltözetek, vastag szöttes köntösök, dolmányok, dolmány-szerű zubbonyok préperemmel, fehér és barna csikos teveszőr köpönyegek, röpülő fehér köpönyegek beduinok számára. Nyusztprémes kaftánok, dusránczu ornátusok, gombkötőhánya sujtással, arany zsinórral, ezüst gombokkal, minden kigondolható szindus ragyogvánnyal. Dusránczolt bő, bizarr ruhák, korcsolyaorru cipők opánkaféle változatban. A fekete bojtos piros feznek, mondanom sem kell, hogy Keleten legnagyobb a kelete. Veszik, viszik az idegenek, mintha ingyen adnák. De azért kaphatsz a ruhavásáron patyolatturbán mellett köcsöggalapot, kaftán mellett frakkot, zsák-kabátot, Ő Felsége nevét viselő hosszú kabátot, feredsét és dudoros szoknyát, szóval: szük és hasított ujjut, csak tudd azokat hol keresni és magadat megértetni mit akarsz. Látva a sok és sokféle ruhát, a mely mindenféleképen szükséges, eszünkbe jut, hogy az ember az az állat, a mely mez nélkül születik.

A pipaszár nagy szerepet játszik a bazárban. Rózsafából, ébenfából, jázmin, jávor és illatos meggyfából, cse-resnyefából, elefántcsontból.

Borostyán szopókák a szárazon, nagyok, formásan esztergályozottak, sárga színben, fekete színben. Zománczott karikák a borostyán és szár között. A gyűrük kövekkel kirakva, a száraz arany, ezüst dróttal, szállal bevonva, bojtal diszitve. Azt is megtudtam itt, hogy télen meggyfa-szárból, nyáron jázmin-szárból szeretnek füstölni a török effendik. Ilyen dologra mi, vasárnapi csibukkozók, nem is gondolunk. Némelyik szivar vagy szivarka szopóka, csupa ezüst sodronyból van szőve. A másik kövekkel kirakva, bálti borostyánból van. Bámulandó, színes drágakövekkel, milyen fényüzéssel tudják a törökök előállítani a habfehér dohányzó

szereiket. Van olyan csibuktartó állvány akármennyi, a melyik ára 50—60,000 korona árban áll. Kutakodva olyat is találunk, a melyért 300,000 koronát elkérnek. Ilyeneket nem láttam, gazdag basák birtokában vannak azok s mint értéktárgyak, családról családra szállanak. Mire való a 2000 koronát megérő ámbra-csobolyó, nem tudom, mikor a török, bort nem iszik.

Csibukcsinak hívják a dohánykezelőt. Egy csibukcsi, állandó alkalmazásban szokott lenni a török főuraknál. Török nagyurak fényüzése. Láttam olyan török pipákat, melyek szárral együtt, házat, kincset érnek. A pipagyurók mestersége alábbhagyott azóta, hogy a szivarka tekerés Keleten is tért hódít a nagypipás törökök között.

Pompásan kivart diván-vánkusok élénk színekben. Az egyikhez odaértettem a fejemet. Puha selymes. Minthacsak az éjszakai lakó dünnalud ruganyos és könnyű tollaival volna felpuffasztva. Megveszem.

A műhely az utcán. Felkötik a vállas kötényüket. Érdekes nézni, miként sodorják bőrből a pipaszárat, miként készítik el jelenlétünkben a pipát, miként sütik, furják a rózsa és jázmintövet, meggyfaágat s fonják be ékes fonállal, aranszövésű színes selyemszállal.

A közönséges vörös pipák után következnek a cezáreiaiak, a nárgilék, vizipipák. Fényes kristályüvegből van a viztartójuk, bronz és ezüst talpakon. Csehország sokat szállít ezekből az üvegekből, ezek mellett sok más üvegneműt, sötétfalú poharat. Mázas tálczák, minden forma s nagyságban. Japáni és kínai findzsák, mosdó és mosó edények. Utóbbiak látásakor eszembe jut, hogy egy, nem egy, száz, sőt ezer suroló asszony mennyi de mennyi dolgot találna mind a két bazárban.

Pénzzacskók, dohányzacskók, gyönggyel, sokszínű ékességgel, keleti fántáziával, arany-ezüst fonállal himezve, olykor prémmel körítve. Disznóbőr-bőröndök, fényes csattos szijjak, fekete, fényes táskák, fehér zacskók, csíkos, tarka tarisznyák.

Dohánytőzst kerestem, selyemszálu dohányt. Van ebből a bazárban elég, három világrész legjobb termése halmokban Egynémelyik sárga, mint az arany. Kivántatja

Török esztergályos és pihaszár-készítő.

magát erősen. „A gyönyörűség negyedik oszlopának“ vagy „az örömök negyedik divánjának“ nevezik a törökök a dohányt, a kávé, opium és bor után. Czitrom a dohány piramis tetején.

Az értékes tárgyak mellett vannak egész garmadában az olcsó vörös pipák, értéktelen anyagból, izléstelen czikornyával. Megvételre erősen kínálja a muzulmán. Veszik, a kiknek a jövedelme drágább szebbre nem futja. Vettem helyette inkább egy hajlitott fogóju, vasvégü botot, mely a csontfogatyuja alatt át volt furva s a lyukon sötétkék selyemzsinór volt keresztül huzva, ennek végén bojt. Vettem szíjjat, korbácsot viziló vastag bőrből. Az ócskakönyvkereskedésben vettem néhány jó sajtóterméket.

No de menjünk, mert úgy járunk mint a török nők, a kik még mindég egy helyben mozognak, tartja őket erősen a vágy, ezt meg azt megvenni, mert a kalmár nagyon felmagasztalta áruit, a kicsillagozott szöveteket, az ezüsttel, arannyal kipillangózott könnyű toiletteket.

Halpiacz, csigákkal, kagylókkal, nagy rákokkal. Itt tudtam meg, hogy a halat törökül baleknek hívják. Jó hogy ezt süldő jogász koromban nem tudtam. Akkor ez volt a csufnevünk. Az olasz tengerparti városokban az élénkszinű pikkelyekkel biró halaknak egy tömegben nagyobb bőséget látván, a halpiacz itt kevésbé érdekelt, habár az itteni tengerágak gyümölcse — frutta di mare — igen nagy és változatos. A halaknak annyiféle a formája, a hányfélét csak a Teremtő teremthet. Sok istenáldása van ezekben a vizekben. A ki Norvégiában partra vonszolt czethalakat látott, csak futólag nézi meg az itteni balekeket. Annál is inkább rövidebben, mert a büszhödt példányok nem ritkák.

Szorgalmatos tojók kotyogása, csibék csipegése, nyujtott nyaku, testes libák gágogása, megrebbenő, gyorsan tipegő kacsák hápogása és egyéb tanya-udvari állatnak a hangja, továbbmenésre sarkal. Nem is emlitem a négy lábú hasznos háziállatoknak vásárát. Nyugoti országok nagy városaiban nagyobb ez, legnagyobb a husfogyasztó Londonban, a hol naponta és hajószámra hozzák Amerikából és Ausztráliából jég és vászon között osztatlan állapotban,

a leölt, megtisztított állatokat. Annyi húst egy tömegben, mint ott, soha, sehol sem láttam, de nem is láthatok.

A fűszeres, egyiptomi bazárt¹⁾ egyiptomi tárgyaival, jobban néztem meg Kairóban. A Boldog Arábiából hozott tönjének és füstölgő mézgáknál, a hindosztáni fűszereknél, muszkatály dió, erőtlentő ópium és ámbra, másztiks és gyömbér, safrány és aloe kivonatánál, hagymák, gyökerek és magok, egyéb essence és gyógyanyag kereskedésnél, megromlás folytán kidobott, kavicsossá változott értékek megtekintése helyett jobban érdekelt itt a sokféle mesterember és asszony munkássága, a felgyült anyag megmunkálása a boltok fülkéiben és a nyílt utcán. E helyütt dicsérik meg a törököknek azt a jó tulajdonságukat, hogy nem csálnak a mértéken. Mohamed tana szerint cselekszik ezt, mert „meg fog az lakolni a másvilágon, a ki hamis mértékkel mér.“

Indiának, a végletek világrészének, a föld leggazdagabb országának²⁾ a sok kincse ide is bőven elszóródik.

Megered a munka, a nemzeti munka nagy asztalánál. Csak úgy győzik el. Keleten, az ipart fejlesztő munka, nem igen szoktatja munkára a kezét. Szótte-varta a sok leány, hajigálják a vetélt. Varja a himest himző ihol előtted és felékesíti a ruhát, bóbitától a papucsig. Bucsut járnak körülöttük az asszonyok. A munkássorbéli török nők ujjai varácsolják olyan széppé az asztalterítőket, zsebkendőket és egyéb piperecikket, melyeken annyi a kivart virág, kidolgozott részlet, himzett és szótt arabeszk. Alkalmas munkakörben nagy virágzásra megy kezüknek az ipara. A nehéz élet forgatagába belekerülve, munkára kénytetve, sok díszművet csinálnak, melyeket az idegenek szívesen vesznek meg emléktárgynak. A szegénysorsu bájtalan leányok, a kevésbé tehetős török asszonyok, a kik elől a sors elzárta a jólétet, boldogulást, a házi terhek viselésén kívül, kézi munkájukkal keresnek. Két kézzel látnak hozzá. Egynéme-

1) Lásd „Keleti ég alatt. Egyiptomban“ című utirajzaimat a 69. 70. oldalon.

2) Tudvalevőleg az egész földön, India földének legnagyobb a termőképessége, mégis éhenhalál fenyegeti az indus nép zömét gyakran. Ha elmarad, vagy elkésve jön meg a monszun széllel a kenyértermő eső, akkor éhség fenyeget. A sáskajárás pusztítása igen nagy.

lyiknek az izlése már az ujjainak hegyén kezdődik, művész lelkének az ötletességével teremt s munkájának sok a gyümölcse. Ki tudná előszámlálni azt a sok himzett és szövött arabeszket, melylyel ezek elárasztják a bazárt. Egynémelyiknek a sajátos tevékenysége szőnyegszövésben, csipkeverésben nem ismer pihenést. Némely aprólékos munkájukra fordított fáradság fölér a zabheggyezéssel, borsógömbölygetéssel. Ilyen szorgalmatosaknak, egymásnak a keze alá dolgozva, láttam az ezredéves kiállításunkon a bosnyákországi szövő, himző, pirospozsgás leányokat. Ügyes leánykezek, munkájuk bája vonzotta a nézőket, vevőket.

Gazdagon fizető gyümölcs, természet kincsei a szomszédos három világrészből. Pazarul termi meg a föld. Tőviről frissen szakított hamvas, igen sok gyülik össze a bazárban. Jó anyagra vallanak a duzzadt szemek. Magukat ajánlztatják. Legkivált most, gyümölcsöt termő őszidőn, mikor már a legtöbb fa leadta, puffanva elhullatta áldását. Rogyásig megrakott asztalok, árupadok. Damaskusból szilva, baraczk Perzsiából. Gazdagon eresztett, szedett szőlő ágak Görögországból, rajtuk az édesre ért fürtök sokasága. Kimosolyodik a narancs hivogatólag. Pompás sárga dinnyék Szmirnából, vérbélü görög dinnyék Brusszából halom számra. A sikamlós dinnyehéjak elszórottan láb alatt. Ha Allah ugy akarja, nem csuszunk el, nem törjük ki lábunkat.

Élelmet, ismeretlen zöldséget áruló kofa nagyon sok van, csakhogy tulon-tul nagy számuk, nem a szép nemből kerül ki. Kerti veteményekben Konstantinápoly közelebbi környéke, gazdag. Hisz az egész Boszporusz mindkét partvidéke, két igen nagy kert. Nagyban fedi a szükségletet. A növények elhálnak, hogy az éhes ember élhessen. Édes a nagyszemü szőlőjük, izes az aranysárga és veres bélü dinnyéjük, melynek évadján a szegényebb néposztálynak ép ugy tápláléka az, mint egyebütt, hol bőven terem.

Padlicsán és uborka, citrom, narancs és datolyán, rodostói birsalmán kívül sok jó gyümölcs, izlelhető vetemény terem meg a kertekben, főleg füge, a déli tájak néptápláléka. A bazárban az alma vegyest gurul a fokhagymával.

Virágot keveset láttam, ezek között néhány az anya-

természetből kieroszakoltnak látszott, akár mint a jerikói rózsza, hófehérke havasi gyopár. Tudós nevüket nem tudom.

Patika alaku kis boltban, tele a polcz mindenféle szerrel, gyógyszerrel és csodaszerrel, inyzsongító szagos gyantával s többféle csábító szerrel. A korán vénülőknek több szerre van szükségük. Minden sebre van enyhítő balsam ott. Az élet fájó sebeire, örületbe sodró, feldult idegzet csillapítására is kapnánk bizonyára, ha kérnénk. Hajat növesztenek kopasz fejen, mikor pedig a dér megérte a haját, ártalmatlan hajfestékekkel megifjítják az ábrázatot — erőszakos módon. Elernyedte idegek megacézolására, elgyengült férfierő megújítására is van szer. Keresik a vedlett gavallérok, a megernyedte rouék, nyeletik az élvhajhászokkal erősen. Veszik a szereket szertelen, mint nálunk Nyugaton. Nyugodtak lehetünk affelől, hogy használnak is ezek a szereket azoknak, a kik — árulják. Nekem a török himes mondás tetszett meg: „Fübe-fába rejtette Allah a szegény és gazdag számára egyformán azt a bűvös-bájós szert, a mely az élet erejét megtartja, ha meggyengült megerősíti, és ha elfogy visszaadja.“

A magát rekedtre ordító édesség árúst nemcsak a nyáladzó ajku, lányos arczu fiu gyerekek gyülongik körül, de komoly, idős emberek is. Egy hajlékony finomság is vetődik közéljük. Azon tünődhetik vegyen? vagy ne vegyen? A szemek többes száma irányulván rája, mosolyog és el-sompolyog. Törökországban mindenki nyalánk, szereti az édességet, az édes, czukros és mézes tésztákat, hasonlóképen a czukros italokat. Mindezeknek az előállításában mesterek a törökök. Nem egyszer láttam, milyen élvezettel nézik a pogácsa gyurást, a megpirult kerek tészta kiszedését a kemenczéből. Mindezt a nagy bazárban is lehet látni.

Mellettem rózsás ajku, (habár nem mosolygósan,) lán-goló arczu hölgyek, a husz éven innen. Az arczuk pirjá-hoz szegődött a sok szép látásán, az örömmek a pirja. Áttünt a vér fehér bőrük alól. Szemük kék, mint a tur-quoise. Érdeklődéssel tolongnak, mikor egy kis rést kapnak, libegnek a szép leányok, mint kalapjukon a tollak. Idegen-ség. A kiejtésükről sejtem, hogy Hermann hideg véréből, gondolkozó népéből való birodalmi németek, talán épen a

Spreé partjáról. Aranysárga haj ezen a földön nem terem. Jól állt hozzá a kék fátyol. Az egyiknek miért volt a lába, égető lakkcipőbe kényszerítve, nem értem?

Soha annyi, olvasatlan számu török rózsafüzért (teszbi) nem láttam, mint a bazárban, felaggatva vagy halmokban. Borostyánból, elefánt agyarából, még megannyi fából, kőből, csigahéjból és sok más mindenből. Minek az a tulontul sok olvasó?

Az olvasót mindég magukkal hordják, forgatják szorgalmasan a szemeit, csakugy pörög az. Jobb szeretnek imádkozni, mint dolgozni. Hízog az a hitágazatuk, a mely tanítja, hogy mitse törődjenek a holnappal, éljenek a mai napnak. Önámitók. Szorgos az élet, drága az idő, megsza- porodott a dolog.

Mikor a hajthatatlan akaratu II. Mohamed szultán fejéből a szervező kezdés gondolata kiindult s tettvágyó lelkének a kielégítésére rakta a Bőjük Csarsi alapjait, leg- személyesebb alkotásakor alig képzelhette, milyen épület- halmaz, bizánczi izlésű rengeteg kerül ki az alapvetéséből és hogy mennyi fényes ékességet, hasznos tárgyat fognak összehordani itt az emberek. Valóban ki sem lehet számi- tani az értéküket. Legjobb, ha azt mondjuk: világrakodó. És a világrakodó nagy piac élénk kereskedelmét látva, az az elszomorító, hogy Konstantinápolynak kifejlett kéziparán kívül nincs üzem-költsége s nagyipara! Épen ezen a fontos forgalmi helyen győződhetünk meg arról legjobban.

A török inkább szatócs boltban kereskedik, mint szánt, vet, sőt ősi büszkeségből le is nézi a földművelést, semmi- féle alakban sem szereti a földturást. Megszokták az ősei, fénykorban, hogy nekik mindég mások, a leigázott népek dolgoztak. Élt és uralkodott azok sarczából. Nem szereti megfeszített munkában tölteni az életet. A buza-tengert is csak a ringásában harácsolták el — egykoron. A török nem szereti a derekát hajlítani, törni az eszét, nem méri az időt. Árulva is, keresztbe font lábbal guggon ül. Rendes, biztos és érdemes vevőjével előbb kávé iszik, csak azután szól az üzletről. Mese, sok utazó leírásában, mások után irt dolog az, hogy ez így van rendesen. Tőlem még bakhsist is kért a kereskedő török azon fölül, a mit az árujáért fizettem.

Mikor imára zendült a bazár mecsetjén a müezzin ajka, az üzleti élet megakadt. Akkor, fontos létbeli érdekeit feláldozva, vevőkörét elhagyva, hátra vonul az imádkozó kamrájába a török kalmár, nem ad el semmit, semmi áron. Ima után kisvártatra újból felhangzik a vásár zaja és az árverezők kiabálása.

Itt az a szokás, hogy nem takargatja senki a szurdékját s mindenki a bazárba hozza szakadozóban levő, letett ruháját, ócska holmiját, a melyen tuladni akar és a mit még el nem hordatott a nyomoruság ágense, a végrehajtó.

Ráesik a szemem elsőbbed egy viseltes, nagyon kiszolgált ruhadarabra, régiségtől megzöldült dolmányra, de micsoda dolmány ez a dolmány! Ahány a gomblyuk rajta, annyiféle gombra jár. Rojtszélű a gallérja, kifényesedett a könyökfoltja is. Valamikor fényesebb napokat látott. Lyukas vagy toldott-foldott szőnyeg, elsilányult ruharongy, szétszakadt szűrposztó, rozoga, feketére barnult butor, melyet félig megőrölt a szú, szóval a repedt rézfazéktól, a törött, a sodronyok kezelője által összetartott cserépedényektől, a műkincs számba menő minden tárgyig, megvan itt mindennek, ismétlem, hajítófát sem érő dolognak a kelete. A rak táron a rabdarócz sem vesz el. Gyakran a mi ódon tárgyat otthon kisöpörnek, a bazárba kerül eladásra. Az égetett tökmag, dinnyemag csakugy kel el, mint a legédeesebb füge, legizletesebb török szilva, a datolya.

Ha a tulontul sok fényes tárgy szinpompája mellett, erre a fakovát sem érő lim-lomra szegezem a tekintetemet, el kell hinnem, hogy a török köznép ma is a régi kornak egyszerűségében él. Nem így a nagyjai! — Megütő, hogy a fekete nyomor nem rejtőzik, hanem nyilvánosan az utcán, a látogatott helyen és a leglátogatottabb bazárban mutatja magát, rongyát és vaczkát. Eliparkodtam a lomposágból.

Kezdem megsokalni magam is már, mennyi mindenfelét szedtem össze az emléktárgyak bazárjában. Több marok Kelet országaira emlékeztető apróságot, melyek nyalábnak nőttek ki. A felét jószántamból vettem, a másik felét ugy akasztották a nyakamba. A tárgyaknak különleges és tetsetős a volta. A vásárlásba itt előbb megyünk bele, mint

egyebütt. Van a keleti izlésben valami megnyerő, mely rögtön hat.

Mikor végignézem a tárgyaimat, a félholdas feztől — az arany himzésű, görbeorru, sarkatlan carmoisin vörös bársony papucsig, felgondolom: hogyan leszünk majd a vámmal?

A sok látnivalótól ellankasztva, megyek a bazár közepén levő térre, rendezem aprólékos dolgaimat. Ibrahim kardaslar (testvér) segít engem a főtennivalómban. A barnabőrű, fehér turbános ember, mély hangjával letegez, de jól szolgál, biztató nőgatásomra türelmesen czipeli több csomóban a sok apróságot, melyekkel magam is egy kisebb-szerű kereskedést nyithatnék, különösen feketeselyem rojtos fezekkel. Éles torokkal kiabál, hogy utat nyisson a tömegben. Összecsomagoltattam. A málházóm edzett karját igénybe vettem. Sokáig tartott, a míg egymástól kitudtuk, hogy mi tulajdonképen értjük egymást. Ő bolgárul¹⁾ beszélt, én pedig szerb nyelvvvel értettem meg vele magamat. Megeredt a szó az ajkán, elbeszélte, mennyire megérzi a lábán az időváltozást. Biztattam a kalendárium lábút, járjon el a török fürdőkhöz, ott majd kigyömöszölik a baját.

Mellettünk egy teli, csinos asszony, piroskendős Totyáné mama, fésületlen hajjal, kibontott mellel, apró széken ülve, tápláló nedűt csorogtat az életadó emlőjéből, iczinke-piczinke, pólyás babájának a pontyszerűen összecsücsöritett szájába. A kicsike elég nagyocska már, ebédje után elgögcicsél. Olyan mintaszerű gyerek, a milyennel fiatal házások szoktak eldicsekedni. A mama teste csupasz részén, beedzett rajzok, keleti izléssel és motivumokkal. A másik gyermek, hajlékony fekvéssel pihen, két keze a feje alatt. Ritkán adódik Keleten az ilyen emtető látvány. A gyermekeket nézve, eszembe jut Börne: „Akkor voltam nagy, mikor ilyen kicsiny voltam.“ Az anyaszülte meztelen. Még mellettük egy álmos ember aluszszja az igazak álmát. Ez már gyakori eset, mert a déli pihenőn kívül is látunk akárhányat, kurtát,

¹⁾ A délszláv nyelvek, két fő nyelvcsoportot képeznek. Az első a bolgár, a második a szerb szlovén nyelvcsoport, a mely utóbbihoz tartoznak a horvát és illir nyelvek. A ki az egyiket tudja, könnyen elbeszél a másikkal.

hosszut huzva az álomból. Dehogy háborítaná meg az alvásban ötlet valaki. Véteknek tartja a Korán az ilyen háborgatást, pedig lépten-nyomon tolongás, a mely nőttön nő azon üzletek előtt, a melyekből az egyszerűbb nép szerzi be szükségletét. Többen, daróczfoszlányokban burkolttak, átalvetőjükben czipelik a hátukon a vett portékát.

Tér volna, ha üres volna; el van állva, tele van ülve egymás mellé nehéz szorosán, turbános, handzsár és pisztolyöves szigetlakó göröggel, csucsos süvegü¹⁾ perzsával, fekete fürtös haju szerecsennel, fehér szakálás törökkel; övvel átszorított zubbonyos is találkozik, köztük a szabad törzsekből való beduinok, a puszták fiai. Sokféle elemből van egy állam társadalma összerakva. Folyik a pünkösdi politika itt is alant. Annál magasabban, csaknem a füléig huzza fel egynémelyik üldögélő a lábait. Ráismerek az opiumtól elbutult arcokra. A szűk helyen is csibukkal léptet egy nagypipás. A zagyva néptömegnek folytonos a zajgása, de összezőrdülése alig van. Egyetlen pofügyet láttam tárgyalni az utcán, azok is görögök voltak. Mégis, vaskos a tréfájuk, hangos a hahotájuk. Harsog a zaj, zug a fejem. Torzonborz a szakáluk, rendetlen a bajuszuk, fésületlen a hajuk. Marczonaságuk többnyire imponál a gyenge, női nemnek. Annyi fegyvert hordanak magukkal, mintha háboru volna kitörőben. Pedig dehogy, lustán pöfékelve, a pipából hosszukat huzva, egész felleget fujnak ki. Unalom kifejezése ül az arcukon, töltik az időt, nem, dehogy gondolnak a háborura, nem gondolnak egyáltalában semmire sem, csak tért foglalnak; vesződséggel nyithatunk köztük utat. Többnek, görnyesztő batyu a hátán, melyről nem mondhatom, hogy hófehér. Az egyiken fapapucs, a kinek ezze sincs, véresre szurttak lábai. Elöttem egy deres bajuszu, póklábu emberke kaszál. A mint mondani szokás, csunya volt, mint a bűn. Asszonyinak, állapotban, nem volna jó ráfelejtkezni. Növekszik a tolongás, kábitó lesz a zaj. A tolongásba én is belekeveredtem. Melegem van, de azért a bivaly tömlőben árult vízből nem iszom. Erre Egyiptom és Pálesztina perzselő hőségében sem fanyalodtam.

²⁾ A perzsa már nem viseli a fezt, az arab is kezdi már letenni.

Megfordul a bazárban zavart összevisszában, kövér, sovány erszénnyel, barangoló, homokpusztát bolygó, mindenféle nemzetiség ; legiőrülmetszetebbek a hegyek vadonából, sivatag oázából. Éles metszetű szögletes arcok, holdvilág ábrázatok, szemita arczkifejezéssel vegyest. Közepes nagyságu emberek és egyöles, hórihorgas alakok, az iszlám követői. Délvidéki típusok, vas egészségü ábrázatok, olaj-szinbe játszó arczbőrök. Derékon övvel átszorított keleties öltözetek. Olyan keletiesen álmodozó népek, melyek még nem nőttek ki a politikai kiskoruságból s meseországbeli lényeknek látszanak, de olyan emberekkel is találkozunk a bazárban, melyek mint nép, az európai közvéleményt kielégítik és a műveltség jegyét hordozzák magukon.

Az üzlet, a hanyatló és fejlődő népekből sokat sodor ide. Összevisszaságban lótnak, futnak ide s tova, ácsorognak a bazárban. Az utcákról ismert tipikus alakok körülzibongják a helyet, melyet megszállnak. Közéjük tévedt egy szavojárd. Megismerjük hegyes tetejü süvegéről. Arab itt, arab ott, arab mindenütt. Ez a zsidóhoz hasonlító sötétbarna alak, mindég bolyong, kereskedik. A kék üngös fellah is messze hagyja el Egyiptom iszamos szántóföldjét, gyakran olyan ifjan, hogy alig serkedezik bajusza. Egyik sem fogékony a zaj siketítő hatása iránt.

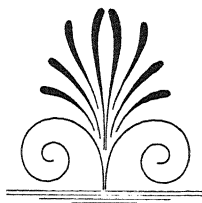
Brusszai görög, drúz és kurd, nagy kucsmás bolgár kereskedő, szijjőves, szurdikházi ember a Caspi-tengertő partjáról, löcslábu ; kurtán szólva a legfehérebb képü Éjszakon lakótól, csepühaju dántól, a nap heve által bronzirozott, sötétkébbe játszó koromfekete fürtü, de szőrrel gyéren mezelt arczu, Afrika belsejébeli, fehér burnuszos szudáni lakóig megtalálunk a bazárban mindenkit. Nincs az a fekete máz, a melylyel feketébbre lehetne mázolni némely feketét. Ázsia déli feléből sokan vannak. A világ népeinek salakjából akár-mennyi. Annyi a dolguk, hogy rá se érnek ruhaváltásra. Némelyik úgy néz ki, mintha szabadságvesztes rab volna.

Modern Bábel khaosza. Mindenki itt van, a kinek ügye akad a bazárban, pedig sok embernek, kalmár népek minden koru fiainak van itt dolguk, érdekkörhöz csatlakozásuk, akár mint vevők, akár mint eladóknak, végre úgy is mint egymással csereberélőknek. Ha kérdeznők őket effelől, bizonyára azt

a választ adnák, a mit a mi cigányaink : „miből élünk, ha nem cserélünk.“

A bazár legtöbb látogatója mégis az utriusque generis naplopó. Eltopognak benne naphosszat selyem czipőben, fapapucsban. A sok embernek az együttléte zürzavarral jár.

Kritikai szemmel nézve a sült idegen embereket, a mozgalmass életképet tekintve, figyelve a gazdagon és tarkán, házi szőttesben, birkabőrben, szegényen és hanyagul öltözött, tarka egymásutánban szemünk elé kerülő, javára az iszlámot követő országokból, a távol Keletről való emberekre, a meghamisítatlan Ázsia tipikus alakjaira, — kiket a kaszt-szellem nem választ el egymástól, — a természet néhány vadvirágára is szemet vetve, elmondhatjuk, hogy kitűnő népisme tanulmány esik a rengeteg nagy bazárban, egész Babel, Bőjük Csársiban.

XIII.

Kilátás a Galata-toronyból.

Ne hagyja el senki. — Kitünő tájékoztató. — Konstantinápoly ideális voltában. — Mintha nem is egy város volna. — Mindent látunk. — Tüzzé-szek és a mostani tüzoltóság. — Minaretek erdője. — A tengeröblök ragyogása. — A toll felmondja a szolgálatot. — A legnagyobb cipruserdő. — Nézek a nagy Iszlámvárosra.

„Paradicsomod ne égben tul
Keresd török, az itt Sztambul.“

Szemere Bertalan.

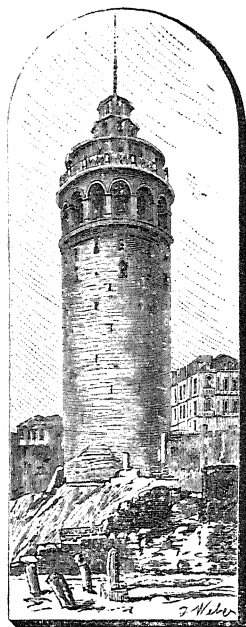

Itt a hol Galata és Pera határszélei találkoznak és nyaktörő szük lépcsőknek az özöne van, emelkedik a város legmagasabb pontjáról, a genuaiak idejéből (1348) eredő, gömbölyű, ódonosan egyszerű Galata-torony.

A sietős utu ember se hagyja el Konstantinápolyt, mielőtt a 182 lépcsőn felhágva, a vén torony rácsos erkélyéről a napsugár ragyogásában átnézetesen feltüntetve megnézte volna ezt a keleti nagy várost, a mely a maga teljes színességével nagyon elüt a mi nyugati világvárosaink szürkeségétől. A toronyból nemcsak elbűvölő a kilátás, de a legjobb áttekintés nyílik az egész városra, különösen az Arany Szarura. Kitünő tájékoztató a város tervre nézve s azonkívül — tudvalevő dolog — hogy olyan látványt tár a szemünk elé, a melyhez foghatót sem magában Konstantinápolyban, sem közelebbi, sem távolabb földön nem látunk, ehhez hasonlót pedig sehol sem. Mondjuk ki azért már előljáróban, egyszerűen és igazán, hogy ez a világ legszebb panorámája. Az aranyos verőfényben fürdő városnak összhatása a szaphirként kéklő, majd smaragd-ként zöldelő vizekkel, utólérhetlen szépségű. Fegyelmezett szemmel nézve, már egy lélekzetvétetre sokat látva, százféle gondolat gyülemlik az agyamban.

Égetőn ragyog a nap, leszaladnak a földre fényes sugarai.

A magasból letekintve a csodálatos szépségű, négy négyszögmérföldnyi területen, a hét halmon¹⁾ épült várost látva, megszinesedik a szennye, elenyészik a régebbi részek rendetlen zeglyukának minden szutyka és a vörös zsindeyes, szurtos, ódon faházakat, a ronda vityilocsopor-
tokat is a napsugár által beragyogott aranyfényű légkörben ideális voltukban látjuk. Az egész kép áttekinthető, fényárban feküdt a város, érczen, üvegen szikrázott a napsugár. Belemosolyognak a házak a verőfénybe.

A Galata-torony.

Nemcsak Kinában, itt is van sok, hasonló metszetű sárkány a házakon — fából, érczből.

Erős szinezéssel látjuk az alattunk elterülő Perát, a követek városát. Belátunk az udvarokba. A nagyvárosi élet forgatagából a keleti élet évről-évre jobban kiszorul.

Látjuk kiterjedt egészében a tündéres szinezetű nagyvárost, a mely egy világváros benyomását kelti fel bennünk. Látjuk a pompásnál pompásabb dsámikat, formásnál formásabb mosékat, a tetszetős imolákat. Látjuk Galatát kozmopolita népével, átellenben a hullámoktól verdesett Sztámbult, a mely körül Tramvay-kocsi fut. Látom a vasutak szögellését is. Látunk kapuiveket, rácsozott és vasalt, hatalmas szögfejekkel kivert kapukat, de a kőóriásokkal látunk roskadt falakat, tört oszlopokkal vegyesen. Látunk szép helyeket, piszoktól dagadó téreket, romhalmokat.

„ . . . együtt jár a fénynyel
Testvér gyanánt az árny.“

Tompa.

Sztámbulnak átellenében látjuk a világ legnagyobb temetőjét. Ebben a Nekropolisban, czipruserdő rengetegben, melynek a területe négyszögkilométernyi, három millió igaz-

¹⁾ Első halomnak azt szokták nevezni, melyen a Régi Szeráj áll, e szerint a második halmon Oszmán dsámija, a harmadikon Szolimán dsámija áll.

Gr. Széchenyi Ödön basa.

hivő porlad a fekete cziprusok árnyában. Mind, mind az idő örölte meg őket. A fák a képnek háttérét teszik. Igen jól látjuk a lépcsőzetesen épített vén Szkutárit, melyet a régi görögök Chrysopolis, Aranyvárnak neveztek. Arany színben égtek akkor is napfénytől az egymás fölé emelt házsorok ablaküvegei. Látjuk Sztámbul és Szkutári között a Leander-tornyot, az Arany Szarun vont két vashidat, melyen hömpölyög az európai és ázsiai emberáradat.

A Márványtenger hullámain megtörik a napsugár.

Látva a sok szépet, sajtátost, elmondhatjuk Szemerével: „Ily város, ily föld, ily ég nincs több a földön, s kivált nincs e három együtt sehol.“ Leszegez az ámulat.

A meddig csak elhat a szem, kivehető a vörös tűz¹⁾ és fekete füst által pusztított városrészeknek lyukas tetejü, féltetejü omlatag házai és a tapasztatlan lóistállók, a lángok kapkodó játéka által üresen hagyott, giz-gazzal telenőtt, romzagyvalékkal tele telkek. Idefönről ugy veszik ki magukat, mint lentről a kifagyott tavaszi vetés. Nagy érdeme Széchenyi basa tüzoltó főparancsnoknak, hogy a tüzelemet Konstantinápolyban megfékezte. A félig ledőlt házak, meredező falak mellett ajtónyi ablaku márvány paloták, ronda gazdasági épületek és az apró ablaku deszkabódék, lakházak és udvarba nyuló bérlakások vegyesen. Itt ép, ott bomlással fenyegető szomszédos épület. Konstantinápolyban, ki- és beszögelő házakkal mindenki ugy épít, a mint akar és oda a hová akar, rekesztő falat is annyit huz a mennyit akar. Ugy nincs itt két egyforma ház, mint nálunk női kalap. Nem építenek erősen, a Korán mondásából indulnak ki. „Ne vonj a földön sátort erős rudakra, mert a föld nem

1) Az 1756. évi megvadult tűzár alkalmával kicsapó, sűrű, kormos lángnyelvek Konstantinápoly kétharmad részét pusztították el hirtelen lobbanással. Az 1865. évi és az 1870. évi tűz is mohón nyargalt végig. Nehány száz ház leégése, itt csak kisebb tüzvész számba megy, mert néhány ezrével égnék le a házak. Kisebb, nagyobb tüzesetek sűrűn vannak Konstantinápolyban, pusztítják a faházakat. A parázstűz, mely folytonosan eleven, hogy legyen mindég forró fekete kávé, sokszor gerjeszt tüzesetet, hamvadó üszköt mindég látunk

A konstantinápolyi tűzörséget gr. Széchenyi Ödön basa, a tüzoltó ezred s a császári tengerész tüzoltó-zászlóalj főparancsnoka, 15,000 tüzoltóból katonailag újra szervezte. Már is sokat védtek meg. Előbb a tüzoltók csak annak a házát védték meg, a ki fizetett. A szervező jeles földünk birja a szultán többrendbeli kitüntetését, a török uralkodó kegyének sok fényes sugara esett rá. Munkálkodása országos érdeklődésre méltán tarthat számot, nálunk még különös érdeklődésre.

állandó helyed.“ No van is fából irombán összeütött, rozszant paraszt viskó fölös számmal. Ismeretesek ezek a legkisebb kényelemtől irtozó, összetakolt faházak.

Látjuk az Arany Szaru mély bevágásu öblét, a két hid-utat a viz hátán, az öböl mindkét partján a csolnak tábort és a Boszporusz mind a két oldalát. Látjuk a Márványtenger megható varázs rónáját és az innenső partján, zeg-zugos öblök fölött elterülő nagy világvárost, külsőségeiben több villavárost kiseded tájképpel. Mindent látunk, csak a kereszteződő léczek mögött a rostélylyal ellátott hárem ablakokon a családi házak rejtelmes sötétébe nem hatolhat el a vágyó szemünk.

Tornyokiránt nézve, mintha nem is egy, hanem több, szépen ereszkedő, kapaszkodó, szeszélyesen összehányt város sorakoznék egymás mellé álomban a szemünkben. A dombok egymás hátára tolakodnak. A kép színhatása nagyszerű. Érzelmeket kelt fel, melyeket nem feledünk. Kísszerűvé válik minden magasztaló hang róla.

Nem ült a város fölött szennyes levegő, porfelhő nem kavargott, gőz nem párázott a légben. Az ablakok az üditő légjáratnak többhelyütt kitárvák. Minden tisztán látszik, mintha tenyéren feküdnék. Távatban egy megrakodott tevesor lomha baktatása is meglátszik. Az égen vitorlázó bárányfelhők utat eresztenek magukon az aranyosan fénylő napsugárnak. Látjuk, miként tánczol a nap a különböző korbelt és különböző nagyságu, lépcsőzetesnek látszó tetőgerinczeken. Látjuk a napsütötte utcák összejevését és szélfutását. A lejtős, szük és szemetes utcák, a szürke kupolás dsámik, mint egymásmelletti dombok, a legkisebb mecsetig, a stilszerű és stil nélküli épületek, a sokablaku paloták, a cikornyával ékített házak, csiszolt téglából épített ujjabb középületek, faviskók, jól kivehetők. Szóval látszanak közelben a konak-ok, távolban a jáli-k.¹⁾ A fénynek az árnynyal való ilyen váltakozása, sehol.

A közbül magasban emelkednek ki a szultánok nevérről nevezett dsámik kőből való dombtetői, mint szigetek a

¹⁾ A török a városi és falusi házat megkülönböztetéssel nevezi. Konak az első, jáli az utóbbi. Szerbiában a királyi palotát is konaknak nevezik.

háztengerben. Csak az a szultán nevezhetett el a *saját* nevével dsámít, a ki keresztény népet hódított meg.

Ha elő akarnám számlálni, mi mindent látok a Galata-toronyból azon kevés idő alatt, míg a tornyot lassan megkerülöm, elő kellene számlálnom Konstantinápoly minden nevezetes, több esetben a pazarlásig ékitett épületét, kertjét és diszkertjét, temetőjét, földpupját, népes és néptelen utját, utcáját és utcaszövevényét, végre a kőépületek, rácsablaku, viruló faházainak ezernyi alakban való, gyakran mégis alaktalan házainak kidomborodását, mert látok mindent az utolsó, távoli kontyos kunyhóig.

Látom a tevekaravánok mellett a sokféle szertefutó, löfejű és gőzön járó alkalmatosságok vas sineit, a civilizáció ereit, mellettük a felszálló házacskákat. Még mellettük telegráfrótok futnak szerte. A robogó, gördülő vonatok csörömpölését, a vasuti kocsik zörgését nem hallom. Csak zümmögve ér ide a dübörgés utóhangja. Hámba fogva a gőz, pöfékelnek, tüsszögnek, pusszognak a gőzmozdonyok. Tudom, hogy vezetőknek¹⁾ rajtuk nem használhatják a törököt, nehogy megállítsa a vonatot, ha előbégatja magát a mináret erkélyén a műezzin.

Látom a mináretnek olyan nagy erdejét, melyhez hasonló torony-sűrűséget sehol sem láthatunk a világon. Látom a kupolák emelkedését olyan egymásutánban, a milyen nincs se Medinában, se Mekkában. A bazár lyukacsos, ólom-kupolái ezerszámra nyelik a fényt.

Látom a guirlande-os, mégis napfényes, ives folyosókat, a virágágyas, lombos kert-udvarokat, a magányos kastélyok, házak és nyári lakások ormát sok változatban, verőfényben fürdő cziprus-erdőt nagyon sokat. Milyen elütő ez a kedvderítő verőfény, az éjszaki télidő busító homályától! A Marmara fel-felcsillámlása innét, micsoda más, mint az Éjszakitengeré Nord Capról!

Szkutári, Sztámbul, Arany Szaru és a Márványtenger öblei, a nap aláröppenő arany sugarait felfogván, felséges szép voltukban ragyognak. A tornyos fakastélyok, faházak, a virágok minden színében viritanak, még a paloták is

1) Fertigcsi-nek hívják őket tréfusan, a fertig német szóból.

tarka színekben ragyognak. Nem tudjuk hova nézzünk, merre tekintsünk. Az öröm átjár.

Látom a tengerágnak és az öblöknek olyan szép alakulását, csoportosulását, mely a világteremtés mesterművéként tünteti fel előttem ezt a földdarabkát. Mindent látok, de elláthatlan a víztenger.

Hallom a mélységes zöld czipruserdők zugásának összesusogását a kék vizekkel, közbül a hajó kürtök beleharsogását a természet szerelmi danájába. Az egész földtekén szétszórt óriási birodalomnak, az angoloknak sok hajója lepi el a vizeket. És a mikor annyit látok, annyit hallok, akkor még szívom is a magasabb régio fűszeres illatát, melyet a rózsás kertek, az egész városban szerte-szórt cziprusos sirkertek és mindezekben a megszámlálhatatlan virágkelyhek, lelkük illatát édes emánációban küldik ide fel, és innét még magasabban Isten dicsőítésére.

Az utleiró tolla gyakran mondja fel a szolgálatot. Az enyém is minduntalan Konstantinápoly leírásánál. Még a festő is csak a legszélesebb ecsetkezeléssel festheti meg a világszép Konstantinápolyt.

Szememet le nem veszem Szkutáriról. Nézem egymás fölötti fényes ablak sorait, melyek az izzó napkorong hanyatlásakor tűzben égnek. Nézem sötét fenyvesét, legnagyobb czipruserdejét. Talán sehol ennyi e szép fákból egy helyen. Sztámbulból is láttam jól Szkutárit, valamiként Szkutáriból Sztámbult, de a Galata-toronyból mind a kettőt, mind a kettőnek vidor halmait.

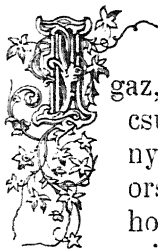
A tengerpartra dülő Sztámbulra irányítom ezután a tekintetemet. A nagy Iszlámváros világhírű kupoláiba ütök az, és elsiklik a fényes istenházak mellé tüzdelt, az ég kékjébe vágódó sugár mináretek mellett. Igazánda szép látvány. És a mikor nem győzők a napfényes oldalak látványosságával eltelni, a legtávolibb pontokat, romokkal koronázott halmokat, a messze párafátylon át megnézve, elhagyom a torony erkélyét, el Pera és Galata utcáit és sietek a mohamedánok pompás templomait, a szaracén építészet remekeit, melyek fentről is már olyan csodaszemeknek látszanak, közlelről megnézni.

XIV.

Séta Konstantinápoly utczáin.

Pera nem Páris. — Milyen az én sétám? — A követek palotái. — A könnyelmű muzsa hajlékai. — Jardín municipal de Pera. — Nemzetközi törvénykezés. — Száznál több lépeső az utcán. — A vashidon. — Három világrész népe. — Valide szultana dsámi. — Jámbor török imádkozik. — Egyetmás Mohamedről. — II. Mahmud sírjánál. — Abdul Azis nyughelye. — Az Égett-oszlop. — Mesemondó.

Igaz, hogy Pera (Bejoglu) zárt házoru, hosszabb, csupa bolt utczáiban, a modern élet vidáman nyüzsgő zajában sétálhatunk akár mint Olaszország tengerparti városaiban, de nem igaz az, hogy a Grand Rue de Perá-n sétálhatunk akár mint Párisban, a szajnaparti világvárosban. Igaz, hogy mindkét helyen a színes esti korzón mozgalmasabb világ nyüzsgő, előkelő élet lüktet, melyet megvilágítanak a boltok és a kávéházak villamos gömbjei, de Páris a boulevardok városa, Pera pedig a szűk közök tömkelege. Pera és Galata csak olyan török városrészek mint Sztámbul, Pera és Galata többhelyütt talán még piszkosabb mint Sztámbul vagy Szkutári. Ez a véleményem előtt ugyan a másokétól, de fentartom s mosolygok azon, a mikor olvasom, hogy valaki úgy sétált Perában, akár mint Párisban.

Sétáról tevén említést, már eleve megvallom, hogy én nem szószerinti értelemben veszem a sétát, hogy menjünk nézni és láttatni, hanem mindenha úgy értem, hogy figyeljük meg az utczákon a népeletnek ezerféle változását és tekintsük meg az építészet csoda dolgait. Ilyen szokott lenni az én sétám az idegenben, így lesz nekem feledhetetlen az. Napfényes utczákon ez is ilyen séta volt, melyről most irok.

Délelőtt volt. A nap legélénkebb szaka Keleten. Ballagdólok.

A nagyczimerü, ékes előneveket viselő uraknak, a hangadó politikát sugalmazó képviselőknek a terpeszkedő egy- és kétfejű sasos emblémeket viselő palotái, a divat által felkapott vendéglők, a francia és görög kereskedők gördülő, redős boltajtókkal bíró üzletei, látványosság számba menő, kecsegtető kirakatai, egész falka millióval rendelkező bankcégek, vastaglánzos, pénzes görög bankárok házai, elég nagyvárosi jelleget kölcsönöznek Perának, Konstantinápoly városrészének, annélkül mégis, hogy kaszárnya börtönt laknának benne az emberek. Ugyanevvel nem hozakodhatok elő a belebb fekvő szűk utcákról, az összezufolt házakról, a fölötte rossz kövezetről.

Az élet mindennapiságában, az élet anyagi küzdelmei közt élő társadalom elég szórakozást talál a Pera¹⁾ és Galata, idegenek által lakott városrészek európai mintára kérkedő pompával berendezett kávé- és színházaiban, operájában és mulatóhelyein. Dehogy nem találjuk itt a rezes csehet! Fújják biz azok.

Van a könnyelmű muzsának több hajléka az európai mázzal bevont Perában. Itt is vannak vászonerdők, papirsziklák a színházakban és a színház itt is csábító kirakat. Ezekben kigyulván az orfeum világ, a lenge muzsa-papnők számüzik az erkölcsöt, a bűnt megbecsülik. A viharos multtal bíró könnyüvérü, fékezhetlen természetü, kifestett arczu czéda nőknek, a vigság asszonyainak az éjféli élet horizontján tartott, megosztott tetszéssel fogadott minden előadásuk egy-egy erkölcsi fertő. Elhosszák a Mollière deszkáit, de a Mollière-t otthon hagyják. Nem az ábrázoló képesség, nem a tehetség teremti elő a gázsit, adja meg az utlevelet mozgalmas pályájukra, nem is hoznak magukkal értékes hanganyagot, hiányozván bennük a művész lelkek finom érzése, nem ejtik lázba a közönséget, de azért a borgőzös, dohányfüstös podiumon, — ha testi-lelki piszokban fetrengve, a bűn szakadékának a szélén is — megélnék. Fekete az éjszakának élete.

Egész Európából szállingóznak az élvezetek tanyáiba

¹⁾ Pera, görögül „tuloldali“ jelentőséggel bír. Fekszik az Arany Szaru éjszaki részén.

az élénkvérű, kaczéron ruházkodó, festett nőszemélyek, innen-onnan kicsöppent, rekedt, hamis hangú, lucskos száju vigjátékokat színre hozó dalszarnok-hölgyek. Hallom, hogy a multkoriban a „Kőrösi lányt“ nyaggatta egy nemzeti pántlikás, de magyarul nem tudó kisasszony. Lehurrogatták, a szerepére rá nem vállt. Több helyről özönlenek ide a kisöppört, elközön-ségesedett, kalandorvérű, hervadt báju, tisztátlan multtal bíró egykori szépségek, ledér és mohó szeretközésre. Áldoznak a leplezettlenségek oltáránál, daczára hogy a tempi passati kifogott rajtuk. Az egyik elaggott kokottnak hajviselete tornyozott, tüzel a vörös haja ; a másik ifjabbnak tündér-szép Ilona módjára ömlenek alá barna hajszálai. A bujál-kodó pompálkodás, nemzetközivé vált. Egyik az alakjának előnyével, a másik mesterien felfésült hajával, felfűzött bájai-val igyekszik hódítani. Az untig ismeretes chic és psut-ot han-goztató, sárgacsőrű talmi gavallér divathősöknek, kalapbillentő szoknyakergetőknek is meg van itt a maguk aszfaltja, kedv-hajhászata, szóval a járdatiprás gyönyörének az élvezete.

A Jardin municipal de Perában, a nagyöblű szőnyeg-pázsitos kertből felséges kilátást élvezünk Sztambulra s az Arany Szaru belső részére. Pompás illat árad a merre megyünk. Halkan peregnek a lombok. A kert jól gondozott sétányán, a hol a perai és galatai előkelő világ tartja estende a rendez vous-ját, most napszakon két fiatal asszony sétál, madaras kalap, selyem bluz van rajtuk. Mint az inga, ide-oda járnak, másokat nézegetve, magukat mutogatva. Ugy látszik a könnyűvérű dámák szive nem érzéketlen. Az egyik vékonyka asszony frivol, a szája szélét szorongatja össze. A másik inkább néz és a beszédes szemével foly-tonosan keres. Ugy látszott nekem, hogy a feltűnési visz-kegességben szenvedő, a természet által beleoltott vágyának a kielégítését keresi s a fiatal vért könnyelműsége csalo-gatva, hajlandó volna igengetni. Mindakettő igen gyakorlati gondolkozású hölgy; hatásszámítva, a topán föléig szoknyát megemelintő gigerliné hányivetisége könnyed. Utánuk mo-noklisfejű, vágott kabátu, figyóros gavallér. Bajusza gon-dosan van kissé felkunkorítva, művész sörénye à la Liszt hullámzik. Kezével, botjával a levegőben kapkod, hajlong. Mozgalmas pezsgése az életnek mindenütt.

Az utcákon, utkanyarulatoknál rövidre csapott kabátban kerékpározó urak surranása, vasparipa gördülése, fordulása. A sebesség izgalmas játékában csilingel a csengőjük.

Megnéztünk néhány nagyköveti palotát, melyekben pompával veszik körül magukat a lakóik. A kényelmes nagy házakban télidőben tartja lekötve a nagy dologvetés a diplomatákat.

Perában van a nemzetközi törvénykezés az érdekellentétek kiegyenlítésére, az igazság kiszolgáltatására. Többi között azért is van ez a külön törvénykezés, mert a török törvény szerint a kereszténynek tanuskodása nem bir bizonyító erővel. Meg azért is, mert nem mondhatjuk, hogy a kadi ítélő tehetsége, szövevényes ügyben elég edzett volna, igazságszeretete alkuat nem ismerne, mikor ígéret környékezi. Végre — a mit legelőbb kellett volna mondanom — még azért is, mert a török törvény kacscsa, több esetben mond mást, mint a mi paragrafusunk, szóval az — még kacskaringósabb. Még más szóval: a megtorló igazságszolgáltatás sujtó kezének más a járása.

Mióta a genuaiak és a velencei olaszok, az akkori kor pénzsóvár halandói csődültek ide, mind maig, mikor a haladó kultúra eszméjének annyi rabja van, folytonosan laknak itt, az általános érdek hajhászás nyílt helyén, a nyugat európai nagy és hatalmasra nőtt nemzetek ide szakadt, csődült, kereskedést üzö fiai. Az élet hazard játékosai közül egynémelyek, a börze néppusztító munkáján estek otthon keresztül, vagy koczkázatos vállalkozásokban az erszényüket laposra verve, az állhatatlan szerencse után itt futkosnak, mikor otthon a jó hirnevük rohamosan tova tűnt. A viharos idők, a felkavart társadalom chaoszában zavaros elemeket hánytak felszínre. A mentő deszkaszálon eljutnak Konstantinápolyig. A francziává vált latinok, vérbeli párisiak, a világ fővárosából hozzák magukkal a divatos hóbortokat, a szabadelvü eszméket a nyugati kultúra sorvasztó szelével. Sokan vannak itt, a kiket a dolog, az üzlet hozott ide, a társadalmi megélhetés gondja, a kik matematikai alapon fogják fel az életet, gép- és embererővel dolgoznak. Ezek, a jelennek sietős áradatában magukkal hozzák azt a lihegő sietséget, mohóságot, a mely oktalanságot

ság annyi munkaerőt pusztít el a Nyugaton. Áruasztalt áruasztal mellé halmoznak. Pénzt váltani, betérünk egy bankházba. Lehetett három mázsás a gazdája. Végre — folytassuk — olyanok is vannak, a kik világlátottság és sok kalandos élmény után ide jöttek magukat kipihenni. A megtört lelkek demokraták lesznek. Elvégre gyűlhelye ez a kalandor vér által ösztökélt országjáró kóboroknak, félbemaradt vagy hajótörött, az elzúllás határszélén álló existenciáknak; miként több nagy város, úgy ez a város is magába gyűjti az uri naplopókat, korunk elődieit, a kik máson élnek here módra.

A 113 lépcsős hegyi uton, a lépcsőfok nélküli feljárón, az elcsigázó meneteles uton közlekedő bérlovak és szamarakon kívül, sodronyköteles, fogaskerekű vasut tartja fenn a közlekedést az egymás fölött elterülő városrészekkel és a galatai parttal, melyet főleg olaszok lepnek el. Tehát sokféle az odajuthatás.

Perából, az európaiak városából, a hol az elme jobban munkálkodik, az újfent említettem nagyutca vezet le a partra, az Arany Szaru fölé épített Valide szultánáról nevezett hidhoz, melyet röviden „Uj-hid“-nak neveznek azután is még, hogy a hajóhidat vashid váltá fel.

Allok a hidfeljáró mellett, azután a 420 méter hosszú hid közepén. Nem órákig, napokig tudnék itt elnézegetni. Az emberáradatra nézve többet látok itt egyhelyben, mintha az egész várost összebarangolnám. Mindég népes ez az utvonal, olyan mint a hangyák utja, azon külömséggel mégis, hogy ezen több dologtalan jár, ékelődik a sürgőforgó nép közé; asszonyokat is lehet látni csirázó ember étellel.

Három világrész népét látjuk ezen a hidon át közlekedni, ama másikon is, mely föllebb van verve, de ide látszik s Mahmud-hid, vagy röviden csak „Második-hid“ nevet visel. Rajta ugyanaz a kábitó hangzavar.

Tarkára teszi a látványt a Valide szultana vashajóhidon mindég csötlő-botló, lomhán járó vagy fűrgén ide-oda siető, olykor vad sietséggel rohanó, többnyire a szegénység homályában élő, minden aprósággal kereskedő embertömeg, mely mindég mozog, gyakortább hőmpölyög. Egyik a másiknak sarkára hág. A legtöbbnek az arczán meglátszik

a származása. Másoknak a vöröses szemhéján meglátszik az ismert betegsége. Mégmásiknak az egyre zöldebbé fakult turbánján meglátszik a Mohamed törzséből való származása. Ha ő azt hiszi, hidjuk el mi is neki.

Az embersokaságnak, a keleti sürgölődésnek járó utja ez, példátlanul mozgalmas. A sokféle égett bőr, mely lehetetlené teszi az életkor meghatározását, a különböző ruházat, a sokféle tempóban való járás, ide-oda tekintés, a férfiak és nők találkozása, összenézése, szóval az állandó jövés-menés, a tarka élet hullámozása a világnak ezen a nagy országutján, három világrész határán, mikor a kíváncsiság mindenfelé szegezi a tekintetet, nézgelődés közben jó néprajzi tanulmány esik. Ecset alá való ezer alak, közlőről, távolról, mélységes Ázsiából. Mandzsu típus is akad köztük, keskeny homlok, boltozott fej, kongó agyvelő. Napnyugati és napkeleti országok népeinek ilyen összevisszáját talán sehol sem láthatjuk.

A világnevezetes, nagy emelő erővel bíró hidon ideig-óráig többször állva, nagyon sokat láttam. Négyével-hatával is járnak rajta a bőbugyogós német turisták. Népözönlés csapatokban. Láttam a világrészek népeinek az érintkezését, kocsin, jó járásu lovon, óvatosan lépkedő tevéen, gyatra külsejű, elsoványodott számaron, gyalog. Egynémelyik dél-ázsiai fajnál férfiasan szépek voltak a férfiak, szebbek mint a nők. Némely emberfaj szépségében gyönyörködni lehet. Spanyolországban is a vérvegyülés tette az andaluziai nőket világhíres szépségüekké. — Büszke a járásuk, beszélnek foghegyről. Mások lesapkázzák, beturbánozzák az egész fejüket. Mégmások csak a fejbubon viselnek kis fejfödőt, nyargalázó sietséggel rohannak. Az ázsiai nagysüvegű alakok között kitűnik az asztrakános perzsa. Nyulánk testét kaftán, fejét olykor fehér turbán fűdi. Hosszu szakála akkor is ha koromfekete, akkor is ha hófehér, mindég jól áll neki. Szép népfaj emberben, asszonyban. Ugyanezt nem mondhatom a megbukás országából jött másik kaftánosról. Az ismeretes ujjnyi vastagságú hajtekerics a halántékán, gyűrűs szakál az ábrázatján, sehogy sem áll jól.

Az emberarcznak színe a kaukázusi fehértől az olajbarna és csokoládé bőrszinek átmenetével, a melyekhez a

Beduin.

mi arczsinünk szinte világitó fehérnek tűnik fel, a szurok-fekete négerig meg van minden árnyalatban, szinfokozatban. Torony alaku tartóban, teve hátán exotikus nő. Érdekes görög, olasz, spanyol nők, felvillanó szemmel, a szomálok plasztikus szépségével. Nehéz volna az Eris almát az élő-képlet, a hullámzó festői csoportban elgurítani a délvidék különös öltözetű, de édes szívélyességű hölgyeinek az egyikéhez. Az álarczos bál menetéhez hasonló ez a vonulás.

Láttam a civilizáció gyermekeinek lázas lőtás-futását, nagysüvegű pópák lassu lépését, a térdig csupasz lábak előre vetését, sebbel-lobbal tovairamodását. Láttam a pikáns, kalandra vágyó világ találkozását, az embereknek nézéssel való elmulatását, a népcsődületet, tarkálló embergomolyagot, mely agyvelőt zavarva gyorsan nő és lassan fogy. Megismerem a beduint, ha még olyan városiasan is öltözik, sőt sétabottal jár; megismerem a törököt hallgatagságáról, az arabot és perzsát a fecsegéséről. Vezetőnk többször figyelmeztet, ne nagyon nézzük a fátyolos nőket, nehogy bántódásunk essék. Feledhetetlen érdekes világ, káprázatosan festett kép rajzolódik le szemünkön át a lelkünkben. Csak azt nem tudom, vajon a nap éles világitásában vagy a hold méla fényénél szebb-e az?

Az ütköző hullámok csendesesen susognak. Elmulat rajtuk a ki hullám nyelven ért. Egy sodronyos szláv atyánkfia, bocskoros és tüzös, falatozásba fogott. Nekitámaszkodva, körmös reggelijét csemcsegetve fogyasztja. A reggeli karaj kenyér mellett foghagymáz és pálinkáz. Ő nem ért a hullámnnyelvhez.

A nap ragyogóan tüzött le az égboltozatról. Lépteinket a szárazföldön első akasztja meg a márvány ivezetes Jeni-(uj) dsámi, melyet Valide szultana dsámijának is neveznek. IV. Mohamed szultán anyja építtette; meg sem látszik rajta, hogy még 1660-ban. Tehát nem uj, bár még mindég annak hívják, mégis ragyog a gazdag aranyozástól, virit rajta a próféta színe. Az utcai élet zsongása, tompán szűrődik le a templom belsejében, melyet a nyár déli tüze se fűthet át.

Jámbor török, nagyhitű férfiú az ima igéit mormolja a templom közepén. Mekka felé fordul, a hol a próféta

született,¹⁾ élt és tanított, és mert a mekkai dsáminak a Kába nevű épületében van elhelyezve az a fekete kő, melyet Allah, Ábrahám által tétetett oda.

Imádkozó törökünk ajkát bajusz, állát dus fekete szakál árnyékozta. Imaszőnyegen térdreereszkedve hajlong, fülét az ujjával tartja zárva, elmélyedésében ne halljon senkit. Lehajlik a térden átkulcsolt kezeire, homlokával a

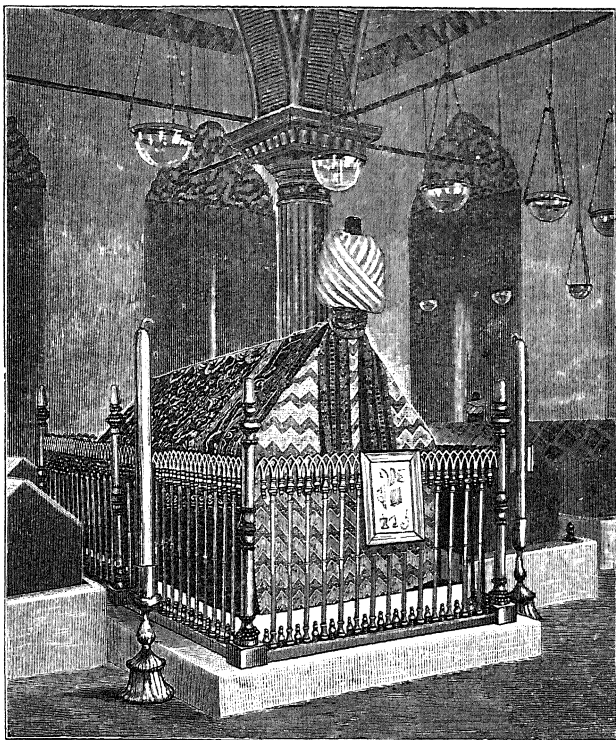
Imádkozó török.

földet érinti. Áhítat leng fölötte. Jobbra hajol, balra hajol, a két angyal felé hajlong, a kik mellette állanak — a képzeletében — mikor imádkozik. Köny perren végig az arczán. Ismételve térdre roskad, ujból kezdi az imádságát,

¹⁾ Mohamed Abul Kasem Ebu Abdallah 571-ben született szegényes sorsban. Atyja Abdallah, pogány volt. Anyja Amoena, zsidónő. Mohamed annyit jelent mint „kidicsért.“ A vallása követői azt regélik róla, hogy születésekor anyjának a testéből egy olyan fénysugár villant meg, mely nemcsak egész Arábiát, de Szíriát is bevilágította és hogy Mohamed már akkor mondotta első, később a mohamedán világban nagyon is elterjedt mondást: „Nagy az Isten, csak egy az Isten, én vagyok a prófétája.“ Huszonöt éves korában vette nőül Khaditsát, a ki akkor negyven éves volt. Négy gyermekük közül csak Fatima ért el idősebb kort s nőül ment Alihoz, Mohamed unokaöcséséhez. Mohamed látomásai után irták meg a kinyilatkoztatásait, vagyis a Koránt. Mohamed először hithirdetőként lépett fel, később

mely hosszan tart. Lelki gyönyörben uszik azalatt, elégedettség ül ki arczára.

Tanulhatunk a töröktől, miként kell ájtatosan imádkozni, gondolatban fölemelkedni a földről s az égbe szállni

Türbé.

lélekben. Tanulhatnak tőle, főleg a lármásan, mutatósan imádkozók. Nem volt a török képén semmi csináltság.

törvényhozóként. Khaditsa halála után több feleséget vett. Elhunytakor kilenczet hagyott hátra, közöttük Ajesát, Abu-Bekr Jeányát, a ki legelőkelőbb volt közöttük.

A mekkaiak kigunyolván Mohamed tanítását, Jathriba hívták meg az ottlakók. Ez a kivándorlás 622-ben történt, a mely évtől kezdődik a mohamedán évszámítás, arabul hidsra, kivándorlást jelentvén ez a szó. Jathrib lett ezentul Mohamed városa. Medinát el nebi, a próféta városát jelenti. Mekktát meghódítván, ez lett az iszlám fővárosa.

Mohamed meghalt 632-ben. Sirhelyét abból a szobából csinálták, a melyben kimult. Most egy nagy gáma áll azon a helyen, melyet a mohamedán vallás nagy tiszteletben tart s arczczal arra felé fordulva imádkozik minden mohamedán.

Büszke szabadongondolkozók! nézzétek meg az imádkozó törököt s mondjátok meg: van-e a hitnél megnyugtatóbb valami?

A dsámi udvarán cziprus között a templom kutja, oldalán három-három erkélyes két szép mináret, az épület közepéből emelkedik a nagy kupola. A dsámi alatt nyugszik az alapítónőn kívül még kilencz szultána. De azért sokáig ne időzzünk, siessünk Konstantinápoly legszebb dsámijához, mely ide közel van.

Álljunk meg mégis utközben II. Mahmud szultán, a nagy reformátor mausoleumánál, szándéktalan mulasztás ne terheljen. Annál is inkább álljunk meg itt, mert ez a legszebb türbé az egész városban, és itt vannak eltemetve a II. Mahmud által képviselt eszmék is, mert az erejét messze felülmuló feladattal nem birt megküzdeni, sem a népakarat ellenkező, hatalmas fuvallatával. Második Mahmud mélyen látott be kortársainak az agyvelejébe, ő maga, eszméket termelt. A homlok elporladt, mely azokat érlelte, de a terveket megvalósíthatják még alkalmas időben az új törökök, saját hasznukra. Csak ne szabjanak haladásuknak szűk korlátokat. Kár, hogy heveny szeszmergezésben kellett kimulnia. Igy kárba vezett sok jó dolog és fáradság. Rá alkalmazható a francia mondás:

„Celui perd son temps et sa peine,
Qui sans préceptes boit et baigne.“

Sok török prédikál vizet, míg maga bort iszik. II. Mahmud a cselekvés terére lépve, reformálta a török vallást — mondom — a bor-ital tekintetében is, és ebben első sorban önmagát. Követőkre talált. Volt alkalmam látni új értelmiségű török nagyoknál, hogy milyen *tanulmányokat* tettek a borászat terén. Értem a borközi állásukat. Nyugaton járva, kivedlenek keleti szokásaikból.

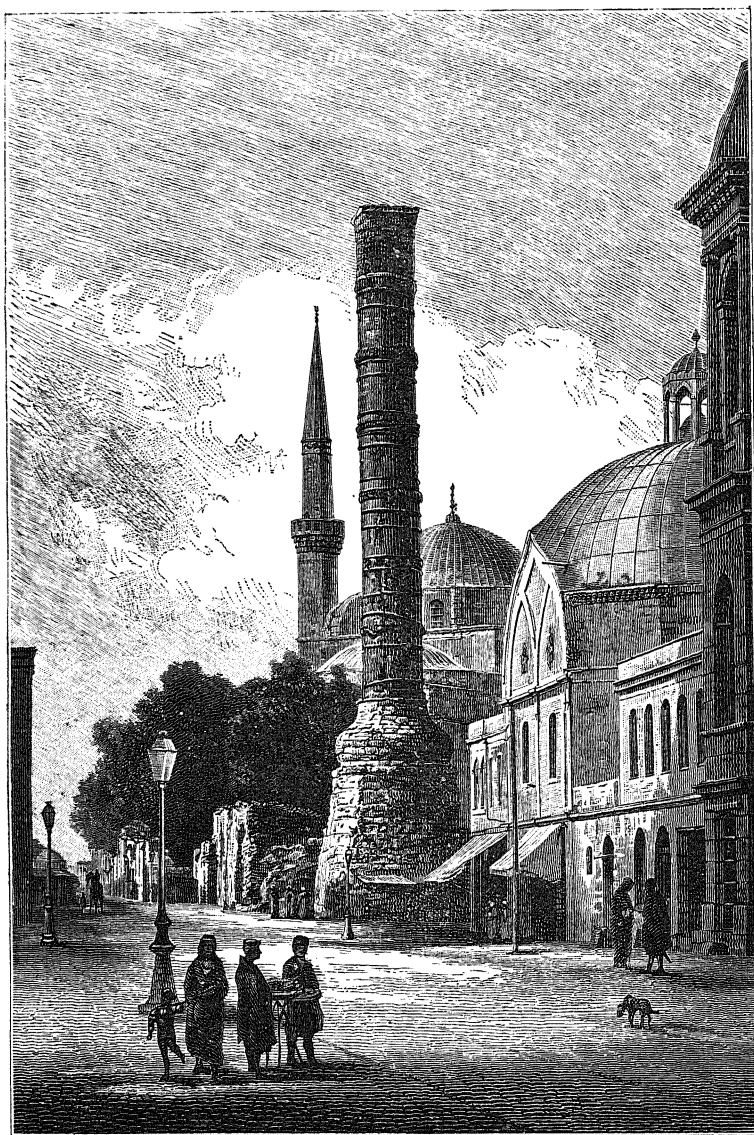
A nagy reformátor fia is itt nyugszik, Abdul Azis szultán, a kit meggyilkoltak. (1876.) Gyorsan pusztul Törökországban az ember emlékezete; a kit ma éltetnek, holnap elbuktatják, életét veszik, s ha szultán is, vivja verejtékes haláltusáját.

Igen szép türbé mindakettő, nem tudnám megmondani, vajon az apáé vagy a fiué szebb? II. Mahmud tetem-kamaráján az ősi turbán tekercs, a gumóba kötött kendő helyett, gyémántos fez jelzi a török haladást. Keleten a fez kiszorítja a turbánt mindinkább.

II. Mahmud, a lángeszű szultán belátta, hogy népének fel kell hagyni elszigetelt állásával s be kell illeszkedni az európai népek keretébe. A korral kell haladnia, ha nem akar elmaradva elveszni. Az élet pazar kézzel osztotta a korát megelőző felvilágosodott szultánnak a csalódást. Fel nem fogható, milyen nehéz a törököt reformálni. Nehezebb mint a Nilus eredetét megtalálni.

Abdul Azis türbéjén az általa alapított oszmanje-rend jelvényei. Az aranyrojtokban végződő pompás bársony és kázmir takarók azt juttatják eszünkbe, hogy van még a ki a sirbolt álmodójára gondol. Nem olyan régen költözött az enyészetbe, akkor sem a maga jószántából. Erőszakosan fosztották meg a földi élet örömeitől, mentették fel a földi élet gondja alól. Életfonalát elmetszették ollóval.

A történelmi multban megőszült városban járván, kevés lépés kitéréssel, nézzük meg ebben a városrészben, napsütötte téren, az ugynevezett Égett-oszlopot, az egykori Konstantin-tér (Forum Constantini) utolsó maradvékát, melyet az idő töméntelen esztendőn át, az egykori fényből itt feledett, a klimatologikus viszonyok el nem pusztítottak, hogy szóljon az utól nem ért nemzet, a régi kulturnép mithoszáról. Arról nevezetes, hogy Rómából, népek világának a központjából hozta ide Nagy Konstantin — a kiről az örök emlékezet beszél — ezt a negyven méter magas porphir oszlopot. Az ékessége, a rajta állott szobor, Konstantinnak bronz szobra, nincs már meg, mert 1801-ben, mikor villám, villámot ért és a mennydörgés ezer visszhangban remegtette meg a levegőt, az égnek egyik messzefénylő villáma lesujtotta a szobrot, magával ragadván a szép oszlopfőt. Azóta, hogy morajlott, zugott, nagyhirtelen megdördült az ég, dörgött a zivatar és az égiháboruban az emberdöntő szél, mint féke-vesztett bőszen elem, rázta az ég-boltot, villámok cikáztak, öltötték ki a tüzes nyelvüket és

Az Égett-oszlop.

az egyik lesújtó, rászakadt, csonka az oszlop, az égi tüztől égett és avas; környezetéről, százesztendőök óta sokat regélhetne. Ezer éves perspektívákkal nézhetünk e helyen, a történelmi átalakulás tisztos tanujánál. Meggyőződünk arról, hogy a látszólag jelentéktelen kis dolgok, milyen nagy eredménnyel jártak sokszor. Hitért és hitujításért tusázó nemzetek gázolták el itt egymást. Különböző nézeteken levő, szőrszálhasogató theologusok vittak szellemi tusát, szócsatát. A felekezeti villongásokban tömegeket gyujtott fel a gondolatuk és a háboruk zaja az égi háboruk vad dörömbölését is fölül multa. A kőoszlop valamikor, sok évszázad lepergése előtt, az itthelyt levő Nagy Konstantin palotáját, tehát az akkori császárváros közepét diszité. Körülötte akkor minden márványból volt, ma már nem, ókorra szenderülő rom és mai török nyomoruság, a kapumélyedésekben fölgyülemlett szemét.

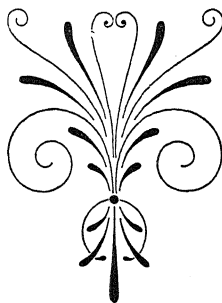
Unos-untalan belénk akaszknak a tejfölös száju, szakáltalan arczu bakhsist orditozó török gyerekek, a kiknek a ragadósságuk nagy, pedig ugyancsak napsugaras forró volt a köztér talaja a melyen lebzseltek, a hova vontá őket a bakhsis gondja.

Az ősrégi megsemmisített műveltségnek a temetője van itt. Porlatag zug, a merre nem jár a kőműves, vakoló kanállal. Az öröknél örökebb idő mindent elsöpör. Lesz talán majd e helyen világforgalmi fényes tér, vagy marad továbbra is a népek csendes, nagytemetője.

Maga az érdekes de disztelen oszlop vajmi keveset enyhít a tér egyhanguságán. Arramentünkben egy utczai regélő gyujtott maga köré vastag embergyürüvel, hallgatóságot. A szájatató sihederek lekuporodva hallgatják a hig mesét. Dehogy tudják mennyi história épült fel ezen a világnevezetes helyen. Megálltam kasideig, hogy nyugtassam felmarjult lábamat. A mesemondó beszédébe sok költés vegyül össze, kevés vagy semmi valószínűséggel. A népmesék vasorru bábái és a dióhéjban lakó törpék bizonyára nem hiányzottak beszédéből, melyet a dologtalan csőcselék, jobb dologra érdemes feszült figyelemmel hallgatott. Tündér, a regék központja, dédelgetett gyermeke a nép képzeleté-

nek. Egynémelyik hallgató, tányért is hozott magával, ammellé guggolt le. Evett mikor megéhezett, de a tétova szeme a mesélőn jár.

Itt-ott az egész világot átölelő keresztény katolikus vallásnak, görögök és protestansoknak a templomai, a jövő hirdetőiként.

Aja Szófia.

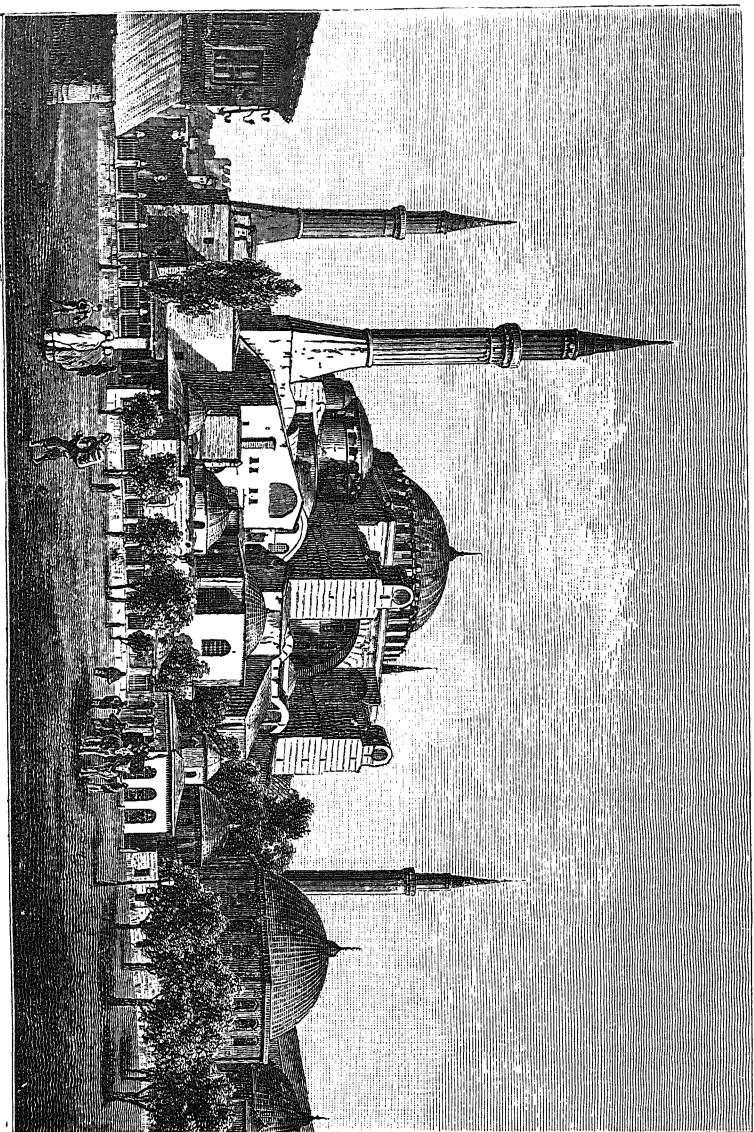
Világcsoda. — Istennek ékes házat. — Naponta tizezer munkáskéz. — Hozták a becses anyagot. — Benne zsinatot tartottak. — Ezer évig keresztény ének hangzott fel. — Az oltárt feldúlták. — Három ezeret megöltek. — A kincsek elkallódtak. — Merész ivék. — Gyaurnak, piszkos bejárat. — Tralles mester mesterműve. — Reményképen emlegetik. — Kard a szószéken. — Kilencz méteres aranybetűk. — III. Achmed kutja. — A janicsárok platán fái. — Ismét Aja Szófia. — Kibirja még a törökök uralmát.

z „Aja Szófia“ nevét viseli most az az oszlopszatos világcsoda, melynek a világhirű, magas ivű, fenségesen nagy kupolájáról letörték a törökök a keresztet és III. Murad feltüzte helyébe a félholdat és a márványból rakott istenháza mellé leraktak még négy felhőkarczoló mináretet. A keresztény templomnak ez a dsámivá való átváltoztatása, kívülről sikerültebb, mint a bentvaló részeké.

Minden kődarabból történelem beszél. Azon a helyen, a melyen most az aggságtól megszürcült dsámi áll, állott Nagy Konstantin császár megtérése előtt az „Isteni Bölcsesség“-nek (Hagia Sophia) emelt templom. Innét viseli a nevét maiglan, az előbbi templom helyén épült ez a mostani, még mindég pompás istenháza, melynek az alapkövét Jusztinián császár (532. Kr. u.) tette le.

Istennek olyan ékes házat akart emelni ez a törvényhozó nagy császár, hogy homályosítsa el az eddig létezőket. Emelje szárnyra, az égi magasságba emelkedő lelket. Az összes tartományokból szállították az építő anyagot, a számüzött istenek régi templomaiból az oszlopokat. Ezek között a nyolcz sötétvörös, (thebai) porphirból, a nyolcz zöld, jászpiszból. Hoztak oszlopot még az ephezusi Diana

Aja Szófia.

templomból, a római Naptemplomból, Athén és Heliopolis¹⁾ akkori hires templomaiból, mikor a megváltás jele a szentkereszt, legyőzte a hitrege költött isteneit. És ha itt nincs is olyan oszloperdő, mint a cordobai hires mecsetben, de a mi van, az exquisit és arányos. Rhodusból kerültek a kupola könnyű téglái, melyek a rendes suly egytized részét teszik. Ez teszi a kupolákat lebegőkké, látszatra. Minden számbavehető ékesség, szépszerével, harácsolva jött a többi templomokból, úgy hogy alig hét év után, — naponta tizezer munkáskéz gyorsaságával dolgozva — a jeruzsálemi nagy templomra czélozva, így kiáltott fel a császár: „Salamon legyőztelek.“

Egy francia, huszonöt millió frankra számította ki az akkori építési költséget.

Konstántinápolyban a sok keresztény templom közül, ma csak tizenötöt bírnak a katolikusok, hetet az örménykatholikusok, tizet a görögök, harminczkilenczet az örménygregoriánusok.

Az egykori kilencz kupolás keresztény bazilikából, melyben többször tartottak zsinatot, hiányoznak most a színes képek, melyek áhitatra gerjesztettek, az arany-ezüst edények, melyekből annyi illatos füst fordult ki, a sulyos gyertyatartók, (hat ezer, ezüstből,) függő lámpák, melyeket a mostani ramazán éjjelén égő kicsinyek, nem pótolnak. Annál kevésbé emlékeztetnek a minden világosság kutfejére. Mit mondjunk a nemes ércz tömjénfüstölőkről, könyvdiszek és egyéb drágaköves ékitményről és a világcsoda főoltárról?! A törökök kártevése, értékben kiszámíthatlan.

Keresztény nyelven keresztény ajkáról zengett Isten dicsőítése az Aja Szófiában ezer évig, mig a törökök nem jöttek. (1453.) Akkor legkegyetlenebb csapások borultak a görög nemzetre. Akkor feldúlták a főoltárt, mely aranyból, ezüstből, drágakőből, gyöngyből volt. Mennyezetének tiszta arany kupja, tizennyolcz mázsa nehéz volt. Aranylilliom szálakkal, értékes, mandulányi drágakövekkel diszitett oltár-

¹⁾ A Heliopolisról szóló külön leírást lásd „Keleti ég alatt. Egyiptomban.“ című utirajzaim 155-ik és 166-ik lapjain.

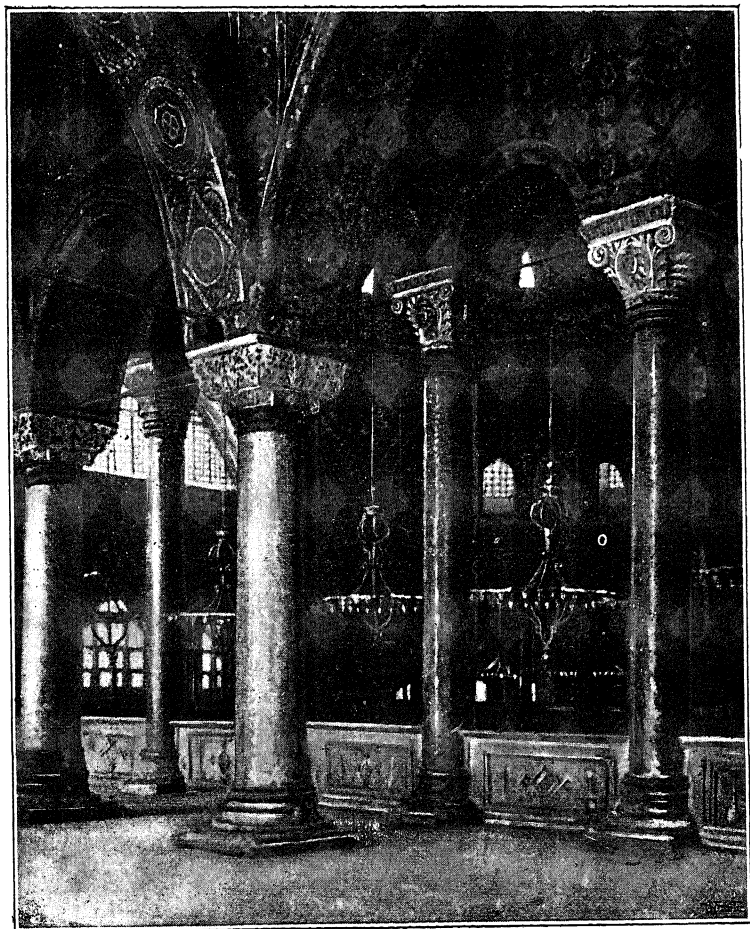
keresztjét porba dobták. Vértürdő keresztségen ment át az Aja Szófia. Az abba menekülő százezer keresztény mindegyikének halálfélelem ült ki az arczára. Közülük háromezeret, a kik vesztükre menekültek ide, megöltek. A halál szörnyü aratása, annyi élet kioltása, a vérnek özönnel ontása közben, hogy ezrek és ezrek sirtak fel a fájdalomtól s felzokogva az égre kiáltottak igazságért, gyilkos szultán-kezek emelődtek az ég felé Allah dicsőítésére.

Kereszt és kép áldatlan kézzel szétszóratott. A pogányok erősen és mélyen markoltak a keresztények szívébe. Űzték őket a halál torkából a nyomor ölébe. Elviselhetetlennek látszott a csapás, mikor a törökök befolyása legmélyebbrelhető volt. Minden, a mi a kereszténységre emlékeztetett, elkallódott. A zsinatok előtti időből származó huszonnégy evangéliumos könyv, leszámítva diszüket, mennyi értéket képviselnének most, mint egyetlen, legrégebb manu-skriptumok!

A térdig vérben gázoló, vérontó történelmet csináló, tüzes indulatu II. Mohamed, a görögök földre tiprásával kifujván lázasan működő agyának zord hevét, a templom sok kincsének a látásakor zordonul így kiáltott fel: „Annyi a felhalmozott kincs itt, hogy védelemre fordítva, megmenthette volna a görög császárságot.“ Igazság rejlett mondásában. Ez a kegyetlenül dölyfös hóditó, a hatalomtól megittasodva, az emberiség vallásának szent jogán ütött sebet, pedig a jog, csak maga helyén jog, szomszédságában már a jogtalanság. II. Mohamed úgy dicsérte az Istent, hogy vaskövetkezetességgel, rontó erejével mindent elpusztított a mi keresztény volt. A mikor dühét kiontotta, felküldött a szószékre egy imámot, hogy félelmes szónoki fegyverrel hirdesse ki, miszerint „Allahon kívül nincs más Isten s Mohamed az ő prófétája.“ „La Illah illa Allah.“

Az imám és II. Mohamed imádsága nem szállt fel az égbe. Kezén sok kiöntött vér száradt. Jobban elhallhatik a keresztények urimádsága, mely az ellenségnek megbocsát.

A keresztény disztemplom mellé a keresztényellenes szultán tüzte ki az első mináretet. II. Szelim a másodikat, III. Szelim a másik kettőt, és a kupolára szédületes magasságban, az arányokhoz mérten is nagy, 38 méter átmé-

Az Aja Szófia emeleti csarnoka.

rővel bíró aranyos félholdat, az iszlám-vallás jelképét.¹⁾ Ma már hanyatló annak a ragyogása.

Igy lőn a keresztényvilág büszkesége a mohamedánok büszkeségévé.

Nem ebben a parányi cikkben, még egy vaskos kötetben sem irhatjuk meg, művészet és mesterségnek azt az összetorlódását, a mely márvány fényben, mozaik csillogásban ragyog ott a merész ívek alatt, ívek fölött, az emeleti csarnokban. A velencei, flórenczi, génuai márvány palotákban láttam ezekhez hasonló véseteket, fényes márványokat. A százláb átmérővel bíró nagy kupola nem az oszlopokon nyugodni, de támpontok nélkül látszik lebegni, már a bemenetnél, az első tekintetre imponál. Egy tekintetre látjuk az egész templomot, mert ívek emelik a félkupolákat és főkupolát. Az íveket négy hatalmas pillér tartja a négyszögbe illesztett, kereszt alakban épített templom közepén.

Felháborító jelenség, hogy most csak egy oldalt eső piszkos ajtón vonszolódhatunk be, nem pedig a művészettel teljes bronzajtón át és a tágas előcsarnokokon keresztül. Csak a keményfāju kis ajtón juthat be a *nem* mohamedán. Örüljön a hitetlen — a mint a törökök a keresztényeket nevezik — hogy egy kis bakhsis árán — lévén Törökország az ajándékok országa — jogváltás után könnyessel bejuthat, gyékénypapucsban csoszogva annyit is láthat, a mennyit mutatnak abból, a mi egykor egészen az övé volt s a mitől jogtalanul fosztották meg.

Lobogó vallásosságban, — mondjuk mohamedán vakbuzgóságban — mérhetlen dühtől tajtékozó néhány, suhancz-korban levő kóczos ficzkó, sötét alak, akkor is lézengett és léhaskodott az ajtóban. Kérdésekkel faggatják a vezetőnket. Gonosz mosoly ajkukon. Fánátikus izgalmu arcok, a gyűlölettől pislogó apró, gonosz szemek, azt a benyomást keltették fel bennem, melyet a kairói egyetem pelyhetlen állu, gyermekeeszü ajtónállói, a kikben jöttünkre hasonlókép

1) Mondták Mohamednek, igazolja csodával az isteni küldetését. Ekkor mondta nekik, nézzenek a holdra, mely akkor ketté vált. Valószínűleg egy holdfogyatkozást használt fel ügyesen. Elég ahhoz, hogy azóta jelképe a hold az iszlám vallásnak.

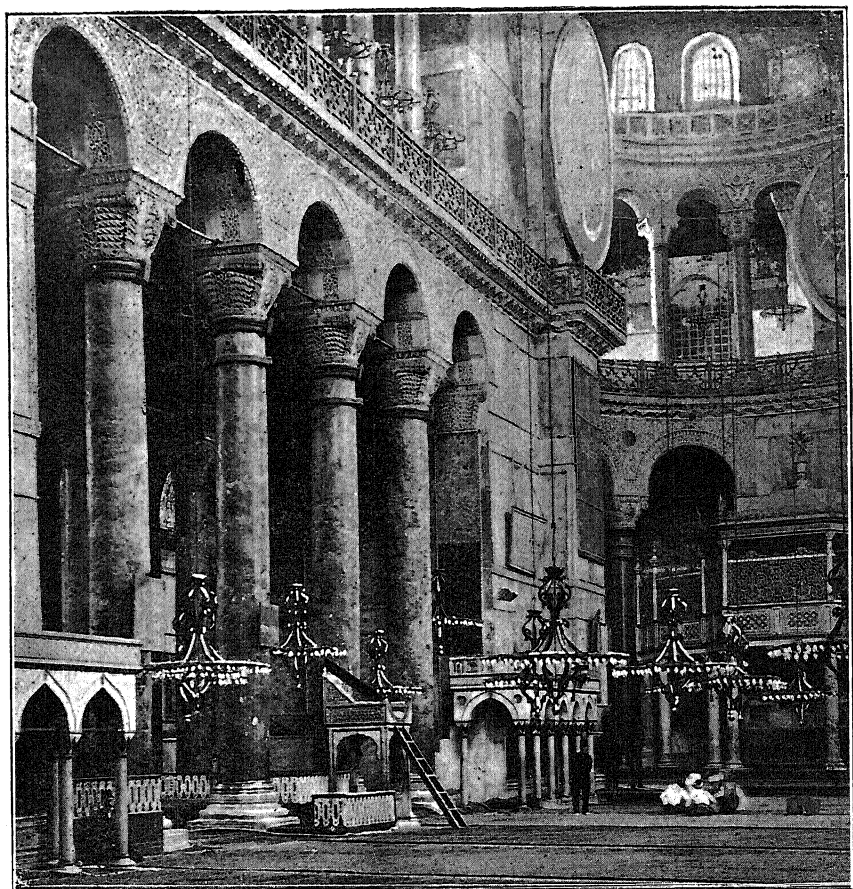
fellángolt a szenvedélyes gyűlölet. Mintha csak egymásra kenték volna rá az ódiomot a keresztények ellen. Ezeknél az apró, mérges, kisszerű felfogással bíró embereknél, mind amazoknál, magas fokra fejlett ki a vallási gyűlölködésük. Lángolt bennük a felháborodásuk. Dűhtől fojtott hangon beszéltek a hitbe vakultak. Nem lehet őket komolyan venni. A Koránban találok a kulcsát ennek a gyűlöletnek. A melyik pedig magába fojtotta a haragját, a harag azt lilaszinre festette, mikor az indulatok skáláján végig ment. Szánó mosolylyal nézünk végig soraikon. Az éles világításban sötét volt az árnyék. Vezetőnk feddő szavát nevetvést eresztik el a fülük mellett, vállat vonnak, rá visszopattognak. Csak úgy oda legyen mondva, azt a nyurga legényt, a ki a szélmalom harcban legdaczosabban vetette fel a fejét és a keresztény gyűlöletet legvadabbul lobogtatta lelkében, azzal csigattam le, hogy „Allah nagy,“ — erre kissé megjuhászodni látszott, mikor nyaktekert dialektussal is megértett. Érzett a szavából, arca kiderült, elsompolygott csendesen. Minthacsak ő, nem is volna ő.

Valószínűleg mi is ugyanazt a fellázító érzést keltettük fel a sanda gondolkozásu, haszontalan handabandálással időt töltő, emberi alakot öltött cerberusokban,¹⁾ a kik mégis abban különböztek a hitregetanbeli cerberustól, hogy a mig ez csak bebocsátott az ajtón, de ki már senkit sem engedett, addig ezek a muzulmán világbeli cerberusok, keresztényt szivesebben engedtek ki az ajtón mint be. Tölünk, jövet, állat, menet, mindég bakhsist kértek. Légyhez illő az alkalmatlan szemtelenségük.

Örültem, hogy Tralles Anthemios atyamesternek száz márvány oszlopra emelt, hatalmas, nagy koncepczióju, mindenkit bámulatba ejtő nagy²⁾ mesterművét, a művészi

1) Tudvalevőleg kerberos volt az a mesés szörnyeteg, mely a régiak alvilági kapuját őrizte. Ötven kutyafeje és sárkányfarka volt. Még undokabb leírását mellőzöm.

2) Az Aja Szófia, a római Lateráni szt. János templommal egyformán 23,000 ember befogadási képességgel bír. Ezeknél csak a következők nagyobbak: a bolognai Petronius- és a londoni szt. Pál templom 25,000; a kölni dom 30,000; a milánói dom 37,000; a római szt. Pál templom 38,000; végre a római szt. Péter templom 54,000 embert fogadhat magába. Ezekhez képest tehát elenyésző csekély a bécsi szt. István dom, 12,000 ember befogadásához.

Az Aja Szófia dsámi belseje.

arányok harmóniáját láthattam, mely a modern építészek csodálkozását ma is még fölkelte. Emeljünk kalapot az ilyen alkotás láttára, az elrendezés ilyen világos voltára, — letűnt sötét századok multán is.

A császár álmát igen nagyarányu méretekben csodálatosképen foganatosította a tervelő mesterművész, a császárnak pedig az angyal magyarázta meg, milyen legyen ez a templom, mely Európa egyik legelső alkotása lett, 269 lábnyi hosszúságban, 243 láb szélességben. Századok népsége megilletődéssel lépte át a czédrusfa, ezüst, elefántcsontos és borostyánköves ajtók küszöbét, jászpisz vizaratóiból áhitattal hintette magára a szenteltvizet. A padlózatón nyáron hűvös gyékény, télen szőnyeg. Egy igazhívő az érdes gyékényre teszi az imaszőnyegét és lélekbemélyedéssel imádkozik.

A száz meg száz ablakrésen, színes üvegeken átszűrődő, a szemnek kedves halavány megvilágításban észrevesszük még a bemázolt, de arany alapon nyugvó régi görög betűket, színes mozaikot, a bizánczi sötét szentképeket és a keresztény jelvényeket a durva festékréteg kopása alól előtűnedezni. Oda-oda pillantok.

Jóslatképen, a jövő reménységeképen szeretik emlegetni a keresztények, nemegyesült görögök, hogy jön még idő, mikor a kicsillanó régi aranyírás meglátszik majd egészen, a szentek feje körüli glóriás fény kiragyog, és előjön még Krisztus nagyalaku képe, az őt imádó Jusztinián császáréval együtt. Összevág ezzel a keresztény hittel a török közmondás: „Ma itt vagyunk, holnap elmegyünk.“

Kértem effelől a közmondásról a mohamedán vezetők véleményét. Ő a nyelvvel csetentett, a mi annyit jelent Keleten, hogy erről ne szóljunk.

Nemcsak a törökök, de az egész mohamedán világ számüzte a festett és faragott képeket, bálványozásnak tartják a ránézést.

A négy Kherub feje, melyet a törökök csillaggal cseréltek fel, ismét a szárnyak közé kerül vissza, suttogta egy utitársam. A jövőbe látó szemekkel máris lehet látni. A keresztény hitmonda dolgában megkérdeztük a törököt

is, de a kérdést kimélethől, nagyon spanyolul tettük fel. Csak addig ne rongálják meg nagyon a templomot a törökök, mert — ehol — a templom őre, gyérszakálu, Ádám-csutkás, beesett arczu, gyöngye lábbon álló emberke, a ki unva hivatalát, csak immel-ámmal mutogat, de ugyancsak osztogatja a templom kövét, arany mozaik koczkákat, bakhsisért. Megütkezést kelt sorainkban, mert minden kis kődarab letünt dicsőségről beszél. Egy dölyfös német alkuszik egy nagyobb darabra. A verejtéket gyöngyöző tar koponyájú templomőr, ha jó vásárt csinált, válla közé kapja fejét, egymásba dugja ujjait és hozzáfog a maga módja szerinti nyájaskodáshoz. A vézna alak, egy tuczat ráncz között elbiggyeszti az ajkát. A pusztulásnak is megvan a maga költészete, de nem ilyen módon. — Volna csak a kövön egy kis Korán-mondat, a pogány dehogyan adná oda kereszténynek, mint ahogy nincsen arra példa, hogy a török egy Korán példányt odaadna kereszténynek. Mivel ebben, az egykor keresztény-templomban aránylag kevés a Korán-felírás, benne a turisták kalapácsa nagyon pusztít; meglátszik ennek a vandalizmusnak a nyoma a szomszéd világrészben levő piramison is.

Minden péntek napon, mikor a mohamedán hitszónok föllép a hitszékre és szónoklata bájával hiveinek a lelkébe ereszti be a tanítás csiráit, egy kardot visz fel s tartja kezében a hódítás emlékére, hasonlóképen mint Mohamed, a ki egyik kezében a Koránt, mint a polgári ügyekben törvénykönyvet, a másikban a kardot tartotta. A szószéken állandóan függő két zászló, folytonosan tartja a hódítás emlékét. A szószék közelében a szultán aranyrácsos helye. Most ünnepélyes templomi csend.

Azt hiszem jön még idő, hogy erről a szószékről az örök bölcseségnek a könyvét, az Evángéliumot fogják olvasni, magyarázni abból a keresztények Istenének fölrhetetlen jóságát. Most szívet rezget, tüzes igével szánt a hitszónok az amugy is fánátikus törökök lelkén.

Az oszlopos falon és az oszlopokon nyugvó pajsokon, zöld alapra, kilencz méteres aranybetűkkel, török szépírással van Allah, Mohamed és az első khalfának neve írva. Czirádához hasonlító egyéb török írás, akármennyi.

I. Musztafa,¹⁾ I. Ibrahim, II. Szelim, III. Murad,²⁾ III. Mohamed³⁾ türbéit megnézve, távoztunk, hogy egy kisebb de valódi török építészeti mesterművet nézzünk meg a közelben.

Ez a III. Achmed kutja. Ismerős képet nyújtott. Láttam kisebbített mását az 1873. évi bécsi világkiállításon. A márványépület négy sarkán előugró négy kioszk, aranyos

Achmed kutja.

rácsosattal van ellátva. Négy oldalon a középén, diszes boltív alatt, szép márvány viktartók, melyekből tömlővel, rocskával, agyag, vas, réz, sőt aranyos korsókkal merik a vizet. Viszik haza, a khánba, üveg vagy ércz harangocskák verdesése közben, eladásra. Ingyen osztogatta egy jámbor öreg.

¹⁾ Musztafa, annyit jelent mint választott.

²⁾ III. Murad birt azzal a nagy családdal, hogy nejeinek száma 500, gyermekeinek a száma 100-nál több volt.

³⁾ Ez a kegyetlen, nagy családból származó szultán, kinek 102 testvére volt, életben levő 20 fivére és 20 nővére közül 17-et küldött a másvilágra, hogy a trónját megszilárdítsa.

Arany ékítésű arabeszk, koránmondatos felírás mindenütt. A kut födélzete kínai pagadák formájára kiugró. Egy felírásban, szép török kálligráphiával, Achmed szultán kéri azt, a ki iszik ebből a kiapadhatatlan tiszta vízből, imádkozzék érte. Volt oka a kérésre, mert hóhérmesterségét azzal kezdte trónraléptekor, hogy hatvan érdeemes főurat végeztetett ki, azokat, a kiknek fejét az akkor még félelmetes janicsárok kérték. A kutat érdemes megtekinteni, ennél szebbet nem láttam az egész vidéken, Keleten. Csaphoz lánczolt bádóg edény. Ittunk az üde vízből. Nyugodjék bünterhes Achmed békében! Mi is enyhítettük a szomjunkat Achmed kutjánál, mert a száraz időszakban a napvilágtól ugyancsak izzott minden körülöttünk.

A közelben érdemes megnézni a janicsárok platánfáit. Olyan is van azok között, melynek a kerülete tizenöt métert meghalad. Nézésükkor fogalmat szerezhethünk magunknak a Boszporusz növény világáról, dus faállományáról.

Szemem ismételve visszatér az Aja Szófia remekműre, évezredeknek ellentálló képességére. A vizcsepp pottyánása átfurja a követ. Gutta cavat lapidem. Az Aja Szófia még rendületlenül áll. Egész kortörténelmi kódexet képeznek a márvány oszlopok, a mesteresen összerakott árkádok és kőpillérek, egymás tetejére állított kupolák. Egy meghalt ezredévnek és közel négy századnak a lehelete pihen ezeken. Az olaszországi és spanyolországi, műfaragványokkal fenséges kivitelű újabb bazilikák látása után is gyönyörködik a szem rajta, benne, megtellik a fogékony szív áhitattal, a lélek hatásokkal. Azt hiszem én is, hogy kibirja még a török avatag, roskatag uralmát, habár ezek javítani nem szoktak; arról beszélnek a jóslásba bocsátkozó görögök, hogy ismételve lesz még az elharácsolts templomból keresztény templom, a templomhajók ivei alatt bugni fog az orgona, a melyből zsolozsma és tömjén illat árja szálland ég felé és keresztény pap fogja a lélek birodalmát pásztorolni. Azt hiszem, hogy a kereszténységnek ez a reménye, hogy fog itt még kondulni, csengni, bongni a harang, oltárképek, szobrok és ezeknek az emelvényei fogják elfog-

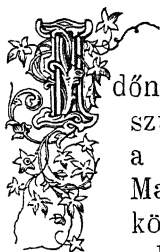
lalni régi helyüket, beteljesületlen nem marad, de Konstantinápoly látképe soha sem lesz szinpompásabb, mint most, mikor Konstantinápolyt a török vallja magáénak, mikor a török birodalom oszlopai állanak még — a mináretekkel. Kelet világában ezekre irányul a közfigyelem, mint egyik legszebb látványosságra. Ünnepezt a lelkem, mikor a császársámikra és a mináreték erdejére néztem, azokat közelben s távoli fényben fürösztve láttam.

XVI.

Két szép dsámi.

Hat mináret. — Bajrám ünnep. — Gránit oszlopok, fayence lapok. — Hat szultán örök pihenője. — A téren negyvenezer holttest. — Hippodrom. — Ércben és kőben sok mestermű. — Vérengzés vadállatokkal. — Lisippus bronz lovai. — Kétezer éves történeli maradványok. — Konstantin Uj Rómája. — Mokkázta a kávéházban. — Szelid galambok. — Török katonák. — Hadügyminiszterium. — A Serasker-toronyban. — I. Szolimán dsámija. — Magyar vér az anyagában. — Hadverő ősök nyughelye. — Tíz kupola. — Ájtatos alapítványok. — Diszépület körül rozoga faviskók.

dönk újra születvén, megtekintésre I. Achmed szultán dsámija következett. Azon a helyen épült, a melyen egykor a görög császári palota állott. Magas sudaras fák tartanak árnyékot a dsámi körül. Az összbenyomás nagyszerű. Három-három erkélyes hat, felhőszurkáló mináretje impozáns.

A mekkai legfőbb gámának hat mináretje volt, azért Achmednek, a mohamedának szentvárosában, még egy hetediket kellett építeni, hogy itt és ott a tulbuzgókat megnyugtassa.

A diszes Achmedijeh most olyan udvari dsámi szerepét játsza. A próféta születési napját, a bajrám¹⁾ ünnepet ünneplik benne. Belőle indulnak ki a szultán jelenlétében a nagy zarándok menetek Mekkába.

Az oszlopcsarnokos nagy udvar közepén, a hat oszlop-

1) Így hívják a törökök, vallásuk két nagy ünnepét. Az első, mely három napra terjed, a ramazán (böjthó) után van. A másik bajrám ünnep, hetven nappal később van. Ezen ünnepen, — mert Allah akkor küldte le a Koránt az égből — áldoznak, juhokat vágnak, husukat a szegényeknek kiosztják. A török — javára legyen írva — különben is mindég úgy mulat, hogy bőségéből a szegényeknek juttat. Ilyenkor van a szultánnak legfényesebb kivonulása. Az ünnepi indulás, a melyben egymást kergetik az ünnepségek, azért van, mert szigorú volt a böjt, melyből kivették a lelki részt. Nappal az igazhívó nem eszik, nem iszik, nem dohányzik. A nyálát sem nyeli le, illatot sem szí magába. Ámde éjjel, csillag feljöttétől, annál dusabban lakmározhatik. A szultán, helyettese által böjtöl.

I. Achmed szultán hat mináretes dsámija.

hordta földél alatt igen szép kut van a törökök vallásos mosakodására. Vize bőséges.

A nagy kupola mellett négy kisebb, s ezek mellé másik négy, még kisebb sorakozik, mintha egymásból nőnének ki.

Márvány és gránit oszlopok, zöld, fehér, kék fayence lapok a falakon jól díszítenek, kivált mikor a nap eleven, aranyos fénye sugárzik be. A márvány szószékről hangzott le a janicsárok megsemmisítésére a parancs.

A dsámi mellett, kertben, kupolás sirbolt alatt nyugszik az építő szultán, kivüle még más öt szultán. Örök pihenőre jól kiválasztott hely.

Már a bizántinok idejében együtt mozgolódott ezen a téren — mely itt, magasságra nézve a harmadik dombon áll — ur és paraszt. A vallási háborukban, a trónért való küzdelmekben, a Nika-féle lázadásban (532. Kr. u.) csapván kövér tort a halál, 40,000 holttest borította egyszer a nagy tért, mely egykor, mikor Forum Tauri, Bysanc Capitoliumának hívták, még nagyobb volt.

Ezen a téren, mely most napfényben uszik, adták meg a sötét jelt a félelmetessé vált janicsárok¹⁾ összekartácslására, a kik ellenszegültek II. Mahmud szultán reform terveinek, főleg a török hadsereg újjászervezésére nézve. Tizenötezeren meredtek holtá. Vértócsa. Nem is nagyon régen volt ez a vérözön, a közelébb lehanyatlott század első felében. (1826.) Három évszáz Mohács után.

Ezen a téren békitették ki a népet, játékokkal. Innét mostani neve is Hippodrom, mert a római nagy Circus-maximus mintájára építettek egy másodikat. Ércben és kőben sok mestermű, drágaság volt benne, vérengzés vadállatokkal nagyon sok. Ezenkívül harczjáték, kocsiverseny, diadalmenet. A keresztes vitézeknek — erre vonultukban — pénzre lévén szükségük, a bronz szobrokból pénzt vertek.

1) Janicsár, annyit jelent mint új sereg. Zsoldos gyalogság volt a törököknél, mely legelőbb a szultán testőrségét képezte. Később mint hadtest, keresztény gyermekekből alakított. Szedték őket adóban, erőszakkal. Eltörökösödve, ezredekre osztattak. Az üstjükre esküdtek, melyet soha el nem hagytak. Ha a leveses üstjüket felfordították, ez, a lázadásukat jelentette.

Ebben a czirkuszban, a 24 oszlop által emelt császárpáholy fölött volt a helye Lisippus¹⁾ négy bronz lovának, melyeket a velenceiek, fosztogatva, innét elvittek. Most a sz. Márk templom főbejárata fölött, szembeszökő helyen, látjuk azokat. Vándorlás²⁾ után kerültek oda. Nyomtalanul subant el fölöttük az idő.

A régmúlt idők három avas emléke ma is áll még a végtelen idők folyamán, nem birta elmosni az évezredek zivatara, nem birta lerombolni, a birvagy nem vihette el. Kétezer évesek lettek a történelmi maradványok. A II. Theodosius 30 méter magas, vörösös szürke syenit monolithje, mely egykor, mondjuk 1600 évvel Krisztus előtt, a heliopolisi Naptemplom egyik disze volt, melynek vörös színe az itteni időjárás befolyása alatt szürkére változott, rendületlen. Egyiptom az obeliszkek hazája. Visszamatnak ezek azokra a történelmi időkre, a meddig csak visszashállhatunk a messze multba a történelem szárnyain.

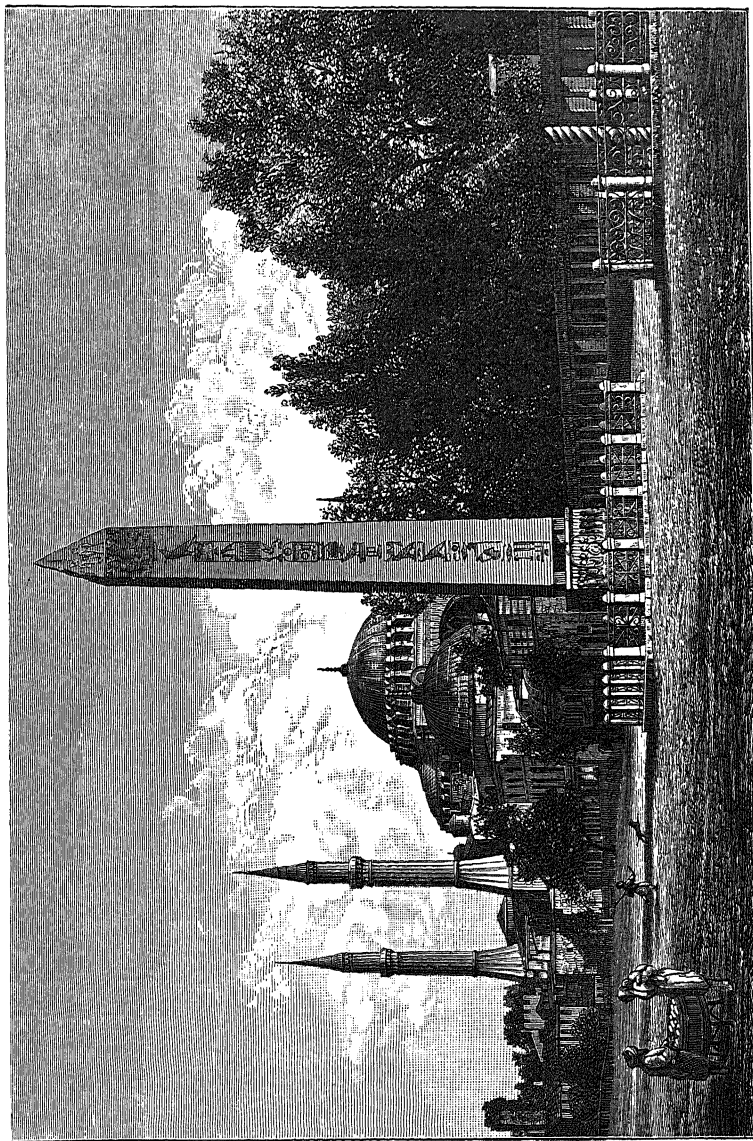
A történelem tanuja, az obeliszk, mely a világ nagy eseményeit látta, a felekezeti gyűlölségeket átélte, országok virágzását, országok pusztulását megérte. Mit fog még látni nagyobbat, mint a kereszténység győzelmét a pogányságon és a pogányság győzelmét a kereszténységen?!

Konstántin (Porphirogenetos,³⁾ oszlopa és a bibliai időkből való delphii, most is még négy méter magas, bronzból való, csavaralaku csonk, az ugynevezett Kigyó-oszlop is itt van. Ez, nemcsak az ó hellenek egy műremeke, de egy egész történet. Sokból állana elmondani, időnk, továbbmenésre int. Annyit mégis, hogy a görögök a plataeai győzelem emlékére állították fel Apolló templomában Delphi-ben. II. Mohamed, a nyers és bárdolatlan erővel dolgozó világbámulta hős, a kinek a szeme villámot lövelt a merre járt, valamely talizmánnak vélvén itt a mesterművet, elérte-telenítette azt, bárdjával ütötte le (ugy lehet ez nem nagy

1) Lysippos, kitinő görög szobrász volt Nagy Sándor idejében. Eleinte érczet öntött, később a szobrászatban gyakorolta magát. Nagy Sándort többféle alakban faragta ki, görög isteneket is alakosított.

2) Lásd a bővebb leírást: „Úti képek Olaszországból“ czimű utirajzaim első kötetének 25. 26. lapjain.

3) A császári rezidenciában a Porphyryon nevű palotában született hercegeket hívták porphyrogenitosoknak.

II. Theodosius obeliskje és a Kigyo-oshlop.

hőstett) a kigyó fejeket, melyek aranytálat hordtak, mely már régebben tűnt el — hódító zsákmányként. Most már bármiként is szemléljük az érdekes régiséget, keresve sem találunk rajta semmi színeset.

Gondoljuk el, milyen nagy lehetett az a pompa, melyet Konstantin Uj Rómája kifejtett, hogy versenyre kelhessen a régi Rómával, talán hogy fölül is mulja azt, romlás, pusztítás, a város szepítésének az örve alatt. A császár bibor palástjától a szegény ember ünneplő köntöséig, mennyi fényt és pompázást láttak a ledöntött falak, képzelhetjük. A falak jó anyagát elhordták, nagy dsámik, szép mosék, kicsiny mecsetek kitünő anyagának hordták el. Az a sors érte a czirkuszt, a mi Rómában a Colosseum egy részét, míg vétót mondott a további pusztításnak, a régi idők emlékezetének a jobb szelleme.

A nagy bazár közelében, betérünk egy török kávéházba pihenőre, jó feketére, nárgilének illatos füstjére. Kávéházi zaj nem csapott ki, csendesek a kávéháznak vendégei, köztük néhány török paraszt típus. Unott arcok. Hidegségtől szinte megfagyunk. Csicsergő fecskékre hallgatunk.

Nem sokáig kell keresgelnünk, hogy kávéházra akadjunk. Csaknem minden száz lépésnyire van egy nyílt ajtaju népkaszinó illatos feketével, vagy csemegebolt, rózsabefőzöttel. A milyen alacsony niveau-n állanak ezek a török kávéházak, magától értődő dolog, hogy olyan alacsony színvonalon jár benne a kávéházi politizálás. Mesemondó téved olykor oda, figyelemmel hallgatják a képtelenségek birodalmába való dolgokat.

Többen mokaáltak a kávéházban és a kigyóként tekergőző markucson keresztül szitták a dohány füstjét. Ur és koldus egymás mellett. Nem olyan elkülönzött az emberiség. Az egyenlőség és a türelem elve kapcsolja őket össze. Kicsinyes viszonyukhoz mérten, keveset költenek.

Mulattunk azután a szomszédos Bajazid dsámi rendkívülien szelid, a tetőn szeretkőző galambjaival. Megetettük a kedves állatokat, melyek elénk röpültek s Bajazid szultán jóvoltából örültek az életnek. Hatezer galamb eltartására szól az alapítvány. Nem tudom milyen összeget harácsoltak el már abból, ezektől a szent galamboktól, más, kevésbbé

Galambok etetése a Bajazid dsámi udvarán.

szent, „gatyás galambokra,“ de — nehogy a fonalat elejtssem — az itteni galambok nagyon éhesek, mert jöttünkre, alamizsnás, morzsás kezünk mutatására, mint szélvész rohantak alá a szemközti dsámi kupolájáról, kiugró párkányairól, fészkelő helyükről. Mondás szerint, valamennyi galamb egyetlen pártól származik, attól a pártól, melyet a szultán egy kolduló szegénytől vett meg s adott a dsáminak.

Teve czammog el mellettünk, hevesen rázza gazdáját. Béna koldus-sereg állja utunkat, köztük néhány féllábu. Figyelmünk róluk másra terelődik. Trombita harsogás.

Török katonák gyakorló tere mellett haladunk el. Szép szál legények. Jól fest rajtuk az egyenruha. Fegyverek most hullanak lábhoz, melyet durva bakancs tör. Gyilkos szuronyok erdője. Nagy tér ez a beépítetlen föld a háztengerben. Rongyos de jó neffer-ek, közkatonák, a török állam szegény kosztosai; háboruban, mikor csatasorba állnak, a kötelesség teljesítés mintaképei. Vitézségüknek, erő kifejtésüknek hire nagy, józanságuk páratlan. Ivótornáik nem lévén, bortól nem forrván a vérük, az oldalfegyverrel nem vitézkednek mint a mi borosfejű, pálinkaszagu, italtól megvadult hőseink — a békében, a kik az üveg torkából nagyokat huzván, fejükben, gyomrukban háborgást idéznek elő, miközben a legczifrában elkeritik. A török nem mond szidó szót.

A török katonákat nem kinozzák agyon a sok gyakorlattal, oszlopokban, rendekben, peczkes járásra való tanítással, csillagvonalokba fejlődő menéssel, de megáll azért emberül az emberünk, több nemzet katonájánál különbül a gyakorlati feladatok talaján, sziverét fakasztja hazaszere-tetre. Gyakorlat neveli a katonát, alkalom szüli a vezért, nem pedig a katonai pálya fokozatának, olykor érdemtelen végig járása. Ismételjük meg a nemzeti erőre az itt annyiszor hallott, megzenésített éneket :

„Padisahim bin jasa,
Aszkierlerim csak jasa.“

(A császár éljen ezerszer, a katonái sokáig éljenek.)

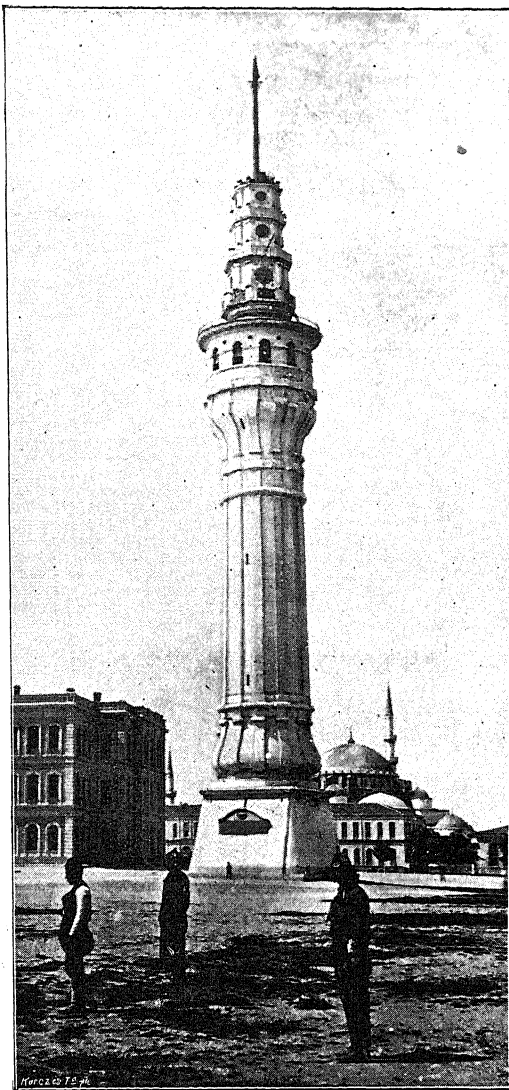
A moszlim katonáknak javára irhatjuk, hogy nem dühöng a közöttük és a polgárokkal való párbajnak nevezett modern rákfene. Ezt a társadalmi mételyt nem ismerik.

Nem tekintjük meg részletesebben az egy-két tiz év előtt¹⁾ épült nagyszerű hadügyminiszteriumi palotát sem, melynek az a főnevezetessége, hogy azon a földdarabon áll, a melyen állott II. Mohamed, a tudatosan és tudatlanul cselekvő nagy hódítónak a palotája, melyből igazgatta azidőben a világot. Legyen a mai nap főleg a török templomoknak szentelve. Felsietünk mégis a Serasker, tűzörségi toronyba, mert az utunkban ismerőssé lett, háboruviselt katona szerint, nem lehet elmulasztani azt a nevezetes kilátást, mely a Dardanelláktól a Feketetengerig terjed. Isteni szép látvány nyilik a toronyból valóban; a tengerek kéklő hullámainak mindég szép játéka, szívet dobogtató, lelket örvendeztető.

*

Az idők árjában hajdan szirterősen álló Törökország multjának a fényét hirdeti I. Szolimán dsámija. Megakasztja lépteinket. Emlékezzünk a történelem több lapjára került Nagy Szolimánról. Kinek adták volna a „Nagy“ nevet, ha nem neki. Emlékezzünk koráról, mikor az iszlám világ hódító utjára kelt s növekvőben roppant nagy volt a mohamedanizmus hordereje. „A Korán olyan vékony mint a levegő.“ „A Korán olyan éles mint a kard.“ Behatolt mindenüvé, előtte nem állt meg semmi. Emlékezzünk. Nagy Szolimán, — nálunk gyermekkirály! Ezen szultán alatt volt a kereszt és félholdnak, a kereszténységnek a pogánysággal való legnagyobb mérközése. Őt magát, a ki nagy volt a maga önérzetében is, a ki terjeszkedési vágyával, félelmetes hatalmával Bécszet első remegtette meg, a kitől, sujtó hatásu foglaltsaitól, beláthatatlan következményü hódításaitól, fél Európa félt, rettegett, Bagdadot bevette s Keletet leverő hatalmával, a győzelem elnyert pálmájával, nagy harcok tüzeiben lobogó iszlám zászlójával, az Oszmán-birodalom határait, a népek nyugalmanak rovására, a félhold uralmát győzelemittasan legmesszebbre terjesztette, „dicső“ (el Kanani) melléknévvel tisztelték meg. De dicső ez a munkája is, a török hódítások fénykorából

¹⁾ 1870.

A Serasker, tüzörségi torony.

való török építészeti remeklés; kár, hogy annyi magyar vérrel van gyurva anyaga, melynek jó nagy részét keresztény templomokból vették, főleg a chalcedoni sz. Euphemia maradványából. Bátran hozzátoldhatjuk azt is még, hogy sok erszény magyar pénz van ebbe a hatalmas dsámiba beépítve. Addig keringtek a magyar aranyok a török kézen, míg ide kerültek mindenkori nyughelyre. Szomoru visszaemlékezést kelt fel bennünk a dsámi látása azért is, mert jórészen magyar foglyok, bikanyaku leventék hordták — míg a karok el nem asztak — a köveket az építéshez. Az idők változtán, sóhajtsuk el mi is Nagy Szolimán dsámijában, I. Szolimán örök pihenője mellett: Massallah. Nagy az Isten! — Legerősebb hatalom a földön a halál, mely tartja folyton uralmát.

Konstántinápoly legszebb dsámijának mondják a Szolimánijehet. Csak az Aja Szófia és annak a nagy multja iránti tekintetből mondják ezt a dsámit Konstántinápolyban másodiknak, de a ki a régiség sötétségében könnyen eltéved, a Szolimánijehet mondja itt a legszebb dsáminak. Egy nagy darabja a török nemzet dicsőségének. Volt a hadi sikerek idején sarezolt pénz, kényszerített munkáskéz. A szultán kénye, terhül, rogyásig rakott a rabsorsban dolgozóra.

Cordobában, Nyugat Mekkájában láttam nagyszerűségben a konstántinápolyi nagy dsámikhoz hasonlítható, de egészen más formájú építészeti remeklést, melyről a mór stil, sajátos, festői diszt lehel. A mig Keleten a kupok dominálnak, addig Nyugaton az ivezetek, oszlopok, oszlopfők, oszlopfetek párkányzata, oszlopszatok talpai, mondjuk a jelen esetben: oszloperdő, mert van ezekből 850 szebbnél szebb. Rátérek erre egy másik kötetben, ha spanyolországi utamat leirom.

A Szolimán dsámijának van négy mináretje, diszes udvara, kutja, kertje, temetője cziprus- és platán lombokkal. A hűvös mausoleum boltivei alatt, a nagy uralkodó márványból épített türbéje, melynek kupoláját kívülről 38 márvány oszlop, belülről 8 porphir oszlop tartja. Azt hiszem, ez a legnagyobb szerű türbé egész Konstántinápolyban, marandóbb a többinél. Elgondolva, hogy a leghatalmasabb,

— a kinek neve a világhistoriáé, — Napkeletet leverő is porrá omlik, rávéshetjük a leghatalmasabbnak köemlékére is az igazságot: Mors Imperator. Az életműködés feloszlásának a törvényét ez szabja.

Közelben Roxalán, a kedves feleség türbéje. Mind a kettő nyolczszögletes építkezés, az utóbbi, belül nyolcz oszlopon nyugvó kupolával.

II. Szolimán és II. Achmed itt nyugszanak, hadverő ősök, több császári herczegnő is lett nyughelyet ebben a dsámiban.

II. Szolimán. — E névnel eszembe jut Szabács, Nándorfehérvár, Zimony, Pécs, Székesfehérvár, Esztergom. Eszembe jut Mohács a nagy nemzeti gyászszal, országunk virágának elhullásával, sárba tiprásával. Eszembe jut Budavár eleste, a török hódítás, a magyar hódoltság. Nagy Lajos és Mátyás király országának pusztulása. Emlékezem a magyar hősök nevének a gyöngysorában Losonczyra, Szondyra, Dobóra és az elsők között is első, törökverő Zrinyi Miklósrá, kiről a német császár is szépen emlékezett közelébb. Szigetvár ostrománál lelte halálát II. Szolimán, fényes diadalának az utján. De most minket, a tetszetősnek, a szépnek barátait, a nekünk zordonon fenséges türbéknél, a művész kezek által oda illesztett porphir, márvány és gránit érdekel. Van ezekből kívül, bévül, az oszlopecsarnokos udvarban, a dsámi hajójában igen sok.

Középütt emelkedik óriásként minden magasságok, a dsámi más tiz kupolája és két félkupolája fölött a nagy kupola, öt méterrel magasabban, mint az Aja Szófiáé, „csak azért is“ török büszkeségből.

A történelem felületesebb ismerője is tudja, ha a mesés hatalmu, sok kincscsel biró Nagy Szolimán utódai folytatják vala építés dolgában az ő alapvető munkálkodását, működésük az alkotásoknak lett volna az ország utja, és tenyéren fekvő, hogy Konstantinápoly ma, a világ egyik legelső városa volna, világcsoda, remek építkezés tekintetében.

Nem tudok megválni a mesésen nagy, mégis arányos kivitelű diszépítkezéstől. Oszlopok és falak, színes márványok gyűjteménye, perzsiái fayence változatokkal. Pompás színvegyülék az ablakokon, az összbenyomás nagyszerű. Bárhova nézünk, ragyogó művészet csillog elő mindenütt.

Az a Sinan nevű görög építőmester készítette a terveket, a ki a drinápolyi, II. Szelim négy mináretes remek dsámiját építette. Keleti oldalon a liván, (szentély) a szentélyben a kibla, a nimbár, (Korán polcza) a kursi, támasz, melyre a Koránt fektetik, dikke, emelvényen. Ez az elrendezés minden kis mecsetben egyformán ugyanaz.

Aranyos napsugár áradt be az ablakon, fényt hintett a fényesre.

A törökök a művészetek abcz-je körül botorkálnak ugyan, de pompásan tudnak építeni dsámikat. Ebben tanulhatunk tőlük.

A dsámi abból az időből származik, mikor a török dicsőségnek ragyogó napja felszállt és szórta a sugarait, azért ájtatos, az ember jegyében alakult alapítványokkal bővelkedik az. Ebben is nagy volt az alapító Nagy Szolimán. Találóan mondja Orleans nagy püspöke: Doupanloup, hogy „nem azok a nagy emberek, kiktől mig élnek, milliók reszketnek, hanem azok, kiket haláluk után is az emberiség áldva emleget.” Meggyőződtem, hogy a törököknél nagy emberszeretet van, a közcselekvések áradatában kiállításba való jó szivek. Az ajtóról ajtóra kilincselők tehetnek erről legjobb bizonyosságot, és azok a kocsibatolt nyomorékok, undorig csonkitott koldusok, a kiknek nyomorusággal fizet az élet, a kiknek élni nehezebb feladat, mint meghalni.

A dsámi terén, valamely testi részséggel fogyatékosak és az élet fáradt vándorai, összegémberedett, sorssujtott emberek, csonttá aszott, zörögve vánszorgó aggastyánok, hülyék és léhák, kórképek tanulmányozására alkalmas alakok gyülekező helye van. Bakteriumokat tenyésztő ágy. Az elhagyatottság sorvadó alakjai, a kiknek törékeny az egészsége és a kiknél a beállt szükség gyors kielégítést követel. A szenvedés és nélkülözés kifejezése ül ki az arcukra. Betegséggel, érzékük fogyatékoságával, szervük bénaságával és az élet nyomoruságaival küszködő, a kiről az élet, a sorssal való viaskodásban idő előtt lesurol minden zománczot, elég akad mindenütt. A betegségek megöröködtek. A siránkozó, terjedő tömegnyomorban enyhítenek az egymás szegénységén, az élet petite misère-jeit oszlatván. Most is beteges léptekkel támolycog egy elernyedtt inséges, koldus-

sorra jutott, töpörödött vén ember a kapu felé. Vezeti a nyomor vaskarja. Beszéde, hang-organumának bántalma következtében fogyatékos, lélekzete fulladozó. Az erőtelen aggastyán dadogásából kivette a vezetőnk, hogy otthon bekopogtatott hozzá a szükség, keresni megy orvosságot, kenyeret. Ajka vonaglón mozog, szive összefacsarodott. Nagyokat nyel a levegőből, hogy sipoló tüdeje megteljék.

Olyan könnyű, erőtelen gyenge, hogy a szél is feldöntheti a megrokkant testet. Összeaszott kezében a kampós koldusbot, támasztásra. Hangját betegség torzítja, s a teste aszottsága. Utána a koldus sorban, hajlottas, roskadozó öreg anyóka tipeg, lábát fájlalva. A legalantibb fajtából való, fekélyekkel fertőzött koldusnő, kóros alak, a kinél, agyonszáradt kenyerre is elfogyván, beállt

Török koldus.

a parancsolóbb, feltornyosodó szükség. Adunk a végpiszkosodásnak indult koldusasszonynak szánakvásból, a kinek nem futja a mindennapi szükségesre. Vázsovány kezét kinyújtja. Megköszöni az adományt. Üres pillantása fénytelen és meredt. Egy járatban van a koldusemberrel. Mind a kettő az öregség rutsága. Kórágyn inkább volna helyük. Talán az érintésük is fertőz. Hol az egyiket, hol a másikat fogja el a heves köhögés rohama. Kiaszott csontjukon alig tudnak megállni az inség támolgyó sebesültjei. Gyötrelmes a látvány. A testi nyomoruság mutogatásával szájalomra birnak. Lassu haldoklásuk évek óta tarthat. Nem élnek, csak az életen átvánszorognak. Hajléktalanul vagy szűkes oduban meghuzódva, éhen és mezitlen vergődők az életben! milyen

Török koldusnö.

nagy a ti országotok? Talán legnagyobb a világon. Hada-
tokhoz tartoznak azok is még, a kik lelki vagy testi épségük
csorbájával jöttek világra.

Az alapokból megvendégelik a közös konyhás koldu-
sokat az imaretben. A nyomoruság és züllés tanyáját a
fulladásig megtöltik az embertömegek, melyben sorsüldözött
emberek, kabátos uri koldusok is megfordulnak háladosan.
Torkukig betelve, a kielégített gyomor filozofiájával tovább
állnak az évek sulya alatt megrokkantak, kiket bánt a
sorsuk. Elaltatva egyidőre a lázongó gyomor korgása.

A dsámi alapítványából a betegetek gyógyítják, a táblás
tanulóknak megvetik a tudásuk alapját, ismeretekre segítve,
magasabb kiképzést nyerve, vallás hirdetőkké, illetve a
vallás szolgálivá neveltetnek. Egy bágyadt szemű fiatal em-
ber sárga arczán az emberpusztító tüdővész rózsája.

Többnyire csak a Korán, mint oldott kévéből szedik a
magot, nem bujják a könyvtárak tépett sarku fóliánsait, a
könyvnek nem könyökölnék mellé komolyan, azért lelkükben
csak gyéren gyujt világosságot a tudomány és így nem is ter-
jeszthetik a világosságot. A doctor címet nem járják ki.
Hja, a tudományt nem lehet itczével mérni, de őket magukat
sem nagyon mérik meg, mikor szerzett ismereteikkel világba
bocsátják. A tudósaik tudása sem világít fényesen, köztudatot
nem teremt. Szakíróik nem görnyednek az alaposságtól,
tudásuk nincs hozzá, mert nem nagyon bujtak a könyvbe,
mélyen nem gondolkoznak, szóval: terveket nem szőnek,
kimagasló eszméket nem érlelnek, szellemük árvájával nem
borítják el a világot. Olyan tudós nincs is köztük, a kinek
a nevét mind a két félgömb dicsőitené. A műveltségi pá-
váskodás ismeretlen előttük. Alkotó tehetség, nagytehetségű,
erős ítéletű ember, kutató elme, tanácsadó képesség kevés
akad közöttük. Ha lángész, nem ég el az önvesztére, hanem
kiaknázza a helyzetet és ha szalma fődél alatt ringott is
a bölcsője, magasra viszi fel, mert Törökországban nagyon
sok a fogyatékos készültségű, félben maradt ember, a
kinek a vizsgákon magát átcsempészni sikerült. Kihívják
a kritikát. Viszont, tulterheltetés alatt nem szenved annyit
az agyuk, mint nálunk a modern emberé. Értelmiségi tul-
termelés náluk nincs, sőt sok képesség és erő marad

parlagon az átlag elmékben. Áll ugyan könyvtár, sőt szakkönyvtár a tudni vágyók rendelkezésére, a felsőbb tudomány hüvelyezésére a bővebb tudás megszerzése végett, de alig hiszem, hogy ennek nagyobb hasznát vennék átlagosan, mert a mohamedánok azt tartják ugyancsak átlagosan, hogy a Koránban, a napkeleti tudományok összége, tehát minden megvan, a mit egy igazhivőnek tudnia

Az iskolából.

kell és így a homály nem oszolhatván el a lelkükről, megtörténik, hogy az önálló gondolkozás kiölése után a lángelme sem kaphat szárnyra, hogy a fellegek fölé törjön, naphoz közeledjék. Nagy tévedésben ringatóznak, de már nyomára jönnek a jobb belátásuak, a magasbra törekvők, hogy a tudomány, a Nyugat civilizatórius eszméi hozzájuk eljutottak, mind nagyobb erőfeszítést tesznek közöttük. Bár nem nagy sűrűségben, de azok haladnak, a kik egyedül a Koránnál, az 1300. éves könyvnél nem maradnak. Európában, a művelődés hazájában, a hol az elme folytonosan munkálkodik, ez nem elég. Napjainkban az ész aratja a diadalt. A kultura nivellirozó hatása terjed mint a levegő. Kár, hogy a hives és hitetlenség között nincs más náluk és hogy a kereszténység és a mohamedánismus között sok do-

logban mélyreható nézet ellentét van, szóval, szellemi világuk iránya a mienktől elütő.

Az óráközi szünetek alatt tanulók zsibongnak az udvaron. Tükrösre vásott öltözetek. A diák itt is diák marad, pajkosság sugárzik ki arczából. Ha pedig a tanításnak vége van, önti őket az iskola halmazával, kézel-lábbal iparkodik előre, tülekedés után olykor hason csuszva.

A Szolimánijeh az egykori fényt, a körötte felhalmozódott faviskók, roskatag hajlékok, felgyülemlett koldus tanyák a mostani árnyat igen jól jelképezik. Az országok is öregednek, összeesnek. Az iskolából hazajáró tanuló ifjúság pedig fogalmat ad magáról és a tanulásáról.

A Márványtengerről, az Arany Szaru több pontjáról szépen látszik ez a magasságok fölött trónoló építészeti, a mult dicsőségét hirdető remekmű, de innét is fölötte szép kilátás esik azokra a helyekre és a Boszporuszra.

A közeli Mahmud-hidon, melyet közönségesen Régi-hidnak hívnak, átlósan vivő utakon, fokozott étvágygyal haza koczogtunk Perába, ki lovon, ki pedig számárháton. Lerázva magamról az ut porát, rendezem az uti-naplómat.

XVII.

Magyar emlékek Konstantinápolyban.

Sötét pontok. — Bizánczi erődítmények. — Porta-aurea. — Azon vonult be a plevnai hős. — Szomorú emlékek. — Mecsetrom. — A szívük összetört. — Héttorony. — Puszta mint Törökország. — A Héttorony foglyai. — A Héttorony udvarán. — Törökország összezsugorodott. — Megszelidültek a törökök. — Török-magyar barátkozás. — A Márványtenger partján. — A görögnek a kertjében. — II. Rákóczy Ferencz síremléke. — Megkoszorúztuk. — Zrínyi Ilona síremléke. — Itt vannak a porok. — Guyon tábornok sirja.

„Elöttem állott roskadozó falad,
Elöttem a múlt kor csatái,
S gyászba borult ege Humniának.“

Vörösmarty.

ok fényes helynek a megnézése után, többed magammal mentünk nézni sötét pontokat, melyek fájdalmas megdöbbenéssel dobogtatták meg a magyar szívünket Konstantinápolyban tartózkodásunk alatt és kihívták méltán az itéletünket.

Mikor megmozdult az alvó város, a galatai fogaskerekű, földalatti siklón a tengerparthoz leszállva, a lármát és tolakodást elhagyva, cifra kaikokon mentünk a tulpartra, az állomásháztól, csörtető vasuton, mely a város régi falait helyenként átszeli. A Márványtenger partján haladva, törekedtünk a nekünk magyaroknak nagyon, de nagyon szomorú emlékü, mord és rettenetes, az idők folyamán igen megrongálódott Héttornyot, ¹⁾ Konstantinápoly Towerét ²⁾ megnézni, melyhez a haza uralkodó népéből való annyi vitéznek

¹⁾ Megjegyzem, hogy én az 1898. év előtti bontó csákány alá kerülése előtt néztem meg az omlófélben levő Héttornyot.

²⁾ Londonban egy tornyos és erődítményes városrész, a melynek a története, az angol királyság történetével van összeforrv. Veszély idején a király ide vonult vissza. A Towerben lévő börtönökből hurczolták elő a foglyokat a hóhér bárdja alá. 1889-ben régiségárt találtam benne, melyben a híres Kohinor, indiai 1061/16 karátos angol nagy gyémánt.

a vére tapadt. Honfibúban beh sok sóhaj szállott innét egykoron a haza bérczes-rónás földjére, a Duna-Tisza közére, a hova visszasírt a lelkük.

A ki a Héttoronyba belekerült, lélekölő unalomban ólomlábbon jártak annak napjai. A törökök Jedi Kule-nek nevezik. A magyarok elmondhatják róla, hogy megfájdult abban a hazafiság, élő seb volt annak lelke, a ki ide fájdalomtól elfogódottan bekerült és a mindennap unott terhével Hiob¹⁾ türelemmel vergődött a vég felé.

A régibb keletü bizánczi erődtítmények csorbultan máladozó sorozatát láttuk elhagyottan meredezni, a nagyméretű, porlepte, avas falnégyzeteket romokban heverni. Kevés részük van épségben, ezeket is eső veri, napról napra oszladoznak. A meglevő omlatag romfalakkal a szél üzi játékát. A mi volt rajta vakolat, lealapálta az idő.

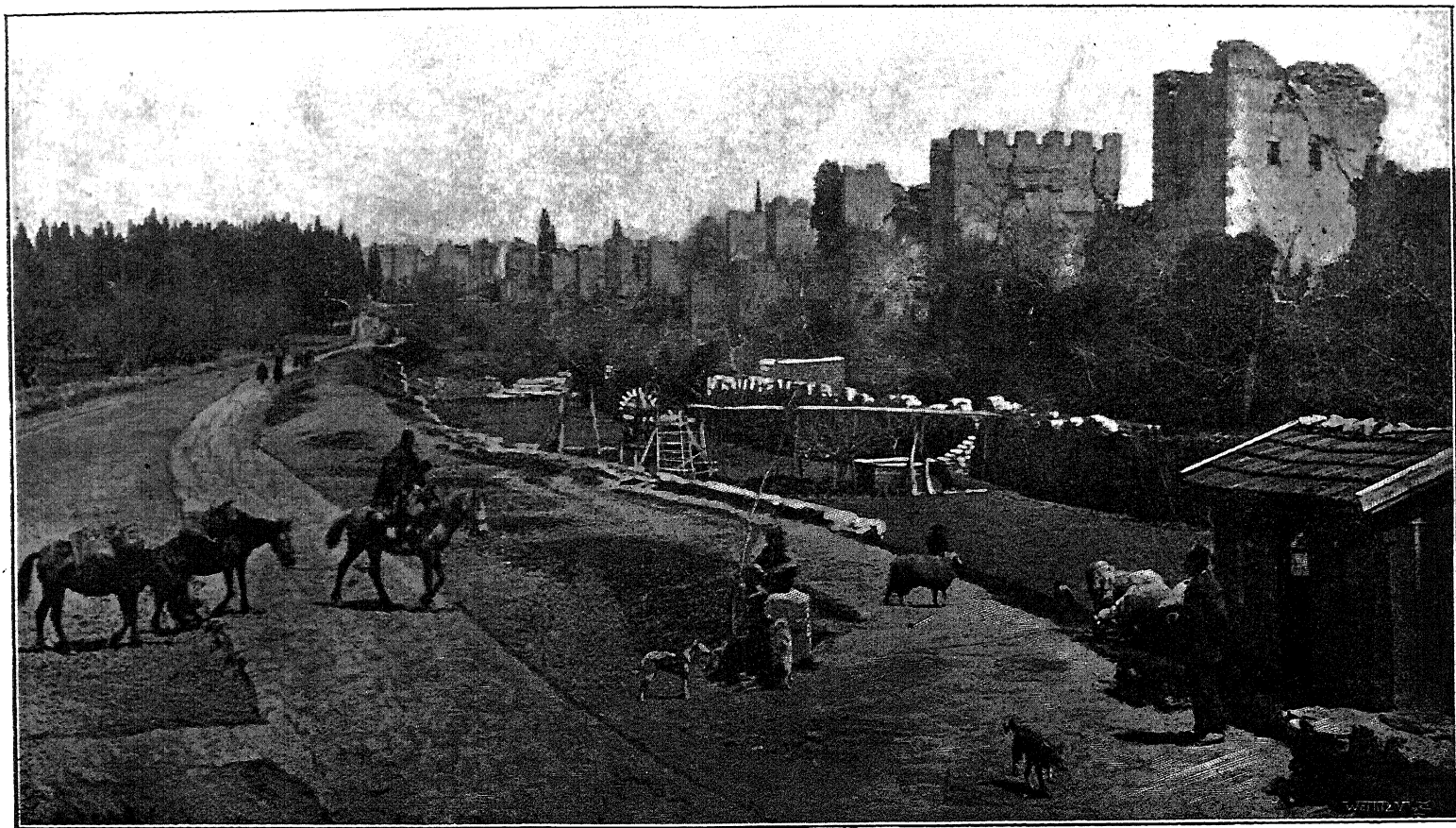
A romokból, vén falakból összeütnek egy-egy putrit a fótos gunyáju szegény emberek. A nyomoruságos ólban kuczorognak.

Az országoton csaknem mindég portól telített a levegőjük.

Az utvonalon, az agyontaposott országot mentén, egymás mellett, egymás után karikáznak a kilométer tipró kerékpározók. Térdek között ugyancsak szorongatják gépüket. A lovagló-ut mentén jobban futhat az „önló,” mint Pera és Galata dimbes-dombos, rövid keskeny utcáin, habár most is, hogy erre járunk, fojtó, tüdőt rongáló kőporral van itatva a levegő, a mely elgyötri a szemet is.

A romkörnyezetben áll még a viharvert, ősrégi Porta-aurea, a melyen diadalok után császárok és győztes hadvezérek vonultak keresztül. A plevnai hős Oszmán basa is ezen a kapun vonult be hosannával fogadva, az orosz fogságból. Most is, hogy erre járunk, egy nemes vérű, gyorsfutó angol ló száguld alatta, hosszúra nyújtja a testét a szálas férfi alatt. Mellette teve halad méltósággal, nem nagyon van terhelve. Mégmellette, könnyű hajtókocsin egy urfi vágat, teszi tönkre lovait.

1) A Szentírásnak Jób-könyvében van ennek az igaznak a meg nem érdemlett szenvedése, megadó türese leírva.

Konstantinápoly falai.

A rémes Héttorony, hasonlóképen mint a többi romok, a törökök előtti időből származik. Az idő foga, nagyokat harapdált az egykor nemzeti nagy munkába került épület rengeteg falából, melyen most közönként hegyes levelű bokrok ütnek nyugalmas tanyát. Nevét a hét tornyától kapta. Megverte azt az Isten mind a két kezével, a ki azokba került.

Nagyon szomoru emlékek támadtak fel bennünk, mélyebb gondolatok keltek bennünk, látva a várszerű, félig romokban heverő nagy börtönházat, kidölt faltól világosabb, és teljesen sötét, dohos kínhelyeivel, a melyekbe az előbb koldussá tett, azután rablánczra fűzött magyarokat, a rettentetlen hősokeket, gyakran tűzvérű ifjakat, az erők viszonya és a harczoló felek számaránya szerint hurczolták elsenyedni, mély elkeseredéssel, égető kínosan a pokol minden kínját végigszenvedni, minden remény nélkül élve meghalni az odokban, vak, mély, borzalmas éjszakán. Egész valónkban megborzadunk a börtönök láttára, szivünk megreszket, összeszorul. A dohos homályba nem tévedt napsugár. Könnyen elképzelhetjük, hogy verejtek és köny sokszor vegyült össze, a csupán csak szervi életet élőkön, a panasz hangja sokszor verődött ki az ajkukon, a mig kín tépte őket, s a mig a haza és az édes otthon után való olthatatlan vágy sorvasztotta őket, a mig birták az életet, küldték haza a lelkük álmát a magyar hőskorról. Elvesztvén az önbizalmat, lelkükre tovább nem erőszakolhatván rá a reményt, a szabadságvesztett emberek, kezükkel csak lemondólag legyintettek s belemélyedtek a némaságba, vigaszt csak a felhők kárpitján tul keresve. Temetésük azonban, a hazafias érzés feltámadásának volt az ünnepe.

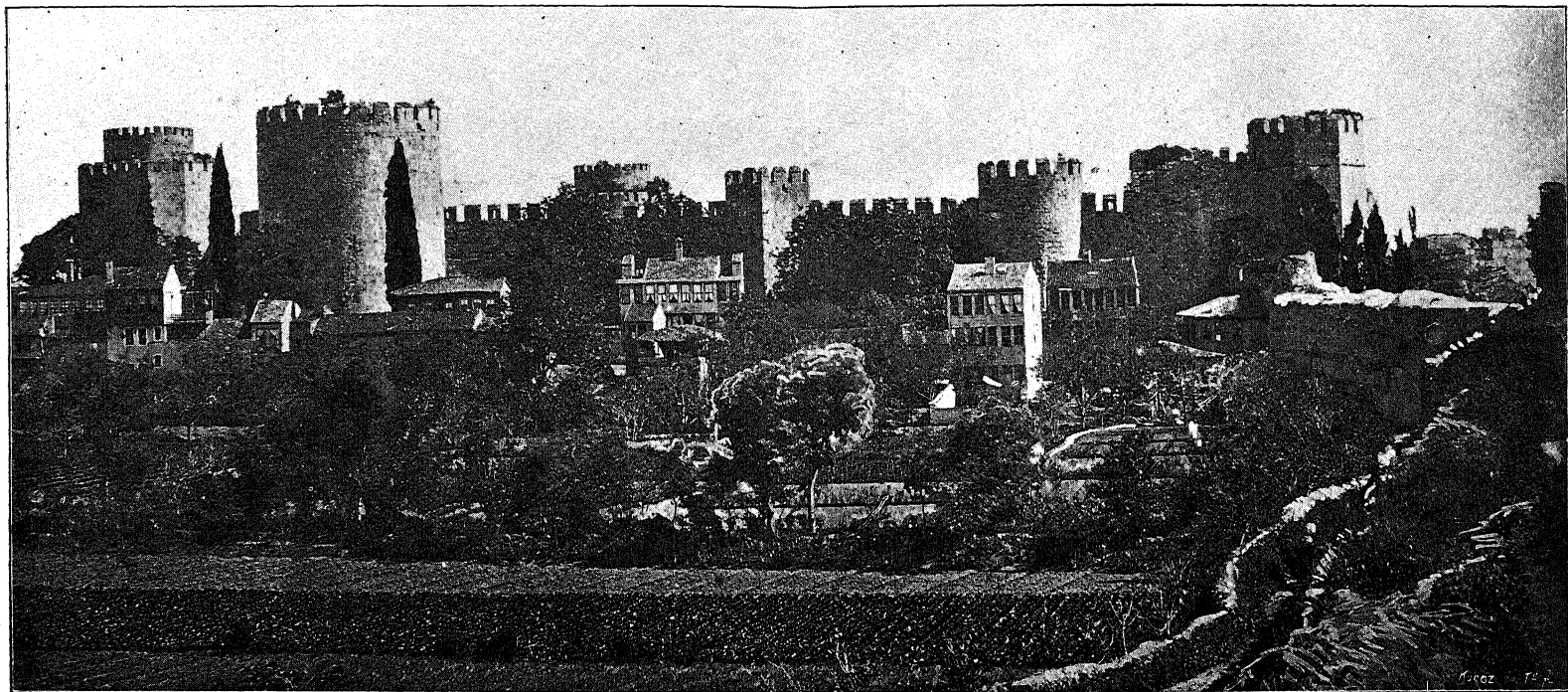
Egy mecsetrom van a várudvaron, melynek a földje cseréppé száradt. Csendes titka, sok sóhajt rejt. Ebben a török imádságos házban kényszerítették a törökverő ősök elárvuló ivadékát, a fájdalmas megpróbáltatások után lelki felindulásba került fogoly magyarokat, a bérczes kis hazából, az Alföld szivéből is többeket, a kiket a meddő pártviszály szolgáltatott ki gyakran, a kiket azután durva kézzel forgatott a sorsuk, mikor megviselte lelküket a szenvedés, — az iszlámra áttérni. Több esetben sikerült ez, mikor a

szívük összetört, a lelkük elmerült a kétségbeesésbe, a testük elfásult és a reménytelenség csüggesztett. Sokat abszorbeáltak a magyarságunkból, kiölve belőlük az utolsó szemernyi önérzetet. A kiket a titáni lélekerő tartott, azokat a vad erő porba sujtotta. A mecsetrom láttára keserűség ömlik el hennünk, megrezditi szívünket és megértjük a néma fájdalmat. Ha megerősítette lelkét a hithűség és kiállt minden próbát s nem hajolt a fogoly elvárásra, kegyelemre, bakómunka végzésével, meleg vérpatakat árasztottak testéből, dobták fejét a vérkutba. Az ellágyulás pillanatában szív mélyéig hat az arra való gondolat. A Héttorony megillette lelkemet, szívem megsajdult.

A Héttoronyban, ebben a török bastille-ben, kegyelemvesztett császári hercegeknek, (szészadé) sok török basának¹⁾ is, annélkül hogy erős szavuk lett volna róluk, került a nyakára a török rendszalag, mondjuk a szoros hurokra kötött selyemzsinór. Nagyvezérekbe, három lófarku²⁾ basákba is belefojtották az életet, mikor a szerencse mostoha volt hozzájuk és a kegyenczczé emeltek, kegyelemvesztettek lettek s a bocsánatot nem járhatta ki senki. Nem emelkedhetvén már fölfelé, lefelé, a politikai halottak sirjába estek, ami közben a szultán a pecsétet visszavette tőlük. Az intrikák megszövésében a török nagy urak, nagy mesterek. Beárulás folytán hol titkosan, hol meg nyilvánosan történt ez a politikai másvilágra való küldés, olyan mindenkinek a szemeláttára, hogy a halálra válttak fejét, török szokás szerint, az épület érczes anyagára feltűzték. Abban az időben, mikor a nyers

¹⁾ A basa szó, a bás-ágá (főaga) összevonásából származik és a polgári és katonai állásban méltóságot jelent. A törökök inkább a „pasa“ szavat használják „basa“ helyett. A pasa szó, a pa-i sach összevonásából ered és a „sach lába“ értelemmel bír, mert Perzsiában és más keleti országokban az államhivatalnokokat a sach szemének, kezének, lábának nevezik, mint a kik a sach helyett látnak, tesznek, járnak-kelnek. Nyelvünkben él a: harambasa és a szubasa. Értelmüket lásd a könyv végén, szótárban. Magyarországon, a török hódoltság idejében „aga“ címet viselt az élvezője annak a hűbértoktnak, mely lovas hadiszolgálatra volt kötelezve.

²⁾ Törökországban hajdan, a lófark a legmagasabb katonai rangot jelképezte. Rendesen aranyos félholddal végződő póznáról lógott le s vitték a méltóságos basa előtt ünnepélyes alkalmakkor. Egy lófark illette meg a harmad rendű basákat, két lófark a másod rendűeket. A nagyvezért négy, a szultánt hat lófark illette meg. Ma már csak a kincstárban, fegyvertárakban és muzeumokban van meg ez a jelvény.

Hétorony. Jedi kule.

erőszak uralkodott, nem volt az ilyen sommás eljárásban semmi rendkívül való, semmi szertelen.

Az idegen hatalmak követői is, bogozván és oldozván a történelmet, mikor a török császár feltűnően hűvösen bánt velük, hallatlanná vette szavakat, lehorgasztott orral, aggódó sejtelemmel ebben a várban voltak elzárva — békekötésig. Többen, a kik nehéz állapotba jutottak, nagy sorba, bajba estek és szabadságvesztésre el voltak ítélve, testük, lelkük összetörve, bus valóra ébredve, a rájuk nehezedő fojtó unalomban belevésték a kőbe szomorú sorukat. Keserű világ volt itt a számukra. Elkeseredett volt az az agyvelő, a mely ezeket a mondásokat sugalmazta és a pár szóra is ráillik a mondás: „Le styl c' est homme.“ A követeknek nem ez volt még a legnagyobb megaláztatása. A hatalmi gögjükben felfuvalkodott, a népeket és fejedelmeket megremegtető, nekikevélyedett szultánok, mielőtt a követeket szemük elé bocsáttatták, azokat felháborodásra ingerelve, sorba csókoltatták velük előbb a hásistól támolygó söpredéket.

A Héttornyot, ezt a korahagyott börtönt nem lakja most egyetlen teremtetett lélek, nem veri fel sem beszéd sem hangos szó; néma lett az ódon vár, mely annyi jeles vitézünknek bontotta meg eszét, törte össze lelkét. Az üres udvar kapui bezárultak, csak a szélroham dudol be olykor, mikor megszólal a menny orgonája, csak a villámsáv téved be olykor, csak az ég ricsegő-ropogó dördülései rázkodtatják meg a pusztuló falakat, mohos köveket. Csak a borzalom lakja most az egykor félelmetes helyet, de a borzalom is unatkozik benne, meg fog mindenkit, a ki belép, nem is ereszi el hamarosan. El is kíséri a távozót, a meddig csak teheti.

A Héttorony seprőfüves, bedudvált udvarán, a hol annyi bátor magyar hősnek remegett meg a szive, vonaglott kínban a lelke, az abbanhagyott hóhérmunka csendje honol. A vértől ázott talajon egy sebesült gyümölcsfán, néhány ki-kivillanó vadvirágon kívül, durva szálu fű nő, de megterem, akár nálunk árokszálon a szerb tövis, a bogáncs és a rojtos bürök. A gaz és kóróra tapad tekintetünk, benővik az emléküket azoknak a hősöknek és hazafiaknak,

a kik szívük vérével dolgoztak a hazáért, szívük vérének a hullásával pecsételték meg a hazaszeretetüket, nagyon sokat szenvedve a haza és kereszt védelmében.

A héttornyos várnak, idegenszerű építménynek ma már csak négy kiszögellő tornya van. A tornyoknak hiányos és rendetlen a lépcsőzete, habár fogoly nem kopogtatja. Az egyik évszáz a másiknak nyomába hágván, verje az eső, járja a szél, döngesse a vihar s végre dőljön romba az egész vár, virasszon fölötte az emlékezés! A mit vér árán fölépítettek, málassza el a víz és döntse le a rázó fergeteg!

A vén mecsetbe, Héttoronyba az idő vasfoga — mondom — már nagyokat harapott. Omlik, pusztul mint Törökország. Nincsenek rablánczra vert foglyai, a kikkel dolgoztatott és a kikkel azután, hajdanán oly annyira megtelt a Héttorony. Elszedegették lassan Törökország tartományait, melyekből vándorolt sok zacskó arany pénz előbb Drinápolyba, azután Sztámbulba. Talpuk alól kisiklott sok föld, s a mi megmaradt, sokan lettek hozzá. Ehhez járul még az is, hogy a tétlenség, a keleti népek különös betegségévé általánosult. A keresztényeken nem hajthatván most be az adókat, a török főurak, a helyett, hogy a megmaradt föld száraz rögéből, minél több eredményt iparkodnának kicsikarni, a romlás karjaiba esve, rést ütve az igazságon, a jó török köznépet zsarolják. Hiányzik az „erkölcs“, az ország „talpköve.“ Ebből önként kínálkozik a tanulság, hogy el is fog pusztulni az egykor olyan (nem mondom virágzó) nagy ország. Részben el is pusztult már. Az idő nagyon megváltozott azóta s mi az időben. A csendessé lett török népben az eltemetett remények nem birnak többé szárnyra kelni. Azóta is, hogy romladoz, hulladoz a vén épület, sok víz folyt le a Dunán, a Tiszán, a Dráván, a Száván, de nem véresen.

Az európai Törökország utóbbi időben nagyon összezsugorodott, züllésnek indult. Oroszország elszedte tőle a Feketetenger éjszaki partján levő tartományait. Görögország, Oláhország, Szerbia, Montenegro, Bulgária, Kelet Rumélia, az európai Törökország részei, önállókká lettek, törlik a török uralom rájuk nyomot bélyegét. Elszállingóztak aztán ezekből a törökök, mikor ellenségeik vérszemre kaptak.

A nagy török birodalomból megannyi kiszakadt nemzetdarabok. Bosnyákországot mi foglaltuk el a multkoriban. Megannyi drágakő, adófizető ország, létfentartó tartomány. Néhány még oroszberben áll, tartja panaszát, vagy az orosz rubelek által előidézett hangulatban, az orosz hatalmi szféra széliránya szerint cselekszik. Az orosz politika soha sem nyugszik. Valamikor fél Magyarország is a töröké volt. Hódítottak rengő vetés, harácsért, nagy garral. Nagyra-töréssel hirdették a Mohamed tanát. Most, hogy alá hanyatlott az iszlám, és a leigázott népek győzelmének a szele, lefűtta a török lófarkot a várormokról, Törökország maga sem nagyobb Magyarország felénél az európai részen, ahol a keleti vihar szöglete. Vesztett Ázsiában, Afrikában, a szigetek világában. Európában számítgatják éveit, mikor huzza ki egészen a lábát. Beharangoztak. Ezután is az európai jelentőségű kérdések homlokterében áll. Naponta egy-egy paránya tűnik el a színes Keletnek. Érzik hogy meginog alattuk a talaj, csuszik a föld. Sok ellenség vitt rájuk fegyvert, most is köszörülik folytonosan azokat. Gazdasági válságok között a nemzeti elernyedés, a petyhüdttség korát élik.

Ölbe tett kézzel, vállvonva nézik országaik vesztét, olybá veszik, mint egykoron azoknak a nyertét. Török közöny. A lelketölő nyugalmat önmagukban testesítik meg. A végzettel nem szállnak perbe, hogy meglátogatta őket.

Kéznél fekvő dolog az, hogy megszürt nézetek szerint ezután is csak hanyatolhat Törökország a vallása miatt, mely nem fogja fel a fejlett korszellemet, nem veszi fel az újabb kulturát, mert megrekedvén tőle a fejlődés, semmikép sem versenyezhet a magasabb tökéletességű keresztény hittel, pedig egy nemzetnek sem szabad elmaradni a világ járásától. Annál kevésbé szabad a korszellemmel dacolni. A hagyományos szellem megtestesülése semmiben sem jó. Csak haladni, égi testek módjára, melyeknél nincs megállapodás. A nevelőbe küldöttek sem akaszthatják meg az idők kerekét.

Politikai és társadalmi okokból hanyatlik Törökország. A terv kovácsolásában jártas politikus szeme belát már az idők kohójába, az események mélyébe, züllésbe. Kis Ázsia

még a töröké, sok érdekszála köti hozzá, de a békebontó örményekkel többször gyülik meg a baja. Hiányzik a belső hozzákapcsolódás, megvan a sok társadalmi surlódás. Ebben az országban sok a darázsfészek, izzó katlan. Az elégtelenség lázongássá forralódik. Forrongás zavara, zivatarmenten támad, mert a lég villamos feszültséggel tulterhelt. Nagy és nehéz állapot, melyben váratlan tényezők okoznak meglepetést. Lappangó mozgalmakban, óvatos gyávasággal való kerülgetésben, szakadoznak az egyetértés szálai. A győzelem sem jelent már nekik hajnalhasadást. Plevnánál, Sipkaszorosnál hiába lángolt fel a hősi tűz. Mit érnek vele? Csak néminemű a sikere. A csalafinta fondorokat alakító, a nemzetsorvasztó politika azt sem adja meg nekik, a mit kivivnak, szóval nincs már kezükben az önsorsuk. „Macht geht vor Recht.“ A vér és vasember ezt a jelszót állapította meg a politikában, és így ők csak kapaszkodnak a nagy politika szekerének kerekébe. A csüggedésből, kedvtelenségből ki nem bontakozhatnak, de azért nem lepi el szívüket az aggodás, nem lakja elméjüket kétségbeesés. Meg vannak szokva, hogy a világ nekik nem fordul már jobbra, nem remélhetnek nagyságot, egyre kevesebb az esély győzelemre és a nemközi kisebb rázkódásokra is a föld meg-inog lábuk alatt. A politikai élet mezején kemény idő járván fölöttük, vesztik sulyukat. Szerencse csillaguk alkonyodó félen; ha a legjobb eszüket is szedik össze, nem visznek ki semmit, mert gyöngé a hangjuk az európai hatalmak koncertjén — berlini kongresszus — vesztik szerepkörüket. Konstantinápolyban gyakran nagy a tanácstalanság. Az európai nemzetek anyagi érdekeinek ezer szála fűződik a fővárosukhoz, a kitűnő piacához.

Társadalmi okból végre azért hanyatlik Törökország, mert a két nem közé állított válaszfal miatt nincs társas élet, tehát nem is lehet a társadalomnak új kialakulása.

Az idők során, multakon okulva, megszelidültek egészen az akaratoskodó, egykor gőgösen vad, most megtört hatalmu törökök, letört nagy urak, hogy sujtja őket a baljóslatu időben a sorsnak balja és vérengzéseikért, az Isten lakoltató ostora. Lehanyatlott harci dicsőségük. Pulyák léptek az óriások nyomába. Véres fővel verettek vissza többhelyütt,

a hol előbb toporzékoló, délczeg paripákon, kürtölt dicsőséggel hódítókkép szerepeltek. Tettnyi erejük elfogyván, keveset nyomnak már a politikai események mérlegén. Természetünkben van, hogy a küzdő pártjára állunk. A terjeszkedő Európában egymást jól kitapogató diplomaták között, az ő bőrükön történő vásár folyik most, mikor a tengelyük mállik s meddő, szürke munkakörben hátul koczognak a népek versenyén, cziterát pöngetnek az európai hatalmasok koncertjében harsogó trombiták mellett. Ködben uszik jövőjük, nyomoruság kopogtat az ajtajukon. Olykor az érdekek harczában — kire nem fér rá több? — a sors szeszélye által felkapottak, laza gondolkozásu, önző célokat követő nagyjainak a kezén, — a kik nem dolgoznak tiszta kézzel — a visszaélésre alkalomadtán a pénz is elsikkad. Kóros jelenség, mikor a nagytömeg nyomorog, mikor a hatalom jászola mellett még sikkaszt az, a kinek őrizni kellene. Végzetes belső korhadtság. A mult század végén és a jelennek az elején, szóval a jelennek a rideg valóságában, az anyagiasság uralkodik. Nagyon kifejlődött az embereknek az érzéke a nemes érzek csengése iránt az adsza-nesze politikában. A közélet forumának seprői gyakran vannak működésben.

A kik a dolgok mélyére látnak, a tervbe beavatottak, alapos föltevésből tudván tudják azt, a tágasabb látkörrel bírók, történet-bölcselők a saját történelmükből, hogy a nagy nemzetek elgázolják a kis népeket s így eljön az idő, mikor a dolgukat tovább elnyujtani nem lehet, mikor nekik Európát, melyből annyit hódítottak meg egyidőben, a végelgyengülésben itt kell hagyniok. Ez a körülmény nagyon lelóhasztja kedvüket.

II. Abdul Hamid szultán uralkodása, melynek annyi terhét viselte, a század végén, a század elején, valószínűleg mesgyét hasit Törökország kulturhistóriájában. A multak minden tanuságaival, a helyzetből kivezető utat, a kibontakozás módját, kicsinyes melléktekintetek akadékoskodása daczára jól keresi, találja a mentőhorgonyt s ügyesen kezeli. A szultán maga egy darab kortörténet, országa érdekeinek letéteményese. Országlásának munkáival sokban járult az elhunyt század történetéhez. Vegyes érzelmeket keltettek

az ujitásai, de sokat készített elő. Vivja ki a pálmát! A fölsegítő törekvésben nem riad meg az első akadállynál. Állami tömbben, a kiadások kolumnáival, baj, szükséglet által életre hívott sok, jámborul óhajtott intézményt honosított és szilárdított meg, s habár minden javash — lassan — halad, a mult század ötvenes évei óta mégis csak más a mai Törökország. A világ kereke nagyot fordult velük. A XIX. század hagyatékából ide is sok eljutott átalakító hatással. Ezeket a dolgokat és azokat, a melyek még kohóban vannak, kicsinyleni nem lehet.

A török nép, elmaradt, sokak által leszólt állapotában, most a nembánomság, a „laissez faire, laissez passer“ politikáját követi az eredménytelenségek eredménye után; hagynak mindent menetére. Rájuk nehezedik a közömbösség nyomasztó légköre. Egy olyan rátermett emberre, mégis nyugodt méltóságra, földi nagyságra, éles, átható eszű férfiura volna most legnagyobb szükségük, a ki a dolgok élére kerülve, helytálló erővel sarkára állva, kezében a török zászlót fenebb lobogtatná, fejében pedig tele kultur gondolattal, lábra állitaná s előbbre mozditaná őket, ha nem is úgy vinné a dülőre dolgaikat, miként egykori nagy szultánaik, hanem inkább a mindenkép kívánatos reformokkal; csak az a sajnós, hogy a nemzet egészének szóló reformátorok nyakát, mindég selyemzsinór fenyegeti és sok ujitás törik meg a török nép fanatizmusán. Nem akarják belátni, hogy a saját érdekük sürgősen parancsolja az ujitást. Ez most a lét és nem lét kérdése.

Harag érte ne essék, hogy lelkem most visszaszáll a multba. Ne rójják fel bünömül, hogy az emlékezet világában megárad a panaszom és ezeket a dolgokat, nem átalva, úgy mondtam el, a mint azokat Mohácsföld fájlo okából elgondoltam. Szükség volt-e erre az egész nemzetet érő, mérhetlen sulyu katasztrófára? Ne firtassuk tovább. Elég ahhoz, hogy azóta nyomott a magyar lélek. Feleljen a történelem, de a kérdés önkéntelenül, többször tolakodott elém, mikor török földön jártam, sőt még most is előtolakszik, mikor arról esik a szó, hogy Magyarország, a melynek határa egykor tengervizekben fürdött, Ausztria Irlandja lett. Jó hogy csak volt. Elérte már a siker mértékét.

A történelmet perbe hívni nem lehet. A régi időket vissza-
csinálni nem lehet. A mi igaz, igaztalan soha sem lehet. A török bizony sokat átforgatott, feldult nálunk. A mi igaz is. Kiverése után kezdett újra föllendülni az országunk.

Az előítéletek talajából felsarjadzó vakgyűlölet lángja nem lobogván, a krími hadjárat előtt is már az erőhiányban

A szóphta.

szenvedő „beteg ember,“ a kin mélyre, elevenbe vágó műtétet többször végeztek, most, hogy szerényesebb lett, jobban tiszteli a mások vallását, letett arról a felfogásról, hogy kutyának nevezze a keresztényt. A keresztények ezt most sokszor felhánytorgatják a töröknek, hatalma fogytával. A hol annyi szenvedély lobogott, megszűnt a régi keletű, jórészt a vallás különbségéből szár-

mazó harag, nagyobb az eszmei közösség közöttünk, találkozó érdekekben.

A kik azelőtt százezer „ménykővel“ üttették egymást, kibékült a magyar, legnagyobb haragosával, a törökkel, hogy nem fenekedünk egymásra, hogy ellenség módjára nem nézünk egymással farkasszemet, az ellentétek sem néznek egymásnak, hogy nem vétődünk össze, és mert egyik sem árthat már a másiknak mint ellenfél. No de ne nézzünk az akkori idők, sem a pesszimizmus szemüvegén. Mindazóta az egymás soraiban véghez vitt véres pusztítás, összenemférés, kitapasztalt barátsággá változott át nagy későn, mikor már annyi puszkaporfüst elszállott. Mintha

egymástól váránk az üdvöt, érületi szövetség-társak lettünk több dologban. Nem lehet elégszer kérdezni, hogy miért? Elég ahhoz, hogy a béke megpecsételésével, az egymás irányábani azonmód udvarias, a rokonérzésből sarjadzó cselekedetek közismert sora, ma, és még százszoros lehet a visszhang keltésének a módja jövő időben. Az is az volt, hogy a magyar tüzelkű ifjuság, ifjonti felhevülésből eredő pezsdülésre, diszkardot vitt a djunisi győző Abdul Kerimnek, mikor a hír fölvetette nevét. Az is az volt, hogy a szóphták látogatásba jártak nálunk s fogadásukra sok kapu kifordult a sarkából. Hasonlóképen, mikor Tahir bey a korvinákat hozta, Mátyás király könyvtárának a maradékát, nemzeti ajándékol. Az is az volt, hogy a török császár, gyujtogatván jó kedvünket, megvendégelte utazótársaságunkat, a Keleten járó magyarokat, — mi magyarok pedig hazajöttünk után, visszhangot keltve, diszalbumot küldtünk irásossan a vendéglátó, kegyes szultánnak, a kinek aegise alatt, lebilincselő jóvoltából megláthattuk Konstantinápoly legszebb ékességeit és azokat a kincseket, melyek nem minden halandó szemének tárvák. Legyen érette áldás rajta!

Vitális érdekünk közösségét Konstantinápolyban is felismerték. Magyarország — a keleti Nyugat — biztonsága: Törökország fenállása, az oroszok hódító tervével szemben. Azonkívül tudjuk, országunk közvetítő láncz Nyugat és Kelet között. Kelet és Nyugat átjáró földje. Egymásra való utaltság. Nem így volt egykorában!

*

A nehezebbjén tul levén, forró napszakán kőuton járva, visszatérőben, az ötlött az eszünkbe, hogy jó volna valahol megpihenni, lelkünk boruját eloszlatni. Egészséges gondolatot valósitottunk meg s a Márványtenger nyugati partját szegélyező, nevető kertek egyik legszebbjénél kiszálltunk, hogy azt megnézzük. Barátságos görög ember volt a gazdája, vezetőknek ismerőse. Előtopogott lombfüzérés hajlékából.

A bejáratot, kővedrekben ültetett diszvirágok szegélyezték.

Szivélyes fogadtatásban részesülvén, órahosszig elültünk a kert szép helyén, árnyatadó lugas alatt, kilátásul a felséges szép tengert kapván, a citrommal, narancscsal bővelkedő kies Herczeg-szigeteket, az ázsiai partvidéket. A hesperidák¹⁾ kertje nem lehetett szebb.

Dat pira et poma, qui non habet alia dona, gondolta — de előbb elméjében jól megforgatta — görögünk az ezredévek tapasztalatán átszűrte és megtisztult közmondást, s akkor, a körte alaku, erősen megsárgult csontgomb fogantyúval bíró botja segítségével közelebb hajlítva az amugy is gömbölyűen hajlós, vékony ágakat, mindünknek egy-egy jól izlelhető granát-almát szakított a fáról. Később, hogy erőt vett rajta a vendégszeretet s abba belemelegedett, annyi granát-almát adott, hogy alig győztük elkölteni s magunkkal vinni az akkor épen érésben volt izletes, vörösbélű nagy gyümölcsöket, a természet ingyen kínálkozó kincsét, melyek a termőfán pirkadó, hosszú kocsánu legszebb példányok voltak.

Az aránylag nem magas fák, teher alatt meggörbednének, ha a nehéz almákat a természet szabályosan el nem osztaná a félkörű ágakon.

Távoztunkkor, a villarudba fogott ló, viseltes, dübörgő hintóban új vendéget hozott az idillikus, mámorítóan édes levegőjű csend magányba. Nyiszogott a kerék a csigahéjjal teleszórt kerti téren.

*

Megvalósítva szándékunkat, a másik kegyeletes tényünk az volt, hogy a keserű-édes emlékek megújításával megkoszorúztuk II. Rákóczy Ferencz, sárosmegyei főispán, Erdély és Magyarország fenséges fejedelmének a babéros sirját a francia lazaristák kolostorának s. Benoit-templomában, Galatában. Megkoszorúztuk, hogy élő igazsággá legyen hirdelve a tevése. Népeinek, korának, ő neki magának, sasröptű lelkének életeleme volt a szabadság. A hazaszeretet őstüze égett szívében. Uralkodott a magyar szíveken,

1) Hesperosnak, Hesperiseknek hívták az Éj leányait, a kik Atlas közelében az istenek kertjében laktak. A szép kertben azokat az arany almákat őrizték, melyeket menyasszonyi ajándékkul adott Hera, Zeusnak.

magának a szive szinarany volt. Szive, magyarságának oltártüzében égett, mégis mint a magyar haza szabadságának a hajótöröttje került a bátrak bátra, Törökországba, hova utána, mikor elült a harczvihar, a megtépett kuruczok közül annyian követték legjobbaink, a szabadság ügyében bujdosó daliák, a kik azelőtt otthon, a tárogató édes-bús dallamaira hallgattak, vitézül harczoltak. A nagy Napoleon, Franciaország legelső katonája ismerte el, hogy a magyar huszár, a világ első katonája.

Letett koszorunk széles selyem szalagján a magyar szinek, az idegen földön sokáig dobogtassák meg a magyar sziveket, a kik felkeresik a drága hamvak sirkamaráját, mert miként a léptektől naponta kopó kőlap felírás a fejedelmi czimer alatt mondja: „Hic requiescit Franciscus II. Rákóczy, Dei gratia electus Transylvaniae princeps, partium Regni Hungariae dominus et siculorum comes.“

Szivem összeszorult és Kölcsey szerint: „saját érzéseimben vonultam vissza.“

Egy puritán egyszerűségű, csupa szivesség páter, szerzetesi pongyolában, sziszegő francziásan olvassa a latin írást s az értelme kifejtéséhez fog. Elengedtük neki, mi is értettünk a dologhoz.

A sirirat lapidaris stilusban megemlíti továbbad, hogy hazájától elszakadva, börtönre vetve, számkivette, sok viszontagságon keresztül menve, itt tért az anyaföldre nyugodni az üdv MDCCXXXV. esztendejében április 8-án, 59 éves korában. II. Rákóczy, 1735. július 6. óta nyugszik itt, a templom jobb oldalhajója Mária oltárának dobogója előtt. Az oltári szentséges közeli főoltár előtt függő ezüst lámpában az örök világosság. Az istenek tiszteletére így égett a Veszta szüzek oltárán a kialudhatlan örök tűz.

II. Rákóczy Ferencz talajba helyezett emléke mellett van az édes anyjának, Zrínyi Ilonának, Zrínyi Péter gróf és Frangepán Katalin gyermekének, Thökölyi Imrénének (a második férje után) falba illesztett sirirata. Neki is elég kimerítő, dicsőítő több sor van szentelve, melyek őt férfias lelkű asszonynak mondják, a ki nemének és századának dicsősége volt. Siriratából ide jegyzek néhány sort: „Hic requiescit ab heroicis laboribus virilis animi mulier, sexus

A s. Benoit templom oltára, a mely előtt Rákóczy hamvai nyugszanak.

sui ac saeculi gloria, celsissima domina Helena Zerinia, Zerinae atque Frangepaniae gentis decus ultimum, Thökölyi principis uxor, olim Rákóczy, utroque digna conjuge magnis apud chroatas Transyl. Hung. siculos milita titulis etc.“
Meghalt MDCCXXX. esztendőben, élte 60. évében.

Itt porlanak a hazaszeretettől egykor olyan nagyon lángoló szivek, melyeket lelkesedés hevített.

Mikor hozhatjuk meg büszkén a hült porokat?! Mélységesen szomorító, hogy az maig sem történt meg, pedig itthon kellene elhelyezni azokat, hogy a drága hamvakhoz zarándokoljon a magyar, igazi hazaszeretetet tanulni. Ideje volna már mélyreható országos mozgalommal oda hatni, hogy megmozduljon ebben az irányban a magyar közvélemény. Addig is, míg meg lesz a hazában az emlék, legyen a mi szívünk az ő Pantheonja. Ez az ábrándos fejedelem, boldogságos családi életén kívül egy millió hold földet áldozott akkoriban a magyar szabadságért, kell, hogy a szabad Magyarország is adjon egy sirüregre való földet csontjainak és szabad tért az emlékének felállításához.

*

Erős vágunk támadt, hogy a branyiszkói hősnek, Guyon Rikárd gróf, magyar tábornoknak a sirját is felkeressük a tenger partján levő angol temetőben. A sirmező nagyon szép, emelkedett helyén fekszik a szabadsághős, a későbbi Iszmail basa, tágas parkban, azok mellett az angol vitézek mellett van lepihenve, a kik az oroszok ellen hősködtek, küzdöttek, elestek 1854—1855-ben. A kegyelet ma is viraszt a rendben tartott, felvirágosított, babéros sirok fölött. A Marmora zajog, morog poruk mellett. A Marmora hullámainak moraja zeng nekik altató danát. A fehértükrű Márványtenger élteti a fűvet, virágot a hantjukon.

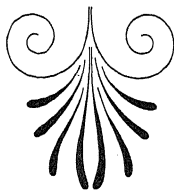
Rátérve a mi hőszünkre, a porait földő márvány tábláról haza hoztam dióhéjba szorított egész genealogiáját:

„Itt nyugszik
Gróf Guyon Rikárd
Török fő-tábornok,
Frankhon ivadéka,
Angolhon szülötte,
Magyarhon vitéze.“

A néma siri csendbe szállott hősnek emlékezetét fel-
ujítottuk magunk között. Mondjuk el Vörösmartyval:

„Márvány örökítse s dal ülje nevét.“

Legyen csendes, boldog az álma az eljövendő magyar szabadságról, a hullámos, mormoló tenger mellett, az anyaföld alatt. Álmodjék a magyar csataterokról, a melyeken vérben fürdött a szabadság zászlója, kihajtott a szabadság vérpiros virága. Álmodjék arról a földről, melyen időközben a magyar szabadság fája már kilombosodott és békés fejlődéssel a modern magyar állam kialakult. Te pedig magyar nemzeti géniesz, időnként látogass el ide, a szabadság megfordított harczfáklyájával virasztani, harmatívó virágot ültetni, az emlékezés örökzöldjét ápolni.

XVIII.

Menjünk ki Ejub-ba.

Hôtel de Pest-ből indultunk. — Mahmud hidján. — A mesevilágból emberek. — A hol a görög császárság leverője nyugszik. — Mohamed jóslata — A mohácsi vész évében készült. — A világsi napok után. — Abdul Medsid nyughelye. — Magyar menekültek. — Eszünkbe jutnak a magyar dolgok. — Egri-kapu. — Szentheverdel ünnep. — Az utcán dolgoznak. — Gazdátlan kutyák. — Ki volt Ejub? — Az Ejub-dsámi. — Czigány tánczeányok. — Korcsoztatták a cukrot. — Elczigánykerekkeztek.

Tanácskozás, mérlegelés után, tervünk valóra válva, az idő halódásában soraink között szólammá lett: Menjünk Ejubba. Már a szárnyaló jelszó előtt is égett bennem a vágy oda eljutni. Katonás pontossággal gyülekezve, a Hôtel de Pest szállóból — a hol megszálltunk, európai fokozott igényeknek megfelelő kényelmet találtunk — indultunk. Egy kis fogadós-jelölt, szállóházi alkalmazott settenkedett körülöttünk, rendezte a magunkkal viendőt. Perából, a hol laktunk, 110 méterrel vitt leebb az utunk, melyet a városon keresztül vettünk.

Izzó fényében ragyogott a tűzóriás. Szép volt az őszi délután.

Sötét cziprusoktól árnyalt temető mellett haladtunk el. Menvést megyünk s Mahmud hidjához érünk az Arany Szarun. Mahmud volt az a szultán, a ki legjobban értette meg éles és tapasztalt eszével a kor intő szózatát és a népét több igyekezettel mint eredménynyel reformálni akarta.

A hidon új és ósdi alakokkal ugyanaz a sajátos népeleti tarkaság, mint a másik hidon, mely hajnalonta kezdődik, növekszik a nappal és az esti szürkülettel fogy. A török, este otthon szeret lenni. Nem is keresztel el társas

kört, kávéházat „Otthon“-ra. Tizkor, már néma csend honol a török városrészekben.

A mozgalmas hidon való nézelődés, a karaván-járatok megfigyelése mindég érdekes. A jövés-menés itt örökös. Egnémelyik utazó, legkivált a ki Konstantinápolyban látja első, Keletvilágát, szájtátó figyelemmel nézi az álarcsos menetként vonuló emberrajt a sokféle népviselettel. Én már ismertem a határos országok népét Palesztinából, Egyiptomból; szemem mégis megakad egy festői kendőkötésen. Siklik tovább piros nyelvű cserkesz süvegre, övben hordott, ezüsttel kihányt fegyverre, oldalon hordott yatagánra.

A Boszporusz büszke hátán vert hidon a társadalom minden rétegéből özönlő, idegesen siető életalakok, szigeti üzletes görög, lapos sapkájú orosz, köztük több. Mássalhangzók torlódása. Muzulmánok és ráják, zsidóvének, Dávid zoltárainak a tolmácsolói, emberek minden országból, Allah tudja, némelyek milyen meseországból, az emberiség kiforratlan fajából. A messze országok lapított vasfejü embeireiről, a meg nem szakított sűrű tömegek alkotó elemeiről, a hol annyiféle nép nyüzsög, messzemenő tanulmányokat tehetünk. Arab habibi mindenütt ott van. Egyszer nyereség, másszor vesztett haszon után jár. Búskomoly imaénekét mindenütt hangoztatja.

Bőrtömlős, rézedényeket csörtető vizeladók és esetlen mozgásu teherhordók, fűgőbb vándorcrukrászok és vándorkalmárok, napszámosok és naplopók, gyermeküket butyorban hordozó, ruczaszerű járással bíró, félmeztelen cigányasszonyok, koldus és koldulva kereskedő, bakhsis ordítók, a természet szilaj fiai, kenyér után futó szegény emberek. Olyiknak a lábönvalója fából, melyet zsineggel erősít fel. Bóditó zagyvaság.

A lealacsonyodott fajbeli, darócz ujjast öltött mellett, arany paszomántos ruhába bujtatott, egész arzenállal övezett kavaszok, magas, fekete süvegü pópák, fehér turbános papok, szóval Nyugat Ázsia exotikus, Dél Európa vegyes nemzetiségű lakóságainak a bábelszerű tolongása van az embergomolyban, az ekmegnek nevezett mindennapi kenyérért. A zajos kenyérkeresésbe belenyikorog a napszámos talyigája, belebőgnek a hosszunyaku tevék. Az egyiken turista ül, inkább kinlódik;

láttam rajta, hogy a teve hullámszerű mozgását nem szokta meg. Tenger hajója, pusztá hajója, megviseli az embert. Bábeli a nyelvzavar az emberek zömében, szédületes kaleidoszkop. Arab akármennyi. Vérében a vándorlás. Egyiptomi koptát is látok közöttük. A ki ezeket a jellegzetes arcokat az otthonukban látta valaha, a tömegben is felismeri. Egy csibukárus hévvel, mégis rekedt gégehangon kínálja a hátán levő raktárát. A kiválasztott példányokat kezében tartja készletben. A rajtavaló bolgár szőrposztó sejteti velem hogy idegen. Távollakó nemzetek nyelve is fölcsendül. Hallunk gyakortább angolul, olaszul, németül, francziául, spanyolul, olykor magyarul is. Népünkben élnek itt többen, keresik a jólétet, de az életküzdelmekben való elfáradás után csak a „jobblét“-et találják meg.

Utunkat állják az egyenetlen talajon és hoporjas kövezeten a nap hevében sülő kövek, forró kavicstorlódmány. Egy helyen építenek, habarják a vakolatot, fenyőléczek közé szoritják a köveket. Odábbad megakasztja lépteinket egy utcai regélőnek a tarka hallgatósága. Hamar támad népcsődület. Ismerem a meddah-t Egyiptomból, a hol finomabb öltözetű emberek is elbájolva hallgatják meg beszéde varázsát, hogy öljék az időt. Kairóban többször álltam közéjük; érdekes néprajzi tanulmány esett ott is. Miről? A mesék miféle képzelemszülte ködképeiről, a keleti képzelet alkotta miféle képekről, szinarany szinekről beszél a sokszavu ember? kérdeztem a vezetőmet, mikor a fülem egyetlen szavát sem vette be. Népmonda hősről füzi a szót, mondja vezetőm, de színhazugság az utolsó szóig a mit mond. No, ha még valószínű fántázia sincs a meséjében, felelők mi, akkor álljunk odább, mielőtt a hazugságok összeomlanának és a pipa mellől valamely utszéli durvaság szólalna meg. Nem történt semmi gabajodás.

Lépteinket a további időre csak II. Mohamed dsámija akasztja meg Sztámbul halmainak legmagasabb pontján. Nem az épület nagyszerűsége végett állunk meg, mert hisz a belseje egyszerű, mináretje is csak kettő van, de azért tartsunk nyugtot, mert a világhírű hős, a görög császárságnak vasmarokkal leverője, a törökök legkorszakalkotóbbika nyugszik a dsámi kertjében. Ez volt az az óriási akaratu,

nagy hódító török szultán, a ki semmi féket sem rakott a keresztények iránti gyűlöletének és Konstantinápolyt elfoglalván, megvetette a törököknek félelmes uralmát Európában, a mely uralom kevés idő multán egész Európa szívéig huzódott fel.

Főbejáratnál szembeötlő helyen, lapis-lazuli táblán arany betűkben olvasható Mohamed abbeli jóslata, hogy „Konstantinápolyt elfoglalják, boldog az a sereg, boldog az a fejedelem, a ki ezt kiviszi.“

Sok ájtatos alapítványa van a dsáminak, szegény tanulók, inséges sorsu emberek találnak itt élelmet, gyógyulást. Háttámaszul több eltorzult arczu használta a falakat. Számba sem vett, semminek se tekintet tömegek találkozó helye van a dsáminál.

Álltam az elporladt hamvagnál. Elnémult, örökre el, a ki a világtörténetnek új irányt adott, kár hogy a keresztény világra nézve szomorut, végzetest szabott. Minden elmulik

I. Szelim szultán nagyszabásu építkezésének, dsámi-jának elkészülése a mohácsi eltiprás évére esik, a mikor a magyar nemzet szívére a legmélyebb gyász ült, az egész országot pedig nagy szomoruság ülte meg. Ennek a végzetes évnek számát, minden magyar tudja. Itt nyugszik a nagy építő, Nagy Szolimán szultán édes anyja, és az 1861-ben elhalt Abdul Medsid szultán. Megütköztem azon, hogy milyen egyszerű shállal borított a türbéje. A többi szultánéhoz képest csaknem szegénységre valló. Ezen is meglátszik Törökország hanyatlása. Keresi a szem az egykori fényt — és nem találja, csak a maradványok sejtetik, hogy milyen volt az.

Néhai való Abdul Medsid volt az a derék török szultán, a ki a világosi gyásznapi után, mikor a kardok törtek és vitézeink érezték a földet égni talpuk alatt, a Törökországba menekülő magyarokat, mikor a hatalom itthon őket halálra kereste, s Haynau, az aradi hóhér, legjobb-jainkat a bitófára köttette, vagy, a Pulver és Blei törvényével irtott, a menekvőket pártfogásába vette, mikor a lábuk alól kicsuszott a honi rög. Még többet tett. Az osztrák és orosz sűrű diplomáciai váltásra gyáva tétova

helyett azt felelte: „Százezer katonámnak feje hulljon előbb porba, mint egyetlen menekülőt kiadjak.“

Abdul Medsid szultán ravatalánál a magyar nemzet is sirt, mert érdemessé lett Magyarország hálájára. Nyugosztalja ezt a derék szultánt haló porában a magyarok Istene is — Viddinért. A magyarokra mindég nagy lesz az ő koporsójának a vonzereje, mert a magyar nemzet háladása van hozzá csatolva. Ezen alkalomadtán mi is leróttuk a hálánkat a sirjánál.

Szabadságharczosaink fényes és nagy sorozatában, emlékezzünk csak kevésről. Kossuth, a ki szelleme sebes röptével, vérhevitő lángszavával lángba borította az országot, Ihász, eltéphetlen kapocschal annak hű társa a számkivetésben, Timár, Török, Mészáros Lázár, Battyáni Kázmér, Vay gr., Perczel Mór, Házman, Asbóth, Dembinszky, Guyon és az emlékezetünkben élő még több szabadsághős, közös eszméért és célokért küzdő, legszámottevőbb akkori nagyjaink, nagy elődök dicső utódai. Az igaz csatában elbukott menekülők, annélkül, hogy a zenithet elérték volna, csengvén a fülükbe halálos ítélet, a második otthonukat keresték és találták Törökországban, jórészt ott is nyugodtak el. Kialudt meteorok.

A testben, lélekben megtörttek, magyar közéletünk kitünőségei, a szomorú korszak félésétől, ha szét is szóródtak mint az oldott kéve, a vérünkből való vérek, otthonmaradottjuktól nem lettek elfeledtek akkor sem, mikor idegen földön a hazáról szóló szomorú hírt széthordozták s az életnek egy másik kálváriáját járták, az elnyomatás éveiben sem, azután sem, hogy a szabadságharcban elhullott bajtársaiknak a véreből kicsirázott, meglombosodott a magyar szabadság fája, a melynek árnyékában mi most pihenünk.

Andrássy Gyula gr. már akkor tartózkodott Konstantinápolyban, mikor Magyarországon a szabadság szele fullongott. Mint a magyar szabadságharcz vezetőinek magyar politikai ügynöke járt el.

A dicső magyarokról, idegenbe szakadt véreinkről, egész életük feláldozásával, nemzeti ügyünknek áldozatot hozó, lángoló hazafiságukról híres honfitársainkról, lelki

örömből, hazafias kötelességből emlékeznünk kell Konstantinápolyban, mert az ő dicsőségük soha sem fog megfogyni, növekszik, csak növekszik. Haló porukban áldás fakadjon!

Uteza Konstantinápolyban.

Eszünkbe jutnak mindezek a magyar dolgok, országunknak vérben ázása, a tévedt államférfiak dolgai, Abdul Medsid sirüregénél, I. Szelim dsámijában, mely a hatodik halmon épült. Annál megokoltabb az itt időzésünk, mert a térről pompás kilátás nyílik az Arany Szaru öbölre, mely minden pontról szebbnél szebb, mindég más, soha sem ugyanaz. Labirinth utczákat rovunk azután. Érdekes alakokat látunk.

Az Egri-kapu mellett haladtunk el hegyes kövezeten. Vezetőnk megértette velünk, hogy nincsen semmi vonatkozása a magyar globusz Eger-várára, annak egykori kapujára, mert az „egri“ szó törökül „görbe“ jelentőséggel bír, de a kapu, itt is kapu mint nálunk, valamint a balta, a csizma, a koci, a papucs, a korbács, a paprika, a pogácsa¹⁾ s. a. t.

Ember sokasággal tele utczák. Az utczákban kolompárműhelyek, piszkos üzletnyilások, mézárszékek alakjára nyitottak s így az élet az utczán van. Itt gyártanak, itt árulnak. Mellettük folyik a teknőlé. Itt nyomorognak, rongyoskodnak. Üresen hagyják az egészségtelen kipárolgású viskókat, melyektől az európai orr elfordul. Az utczán látnak — hétközben — dologhoz a munkás karok, de nem nagyon erőltetik meg magukat; a gondnak ráncza nem nagyon hálózza be az arcukat. Tarkul a sok munkás kötény. A szurtoskezű varga elnyűtt czipőt foldoz. Az ács a szekerczét forgatja. Ūrüt nyuz a mészáros, most hántja le a lábait. A kereskedők trécselnek és a maguk módja szerint lustálkodnak. Az utczán tanyászók zöme, gyéren öltözött emberek, itt is szentheverdel ünnepet ülnek.

A török munkás nem szeret a munka öregjéhez fogni. Nem tart ki mellette, csömörlet fogja el. Nincsenek közöttük olyan testet rontó foglalkozást űző, fájdalmasan ziháló gépek, mint a nyugati munkás országok dolgozó társadalmában, a hol a munkás nyakába gyakran szakadnak hosszú munkásévek, melyektől meggörnyednek, akkőzben, hogy a munkástömegek maguknak keveset, másoknak sokat szereznek. A török, fát nem szeret hasogatni, gazdaságot talpalni, parasztsorba jutni, kurta szóval, nem szereti ha akár a dologban, akár a gyorsabb járástól szivárogo róla az izzadság. Hangya szorgalmat, sürgő munkát náluk ne keressünk, földeik hozamáról ne kérdezősködjünk. Inkább törölnek sokat a szükségletük közül. Nem esnek lázba versenytől, magukat arra rá sem vetik. Minden tulajdonság azonos közöttük.

1) Egyforma vagy hasonló magyar, török szavak : árpa, arpa ; burján, buria ; bab, babie ; dohány, duhán ; alma, elma ; gesztenye, gesztone ; kajszi, kajszi ; kender, kendér ; sás, saz. A két nemzet közmondásaiban is egyforma észjárást, gondolatmenetet találunk.

Az utcán csinál üzletet az iparemler, olykor vakgarast nem érő dolgokkal. Vettem törökizlésű apróságot, talán elnéző lesz a vámór.

A mészáros mindég vásáron van. Vettünk tőle s dohattuk a mindég éhes kutyáknak. A török szereti az ilyen dolgot látni.

Pék, péküzlet akármennyi. Nem olyan ropogósság az árujok, mint nálunk. A pékeknek nem szögezik már a fülüket a deszkára hamis mérték miatt. Egy sütőnek berbecshusos gyenge béleséből, párolgó pogácsájából mi is részt kérünk.

Keleti élet. Az utcán főznek és sűtnek a többszörös családapák. Olvasztó a hőség. Laczikonyházní mindég lehet. Rotyog és sistereg a főlő-sűlő eledel, szilánkokba pattog szét a lánggal égő fa, parázstűzön hal serczeg a sustorgó fölött. Kiváncsi, inkább éhes gyermekesereg állja körül a rézedényt. Legyek tábora lebzsel édességen, gyümölcsön, téstás tálcán, minden tárgyon. Enyhet keresnek a forrón letűző nap hevessége ellen.

A törökök, nagyétkű, olykor szertelen hájas emberek, a jobb (de mindég csak a jobb) kezük összefogott ujjáival, egészségtelen mohósággal esznek. Az illembeli felfogás, az, az egyéni, az egyes nemzetek felfogása szerint különböz. Az ellen tehát nincs kivetóm, hogy az ujjukkal esznek a törökök. A hozzászokásnak sokfélesége van. Törökországban különben is pongyola a demokrácia. Ál sikk.

Pilaf¹⁾ a kedves eledelük, de nem tojasos tejhabbal, csak úgy, egyszerűen, török more patrio. A fahérporos tejbekását nemkülönbén szeretik, de a burgonyával szegett kebat, csak kebat marad, ezt többre tartják, úgy, miként nálunk a pecsenyét. Jófőztű török, remekel a kebat elkészítésében. „Fontos dolog az evés“ mondta Sokrates.

A csupaszlábu eledelfogyasztók, ha jólaktak, nyitva előttük az utca — meghemperegnek viseltes, a szabászat előiskolájából való ruhájukban. Közöttük egy fülöncsipett,

¹⁾ Pilafnak nevezik a törökök a zsiradékos vízben keményre főtt rizst. Ez, meg a kebat, az nekik, a mi, a mi népünknek a torokégető paprikás. Ezt a különleges höní fűszert kanálszámra teszik halászlébe, gulyás bográcsosba. Izleléskor olykor, mintha tüzesített vasat nyalnánk. Karlsbad következik utána.

elpaskolt, keservesen sir. Oka van rá, apja bottal egyengette a hátát. Az arcán is van mondulányi hámfosztott hely. Igyekezett egérutat kapni, — nem sikerült.

A gyerekek, tenyerüket homorura fogva, bakhsis után áhítózva, esengve, csak félhangon ejtik ki a mylord, monsieur, signore, kyrie s. a. t. megszólítást, s minthogy a tulczimzések itt sem birnak elavasodni, olykor az excellenza megszólítással is előhuzakodnak. A koldulás, rendessé váló látvány egész Keleten, a hol nagy a pénztelenség. Az utczák sorát végig állják mint élő sorfalak, hogy egy kis aprópénzhez jussanak.

Mecsetives kapu alatt legyek zümmögése közben, ügyesen és gyorsan hozza rendbe a berber az igazhivók szakálát és fejét, utóbbinak beretválásakor a fejbubon meghagy egy kis súsét; ennél az üstöknél fogva fogja majd vinni egykoron az angyal a mennyei paradicsomba. Nálunk a földi paradicsomot élvezni iparkodók, még álhajjal is igyekeznek cziczomázni a koponyájukat.

Borbély Keleten sok van, de annyi lézengő borbélylegény mint Nyugaton még sincs. A borbély itt is, — habár csak rikoltozó utczai borbély — külömb mesterembernek tartja magát ugy mint egyebütt, viszont a borbélyt itt is kevesebbre nézik maguknál a többi mesterek. Az egyiptomi elnevezés szerint a muzejjin, ékesítőt, szépitőt jelent. A borbély a lábakat is rendbe hozza, fogat is huz, de a fogműves iparra ne legyen kíváncsi senki, a kihuzott odvas fogaknak a kirakatát ne nézze meg senki. Tarka foszlányokba burkolt cigányoknak kitérve, illetve a sarczot nekik lefizetve, zeg-zugos utczákon odább ballagtunk.

*

Lépten-nyomon fetrengenek előttünk Konstantinápoly jellegzetes, gazdátlan, kóbor kutyái. A kicsinyek ötlnekhatolnak az öreg után. Nyivitnak, csaholnak, vakognak és kaffognak, de ajtót panaszosan nem kaparnak, embert nem bántanak a köpekek.¹⁾ Itt is, ott is, tehát Ejubnál is egész falkájuk van. A legtöbb, kiéhezett külsővel bir. Eléhezett is akad a földön elterülve. Az európai hirü, félig vadkutyák

1) *Canis leporarius turcicus*.

a tisztaságnak őreit képviselik, a mennyiben minden kidobott felfalhatót megesznek. Nyers májat és tüdőt sokszor vetnek nekik. Ha nincs más, lenyelik a papiroost, pokrócz darabot és rongyot. A török tisztátalan¹⁾ állatnak tartja a köpeket, nem bántalmazza, sőt hűhónapokban, háza küszöbén italt is tesz ki a víz után lihegőknek. Kosarat kap a köpek, kölykeinek. Lusta állatok, nem térnek ki senkinek, nem mozdulnak behuzott farku, fekvő helyzetükből, még a sinekről sem ugornak el ha szárnyal a vaskerék. Lábom alatt vakkant egyik gondozatlan, én térek ki az álmosnak. Nem zavarja a köpeket senki sem. Egy másik vékony rókaorru, vedlett, a mely kialudta magát, vinyogva, csaholva, ugrálva közelit, szinte kivétel számba megy a tunyák között. Az egyik lábán sántit. Elég sebzett, csonka, megtépett fülű példány van a gazdátlanul betegen sinylődők között. Egy-némelyik törődött testével alig bir már vánszorogni. Az egymás ellen folytatott harczokból is hozzák a sebhelyeket. A kutyahadba szervezkedve egy utczáat megszállva tartók, dehogy engednének maguk közé a másik közbül, egyet. Veszetség nem pusztit a soraikban, bizonyára mert nem házi ebek és a szaporodásuknak nincs gát vetve, az ebvájukban vizet mindég találnak. Borzasztó is volna, ahol annyi ödöng s a népesedés sűrű. Éjjeli ugatásukkal lármát csapnak, még sem riasztja el senki. Farkasformájú a szájuk, szőrük színe többnyire rozsdásbarna, sárga, fekete. Számuk néhány százezer azok szerint, a kik a számokkal dobálóznak. Én csak néhány tizezerről szólok. Az is sok.

A próféta a kutyát tisztátalan állatnak mondotta, a mohamedánok azért nem türik meg házban, de mivel a Korán minden állatot szentnek mond, a kutyát is szeretik mint állatot, etetik sőt védik a mások bántásától.

A török a „kutya“ szót megvetésre használja. „Gyaur kutya“ volt a keresztényekre használt rendes elnevezése, az elbizakodottság korszakában. Ma már nem. Kutyát és a kutya-elnevezést kutyába se vegyük most, iparkodjunk ki a piszokból.

²⁾ A törökök másik tisztátalan állata a disznó, dombuz. A sertéshus evésének tilalmát Keleten, ismerjük. Okai helyesek. Kevés disznó orrja turja a Boszporusz tájékát, egyáltalában az egész Keleten kevés röffen meg.

Szenny elég van az utcákon, de tulhajtottak az erről szóló hírek, tulzottak az erről való leírások. A déli olaszországi parti városokban többet is láttam. Utleírásokban, bántó felületességgel, a kákán is bogot keresve, gyakran becsmérel a futtában utazó, tollát a papíron mások nyomán végig szántó, olyasmit, a mit a másik kidicsér vagy kevésbé aposztrofál. Nagy ereje van a nyomtatott betűnek. Konstantinápoly sem kerülheti el a sorsát ebben a tekintetben. Szennye elhirült, azért az angol főúr csak a hajóról kívánta látni a várost, nehogy igézetes szépségéből a piszok sokat levonjon. A tisztaság szó belekerül lassanként a keleti ember szótárába. Konstantinápolyban már söprik az utcákat. Itt létünk alatt egyszer, villámlással, égzengéssel egy heves eső, az mosta legtisztábbra az utcákat, az ég csatornái bőven öntvén a vizet.

Az utcán dolgozók mellé sorakoznak a dologtalanság képviselői, jeles példányok. Az egyik el is szundított már a napsütötte kövön. A léha had lépten-nyomon megujul; jólérzésünknek nincs inyére. Szemenszedett, keletiesen zagyva csőcselék, ronda török viskók, zagyván összehányt kalyibák, padlózatlan szobák lakói, nyakik mezitláb gyerekek. Az egyik cseperedő állong, nem lehet a szavát venni, a másik ugrifüles ujjong, állandó a vihogás. Sajátságos a rikoltozásuk, sikolyuk, durva hangu az elkényszeredett kurjantásuk. Sihederek, kamaszkoru ügyetlenek.

Utrövidítő zig-zeg, összecsomózdó, talján szennyü utcákon, egészségpusztító korhadt, egymás mellé sorakozó alacsony ósdi házak között, nem épen csalogató, mód nélkül szük sikátoron járva, a hol a pusztulás szelleme telepedett le éktelenkedni, láttuk a török nyomoruságot. Rongyosak a kunyhók, de még rongyosabbak a szűkes életet élő, renyhe, nyomorgó lakóik, a kiknek az üdítő levegő csak egy keskeny ablakrésen jön. A lyuk-ablakok szemöldök fájáig ér a fejünk. Közről látjuk a korhadt zszindelyeken kiütöző mohot. A házak előtt lézengők olyan ábrázattal, melyet rutúl megviselt az idők folyása. Láttam a polyva között maradt szemet, melyet a nap kiszí, sőt zöldel a ház tapaszában. Másutt a meszelés sárgult el, a vakolat hullongott le; vakolókanál ide nem téved. Istállók

kiszivalkodó erőssége, se fű se fa kerítés tövében, zöld legyektől körülzümögött állat-hulla, ott száradt szenny, omladék, rom, szóval a keleti rondaság ismételve int tova menésre. Nem kell hozzá kényes orr.

Mennénk, ha egy utczai mutatványos nem került volna elénk; cseberből vederbe, jutottunk. Nagy dobot vallott, magának érczelen a hangja a sok rikoltozástól, melylyel a mestersége, mondjuk munkakerülése jár. Hallgatósága eltorlaszolja a sikátort. A kópénak lenni igyekvő elkövet mindent, hogy mulattasson, de csak nem sikerül neki, közönségének nevető ingerére hatni. A körbe tányérozó nehéz kenyérkeresése inkább a szájalom érzetét keltette fel bennem. Csepürágás, tüzhányás, fehéregeres ember nem mulattat.

Az utközben talált látni valók, érdekes és érdektelen szemléletek után, a pittoreszk népeletnek tanulmányozása közben, az ut szélén szerénykedő virágok között elérünk a regényesen fekvő Ejub külvárosba az Arany Szaru végén. Maszatos képű gyerekek kísérték a további utvonalon, melyen járót nem raktak. Mennél jobban iparkodtunk elterelni őket oda vetett aprópénzzel, gomba módra annál többen bujtak elő a földből, hajszólo sietséggel közeledtek. Idő kell rá, míg az idegen fül, lármájukat megszokja.

A végső házak, omladék halmok elhagyása, a fáradalmak után jól esett kipihennünk a nyulánk, egymás mellé ültetett cziprusok árnyában. Egy kis, kerek kávéházi csarnokban élvezzük a kilátások teljét az Arany Szaru egész, remek és tág partvidékére. A míg mi gyönyörködtünk a kilátás nagyszerűségében, addig a kávéházi török vendégek egy bársonyszőrű nagy macska dorombolása mellett az idő járásán meláztak el Ejubnál.

De hát ugyan ugy-e miért Ejub?

Tulajdonképen Hiob, csak törökösen Ejub. Abu Ejub ugyanis Mohamed prófétának volt a zászlóvivője és fegyverhordozója, a kit állítólag ezen a helyen ért a halál lehe. Akkor esett el, meg akkor hantolták el itt, mikor az arabok (672 Kr. u.) Konstantinápoly első megrohanását kísérelték meg.

Telt, mult az idő. Elfeledték Ejub apó nyughelyét. Egy mohamedán jámbor, jámbor látomással földözi fel. Most már

erős meggyőződéssel — de nem megmarkolhatólag — bizonykodnak, hogy csakugyan itt nyugszik Ejub. Vezetőnk tóditotta a történelmi multból szövődő legendákkal. Sokat kipéczéztem belőle. Sokra menne, ha egymásmellé rónám azokat. Nehogy megorroljon rám a kalauzom, nem mondtam neki, hogy nem hiszem el, hogy itt nyugszik Ejub, csak annyit, hogy nagyon nehezen bírom azt elhinni. De higyjük el, ha nehezen is, míg az ellenkezőről nincs bizonyságunk. Ő folytatta a szöveget a *conditio sine qua non* elméletéből indulva ki, hogy a mikor bizonyossá vált a dolog (mondjuk hogy lábra kapott a hit) arról, hogy csakugyan e helyen alusza az igazak álmát a nagy mohamedán szent, akkor, minden kétkedést kizárttá tett és ezt a pompás dsámit építette a drága hamvak fölé II. Mohamed, a kinek nagyon tellett hódításának zsákmányából. A zsákmány, ez az én utógondolatom, valahányszor II. Mohamed nevét említik, említem. Ez a név többször hozott ferde helyzetbe Törökországban. Ők nagyon nagynak tartják, én meg embertelen kegyetlennek. Elég ahhoz, hogy ezt a szent és híres dsámit jöttünk mi most megnézni, kis pihenő után hozzá is fogunk, csak előbb a nyomunkban járó utczai énekesnőket hallgatjuk meg alkalmas helyen, árnyékban. Előbb az élők, azután a holtak, a holtak között Ejub apó.

Kölcsönbevett gyerekeket uszit ránk egy sokféle folttal tódott vászonbugyogós koldusasszony. A riadt alakot és lelkendezve elénk rohanó gyerekeket eltereljük bakhsissal, hogy inkább az igézetes szépségü, bogárszemü, tánczoskedvü cigány lányokat nézzük meg. A fiatal énekesnők egy zugligetből szökdécselve közeledtek felénk, előbb lejtve, azután csörgő dobjukat — könnyüvérü spanyol lányok módjára — ütve, zörögtetve. Buja tánczba szökelltek a híres komédiás törzsbeli, őstermészetességüket megóvó barna szépségek. Porcellánfehérségü fogsoruk kivillant a szenvedélyességre valló ajkuk közül. Szuróan néző tüzes szemükből is szenvedély lobogott. Rajtuk veszett szemünk, mélyen, hosszan néztünk bele a szemük villogó tükrébe. Kedves jövevényekké lettek csakhamar a fiatal tánczleányok. A bozontos haju vadócz primadonnának dallá vált a szó az ajkán, hangja behizelgő zenévé. Természetesség és melegség

áradt ki a mozdulatából és pajkos játékából. Annál ripőkösebb volt a másíknak a sivitó ifju hangja; egy közbevegyült csorba hang pedig hamis ritmussal szólt. A csörgetyüdob átható hangja sem birta kiköszörülni a hibás hangot az énekben. Jó barátságban élt a doboló szerszámjával, mint nálunk a cigány a hegedűjével. Elválhatatlanok. A mi az éneket illeti, nálunk az aratólány ezt különben cselekszi meg. Tengeri hántáskor is szabályosabban rezegnek és gördülnek az énekhangok.

Mikor a kóbor tánczosnők tánczban, énekben és muzsikában kimeritik egyik helyen a tudásukat, odább, mások elé állnak, hogy vad virtuozitással újra ropják a tánczot, kezdjék szívmelegítő változatban mások előtt, 'a mit előbb elhagytak, a lenge ruhában való dévajkodást. Így kerültek elibénk a bodros leányfejek, a muzsának földi, gyarló személyesítői. Színes ruha hullámszik a göndörfürtös, exotikus teremtéseken, nádként hullámszó derekukon, nyakukon sok fényes gyöngy, felkarukon ércz pánt. Érczből való ékességük öszzezsenszül. Felbomlott fürteiket körülenyelgi a szellő. Érdeemes lett volna róluk fényképeket előhívni. De azért, ha phizikai szemem elől el is vonva, meg-megujuló kép maradtak az emlékezetemben, mert kisidőre lelkünket kedvre derítették.

Kapóra jött a járva-kelve elárusító, a czukros édességeivel. Jó vásárt csinált, szívesen szolgáltunk a sötétképü angyaloknak, a behizelgő sziveseknek. Esengő lón a hangjuk. Korczogtatták erősen a kiszáradt édecset, azután a játszi muzsa vad leányai tánczoltak még egyet, több hevedelemmel mint művészzel, végre — meglepődésünkre — elczigánykerekeztek.

Meg kell dicsérnem őket abban a tekintetben, hogy több ruha volt rajtuk, mint a mennyit némely operette színrehozásakor a mi színésznőink a szinpadra visznek magukon. Meg kell dicsérnem őket, mert lábujjhegyükkel sem érintették ugy a homlokukat, mint a miként a mi szinpadunkon megesik, pedig az ő hivatásuk nem is a kultura emelésére törekszik.

1) Terpsichore, mint a görög hitregetan nőalakja, a kilencz muzsa egyike. Eratóval, a csapongó lirai könnyed költészetet ábrázolta.

Ejub sirjánál.

(Élet és enyészet.)

Tilos a kereszténynek bemenni. — Oszmán kardja. — Mausoleum és köztemető. — A török erős hite. — Társalog a halottakkal. — Fejükön asztaltábla. — Hordozható boltok. — A ciprus fáról. — Török siremlékek. — A rongy mint a baj elmulasztója. — Élet a halál közelségében. — Pszichologizálok. — A halottaikat maguk viszik. — Elmulunk. — Pálmaág a sir domborulatán. — Hánykódott a lelkem.

„Az egész föld nem egyéb, mint egy nagy sirhalom: semmit sem ásnak naponként oly sokat mint sírgödörket . . . sirhalmokon járunk és naponként tapossuk azt a földet, mely már milliárdokat magába fogadott és nem sokára bennünket is el fog nyelni.“

Mayer Béla.

egvalósítva szándékunkat, kirándulásunk céljánál voltunk, de az Ejub dsámit csak kívülről nézhettük meg, pedig szívesen mentünk volna belső hűssére, mert az izzó nap ontotta a meleg sugarait, melyek kalászerlelően pörköltek, dacára, hogy már jól a második felébe, végébe hajlott, mondjuk, hogy a végét járta szeptember hónapja. Verőfénytől sugárzott a világ, kigyöngyözött a perzselő nap-sugártól homlokom. Keveset használt az angol parafa sisak és fátylának a beárnyalása, mikor a nap tüze olvasztott. A madarak elültek, alig suhan néhány vidám fecske, de a tücskök csicseregtek a forróságban.

Vakitóan fehérek a márvány falak. Még a dsámi udvarába sem szabad a kereszténynek betenni a lábát, olyan szent helye ez az iszlámnak. Előbb halálbüntetéssel lakolt az a keresztény, a ki előmerészkedett, akár tudatlan lépett a dsámiba. Ma már nem félemlítettünk meg a haláltól, tudván a törökök szakítását az eddigi gyakorlattal, de hiába mozgattunk meg minden követ, nem sikerült bejutnunk. Kérlelhetetlenek. Csendes megvetéssel nézett reánk a fáná-

tikus öreg, a kinek az őrgondja alatt áll a dsámi, résen állt. A dsámi körül Európának nyoma sincs. A mináret erkélyéről műezzin jajgatja be az egész környéket.

Ebben a dsámiban övezik fel a török uralkodó család alapítójának, Oszmánnak,¹⁾ a nagy khánnak a kardjával a trónra lépő török szultánt. Ez a szertartásuk koronázás-számba megy, annak erejével bir. Az idők folyamán és váltóztán, az Oszmán kardjának nagyobb a sulya mint a ragyogása.

Duló elemek tombolása, az idő romboló műve meglátszik a dsámin. Az idők lejártán ráférne erre is, valamint a többi dsámira, moséra, mecsetre a javítás. Erre a török nem gondol. Kiszolgáltatja az enyészetnek. Pusztuljon el. Óhatatlan ha Allah akarja, ezzel nyugtatja meg magát.

Jókedvű fecskék ficseréltek a fészkekben, csak néhány szállongott repeső méhecske után.

Ejub²⁾ sirja helyett láttunk annál több, valóban sok szép török sirt az itteni szép temetőben, mert előszeretettel temetkeznek ide a törökök, az uralkodóház tagjai is. Az Ejub iránti tiszteletből teszik ezt.

Viseltes köpönyegben, dervis akaszodik belénk. Nélkülözvén minden tiszteletreméltóságot, eltereljük az esengőt magunktól, a tapadó kulláncot. Uti lapu, talpa alá. Nem szeretem a dervist, mióta Szkutáriban az üvöltő dervisek erősen hatottak az idegeimre, agyamra és szivemre. Néztük inkább a temetőt, hallgattuk a ciprusok susogását.

Igazán szép mausoleumok aranyékitésű felírással, diszes rácozattal. Karomnyi viaszgyertyák az embernői magas gyerlyatartókban, selyem és bársony szövetek a türbéken, a shawlokon Korán mondatok, arany, ezüst, selyem himzéssel, hasonló rojtokkal. De nem a gazdagok sirbaszálltakor kifejtett gyászpompá, a gyásznak fehér színe az, mely engem érdekelt, hanem maga a köztemető, a bánatos ciprussal tele temető. Ügyet vetettünk rá, mert érdekelt a mennyiben török temető, törökök voltak azok, a kik itt vetkezték le

1) Oszmán alatt még csak sátrak alatt élő, vádornép volt a török. Brussza meghódítása után állandósították lakhelyüket.

2) Jób vagy Ejub Ben Szaid Anszári.

magukról a földi salakot, és törökök azok, a kik járnak a sirhantok között. Szemforgató, templomozó anyókák itt nincsenek, de van minél több rendes temető-látogató.

A városban, házak sűrű tömege közt, dombháton, kies helyen, az Arany Szarun úgy mint a Boszporuszon, szóval az emberlakta helyeken mindenütt, ép úgy mint a kültelkeken el vannak szórva az elköltözöttek nyugalmanak szánt helyek. A temetőknek nincsen városon kívüli övezetük. Egész Konstantinápoly egy sirkő-rengeteg, holtak városa, egyuttal nagykiterjedésű czipruserdő, melyben a rovarvilággal együtt nyüzsög a népáradat. Azért olyan kiterjedt a temető, mert nem raknak holtakra holtakat; a sirhelyért a török nem szed pénzt. Gazdag, szegény nyugodtan alhatik, lelke porhüvelyét nem bolygatják, nem szórják szét.

A mohamedán nem fél nagyon attól, hogy a halál, szívére teszi csontkezét. Nem kelt benne az elme kialvásának gondolata olyan megdöbbenő, fájó érzést, mint akár a legkeresztényibb kereszténynél. Köny, kevés gyülik szemében övéinek hantolásakor. Az ökölnyi könyek ismeretlenek. Az önemésztő szomorúság ritka. Ezt a halálsemmibe-vevését az ő sorshivősége okozza és a tántorithatatlan hit a tulvilág létében, még pedig abban a boldog hitben ringatják magukat, hogy olyan kiállitással lesz az, a milyennel azt Mohamed az igazhivőknek igéri, melyhez fogható üdve nincs a földnek. Kétely nem ostromolja hitét. A hol végződik a tudása, kezdődik hívése. Hite, reménykeltő, bezárja a kételyek kapuját. Konstantinápoly valóban a hitnek városa. A törököt Allahhoz való bizalmában nem ingatja meg senki, semmi, kétsége nincs benne, hogy Allah mindenkinek kirendeli a magáét, azért önként választott halállal nem sujtja önmagát.

A mig mi a temetőinket, melyeknek a látása lelkünk mélységének minden atomját felkavarja, minél messzebb kitolni igyekszünk, és a mig mi oda elbusult lelkünk keservét visszük ki, rövidebb-hosszabb sort elsírva a legőszintébb fájdalommal hullatjuk a könyünket: addig a török nem tudja olyan fájón, lelkének olyan mélyéből fakadó könyekkel elsíratni a holtjait, nem kell neki nagyon száritgatni fel a szemét kendővel, sőt a gyógyító forrásokat

magában a temetőben keresi, akkor is, mikor még teljes erejében van, akkor is, mikor már vonzza őt a föld magához és készül a halál útjára, a mely nem állítja őt ismeretlen egyetlen elé, mint a hitetlent. A török magához minél közelebb szereti a halottjait. A mig mi a bennünk szomorkodó néma csenddel, mélységes elszomorodással járunk a temetőben, addig ő társalog a gyepes hant alatt porló halottaival, annélkül, hogy azok zokogást fakasztának melléből, annélkül, hogy azok könnyecskéket sajtolnának ki a szeméből. Misztikus érzelmek uralkodnak rajta, tipeg a mulandóság útján, a halál intésére mindég készen van. A virágtól illatos temető az ő kedves sétahelye; mikor a déli nap heve perzsel, a delezés csendjében le is hever a sarkó mellé, a halottak fájának, az égbe nyuló cziprusoknak, a Kelet fenyőinek árnyában. Déli hőben is nyugodtan pihenhet a természet ölen, heverhet itt, mert a napsugár nem siklik át a levelek sűrű tömegén. A fákon bőségesen sarjadzó mohából vánkust csinál magának és hallgatja a cziprus sudarak sirását. A himes virágokkal, csendes barátaival némán társalog. Szeret egyesgyedül lenni. Szereti, ha körülötte béke honol. Az tartja a bölcs mondással, hogy „jól él, a ki rejtve él.“ Hozzá tehetjük még, hogy a csend legjobban csillapítja le a lelkünk viharát. Nem tépelődik. Szive nincsen sóhajtással csordultig. Enyeleg a sűrű fákon fészkelő, kaczagó galambokkal, zugó bogár röptetését hallgatja. Azután imádkozik egyet s gondolataival órákig elmereng. Beleéli magát gondolatkörébe, a kényszerű nyugalomba. Egyéb multság hiányában összefont karral, sőt dőlve, nézi a zugó cziprusok alatt a füvek, a méhektől körülzsongott virágok lengését, selyemszárnyu pillék karikázását, hallgatja a galyropogást, a vadgerliczék bugását és a kisebb énekesek pittyegő tanulását, versenypróbáját, mig nagy mozdulatlanságában, kéjes álomba, álmvilágának sejtelemszerű vízióiban ringatja el őt a természet. Mikor azután látja minden élő lénynek, növénynek a mulandóságát, megnyugszik a saját sorsán, multán, mondván: „Küllin nefszin szajkat al mautin.“ „Minden lénynek meg kell izlelni a maga módja szerint a halált.“

A virágdus temetőben, a cziprusok suhogó erdejében

fogyasztja el az ozsonnáját. Bizonyára itt jobban esik mint az izzó talajon. A cziprus megvédi a nap izzó sugarai ellen, valamiként megvédi a virágot az orkántól, hogy ne hulljon szét szíromizületre. Törökünk a temetőpásztor dolgán könnyítve, meleg nyáréjjelen a temetőben alszik, békésen. Nyugalom, a rendíthetlen nyugalom az ő ideálja, álom az ő élete, míg majd a sirba roskadozó öreget kiszólítja majd a csendes létezéséből a — kalendárium. Meg-

őszült fővel, betegségtől sorvasztva, halálra fáradtan, roskadt inakon már is czihelődik a másvilágra. Hite élő, reménye nem foszlott szét.

A sekerdsik, süteményesek és egyéb elősettenkedő mozgó árusok, kínálgató szava hallatszik. Az élelmi szerek elárusítói, ősei az oroszországi röpülő konyháknak, kerékre kapott vendéglőknek. Azárusítók,

Sütemény árus.

nyakukba akasztott bolttal, egész rajjal vonulnak ki a temetőbe, hol a kézen hordott, összehajtható, keresztbe álló lábakra felteszik a gyakran ökölnyi kis fejükön hordott, gömbölyű asztaltáblát s árulják a szentjánoskenyeret, szultánkenyeret, serbetet, a sok, édesnél édesebb, mondjuk émelegősnél émelegősebb rózsa- és más virágillatos czukorkákat, a változatos formákba öntött sokféle süteményt, melyek készítésében mesterek a törökök. Maszatos fiuk, kis lányok, gyermekesapatok. A legöblösebb kosár tartalma is elfogy. A mi a dagadó kalácsból megmarad, este még jó az, színes lámpácskák mellett árulva bizonyára elkel. A kerek arczu török gyerekek nem árulnak olyan torok-

szakadtából mint a nápolyi ujságáruló gyerekek, ujabban a budapesti rikkancsok, mégis elkel portékájuk, annélkül hogy az első kiadást másodiknak hazudnák. Nagy kelete van a citromlének, a halvának, ennek a mézből, lisztből gyurt édességnek, melybe még diógerezdeket tesznek. Mi inkább a kerek deszkán, fejen hordott sülték között válogattunk.

Hordozható boltok, hordozható konyhák nagyobb számmal. Idestova járó, áruló vándor kalmár akármennyi, megannyi szélkerék. Gyorsan emeli le a hátáról a három lábú asztalt, ráhelyezi az áruját, kereskedést üz velük.

Virágezrek tárják ki a színük pompáját. A nyíló virágok illata a cziprus és a fenyőfák gyantája, egészséges, kellemetes tartózkodási helyül varázsolja a temetőt, mikor a város sűrű házainak a tömegében úgy sem friss a levegő. Talán a cziprus is szereti a temető földjét, azért virul üdén, nő egyenesen magasra. A mohamedánok azt tartják, hogy a kinek a sirja mellett a cziprus szép magasan s egyenesen nő, annak a lelke is megy fel egyenesen a paradicsomba. A mely halottnak a cziprusfája görbületes, annak a lelke csak kitérőkkel jut el oda. Egy költői hasonlat szerint; minden cziprus egy-egy árbócz, mely az élet tengeréből kilátszik, jelezve, hogy alul van a hajótörött. Utolsó forgatag, utolsó habfodor és sivár halotti nyugalomba tűnik el, a ki evezett az élet tengerén.

A török az ő kedves halottait folytonosan emlékeztében tartja, emléküket számtalanszor megújítja lelkében. Egy legendájuk azt tartja, hogy az élet addig nem hal ki egészen a porhüvelyből, a míg él a halottnak az emléke az övéi közt.

Függélyesen álló fejkő, lábkő, márványból, az egyszerűbb emlékek a temetőben. Ezekre jön a felírás (zsidók módjára jobbról balra) gyakran mély érzéssel, költői szárnyalású felírás, mert a keleti népek költészete, nagyban terjed ki a temetőre, melyen méla költészet ömlik el. Vérző szivek fájdalma, keserve, virágos szavu költők mondása kőbe vésve. Keleti fántásztikus irány. Sok fejfának a felírása minden arra menő jó embernek a szivére fekteti,

hogy mondja el a futihát a halottért. A Korán első verse, imaszámba megy.

A fej oldalt és láb fekvését jelző faragott kövek nem magasak, az első — négy, az utóbbi három lábnyi. Az előbbire férfiaknál turbán vagy fez jön, a nőknél levél, virág vagy fésű. Mind eme jelvények olykor durva kivitelben éktelenkednek, akár mint nálunk az összeácsolt keresztfára vésett szent jelek. A szegénységnek még a halálban is a legnagyobb takarékoszágra kell szoritkozni, mert a meghalás, a halál toilletteje is költséggel jár. A tehetősebbek kőlappal borítják a halottaikat, ezen rés, hogy a halott meghallhassa az utána szálló sóhajokat, de az angyal¹⁾ is meghallja a halottat. Szárkófág a tehetősbek disze, szentemberek hamvedre és emlékköve, melyet többnyire rács véd. A rács, a betegek rongydarabjaival van teleaggatva, hogy a miként ezeket elfujja a szél, elvesznek, hasonlóképpen tűnjék el a betegség, szenvedés. Babona, vallás torzképe.

A sirok nem mélyek, hogy könnyebb legyen belőlük a feltámadás. Lelküknek egész erejével függenek ezen a hiten, a földön túl nyíló reménységükön. Ünnepnapokon élénkség veszi körül a sirokat. Élet a halál közelségében. Vigan torkoskodnak a holtak fölött, melyek alant koporsóban²⁾ vagy koporsó nélkül vászon lepelbe burkoltan nyugszanak. Pusztítja őket az enyészet, miként a szu örli a nedvét vesztett fát. Jobbfelük Mekka irányában.

A virágos fejfák, a turbános fejfák alatti gödrök, mennyi de mennyi abbanhagyott örömet és tartós világkínt nyeltek el? ki mondhatná? Egy megdőlt temetői emlékkőre ülök és arczomat a kezembe temetve, a természetben uralgó csendben a feselő virágok között gondolkodom. Gondolkodom a jelenben a multról, a melyet szült a jelen. Gondolkodom a jelenben a jövőről, a melynek szülője hasonlóképen a jelen. A jelen, az élet, a való, a múlt és jövő csak a képzeletben él. Arról is elmélkedem, miért nem javít semmit a török a temetőben? Arról is, hogy a ke-

1) A monda szerint két angyal van, Monkir és Nakir, a kik a sirba járván, az elhalt életéről Allahnak jelentést tesznek.

2) Csak a gazdagok és a nők temetkeznek egyszerű koporsóban, a szegények nem.

reszténnyel együtt jól fogja fel a török az életet: vándorlásnak a földön. Arról is elmélkedem, ha elérkezik a sirba-szállásunk ideje, holtra válva lehullunk mindannyian közös közanyánk ölébe. Bölcselő hajlandóságu vagyok, de ehhez a dologhoz nem kell bölcsesség; születésünk magában hordja halálunkat, a mi porból jön, azzá lesz. Ezt tudva, igaza van Sokratesnek, hogy születni könnyelműség. Még találóbb az indus közmondás, a mely szerint „a születés olyan nagy bűn, hogy a legnagyobb büntetés: a halál van rá mérve.“ A sirásó, durva lelkű férfiú, előttem gurit ki egy koponyát. Rémesen vigyorog a szemürege. Ráüt a vas szerszámával. Az egykori agyvelő burka tompa, üres hangot ad. Valamikor az is eleven volt az életizmoktól, értelem, gondolat lakott benne mint bennünk most. Az étellel vége mindennek.

Képzeletdus lelkem bőven táplálkozott a temetőben. Tanulmányoztam az iszlamita életet a halálban.

A halottaikat maguk viszik, mert Mohamed egy bűnnek a bocsánatát ígérte, a ki egy halottat negyven lépésre visz. Az asszonyoknak nem szabad temetésre járni.

A délutánt az Ejub dsámi melletti sirkertben töltöttük. Hozták az életből mozgósítottakat. Néztük a halottasmeneteket, elföldelést, frissen hantolt sirokat. Pszichologizáltam. Kihozom, hogy az élet, apró vig jelenetekkel kezdődő hosszú dráma, melynek a végső jeleneteit már csak kevesen nézik meg. A levegő csendes volt. Fölöttünk az ég kéklő végtelene. Lepörgettünk néhány bucsuhantot az elföldelttekre, hallottunk több világfájdalmas lélekből kifakadó sóhajt. Birva a fáradságot, árkon-berken jártunk keresztül-kasul, a hova csak gyalogszerrel juthattunk el. Lelkehagyatottan hozták a temető új lakóseit az ujonan nyitott sirüregékbe, az állandó otthonba. Ágyba dőltek, halálra váltan feküdtek. A betegség, a halál addig tülekedett velük, a míg a sors által hányt-vetetteket legyőzte. A halál a mi legnagyobb kénytelenségünk. Én is láttam közelről. Erős kezük lehányatlott, a halni valók összerogytak, elhunytak, örökre elmentek. Az egyik, törzsében tört ketté, jól jelképezte azt, hogy kidől az edzett erő is. A másik a gyászra kimulás sorában, a halál által szenvedéseitől megváltva csukta le

a szemét. Hoztak többet, sokat, a kiknek a teste össze-
roskadt. Elköltöztek, mikor az életük már sok esztendővel
viaskodott és az idő megőrölte őket.

„Mint az érett gyümölcs,
Az élet fájáról:
Hull a fáradt ember,
Midőn órája szól.“

Vörösmarty.

Elpihenünk valamennyien, a kik most az Arany Szaru
szépségén, a Boszporusz varázslatos tájain gyönyörködünk.
Hirünk-hamvunk sem lesz. Még az életük legelején levő
ifjak is száz esztendőn belül mind a halál zsákmányai
lesznek, mint Xerxes tábora. A halál, sorra szállítja le
erőállapotukat és visz, némelyiket erőszakos módon, orozva.

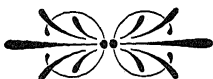
Egy bánatos ifju ember lassu sirásba fojtja bánatát,
meg-megakad a szó a torkán. Lenyeli a feltörekvő fuldok-
lását. A megindulás hatópontja. Elsiratás közben köny perg
égő szeméből, görcsös remegés reszketteti meg egész való-
ját. A köny, nemzetközi nyelven szól, megértjük. Gyász
jeléül pálmaágot tesz le a sir domborulatára. Most tom-
bolja ki a vérző szive fájdalmát, kezdi megtanulni a lemon-
dást. Annak is, ki mellette van, testvére vagy barátja, a
részvét, még egy hangtalan könyet facsar ki a szeméből s
azután meghalnak a könnyei. Néma fájdalom, mely elfojtja
a torkon a szót. Drága halottuktól válnak, a ki utolsó
földi utját tette most. Örömük, keservük volt, a ki a
sir gazdájává lett. Az öröm elszállt, az élet sáros orszá-
g-utján meddig hordják még az éltük keservét? Ki a meg-
mondhatója?

Szótlanságba merülve, szivdobogva, kedélybeli benyo-
mások alatt, hánykódott a lelkem a halál gondolatánál, a
virulás és enyészet szomszédosságán. Itt, ezen az isten-
áldott szép vidéken még jobban éreztem át, Hádesz vég-
zetes küszöbénél milyen nehéz lesz ezt a szép világot itt
hagyni, ha a halál azt mondja majd: csitt! s következik az
örök mozdulatlanóság, elnyel az örök enyészet. A csendes
elmulásról, a rongygyá foszló, feloszló végről való, minden
elmét foglalkoztató gondolatok után, szivettépő, előreköltö-
zött veszteségeimért elfogódott, tépelődő lelkemnek mindég
szomorú az elmélkedése a temetőben. Némely veszteséget,

csak isteni vigasztalás enyhíthet. Mindég gazdag tárgyat találok a temetőben az elgondolkodásra. Előttem, sirköveket csókolgató, bőtenyészetű virágok között egy vihardöntötte vén odvas fa, mely az égbolt csattanásakor tört el és most száraz ágaira undok pók köti hálóját, jól jelképezte a gyors enyészetet, mulandóságot, szóval életet és enyészetet. Száll az élet, vele az élet öröme, keserve. Ismét hoznak egy korán kimultat. Tavasz tele, az arasznyi életpályán. Koporsó közelsége a bölcsőhöz. Nemde halott virág is van? Hoztak ki napestig gazdagot, hoztak ki, a ki a szegények osztályán mult ki. Kádávernek mind a kettő egyforma. Egyképen feni a halál, kaszáját, mindenkire. Egyképen végzi munkáját az örök enyészet a hatalmasnál, az elnyomottnál, mikor a lét, álomtalan csendbe hullik.

Vigasztalódjunk. Nyugtassuk meg háborgó lelkünket, a változhatatlanban leljünk csendes megnyugvást. Lelkivilágunkkal így forr össze az elmulás. Az atom is elmulásba hullik, de szülőanyjává válik egy új paránynak. A legkisebb csekélység sem vesz el a korhadó világban és a nagy természetben, melyet a tengerek és bérczek Úra teremtett. Jó az Isten, mi sem fogunk elveszni. Itt maradunk itt, földbe temetve a földön, a nagy mindenségben eluszó sárgömbön, mégis a napvilágította fényes égi testen, melynek az utolsó rejtek zugolyában is kering a földdel elvegyült porunk, a fényes csillagokkal kering, a míg a világ világ lesz.

Játszott velem kifáradt agyam képzelete. Állitgatom vissza a lelkem megzavart összhangját.

Az európai Édes Vizeknél.

Ház nélkül kávéház. — Olcsó és jó kávé. — Nárgiléztünk. — Török vendégek. — Élet az Édes Vizeknél. — Szép asszonyok, még szebb leányok. — A szem rájuk tapad. — Eunuch mindenütt. — Rendőrség beavatkozása nők dolgába. — Kaukázus virágai. — Hárem. — A töröknő dohányzik. — Bájós női viselet. — Keleti szépség, nyugoti kíváncsiság. — Rózsa az enyészetnek eljegyezve. — Haza iparkodtak.

„Kijöttem hozzád szent természet!
Köszöntlek, — s áldalak.
Megnyugszom itt, e lágyan rezgő,
E lombos fák alatt.
Oh itt e fák, távol s közelben —
E lombok, levelek
Ugy példázzák a csendet, békét! . . .
Nem így az emberek.“

Dömötör Pál.

ehangoló benyomást hoztam magammal a temetőből. Mikor onnét oszladozni kezdett a nép és az élet könyvéből már eleget tanultam, utazótársaimmal egy török kávéházba tértünk aztán szórakoztatóra, közel az európai Édes Vizekhez. Sziesztára hívó árnyas hely, hatalmas fasudarak között. A közelben egy nagyobb pálmafa is hajtogatta széles leveleit. Az égből még özönlött a fény, de a mi sűrűn tömött lugasunkon át loppal sem törhetett utat a nap-sugár. A délszaki levegőben magunkat jól éreztük. Közbul üdítő fuvallat. A lugas elé állva, néztük a hegyoldalra kapaszkodó villákat és kerteket, pompás messzelátást élveztünk az Arany Szarura, véges-végig láttunk rajta. Hangulatteljes táj. Megkapó, lebilincselő varázslat. Természetszerető lelkem élvezett. Átéreztem a természet hatását. Leirni azt nem tudom.

A nagy fa dereka mellé rejtett kávéház, dehogy volt ház, csak annak nevezték. Panorámával bíró magaslaton, zöld virány közepette hat czölöpre futtatott lugas volt az, a szőlővessző vigan kuszott rajtuk végig; délig nyiló virá-

gok, napfényben fürdő mirtus és jázmin bokrok voltak elébe ültetve. A második tavasz ébredésekor balzsamosan illatosította meg a levegőt a fű és a sok délvirág párlata. Idegeimnek, kimerült fizikumomnak új erő, felvillanyozása lelkenek. Az alacsony gyékény székek jó pihenőt adtak az erdőszerű kertben, madárdalozó helyen. Tömött lombok. Levélzetük sulya alatt meghajolnak a faágak. Szól a tücsökhad, zimmegtek-zümmögtek az apró bogarkák. Karesu gyikok guggoltak, neszre, a délies növényesség között nyilsebességgel, zürve surrantak. Csiga-biga szarvát öltögette, nyujtogatta.

A kafedsi keleti pongyolában, szabadban, összeölelkező fák alatt főzte az üledékes kávé. Pompásan izlett csorba szélű kávéscsészéből is, mert meg volt benne a jó kávéiz és a benne rekedt kávénak a kellemetes illata. Forró volt és édes, beszélgetés közben megismételtük akárhányszor. A török kávé fındzsák kicsinyített másai a mieńknek. Mikor hozta, udvariasan mondogatta: Bujurum effendilerim, tessék uraim. Török módon éltünk kávé dolgában. A kávé, a milyen jó volt, olyan olcsó volt, csaknem ingyen adták, annyiért, mennyit a mi trónos kávéházainkban a borralaló tesz ki. Telt azért bakhsisra, melyet hajlongással köszönt meg a török, azután elégűlten fonta össze lábait a szőnyegen s ügyelt parázsának hamvadására, ültőhelyéből élesztvén a tüzet. A kávéra pompásan izlett a nárgilének gumi csövön, vizen keresztül vezetett és a körülcsvargatott szattyánbőr száron hűtött fűstje. Nagyokat huztam a tömbékiből. Ez az erős perzsa dohány elszéditené a leg-erősebb dohányost is, ha fűstje, a tisztító vizen nem menne keresztül.

Virágének hangzik. A természet egyszerűbb gyermekei a dalolók.

Keleti vérmérsékletű nyim-nyám csendes törökök szállingóztak, telepedtek le az oleanderes vödrök között a szomszéd-ságban, hogy az időt előljék. Földélutánon keresztül szokták ezt megcselekedni. Maguk alá szedett lábszárakkal guggon ültek a fadvánon, alázatosan összekuporodtak. A törökökről el lehet mondani, hogy ülve élnek. A nyugalomnak adva át magukat, meg sem gondolják, hogy a nyugalomnak

legveszedelmesebb szomszédja az unalom. Az egyiken a jó mód meglátszott. Két kövér karját összefonta a széles mellén, szuszog, fuj és nagyokat hallgatott. A magukbázarkóztak többet szemlétek mint okoskodtak, beszéltek. Nem hiszem, hogy akadjon köztük faluszája ember. A körülöttük rajzó rovarokat nem legyintik el. Hozzájuk vonszolódott egy újabb társaság. Hasonlókép szükszavu törökök, férfias szépségü az egyik közöttük, kimagasló alak. A deli, de szellemtelen emberek minden bölcsesége a filozofi hallgatásban vezett el. Talán arról gondolkoznak a gőzölgő pipák füstfellegét nézve, hogy „a világ sem ér egy pipa dohányt, egy pipa dohány nélkül.“ Annyi igaz, hogy a hajuszuk, szakáluk, a pipaszárral mindég együtt volt. Megtestesülve láttam az álmodozó, boldog semmittevést, ernyedtséget, az ázsiai kényelemszeretetet, mondjuk szóval: a lustálkodást. Kezüket a szivükre téve, méltóságos lassusággal menegetve, jövőgetve egymást köszöntik s azután rokonias barátságban olvadnak fel. Mégmellettük, egymagában, puha szőnyegen vonja össze keresztbe tett lábait egy tisztos öreg. Mondja a kafedsi, hogy ő látogat ide leggyakrabban, tehát ő a törzsvendégek legtörzsebbike. Ugylátszik, hogy ez a hely az ideg és edényrendszerére jó hatással van. Az aggság piadestálján erősen áll, de méltóságos meredtséggel lépked. A megtestesült stoikus nyugalom. Unott, kedvetlen alak. A tehetetlenek ugylátszik nagy a hajlama a török aluszékonyásra, komfortra, de a mi neki az, nekünk nem az. Erősen volt dohány szagtól áthatva az öregünk. Az emberevő pápuáknak nem izlenék a nikotinnal telített . . .

Megfigyeltem a töröl metszett sztámbuliakat, milyen édesen, le nem szürve szörpölték a jó illatu mokka-kávét és milyen élvezettel itták¹⁾ a fűszeres perzsa dohányt. Nagyobb pénzdarabot vált az egyik — garasos arisztokrata — büszkélkedik vele a többi jelenlétében. Re bene gesta apródonként felkászálódtak, elpárologtak, hogy folytassák a tétlen bódorgást. Ennél a mulatságnál mégis csak többet érnek a mi egészségügyi összejöveteleink!

Gyönyörködtünk tovább az olasz kékségü égben. Lég-

¹⁾ A dohányt inni, keleti szólásmód.

kör nyugodtsága a hangulatteljes tájon. Fásult idegek gyógyulása, a világgal meghasonlott szívek enyhülése.

A kafedsi mindég szemünk előtt csinálta a kahveht, megzuzván a pörkölt kávébabot, felforralta faszénnel.¹⁾

Jöttek mások gyalogszerrel, urfélék. Üditőül a mandulatejnek és citromos víznek adtak előnyt. Egykedvűen hörpintették le a hüssítő italokat, ne legyen megszomjuhozásuk. Valamennyi dohányzott. Egyszerű volt a pipájuk. Azt tartja a török közmondás: „A ki ezüstös vagy aranyos pipából dohányzik, annak a hasából a pokol tüze, mint tevébőség fog hangozni.“

Egy rokonszenves gyermek, duzzadt az erőttől és egészségtől, bátor, eleven, kópéarczu, atyja iránti tiszteletből folyvást áll, nem beszél. A török gyermek még a dajkája iránt is tisztelettel viseltetik. Édes tészták kerülnek elő a tarsolyból. Ugylátszik, hogy a gyermek otthon jól tudta körülhálózni az anyai szívet. Ugylátszik nekem, hogy kedvencz. Az apó is örömmel, apai szeretettel csüngve rajta, legelteti szemét fián. Arczára is kiül az apai büszkeség kifejezése. Mozgékony macska a gyermek mellé szegődik. Azután gyermek és macska labdát kerget.

Őszidőn, az erősen rövidülő napokban is nyáriás hangulat vert tanyát körülöttünk.

A közelben fölnyergelt, hegyen-völgyön biztos járásu, fölcsengőzött fülesek, fölcziczomázott apró bérlovak, paripák, az itteni forgalom eszközei, az ember segítő állatai szanaszét szabadulva harapdáltak a fübe. Felesleges mondanom, hogy egyik se toporzékolt, de a kimerüléstől meg-hempereg, a melyikről a hajcsár leemelte a nyeret és a hám lefordult róla. A buja növésű fű nem volt térdig érő, de üde zöld. Egy szarvasmarha duskált benne fejlekötéssel. Kigyó cikázik el a gyepes domboldalon.

Turista igyekeztette felénk rokkant lábu csontos pejkóját. Török nyeregyszerrel volt. Utazó társaságunkból való. Szijjon függ a pohara. Ráismerünk a terv, irány és cél nélkül csetlő-botló, a várost befutkosó, társtalan utastárs,

¹⁾ A kávé történetét, a török módon főtt fekete kávé készítési módjának a bővebb leírását lásd „Keleti ég alatt. Egyiptomban“ című munkám 62---65. lapjain.

emberszólás nélkül legyen mondva: különöz embere, a kinek a hosszas elmaradása, utazási vállalkozónkat többször ugratta bele az aggodalomba. Az utazó társaságokban szokott ilyen lenni, a kit rendesen hangos hahota fogad. Mi is zajos derűtséggel fogadtuk a mi emberünket. A neveltségesség öl. A különöz engem nem bosszant. Kisebb-nagyobb mértékben mi is azok vagyunk, de ingerel, a ki a látottakról fitymálva szokott beszélni. Minden érdekes a mit még nem láttunk és látni érdemes.

Petyhüdt idegeinket kissé megacézolva, elhagyjuk a tanyánkat. Lépcsőzetes kilátások, ígézetes pontok. Egy összerongyolt madár kerül a lábom alá. Nem rég vihatta a haláltusát valamely ragadozóval. Hogyan került mégis ide, hangyák eledelél, ki tudná mondani? Kóbor árus mellénk áll. Veszünk gyümölcséből.

Lágy szellő kerekedik, üditőleg körülenyeleg, jól esik, azután elsuhan, szétoszlik mindenfelé a fák leveleit rengetni. A közelben mozgatja egy sátor leffentyűjét. Követte a szellőt kisvártatra egy kerge szélroham. Elhordja a faágon főnakadt őszi fehér fátyolt s elusztatja a levegőnek utlan tengerén; csillog a lebegésben az.

Egy kis haladás után az Édes Vizeknél¹⁾ vagyunk, a hol az Arany Szaru, a nagy öböl, egy kis öblöt küld a szárazföldre. Csendes a természet, gerlék bugatnak.

Az üdülő hely, Konstantinápoly egyik legszebb kiránduló helye, van közönsége pazarul. Légszend. Azt hiszem, hogy tengervíz közelében ez a jó levegő, létrejövendő betegség ellen is használ. Sajnáljuk, hogy előbb nem jöttünk. Mindég azon kell iparkodnunk, hogy időt nyerjünk. Jutott azért a látványosságból.

Az üdülő helyen, a melyen ég és föld összemosolyog, aranyos, ezüstös kelméjű, tarkán élénk szövetű nyári ruhákban, kebeldus, jókora mellbimbós török menyecskék, nem kevésbé erős mellű odalikok,²⁾ igazhivő török kis-

¹⁾ Az „Édes Viz“ elnevezést az európai, valamint az ázsiai részen, az európai és ázsiai oldalon torkolló két folyócskának a vizére értik, megkülönböztetésül a keserű tenger víztől.

²⁾ Odalik a helyes elnevezés és nem odalisk, szobaleánynál nem jelent többet. Oda, a szoba török neve.

asszonykák¹⁾ sokasága pajzán jókedvvel hanczuzott a páziton. Társas multságuk ennél többre nem terjed. Összegabajodnak, de nem visonganak. Őletöröm nyilvánult a tekintetükből. Élvezték a szabadságot, az Isten szabad ege alatt való életet, tele étellel, tele kedvvel. Szinte kigyuladt a képük — pirtól. Hafiz²⁾ derüje csillant fel közöttük. Hafiz keleti varázsos derüje velük!

Vidám, nyüzsgő, színes az élet. Megkapók a jelenetek.

Árnyék borul a tájra, a feketéllő, ránczozott képü eunuchok személyében, a kik összerándított szemöldökkel, vérben forgó szemekkel állítják fel a tolófalat, mozgékony ránczozatot. Jó, hogy az nem terjedelmes. Cserben hagyja azonban az eunuchot a mersze, ha erélyesebb intézkedést kellene tenni ellenünk. Van kavaszunk, fényes fegyverzetü diszpéldány, van magyar, török vezetőnk, többen vagyunk. Az a tapasztalatom, hogy megmosolyogni való olykor az eljárásuk, mégis az erkölcsi rendjük ellen vétőt, könnyen éri baj.

Nézzünk tovább. A helyzet jó. Alkalmas a pillanat.

Egyszerű, bordatapogató török kocsi, melyre virág festve, és egy másik, nagyobb, baldachinos, elefántcsonttal kirakott, háremhölgyekkel megrakott szerkezet, kérődző, komoly bivalyok által vontatott, puhára bélelt, kipárnázott kocsi áll meg. Hoznak egy egész rajt a hanyatthomlok ellenkező színekben beburkolt érdekes közönségből, bül-bül szavu, fiuféle, leányféle gyereket is egész kocsiderékkel. Gügyögő is van közöttük. Halk zsongás.

Az esetlenül nehézkes állatok nagyot rántanak a tele kocsin, azután megállnak, összeverődnek a cifra bojtok, megcsendül az édes asszonynevetés, csengő kaczajba tör. Kellemetesen izgat a meglepetés.

Az öregje otthon maradt, a női nemen lévő kecsesen mozgók eljöttek, egynémelyik bagdadi skofiumos kelmébe

¹⁾ A török leányoknak kevés idejük jut a gyermekjátéokra. Tizenharmadik tavaszuk asszonylétben találja őket rendszeren. A török fiu tizenhatodik évében nősül. Örömeiket, bánatukat korán öntik egymás keblébe s mert a fiu tudatlan még arra, hogy az életben a nagy lépést megtegye, az anyja választ a pehelytelen állunak, hozzá illő hitestársat, ennek a kiszemelése végett esetleg eljár a fürdőokbe.

²⁾ Hafiz Mohamed, Sirázban született perzsa költő. Írt költeményeket, dalcakat. A Hafiz czímet mohamedán vallásbeli ismeretei folytán szerezte. † 1389.

burkolva. Ábrándos keleti képek tárulnak előttünk. Jól festenek az otthon jól kifestettek. Átlátszó, odalehelt csipke fátyolok, melyek a nap mosolyában inkább kiemelik mint elrejtik a szépségeket. Keleten az elfátyolozottság kényszere ősidők óta van, átlátszóságát az újabb divatnak köszöni.

Török kocsi.

Névadásakor, utónévvel való ellátáskor sok szép névre tesznek szert a török lányok. Aicha, Fatime, Halima, Hamida, Safia, Zenab, Zora, Zulejka s. a. t. Az egyik éjszín haju, sugár mint a pálmafa, a másik édesen csicsergő, a rózsával versenyez a viritásban. A jásmák még érdekesebbé teszik őket, a kik illatoznak az ámbrától, szantál-olajtól, pergamut esszenciától, pézsmás erszénykétől.

Válogatott, formás királynői termetű, szoborszép, kecses teremtések. Kellemetes megjelenések, meglepetések, diszvirágai nemüknek. Ragyognak mint a mennybeli csillagok. Az egyik szebb a másiknál és a milyen szépek, olyan érzékiek. Egynémelyiken szinte látszik, hogy szervezetének véranyagától nem tud nyugodni. Kecses a mozdulatuk, lenge a járásuk. Báj ömlik el lényükön. A szépség, Isten adománya. Olyan ivadék is van közöttük, a ki ereiben egy másik faj vérenek a járását érezi. A veleszületett vérnyugtalanóság, biborpirossá festi az arcát. Minden szemet magára von. Az élet egynémelyiken úgy megy végig, mint egy álom, addig a másik szeretetlenségben tölti hosszú idejét, bánat ég a szemében. Holló sötétségű hajfonatok fényessége, égő nagy szemüket beárnyaló ives szemöldöknek finomsága . . . szemünk rájuk vetődik mikor a bucsuzó nap halvány piros fénye rájuk esik. Dologtalan, illatos szappanok által elpuhitott fehér kezecskéjük tele édességgel. Álmatag szemük tiszta tükre, a közös szépségükhöz tartozik. Szemük tükrén szívükbe pillantok. A rajtuk való sok szépen is megtapad a szem. Mindegyikük külön szépség, csupa kellem, életműszeres egész. Művészetükhöz tartozik, forró vérük lobogása közben miként hassanak a bájukkal, annélkül, hogy a tág orrczimpából haragot fuvó, de azért a közömbös nyugalmat magára erőltető, gondárnyadt homlokkal mindenkire elkedvetlenítőleg ható eunuch, az ő szívük ügyelője, szigorú és rendtartó András-bácsiuk, gyanut foghatna, eredménnyel beavatkozhatnék a kaczer szabadalommal járó viselkedésükbe. Az eunuch hivatása sok körütekintéssel jár. Egynémelyik, hizlalt, tömzsi kacsa módjára dőlöngő már is beleőszült a gondba. A másik fáradhatatlannak a vastag képe olyan fényes, mintha kiválsalták volna. Mégmásiknak csupa ráncz a feje, keze. Közhátrányu, nagyon elkedvetlenítő dolog nekünk, hogy eunuch itt, eunuch ott, fagyos tekintetű eunuch mindenütt, de még ha csak eunuch volna, — de vetik elénk a gátat, és az utolsóban is megvan a mentori érzelem kötelességérzete. A nagyon erényes svéd nőekkel is előbb lehet szóba állni, mint ezekkel az élénkszemű teremtésekkel. A bibliai utasítás, hogy „keressetek és találni fogtok“ itt nem használ. Bizal-

mat egyik eunuchnak az ábrázata sem kelthet. Ám legyen bár az áttekintésük tágas, kémlelő nézésük éles, és tekintetük kiméletlen, még sem lehet mindent a látó szemmel észrevenni, mert az asszony — egy hasonlat szerint — olyan mint a bélyegtörvény, soha sem lehet teljesen, még az eunuchnak sem kiismerni, azért ujabbnál-ujabb rendőri szabályokat alkotnak a nők sajátos viselkedésére nézve a török urak, a melyeket azonban a szabadabb magaviselethez szokott, villámos szemű hölgyek nem respektálnak, Ségur mondása szerint: „A férfiak alkotják a törvényt, a nők a szokásokat.“ Marad azért továbbra is mulatságuk a kockettségek, de visszatükröztetvén lelkük világát, azontul nem mennek. Szeretik azonban, ha a fényképészek utánuk leselkednek, szerte elviszik a másukat. E tárgyban is erősen tiltakozik az eunuch, a minden lében kanál. Azt hiszem a török nők is mondogatják: csak eunuch ne volna. — Az arczizmus ezt elárulja. Ismételjük meg velük: ha az a „volna“ ott nem volna!

Legszemrevalóbb cserkesz, georgiabeli és szerezsen rabszolgák élénkitik a társaságot. Azért, hogy rabnők, gyermekükön nem esik folt. A törököknél a nő nem osztja meg a férje czimét, a gyermek születésének nincsen rangbeli előnye.

A rabszolgánő kereskedés el van ugyan nyomós okkal tiltva, de korunk szégyenére akként üzik azt a nagyobb szépségérzettel megáldott vagyonos törökök, hogy az avatlan európai szemek ne lássák. Sok leánynak leghőbb vágya, egy nagyobb hárembe bejutni. Azt hiszi, hogy ha hárembeli asszony lesz, ott csupa verőfény lesz az élete. Csak meg ne keserülje a rács és lakat mögé dugott életet! Ott is igaz marad a házasságnak a madár kalitkájához való hasonlítása. A ki kívül van, be akar jutni, a ki belekerült, kifelé igyekszik. A szegény lilliomszálak nem tudják, hogy mit kívánnak, mikor a török nők is kezdik kikötni, hogy a férj mondjon le koránbiztosította jogáról és *egy* feleséget tartson, mert nem édes a megosztott szerelem. Négy törvényes nő és annyi rabszolgánő, a mennyit valaki eltarthat . . . A boldogság elkerüli ezt a sokadalmat. Nem is lehet a megosztott érzelmeknek az a mélysége. Nem kap-

Cserkesz háremhölgy.

csolódhatik a szeretetthez, szívének minden szálával. Inkább otthon, erdőn, mezőn foglalatoskodva, egyetlen szerető szívvel boldogabbak lehettek Kaukázus virágai! hó országok exotikus szépei! édesebb az élet, ha a hőn szeretett ifju tölti ki sóvár vágyát rajtatok, teljes élet-szabadságban.

A háreméletnek nem szentelek külön cikket, a mit tudok róla, elmondhatom azt az Édes Vizeknél, Ejub sirja közelében, annál inkább el, mert a török háremélet is a sirja felé közeleg. Ezzel, mindég kevesebb lesz emlegetett a keleti közmondás: „Jobb a sok feleség, mintha csak egy van: legalább te nyugton vagy, ha ők hajba kapnak.“ Ugylátszik, hogy a házásélet sőtartója nemcsak Nyugaton, de Keleten is feldül sokszor.

Keleten jártom-keltemben, tudakolva, arról győződtem meg, hogy a háreméletet csak a nyugati ember képzelete fejleszti, a regények színesítik ki erősen és így csak a búbájós ifjukor fántáziája élénkíti meg. Nem lehet ugyan tagadni, hogy egy vagyonos mohamedán olyan és annyi háremet rendez be magának, a mennyit akar, annyi asszony-szivben talál otthont, a mennyiben akar, végre olyan fényt visz a háremébe, a milyent elbir költséggel, mert a keleti asszony egyáltalában többbe kerül mint a nyugati, habár ez is sokba kerül — ruházat dolgában. Törököknél a nőtartás annál inkább többbe kerül, mert a leányokat és asszonyokat nem szokták dologba fogni. A vetélő nem kelepel, a nyüst nem recseg a kezükben.

Azért beszélek többes számmal háremekről, mert minden háremhölgynek külön lakosztálya van, külön szolgálatszémélyzete, külön háztartása, és így a hárem még sem az, a minnek a mi fogalmunk alkotja: szemérmetlen paradicsom szép asszonyok sokadalmával, melyben a basa enyeleg. Ellenkezőleg, sok étiquette, illem korlát van a háremben. Egy urnak a háremhölgyei, gyakran nem ismerik egymást s így családi perpatvaruk kevesebb. Ugy látszik, a török, a törökön kívül mások is igazat adnak a tapasztalati tényen alapuló kínai közmondásnak, mely szerint „könnyebb egy birodalmat, mint egy családot elkormányozni.“

A modern áramlatok Törökországba is eljutottak, sok

Török háremhölgý.

ódsi előítélettel szakítottak a nevelőbe küldöttek. Az új-törökök nem tartanak háremet, egy feleséggel beérik; a háremes ó-törökök — a kik egy egész asszony regimentet vonultatnak át a szivükön — napról-napra fogynak. A hivságos kéjbe, idegölő gyönyörökbe való merülés elterel a komoly, országot virágoztató munkálkodástól. Még csak annyit, hogy a törököknél a családi kapocs igen szoros, a művelt népeknek is példaadó, valláserkölcsi szempontból pátriárchális. A török nő viselkedése ura irányában mindég alázatos. Gyenge az asszonyi akaratok. A pipotya férjek száma kevesebb mint Nyugaton. Ammellett tudni való, hogy a török leányok nem fellobbanók, erényesek, naiv lelkiismeretük hamar megszólal, szivük nem dobog fel könnyen, szivüket nem lehet hamarosan megejteni, nem ülnek fel üres ígéretnek, szerelmük se vásárolható. Itt a szegénység nem olyan bünszerző mint egyebütt. Nem csábítja, nógatja őket az élnivágyás, nem sülyednek ismeretlen mélységekig, nem is jutnak olyan helyzetbe, hogy elnyelje a bűn, még kevésbé jutnak olyan állapotba, hogy a meddig az ifjuság zománczával ragyognak, addig habzó serlegből isznak, bársonyban, selyemben, hintóban járnak és ha megöregesznek . . . Az asszonyok nem lesznek szabad erkölcsűek, becsülete-vesztettek. Szerelmük birásáért nem állnak alkuba. Megannyi jellemgyöngy. A török családi életéről, csak tisztelettel szólhatunk. A régi jó magyar közmondás is azt tartja, hogy „az én házam, az én váram.“

E kitérések után gyönyörködtessük ismét szemünket az Édes Vizek érdekes közönségén, a mennyiben tisztánlátásunkat nem zavarják meg az argusi szemekkel figyelő eunuchok. Megkönnyítik dolgunkat maguk a török nők, a kiknek látni szabad, csak láttatni nem, no, de ez a mi dolgunk. Épen feredésüket igazgatják, hogy a belső gomborok, keblüknél a tafota vállfüző kivágása, a selyembársony öv, a lábfejig érő, ott összeszorított színes, selyem, sokredős, övvel tartott selyembugyogó is kilássék. Füzöld, égkék, aranysárga a legkedveltebb színük. Fejdiszük tetsetős. Szivarka-táska és a fémkeretes kézi tükör elmaradhatatlan, mindég velük van. A felkunkorodott, hegyes orru, selyembélésű papucs, czipő, mely piczinyítve mutatja

Örmény háremhölgy.

a feredse alól kikandikáló lábat, no, ez meg mindég látszik. Igazán bájos női viselet, kivált azon, a ki nyulánk mint a czedrus, sugár, karcsu mint a pálmafa. Az aranyvirágos ujjas, színes feredse az ilyenén vajmi jól áll. Ruhájuknak nincsen hurcza. Azt hiszem, hogy a divatvilágában nem hibáztat az esztetikai érzékem, mikor azt mondom, hogy ez a bájoló és ingerlő viselet, melyet pontosabban leírni az illem tiltja, a legszebb női viselet. Kár, hogy a nagyra-vágyó láz, a török nőket is kezdi olyan fényűzésre terelni, a mely ujabbnál újabb divat lábrakapásával kivetkőzteti ősi ruházódásukat a nemzeti jellegből, pedig ismétlem, igazán bájos ez a női viselet, fehér hattyuprémmel, gyöngygyel, ékszerrel, pénzdarabokkal, hófehér gyolcscsal és a többi öltözködési titkokkal. Az élénk színek játéka, a könnyü selymek lágysága, a háziiparnak egyes szép, török színérzék, török izlés szerinti termékei, bizonyos kedvességet kölcsönöznek a prémes rokolya viselőjének. És minthogy a divatot csak a divat pusztítja, a török női öltözködésnek pedig nincsen divatja, azért mindég egy marad ez a szép és kecses viselet; vajha az arannyal varottas ki nem hunyó csilláma maradna a keleti poezisnek. Szébb a színes feredse, mint a sötét peluche gallér.

Mindezeket a szép ruhákat s azokban magukat, tisztos távolból mutatják, közlelől nincsen semmi sem. Az eunuchok köztudattá formálják azt az elménkben, hogy nem lehet remélni boldogan. Még csak halvány utalást sem lehet arra kapni. Ámbátor kaczérsággal veszik meg a szívéket, szívéket ők maguk foglyul nem *ejthetik*. Az orvos, csipke-szöveten át tapogatja az érütésüket; az eunuchnak nevezett kényszeruraság, tehát a csendes vérü jó eunuch sem mehet be az öltöző szobájukba. A szív-örököt is elfogja a ferde helyzet érzése.

Látva a diszszel agyonhalmozott ruhák viselőit, a török szépségeket a mint arcukra a vágyódás ül s meg-megvillogtatták a verőfénynyel versenyt csillogó szemüket, mondanom sem kell, hogy egyetlen távcső, — jelen esetben csillagászok szemcsöve — sem maradt tokban. Az értelem meghódol a vágyakat tüzelő szépség előtt, kivált mikor egy bokréta fiatalságot látunk, arcczal versenyt virulni a rózsával.

Görög háremhölgy.

A jelentőségteljes tekintetünkre a pehelyi fátylak meglebbentek. Szivükben szintén vágy. Melegség csapott egy hevesvérű kisasszonynak, öntudatosan kaczérnak az arczába. A keleti szépség gyakortább találkozik nyugati kíváncsisággal, de az ő oldalukat is furta a kíváncsiság azalatt, hogy műköhögést rögtönöztünk. Jól világított az aransugár az ezüstlevegőben, mégis álomban járok a láttukra, hogy a szemem rajtuk feledkezett. Szép mind, valahány. Nem annyira füllel, mint a szivvel megérte nek.

A zajló, hullámozó tömegben, elővigyázatosan szembe lehet nézni a török szépekkel, néminemüképen közel is lehet férni hozzájuk, egy-egy elhaló sóhajtást megérteni.... Az illatos fürdők sok jó szagát terjesztik. Kíváncsiaskodnak, ilyenkor a téveteg tekintetük ránk esik, olykor olyan bűvös mosolylyal, melynél csak az életörömet lehelő spanyol nőé szebb. Értelem villan ki ennek a szeméből, mikor a vére hajtja. Meghal, ha szive nem loboghat, ha nem ittasulhat szerelemtől, ha vig nem lehet. Ilyen a déli ég leánya, mikor szeme, szive kigyul.

Maradjunk most az itteni szépeinknél. Sok csendes mosoly futott végig az ajkukon, olykor pajkos mosoly is libbent meg azokon, no de hiszen ezt még a törökök sem tartatják becsületet elvesztő cselekedetnek! Ne fájjon attól az eunuch feje, a kinek a feje, a befészkelődött gyanu mérgeével van mindég tele, — de aggodalmaskodni jó, mert az eunuch magabiráskodása, olykor élet-halál fölött, tul-szigoru. A Keleten utazó, érje be azzal, a mit félfüllel hall, futólagos tekintettel lát. A jáczintkéek feredéséhez közel ne férjen, ne vegye valódinak a nőknél a látszatot, mert ha a hosszabbra játszik, bizonyára a rövidebbet huzza. Kár az olyan szekér után kapaszkodni, a mely fel nem vesz. Ha az eunuch őt sanda tekintetű szigoru szemével végig méri, sőt gyilkos pillantást vetve figyelmezteti, nekibátorodással ne koczkáztasson többet, ifju fővel ne adja magát oda a könnyü csalódásnak, mert ha baj lesz és érte törvényt áll, ha az eunuch is előadja igazát, a birói mérlegelésben az eunuchnak lesz igaza, mert a mi nálunk még nem, de itt rátartozik a büntető törvényszékre. Szóval, egy ügyes vezető körüljáró esze sokat megláttat és soktól megvéd, ha

az utazó is idejekorán észbe kap, ha kell, csináljon Voltaire-rel „bonne mine, au mauvais jeu.“ A mi tapasztalt, tőlünk elszármazott magyar honfitársunknak, mondanivalókkal mindég tele, szives és kellemes kalauzunknak, Kovács Imre, 1848-as menekültnek az intő szava, — nehogy következék a vágyó epekedésre az eczetágy — többször hatott józanítólag reánk, mikor tanácstalanul állva, az észvesztő szépségek látásán poetikus, megélenkült föllendülésünkben vérünk megpezsdült, fántáziánk kicsapongott, érzelmek lopódtak szivünkbe, eszünk megingott, Ariadnék volt. Merész feltevésünk utvesztőjéből kihozott. Dobbal ugy sem lehet — deliczet fogni.

Ejub sirját jöttünk főkép megnézni, s ahhoz közel, ehol, mennyi, de mennyi vérhullámokkal teli életet, bujósát játszó, viruló, pompás idomu szépet találtunk, az európai Édes Vizek legszebb nympháit. Ünneppé tették délutánunkat. Éber szemmel néztünk a bűvkörben. Szivdobogással járt a tekintet. Vágyakat oltottak a szivünkbe. Virágos erdővé változott át a hárem. Szinte fáj a szivünk, hogy közöttük a legszebb rózsa is az enyészetnek van eljegyezve. Ma még virul, holnap letörve, elhervadva, azután a megsemmisülés szele által kergetve az enyészetbe. Jól hasonlitanak titeket, világ ragyogó szépei, a virágokhoz. Abban is egyeztek a virággal, hogy egyiktek korábban nyit, a másikat későbbben éri hervadás.

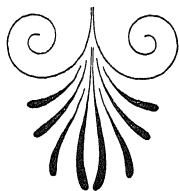
Az ecsetforgató hasonlithatlanul szép képeket tehetne itt vásznára, tájban, bájban, és látva az élet folyását, népeleti tanulmányban. Sok alak rajzolható meg egyfolytában. A fényképész sok édes mosolyt foghat üveg-lapjára.

Beállt az alkony, rózsaszínü, aranyfényü pompás alkony, a mely itt szebb talán mint bárhol, máshol. Azután az estszürkület hamvas fátyla borult az egész tájra.

Fészük felé surrannak a madarak. Mikor a dalolásnak, kaczagásnak vége volt, hazafelé, családi életük elzárkozottságába igyekeztek a „gatyás galamb“ török szépségek; sürgette őket az idő, a megóhajtott csók, az epezstő erővel kitörő édes mámor vágya, hálásukra térésre, a hol versenyző boldog mosolylyal ajkukon, betölthetik forrósággal

fölhevült szivüket, azután nyugalomra ágyazhatják fejüket. „A nőnek kettős rendeltetése van, tetszeni és boldogítani.“ Egy francia bölcsész mondja ezt, a ki nem tölti az idejét a kákán csimbók kereséssel, a ki nem akar a bölcsészet magas paripájáról szólni, a ki nem csupán elvont fogalom alkotásokon töri a fejét, hanem ismeri az életet. Alkonyórán, a dongó bogár duruzsolásakor, az eunuch által lakásuk biztos mentsvárába terelve, ringva-lengve, kocsira kaptak a hárembeliek. Kár, mert a hold, mint valamely „óriási borbély czimer“ most bontakozott ki ezüst ködéből, most kezdett csak szépen színezni. A kocsis a vonóbarmok közé suhint, — gyia . . . elmentek. A török nők életének ez volt a legnagyobb nyilvánossága, melyet Keleten láttam, a legtöbb, csengő asszonykaczagás, a melyet Keleten hallottam. Elült a zaj teljesen. Az álmkép összeomlott. Az emlékezés megmaradt. Megtartottam a benyomások üdeségét.

Az erdőtől nem láttam a fát, az Édes Vizeknél az Édes Vizeket. Az utazás tündérivé vált, a tündérek itteni kis birodalmában. Erős nyomot hagyott lelkemben.

XXI.

Bucusz Konstantinápolytól.

Jelharang és indulás. — Konstantinápoly és a holdvilág. — Elmélázok. — Mi szépet láttam én? — Föleszmélek. — Hölgyek sétálnak a parton. — A természet pazar kincsosztása. — Konstantinápoly, mint a hatalmak Eris-almája. — Népek nagy temetője. — Világtörténelmi talaj. — A tenger szépséges királynéja. — Magamba olvastom a szépségét. — Letettem a hitről ennél szebbet látni.

„Ma itten, holnap ottan, csak ez az élmény.“
Petőfi.

Béhez volt a bucsuzás az Arany Szarutól, a hold testem, lelkem élvezett. Partjának egy szép pontján, szabadban, egy török kávéházban időztünk végezetül. Az árnyék meghosszabbodott, előbb hűvös árnyat vont körénk, azután felmászott a hegyekre. Néhány késett sugár, kél az esti csillag, jelentkezett az este. Az ég királynéja alacsonyan járván, alig kezdődött az alkony, leszállt a fátyolos est. Az enyésző nappal, a nyugalom órája felé fordul az idő. Megkongott a jelharang, gőzcsengetyü jelzés — és indultunk a gőzzeljárón a habtalan vizen, mikor a nap leghalványabb fénye is eloszlott. Az éjszaka ráborult minden völgyecskére. Hold apó, a Föld bolygótársa, a szerelmesek ezüstös nagy csillaga, a geniális festő, sárgás-fehér duzzadt képét feltolva, megindult leskelő vándorutjára, az égen ballagva főlebb, főlebb hágott, mialatt fényes sugarai a vízben fürödtek; semmi sem vezett teljes homályba a besötétedett tájon. A sötétség nem volt „csillagoltó,“ ellenkezőleg az alkonyat, millió csillagot varázsolt az égre. Új világok derengtek ránk a végnélküli etherben. A képzeletem róluk szárnyatörötten hull alá. A szemem és gondolatom kifárad. A Tejut a mennyboltot átivezte fénykődével. Csendes volt az este, illatos az éjszaka, hűvös az éjszaka lelke, nem volt a levegőben villanyfeszülés.

Elcsendesültek a tájak. A sötétségben fény rezgett a házakból, hol fellobbanóan, hol elalvóan.

Arrafelé vitt a hajónk, a hol a génuiaiak és velenceiek által alapított Galata külváros legalsó házainak egyik sora az Arany Szaru, a másik sora a Boszporusz vizében tükröződik vissza és a nyüzsgő kikötői élet lármás viaskodása közben, a tőke jó izomzatu rabszolgáinak az ajkáról kora reggeltől öreg éjig hangzik a vizszélén nyüzsgő zürzavarban a guarda, guarda, a hajók ki-berakodásakor. A hangos fentszó, a lassu ütemben járó teherhordók figyelemre keltő szólása. A népkeverék¹⁾ nyüzsgése olyan zajjal jár, hogy az est csendjében élénkülve belekap az amugy is fáradt idegekbe és megszibbad tőle az agyvelőnk. Hajnalonta fölverik az alvó város csendjét.

A kiket lökdös az élet, az emberiségnek a szemetje van naphosszat a zsongó-bongó galatai parton összegyűlve. Azért, hogy szegények, mégis tékozlók, mert naplopók. Az idő pénz. A dult vonásu, elszánt képű, nagyobb kaliberű gazemberek sikerült példányai és a kocza nihilisták egymásba belebogozódva, heves hangnemben végzik a dolgukat. Egymásba belekapczászkodva, szidták egymást mint a bokrot. Vastag hangjukban gorombaság. Ha a dolgukon el nem igazodnak, egymást derekasan helybenhagyják, lebirják. De most hagyjuk az effajta heves modoru ficzkókat, kopott külsejű, sőt rongyos ujjasban vagy csupasz karral robot munkát végző embereket, a léha legénykedést, passeribus notum követelőzéseikkel fellépő hordárok mindenütt egyforma dolgát, az alacsony sorsu állapotot.

Fent van a holdvilág, ezüstje fürdik már. Egyetlen felhő sem csuszott a holdra. A csillagok teljes számmal ültek ki az égre. Az egek egén tul levő fényvilágok felderengtek.

Konstantinápoly és holdvilág! Egyik a másikat egészíti ki, varázsolja szebbé. Csak az, a ki csillagvilágos éjszakán a teljes hold világának ezüstös fényében, félig bevont vi-torlával álmatlan ringatózott a csobbanó vizek hullámain, csak az, a ki órákig elmélázott a habok világában, csak

¹⁾ Galatában a törökökön, arabokon és zsidókon kívül laknak még albánok, görögök, olaszok, dalmaták, oláhok és oroszok, perzsák és kurdok, cserkeszek és szerescenek, drúzokkal vegyest. Találkozik tatár, elvéte horvát.

az, a ki látta holdvilágnál legalább Velenczét, Nápolyt, Pompéjít, az Alhambrát, Szevillát, Stockholmot, csak az alkothat magának helyes ideát erről az utólérhetlen szépségü vizi városról, Konstantinápolyról, a Boszporusz és az Arany Szaru utvonalaának képeiről. Az érdeklődésem megcsappant sok szép város iránt, hogy ezt a legszebbet láttam a nap fényében, a hold szinezésében. Sokat vártam, még többet kaptam, mint a mennyit reméltem.

A felséges szép holdvilágos estéken, ábrándomból ébredve azt hiszem, hogy csak perczek ragadták el perczekre lelkemet az ideális világba, pedig néma hallgatásban, a csillagos ég látásán órákat töltöttem ébren álmodva, önfeledten tünődve a mi szép világunkon.

Összefont karokkal révedezek s elragad a képzelet, majd kihajolok a hajó karfáján, mélyen hajlok ki. Gondolataim egész rajából egy sincs az ezüst fényvel bevont vízfelületen, a habokban, a hova leszegezem pillantásomat. Messze járnak azok, tengeren túl nagyon messze szárnyalnak. Utam sok szép jelenete villan át az agyamon, mikor gondolataim közt elmerülök. A legszebb város látásakor, nyugodt lélekjelenléttel, csendes szivarozás mellett, körül hordozom a gondolataimat egy csomó ezermérföldön, elsőbb az ég pompáján, a csillagokkal teleszórt áthidalhatatlan nagy űrben, azután a világnak világeletemben látott legszebb pontjain, tengeren és szárazföldön egyaránt. Szép emlékeimhez szólok Dömötör Pállal:

„Oh jőjjetek, ti régi szép emlékek!
Szívem kitarva, édesen fogad, —
Hogy átérezze, mit örömben élt át . . .

— — — — —
Örömeit a régi, szép napoknak,
Varázsoltjátok . . . szívem fölé — —“

A távolság megszűntével úgy is kisebb lett a föld, lázasabb a kíváncsiság, látogatottabb az utazás iskolája.

Hogy édes hazánknak Nyugat és Kelet között kereskedelmi góczponttá törekvő, Chicagó módjára amerikai növekvéssel bíró, házak és utcák gyártásáról nevezetes, a Dunán második nagy városként mindkét parton palotasorral a hegyek lábánál elterülő, hőforrásokkal, áldásos

vizekkel bővelkedő, világvárosi fejlődésnek indult fővárosát, és még az oly annyira elhíresztelt szép fekvésű városoknál is szépségesebb Brassót, a gyantapárakkal fűszerezett legű Tátra¹⁾ vidékét, a hol rejtelmes fenyves erdők mélységes magánya visz fel s a nagy kőlépcsőkön iramodó Tarpatak hökkentet meg először, azután onnét elcsalogat a kapaszkodó törpefenyő-tájára, a hol kisebb zugokon üzik egymást a habok, — a Balaton elragadó, majd csendes bájjal bevont tóvidékét, az erdei manók tanyáján épült legszebb fürdőhelyet, Mehádiát, az erdélyi pompás hazarészeket, szóval, hogy a mi hegyünk, völgyünk patak csevegését, malom kelepelését ne említsem, ott kezdem — annélkül hogy az összehasonlítás által veszítenének ezek, — a hol annyi szépet láttam először. Nagyobb szabásu uton, Svájcban valósitottam meg lelkemnek a természet csoda szépségeinek megcsodálásából álló nemesebb vágyait.

Láttam a természet vad szépségével bővelkedő sziklák birodalmát, az égtartó Alpesek lélekemelő fenségét. Szabad fej, erős idegzet kell a nézéséhez. Láttam a jégtorlaszos havasok csörtető, a zergék, a bérczek kampós vadainak honából lefelé törtető, olykor szivárványszínű porosóvé váló patakvizeinek a gyöngyesését, cascadeok andalító susogását, a nagyobb vizesések impozáns tömegének zugással, habzó fortyogással való vadelemi játékát. Álltam a Giessbach gyalog-hidján. Máskor havasi csermely ezüst hangja csalt magához szirénként. Láttam az Alpok nagy tömegében, idilli szépségű völgyiségében elszórva a regényesen fekvő svájci városokat: Zürichet, Luczernt, Thunt, Interlakent, Lausane-t, a Lemani-tó záradékát: a fölötte szép Genfet. A tavak szélén lapuló, majd ámphitheátrálishan emelkedő városokból, erődyszerű magaslatokról milyen felséges kilátás van a kővilágra! Ezt a legjobban az tudja, a kinek itt-ott, hegyzugból előtörő forrásnál vagy a rohamos Rajna zuhatagjátékánál legyökeredzett a lába s nem birt a varázslátványtól megválni.

Genfben halt meg trágikusan Erzsébet királyné, a magyarok dicső nagyasszonya, a magyar nemzet bálványa,

1) Tathor, a hegyek atyja.

a fenséges természet felséges kedvelője. Ebben a páratlanul álló szép városban, a hasonló nevű tó partján gyönyörködött az európai hegyek óriásában, akkor is mikor a hunyó nap előbb arany, azután ezüst koronát rakott a büszke fejére.

Naphosszat látszanak a távlat elhalványuló kékjében ködlő, majd violaszínű lepelben elmosódó hegyek; napkeltekor, napszállatkor a nagy, égi tüztet aranyos ujjáival, sugárral szakgatja a szirtnyujtványokon, az összehányt szirthalmazok körül ólálkodva lebzselő felhőket, a völgyekben uszó gyenge ködlepet. A napfény mellett szemező eső, milliárd gyémántot hány a tülevelűek lándzsa erdejében.

Montblanc, Monte Rosa, Mönch és Jungfrau, csak életveszélylyel megmászható magasságok, a felséges méltóságban trónoló hegyóriások, szakgatott gerinczek, gleccserek, — melyek veszélye nagy — a szürke bizarr szirthalmaz: zord tekintetű Pilátus-hegy, a Dante-féle pokol megtestesülése, kővé válása, és az amerikai nagy dobbal dolgozó Rigi, a mely nagy mértékben, tehát hasznot hajtólag él a reklámmal, van-e vajon a ki ezek közelségében járva, fel ne csavarodnék azokra? Van-e vajon a ki elfeledhetné a jeges csucok összevisszáját és a többi zöld moszatos kőszirtet, a ki csak egyszer látta. Valamiként a felhő rajtuk megakad, hozzájuk fűződnek a szép emlékek mindenha. Az égő aranyként világító havasok pirjánál, vajon ugy-e mi volna szebb? A Berniföld szirtóriásainál, van-e nagyobb szerű látvány?

Ischl, elragadó hegyvidékével, Gastein, nagy lépcsőket képező széles, zugó és csattogó vad patakjával, — az osztrák tartományok tüdő és ideg élesztő, ózondus levegővel bíró neves fürdőhelyei, bérczek aljában fakadó, izmokat megacélozó, különböző vegytartalmu gyógyvizekkel, alpin növényzettel valóságos fejedelmi fürdőhelyek, a fürdőkastélyokból kilátással az örök havaktól ragyogó, majd ködkalapot viselő, uralkodólag kimagasodó ormokra. Vonzó vad ígélet. Fenyvesek mélye. Tülevelűek gyánta illata. Völgyek örök nyugalma.

A messze tekintő éles szem, mennyi de mennyi hóruhát viselő csucson siklik el, a hegyvidék szép alakulását, uralgó magaslatát látja, kis és nagy körű kőmezőket, jég-sivatagot. A hegyek állanak, a vizek futnak, kőmedencében

elterülnek, folyosónyi szélességre szorulnak. Májusi világitásban láttam a magasságban épült mégis mélyben fekvő Salczburgot a zöld vizü Salzach átkigyózásával, a hegyek által keretbe szorított panorámai szépséges egészében, máskor a ködfoszlány kulisszák között.

Láttam a hegyek birodalmában a bomladozó szirtek megfeneklett kődarabjait, a kőhőmpölyök között elszórtan heverő gránittömböket. Elszörnyüködtem a szélviharnak törő és sodró erején, a mely egész görkőhalmot emel a hegyektől elszakadt, lezuditott kövekből.

Mentem azután Olaszországba, az elbájoló kék ég alá. Virágos földjét megcsodáltam, keskeny erecskékké szakadt vizein üdültem.

Láttam a lépcsőzetesen épült Nápolyt, a legszebb és legpiszkosabb várost, hires öblével. Akkor, mikor ringott, akkor is, mikor a hegyek öreg „forradalmárjának“ a tűzhányása, a csendes estén morgó Vezuv tükröződött vissza, nyugvó vitzükrén. A természet látni érdemes alkotása.

Láttam Rómát, a hét halmon épült, ezer csodával teli várost a Santo Pietro in Montorio magaslatáról. Uralja a várost. Mintha egy egész ország volna, úgy terül el az ős város, szélteben és hosszában szem előtt. Emberlakta kötömeg. A házak, mintha egymáshoz volnának tapasztva.

Láttam Génúát Vénuszként a vízből kikelni, magasan felmenni, a világ legszebb temetőjét keblére ölelni.

Láttam virágos Flórenczet, szelid hajlásu, virulatba vont hegyek között a zöld Arnoig leereszkedni, onnét, csillogó villegiaturájával, aranyozott vasrácsal körített parkjaival a Viale dei Colli-ig felhuzódni kanyargó, gömbölyüre nyírott fák közötti kerti utakon.

Láttam Monákót, a mikroszkopikus kis államot ritka szépségü kék öblével, melyre folytonosan nevet az ég. Vonzza magához a sok idegent, mihelyt a tavaszi nap felszivja csirából a sok szép virágot.

Láttam az igézően bájos olasz égövön a három¹⁾ nagy tótükröt, mely időnként háborgó tengerré vadul. A lágók szélén kies fekvésü, nyájasan hívogató városok. Egyik szebb

¹⁾ Lago Maggiore, Lago di Como, Lago di Garda.

fekvésü a másiknál. Elő sem tudom azokat számlálni. Bellagionál három mederág egyesül. A földfölötti vizgyülemek, mint egy üveg prizma, átlátszók. A napsütötte vizfenéken ezüst színű halak.

Megcsodáltam Rómában a kétezer éves épületet, (Pantheon) Pisában a haránt dölt tornyot¹⁾, Pompejiben a feltakart óvárost.

Láttam Gránádát a Siera Nevada lejtőjére akként építve, hogy nem tudom, vajon a városból szebb-e a kilátás az Alhambrára, vagy az Alhambra torony-szobáiból a városra? Akkor-e, mikor a nap fenragyog, akkor-e, mikor felhőfoszlány szélén a teljes hold uszik az ég sötét kékjébe merészen vágódó bércz fölött és fényben pompáz rajta este is a hótábla, hócsik.

Láttam továbbá Lissabont, a portugallok, a középkor angolainak régi, szép fővárosát a tengernek kiszélesedő Tajo alacsony partjáról mind magasabbra emelkedni. Láttam ritkaságú kertjeit, melyekben pompás pálmafák, legszebbek, melyeket életemben láttam. Nyitott könyvből olvastam, mialatt láttam a természet bűbáját legszebb képekben. Láttam a város magaslatain koronákként nyugovó, messze ellátszó, boltíves és tornyos, szellős verandákkal, oszlopcsarnokokkal ékeskedő díszépületeket.

Láttam a bálnavadászat otthonában Christiániát a nevezetes magaslatáról,²⁾ ezüst levelű nyárfák által szegélyezett csipkés, mosolygó öbleit. A vizek fodros hátán mintha bujósdit játszanék az a sok fürge hajó, mely megkerüli a fjordokat, hogy az éjszaki fény hazájában megtalálja a legszebb helyeket, melyeket, az éjszaki népek sajátos világában nézni, messze földről jönnek az emberek. Az egész környék állandó ambulancia helye. Csodálatos szépségük azok a színek, miket a nap a felhőkre fest éj idején az éjjeli nap országában, Nord Capon, a globus távoleső pontján. Az is pompás, mikor az éj fehér fényében a hold a felhőkkel idillkedik, buvócskát játszik. Csak néztem a természet őseredetiségű helyén, a legnagyobbszerű sustorgó

1) Köteteket irtak össze arról, vajon úgy épült-e vagy megdült.

2) Christiania fra st. Hanshaugen; rajta jól felpelyhesedett park, melyben pompás rózsák ilyen magas Éjszakon.

és csapkodó finom habok, zuzódó vizesések varázsát, az örjögő nedves elem kápráztató és szédítő küzdését; mindezt zavartalanul élveztem az erdők mélyén.

Láttam Norvégiában a természet illetetlen, szüzi szépségeit, a mint az Isten megteremtette. De hányszor néztem a bércekről rohanó gyors patak forogva görgetett gömbölyű habjait! Az élet és tenyészet mennyire különbözik a mienktől!

Láttam Stockholmot a Mälar-tó és a Keletitenger partján nagy arányokban elterülni. Mintha vizi tündérek működtek volna közre minden háznak az alapozásakor, hová tegyék azt, hogy olyan csodálatos szépségű perspektívát adjon, mely a sülyedő Velenczénél sokkal szebb.

Egyiptom életadó erének, a barna hullámu csendes Nilusnak a buja tenyészetű völgyében láttam a zajosan tarka Kairót ragyogó verőfényben a váracsról. Kiszélesbült a láttér Cheops, a legmagasabb piramis mesterséges bércekről. A gulák legjobb, leghitelesebb tanúi a több ezer éves világtörténetnek. Leolvastam a képzelhetetlenül messze idők régi kulturnépének a történetét a ránk maradt kövekről. Ósereklyék. A királysírok kamaráiból több ezer év óta elzárt levegőt szabaddá tette az ujkor gyermeke, megbolygatta a holtak nyugalma, a megszárazott tetemekből tőkét csinált. Így kerültek vásárra a mumiák. Az új idők szellemét üdvözöltem a Nil-gőzösökben. Európából jórészt kifogyó sok turistával, égalji gyógyeljárás céljából oda csalt beteggel találkoztam a fényvilágáról híres szent Egyiptomban.

Láttam a pátriárchális multtal bíró Jeruzsálemet, három vallás zarándokoló helyét az Olajfákhegyéről alkonyattájban biborszínű lángtengerben uszni. A bucsuzkodó öreg nap, mielőtt lebukott, fényes csíkot vont az érckupolákra, aranyos fénybe burkolta Judea kopár bérceit. A Szentvárosért hol a kereszt, hol a félhold fogta fel a lándzsát.

Lelkem kincsét terjesztve, izelítőt adva, könyveket irtam a turisztikában látott sok szép dologról, legutóbb a Fáraók országáról és a Szentföldről, azelőtt pedig hegyről, vizről, fenlapályról, sziklák meredeken eső függélyéről, déli növények örökzöldjéről. El is feledtem sokat, egyik kép a másikat szorítja ki emlékezetem tárházában. Sajnálom, de a nagyészü Kossuth is arról panaszkodott, hogy „egyik

átka az emberi életnek, hogy az emlékezet nem függ az ember akaratától.“

Futólagosan megemlítem még a tördelt oszlopairól híres Athént, hol az „istenekhez hasonló hellenek“ temetőjéből, a régi görögök tündérvilágából annyit ásnak új életre; említem Thezeusz templomát, mely kétezer év múltán is rendületlenül áll. Említem Görögország hegyeit, (melyek aljában terem az édes szőlő, réteseink lelke) a tetejük mintha porczukorral volna behintve. Felhozom az angol Gibraltárt, a hol az ijesztő formájú kőhegybe, az óriás sziklába, bevehetetlen várat véstek. Nem hagyhatom megemlítés nélkül a fehér falú házairól ismert Tangert az Atlántioczeán afrikai partján; errébb a Pyrenék aljában a zarándok énektől mindég hangos Lourdes-ot, a szikla öléből fakadó forrásával; odább a mór királyok által a hegymagasán épített Cintrát, a mely portugall királyi kastély díszkertjében a természet egész ragyogásában ősön is tavaszi mezben jár; Aranjuez, a hol pompás fasorok alatt éldelve a levegőt, egy „aranjuezi szép napot“ töltöttem . . . de hosszadalmasság vádjá ne érjen, nem szólok Lissabon pompás pálmafa kerteiről sem bővebben, most Konstantinápolyról írok.

Gondolkodó tudással sem bírom előszámlálni ezen az összehasonlító kis lapon a sok szépet, a mit világeletemben igézően láttam. Igézően — mondom — mert Isten a megmondhatója, hegyes orru gondolán hányszor raboltam meg az éj óráit, kopogó szöges cipőben hegyászó bottal hányszor „keltettem fel a napot,“ Carmen Sylva, a románok költő királynéja nyelvén szólva. Álltam széditő mélységek fölött, szakadékok sikamlós ösvényén. Felkapaszkodtam erődök fokára, tornyok tetejébe. Üztem a felriadt visszhangot. Voltam mélyen a földben lent, hegycsucokon a ritkult légben fent, a hová a megvasalt hegyászóval, háztető lejtőséget megközelítő utakon eltörődve, nagy fáradsággal nyomultam. Dobsinán, gyémántos tündérrálmot láttam, Adelsbergben a színesen felolvasztott kőcsodát, Capri-szigeten a világhírű Kék-barlangot. Hallgattam a kalapácsolást bányák félelmetes mélyén. Hallottam a havasi kürtöt remegni, mégis hatalmasan megszólalni, és hallottam, mikor a hegyoldalok, bérczek visszazugták a varázslatos hangot. Láttam a Rivierán

tengerbe fulni a hegyeket. Láttam a tengeren sok szép napkeltet, Aurora viaskodását a vak homálylyal, égő arany szinnel, sárga szinnel, karmazsin és rózsaszinnel, ultramarin kék, lila és buzavirág szinekkel. Láttam egész szigeteket, nagy köveket, melyeket a víz hozott le a hegyről, dobott a vízbe. Hallgattam a siketítő vizomlások zugását és megszáll a parányiságom érzete, mikor abból a mit láttam, látom, hogy milyen kevés az, a mit láttam, sikság szemhatárán, nap-sütötte puszták ölén, tenger rónáján, hegy magasán. Annyit tudok mégis, hogy életem véglehetőleg emlékezetembe vésődött képeket láttam.

*

A varázslatos vízi uton föleszmélek, mikor az árbóczy-erdő egyre sűrűbb lett s meglassítva hajónk a menetét, mellém állott, hogy gondolataimban megzavarjon, az annyi findzsa fekete kávétól neki hevült vezetőnk; magyarázni akart hol és merre járunk.

Mondtam neki bólogatva: hagyja el. Itt minden maga beszél, megszólal ha rá nézek, némán merülök be a lelkem gyönyörűségébe. Kezdem érteni a konstantinápolyi törököt, a ki annyit kontemplál az osztályrészeül jutott pompás földdarabon.

Konstantinápoly alá érkeztemkor sem kérdeztem önfeledtségemben, mi ez? mi az? Nem győztem eltelni a szépségével s első tekintetre elég volt azt látnom, a sok nagy kupola miként hordozza a kék mennyboltot.

Az idő éjre járván, a galatai révhez érek, a hol örökös a ki- és beraktározás.

Föleszmélek a fel-felcsapó hab ütésére, épen, mikor az ég, arany könyet hullatott. A meteor fényes vonást vont a sötétségbe, mint a milyent a sziporkázó röppentyű szokott rajzolni.

A tengert járó kereskedelmi hajók, a tengeri óriások, hercules-kar vastagságu köteleken vannak kikötve. A brit világbirodalom több hajója, technikai csodák. Szellő fodrozza a vizeket. Vörös sörtéjü angol tűnik fel a láthatáron. Ezekkel a globetrotter hideg szigetlakókkal mindenütt találkozunk. A közönséges emberi mértéket jóval meghaladják a homlokuk izzadsága mellett czipekedő, herculeserejü hamálok.

A milyen óriások, olyan vajsziv, tejvér emberek. Csak az ilyenekre lehet annyi terhet rakni. Lábuk vastag husában az izomerő elbirja. Más embernek a bordája törnék össze, kiszakadna a tüdeje és erőmutatványnyá válnék cselekménye. Nagyon nehéz a munkájuk, melylyel keresik a mindennapi kenyerüket, de azért jobban szeretik ezt az erőt igénylő foglalatosságukat, mint az ősi eszközökkel való földturást.

Az álmodozó fülében velőig hat a nemzetközi csőcseléknek idegessé tevő, siketítő zaja. A csendes törökök, mikor a földön álom, éj, alusznak már, annál hangosabban dülöngenek az égetett és édesített szeszes italok élvezetétől a hajók matrózai, a brüszk modoru ficzkók; annál jobban lár-mázzák tele a kikötőt a gyorsbeszédű, handa-bandázó olaszok és azok, a kik velük üzérkednek, a kikkel ők berzenkednek vagy a kikbe ők nagyhirtelen belekötnek, belegabalyodnak. Folytonosan tart a vásár az uszó lakokban és a parton, hogy legyen vagyonban megtollasodás. A csendes szemléletés után kábitólag hat reánk az izgága kötekedés, szózuhatag. Tohuvabohu,¹⁾ a hová jutottunk. Peregtek a nyelvek fölöttébb, nem csak azért, mert többször nyultak este alatt a bufelejtőhöz, de azért is, mert egy erős szerkezetű, nehéz fajtájú éjszакnémet lovak által vontatott jármű összeroppant az ut közepén. Nagyot káromkodik erre egy papagály orru olasz. Olasz mozgékonyssággal, korcslatinssággal sűrűn hangoztatja a sempre avanti-t s közbül emlegeti a corpo di Bacco-t. A fejtetején elterülő palacsinta jó része kilátszott a vedlett, oldalt kanyarodó, keshedt kalapja alól. A parton levő mesterséges világosság nem nagy fényt ömlesztett, azért a sárgán rezgő gyertyafény segélyével, fáradtsággal szedegetik össze a mi elgurult vagy összezuzódott. Az alabárdos, vagy vastag bottal járó éji őr is segít hozzá, gondolván, hogy ez is az ő dolga, ha károsodástól őrzi a vagyont.

Európai hölgyek olaszos élénkséggel sétálnak a galatai főutczán, a parton. Arczukon az ifjuság rózsái, mamáikon csak a régi szépség váza. Hajukra ezüst fátyolt sző a hold-

¹⁾ Az Irás, régi zsidó nyelven ezzel a szóval fejezi ki a Genesis első könyvében azt a zürzavaros állapotot, mely a világ teremtésekor volt. A chaost, mint valamely gözkört vette körül a tenger, ebből a chaosból szilárdult a földteke, természettudósaink állítása szerint.

fény. Tengerészsipkás urak, nyári öltözetük vásznában. Az urfiak Holdképen bolygják körül a szép asszonyokat, még szebb leányokat. Lapos sipkájú matrózlegények egész raja, szélesen kihajtott zubbonyban. Talján énekszó.

Egy hajó indulóban. Keszkenők lengtek, lobogtak. A sötétség árnya leborult, de annál fényesebben rezegtek a csillagok.

Eji ór.

A világszép várost, a törökök Mek-káját, látni kell, hü ecseteléssel festeni vagy leírni nem lehet. Ennek a megkisértéséhez is bátorság kellett. Alapos leírására külön előtanulmány kellene. Hiábavaló a legmesteribb író minden szava, a legügyesebb festőművész ecsetforgatása.

Nálam bevált róla minden hír. Látóvágyam betelt fölösen. Nagyon tetszett. Sose feledem.

Azótától pedig, hogy bevette magába lelkembe, jól ismerem ezt az Isten áldott földdarabkát, mely

ellenállhatatlan erővel vonzott magához, melyre a természet oly pazarul szórta ajándék kincseit, hogy az emberi szem legszebb panorámája lett, — és örülök hogy láttam az Arany Szarut, azt a biztos és nagy kikötőt, melyhez népes viziton férve, előttünk fekszik a világforgalmi nagy piac. A török birodalmi nagy főváros, Törökország szive, az ország vérkeringésének központja. Látva a tengerágakat, melyek hozzáférhetővé teszik a bőséges piacot, tudássá emelkedik bennem: miért ostromolták meg érte huszonnégyszer a várost, habár azt csak hatszor tudták bevenni.

Utólján értem, hogy főbb vonásokban magam is megrajzoltam a pompás várost, miért volt Konstantinápoly hó

vágya a görögöknek,¹⁾ nevezetesen Athénnek, mely az ókori civilizáció központja volt; a rómaiaknak, a kik első nagyhatalmi vágyukban mind a három, akkor ismert világrészben meghordozták a győztes római sást; a perzsáknak és araboknak, génuaiaknak, velenceieknek és más, tengeren kereskedő nemzeteknek, végre a törököknek, most pedig ezek birtoka fölött az egymással farkasszemet néző, esetleg egymással hajbakapó legnagyobb hatalmaknak: angolnak és oroszoknak.

Európai és ázsiai vad nemzetek kisebb-nagyobb betöréséről, a görögök hűtlensége következtében a keresztés vitézeknek, tehát a keresztényeknek keresztények elleni harczáról, magában a városban támadt Nika (Jusztinián alatt) előtti és utáni többrendbeli lázadásról, az egymással torzsalkodó egyházatyák által támasztott vallásháborúkról, a felekezetek villongásáról és tudásom fogyatékoságában rejlő egyéb dolgokról nem is szólok.

Valóban nem hiszem, hogy a népeknek nagyobb temetője lehetne valahol, mint a Boszporusz két partja. Nem hiszem, hogy több víz szorulna a partok között, mint a mennyi embervér folyt el a Boszporuszon Konstantinápoly birásáért, a mióta első alapjait Byzas — kivándorlás ve-

A galatai főutcza.

¹⁾ A görögök, harci sikereiktől elkapatva, náluknál sokkal nagyobb ellenséggel is mertek kikötni. Leonidásról tudott dolog az, hogy 300 spártai vitézével, (490. Kr. e.) a kiknek tetthen, szóban kurtaság volt a jelszavuk, tiszteres perzsa ellenségnek vetett gátat. Válogatott vitézek lehettek azok, mert a testileg fogyatékosnak születetteket, dobták le Tajgetosz-szikláról.

zére — nagy idők távlatán, a Krisztus előtti időben megveté, vagy csak azóta is, hogy ezeken az alapokon, az Acropolison, Nagy Konstantin császár az „Uj Rómát“ a „Régi Róma“ vetélytársaként ugyancsak héthalmon föl-építé. Mikor a lélek szárnyra kel, messze száll. Világtörténelmi talaj valóban, a melyen földrengető rohamokban tiportak és koponyákat zuztak. Az elbukott világbirodalomnak mindég az volt a rendeltetése, hogy a népek történetének legyen egyik legkimagaslóbb pontja, hogy nagy birodalmaknak legyen a központja és három kontinensnek a fővárosa. Mindehhez még hozzáfűzöm, hogy a történelmi multu, de most megkicsinyült, a várakozás meddő szerepére utalt Görögországnak is Konstantinápoly az édes álma, ábrándjainak a kielégítése, betetőzése, mondjuk vérmes reménye, de azt hiszem, hogy sokáig kell még rágódnia reménykedésének az üres cmlőjén, mert Leonidás napjai csak nem virradnak.

A tudomány szürke festéssel dolgozik. Én iparkodtam a szürke valóság közepette, érdekes és valódi színeket keverni a festésembe. Azalatt is, míg végig járta gondolatom a tündér-várost és szolgálva a köznek ezt a könyvet irtam Konstantinápolyról, visszakivánczoltattott az magához. Azóta is szivemre loppán a vágy, ismételve látni a világ legszebb városát, melyet a bő, utazási irodalom annak mond. Sok leírás élénk visszhangja szól arról.

Mondjuk azért bátran, főlemelő hangulatban a világlátott emberekkel, hogy a bazárban és széptájban gazdag Konstantinápoly, a tenger legszebb királynéja; sokan áhitoznak utána, foguk vásik . . . A földgömb legigézete-sebb pontja, mely előbb-utóbb össze fogja veszejteni a világbiró, államalkotó hatalmasokat, a kik még most rejtezik a szerelmüket, de puskák ropogása, ágyuk dörgése közt harcza mennek majd a szép asszony birásáért, a kinél csomósodik össze minden érdek és ideg száluk, a kit csak vérontással lehet megnyerni. Európaszerte sok szó esik most arról, milyen nagy lesz annak ára. Montecucoli¹⁾

¹⁾ Montecucoli Rajmund tábornagy († 1680) olasz gróf, a harmincz éves háboruban vitézkedett. Lipót császárt segítette I. Rákóczy György ellen.

hires mondása és másoknak az ő előtte való tudása szerint a hadviseléshez három dolog kell: pénz, pénz, pénz. Szó nélkül igaz, de ebből pedig kevés van ezidőben a nagyhatalmak zsebében, mert a fegyveres béke nagyon sokat emészt fel. Ezidőben az érdekszférák kiczölöpözésénél vannak csak. Idő kell rá, míg megérik az éleseszű, jövőbelátó és furfanggal mesterkedő politikusok és a cselekvőképes hatalmak terve. Míg kifénik a kardokat, hagyjuk a dolgot pihenni. Most erjedésben minden. Majd ha ropogni fognak a puskák a völgyben, az ágyuk döröje visszhangot kelt a hegyen, óvja meg Isten akkor az ő szép istenházait, melyek most Allahnak szentelvék.

Az Arany Szarutól, Boszporusztól, hegytől, völgytől bucsuzva, magamba olvastam a város szépségét, melyről már évszázakkal ezelőtt hevülettel megmondta Nébi Effendi, a nagy gondolkodó, ihletett elméjü török költő, hogy „hiába forog a nap a világ körül, Sztámbulhoz hasonló várost sehol sem lát.“ Nem üres beszéd. Az ihlet szikrája lángot fogott a költő keblében, mikor ezt mondta. Valóban Konstantinápoly látása, az óhajok netovábbja. Én is affölött töprengék, szorongó szívvel töprengék, hogy a legszebbnél szebbet már nem láthatok. Jól tudom azt is, hogy reám ezután sok válik hatástalanná. Szivem azért visszafáj. Szines álmokat tár fel Konstantinápoly.

Bucsupillantást vettem százat, ezret a napvilágos város felé. Napokig tartott a bucsuvétel.

Azért olyan nehéz a bucsuzás az Arany Szarutól és mindattól, a mi körülötte pompáz, azért van a visszaso-várgás, mert titokszerü varázsfényben virit Konstantinápolyban Kelet tündérvilága.

Konstantinápolyban a tündérmesék szárnyán szállva, lezártam a vágyam, letettem a hitről, hogy ennél a rege-szerü világnál szebbet lássak.

Idegen szavak tára ehhez a könyvhöz.

A.

Absorbere, elnyelni, fölemészteni, magába olvasztani, felszíni.

Accord, zenei összhangzás, megegyezés, egyesség, szerződés.

Ad hoc, ezuttal, mostanra, e czélből, egyelőre.

Aegis, lásd Egis.

Aesculus, vadgesztenyefa.

Aga, főnök, ur, idősebb, török parancsnok, katonatisztek czime a bimbásítól lefelé.

Agens, ügynök, cselekvő, terelő, ható erő vagy ok, meghatalmazott.

Album, képeket, kéziratokat, verseket tartalmazó emlékkönyv, képgyűjteményes könyv, több szerző dolgozataiból álló könyv.

Allah, (Al iláh) Isten neve a mohamedán világban.

Allah hu akbár, Allah nagy.

Aloe, a lilliomfélék alcsaládjához tartozó délszaki növény, keserű hashajtó nedvvel.

Ambra, egy czet-fajnak a váladéka, mely a hal beleiben képződik; borszeszben feloldva illatszerül, füstölőszerül használják.

Ambulance, sereglés, mozgó tábori kórház.

Amphitheatralis, szinköri, szinkörhöz való, szinkörszerü.

Amphitheatrum, szinkör, nézőtér lépcsőzetesen emelkedő ülésekkel, a hol a római nép a bajvivők és állatok harczát nézte.

Amulette, nyakba akasztott bűvereklye, óvoszer betegség és veszély ellen.

Antipathia, természetes ellenszenv, ellenéret.

Apostropher, valakit megszólítani, hiányjelezni, valamit hangsúlyozni.

Antique, régi, ódon, ókori.

Apotheca, éléstár, kamara, raktár, újabb értelemben gyógyszerház.

Arabesca, arabesque, lombféle diszitmény festményeken, lombfüzér, arabeszk.

Arcade, ivezet, ivboltozat, ivcsarnok, ivalaku nyílás.

Architectura, építészet, építésmód.

Aristocrata, főúr, főnemes, előkelő, nemesi uralom hive.

Aristocratia, előkelők, főnemesség uralma.

Arkhon, archon, athénei törvényhozó, a régi Athénben a legfőbb tisztviselők neve.

Arsenal, fegyvertár, fegyverház, fegyvergyár.

Asphaltus, földszurok.

Atlasz, selyemből készült szövet, melynek a fénye, sajátos szövéstől van, térképgyűjtemény.

Atomus, parány, a testnek oszthatatlan, végtelen kicsi része.

Aurora, hajnal pir, reggeli pir, hajnalhasadás, pitymallat.

Avanti, előre.

Azur, lazurkő, kék drágakő, égbék, égszín.

B.

Bacco, Bacchus, a bor istene.

Babel, Babylon, zavar.

Bacterium, a szerves élet legalsó fokán álló, pálczika alaku lények, pálcza alaku görcsövi gombák.

Bagaria, sötétvörös vagy fekete színű bőr, melynek a sajátos szaga nyirfa kátránytól van.

Bakhsis, baksis, ajándék, borralaló, szolgálát fejében adott jutalmi összeg.

Baldaquin, mennyezet, oltár vagy trónmennyezet, keleti eredetű hordozható vagy helyben álló mennyezet.

Balek, hal.

Banquet, lakoma, diszebed.

Bás, fej.

Bási-bozúk, feje rontott ember, vagyis a kinek a fején nem katonai, hanem polgári füveg van, vad és fegyelmetlen török katonaság.

Basilica, eredetileg a törvényhozás és üzleti forgalom számára emelt épület, most az ezek mintájára épített templom, főtemplom, székesegyház.

Basis, valaminek az alapja.

Bastille, eredetileg *bastide*, bástya mint védmű, körfal, várkastély, párisi állam-börtön, melyet 1789-ben a nép szétrombolt.

Batiste, bátiszt gyolcs, finom vászonnemű szövet.

Bazár, piac, széles utca, vásártér, árucarnok, Keleten üzleti helyiség, nálunk nagyobb épület átjáró udvaraiban levő üzleti helyiségek, árucarnokok.

Beau, *bél*, *belle*, szép, nemes, magasztos, előnyös, illő, *beau monde*, előkelő világ, szép világ.

Beduin, nomád, puszták lakója, kóborló arab, rabló arab.

Beglerbég, legfőbb török helytartó.

Bej, *bey*, bég, ur, előbb fejedelmi méltóság, a basák fiivadékainak és az ezredesi rangot elért hivatalnokok czíme.

Belle-vue, szép kilátás, kilátási pont, szép kilátó hely.

Benóit, Benedek.

Beszesztán, előbb vászonvásár, most bazár, fegyvertár a konstantinápolyi nagy bazárban.

Bimbási, helyesebben bin-bási, ezredes, ezredparancsnok.

Bizarr, különczködő, különös, furcsa, torz.

Blouse, eredetileg vászon zubbony, most selyem kelméből is.

Boudoire, öltöző szoba, egy nő elegáns szobácskája.

Boulevard, utczává alakított bástya, fával beültetett széles út.

Brusque, nyers, durva, indulatos, zordon, durczás, hirtelen fellohbanó, mord.

Bujurum, tessék.

Burnusz, csuklyás, többnyire fehér gyapot kőpöngyeg.

C.

Cadaver, hulla, holttest, dög.

Caleidoscope, szépképlátó, bűvéső, képeső, optikai készülék, szögtükör, mely tükrözés által sok szép alakot mutat.

Calendarium, eredetileg adósok könyve, most naptár.

Calligraphia, szépírás mint mesterség.

Camera, kisebb szoba, boltozat, hatóság állami kincstár kezelésére.

Cancellaria, iroda, elkülönített hely, állami főbb hivatal helyiség.

Canon, egyházi törvény, szabály, a valódiaknak elismert ó- és új-szövetségi könyvek jegyzéke.

Cap, fok.

Carmin, karmin vörös szín, festék.

Cascade, vizesés.

Cataracta, nagyoobszerű vizesés, zuhatag, e szóval jelölik meg az orvosok a szürkehályogot.

Catastrophá, végzetes forduló pont, egy cselekmény forduló pontja, meglepő, döntő fordulat.

Catholicus, a római egyház hive, pápista, általános, mindenre kiterjedő.

Cavare, vajúni.

Chaos, zürzavar, összevisszaság, üres, hártartalan tér, ür mint a sötétség országa, alaktalan östömeg, melyből — az elemek különválása után — a világ előállott.

Chic, izlés, műfogás, ügyesség, finomság.

Cigarette, szivarka.

Cirada, építési dísz, czifraság.

Civilisatio, művelődés.

Climatologicus, éghajlati, légmérsékleti, kedvező légmérsékű.

Cocotte, félvilági hölgy, ledér nő.

Codex, illetve *caudex*, eredetileg faderék, törzsök, tuskó, melyhez a rabszolgát lánczolták, s minthogy a régiek viaszszal bevont fatáblára irtak: könyv, kézirat, történeti följegyzés, törvénykönyv.

Cologne, Köln.

Colossus, óriási alak, embermagasságot meghaladó szobor.

Columna, oszlop, hasáb, lap.

Comedia, vígjáték, bohóság, bohózat, tréfa, színlelés.

Comfort, kényelem.

Conceptio, fogantatás, felfogás, felfogó tehetség, szellemi alkotás, összefoglalás, gondolat.

Concert, hangverseny, összhangzás, meggyezés.

Conditio, állapot, feltétel, kikötés, szolgálata, szolgálati hely.

Congressus, összejövetel, rendi gyűlés, nagyobb tanácskozás főleg állami dolgokban.

Consul, diplomáciai ügyvivő, valamely állam megbízottja, képviselője a külföld előtt.

Contempler, szemlélni, elmélyedni, elmé-
rűlni, meggondolni, fontolóra venni.

Continens, szárazföld, világrész.

Corpo, test.

Corso, sétahely, az előkelő világ sétahelye nagyvárosban, főleg a folyók és tenger partján, diszes hintók menete farsangkor.

Corvina, Korvin (hollós) Mátyás budavári híres könyvgyűjteménye.

Cosmopolite, világpolgár.

Coulisse, színpal, tolófal, hajlék.

Critica, bírálata, megbírálas.

Csaprák, sabrák, csótár.

Csibuk, nagyobb pipaszár, hosszuszáru török pipa.

Csibukcsi, pipakezelő.

Cultura, művelés, művelődés, műveltség, szántás-vetés, szertartásos tisztelet.

Cura, gond, gondoskodás, gyógymód, orvoslás, gyógykezelés, gyógyítás.

D.

Dama, *dame*, hölgy, nő, előkelő nőszemély, asszonyság.

Decoratio, diszítés, diszitmény, diszlet, ékesítés, kitüntetés, rendjel.

Democratia, népuralom, népfelség.

Democraticus, népuralmi, népbaráti, nép-
felségi.

Demon, *daemon*, rossz szellem.

Dervis, mohamedán szerzetes.

Dialectus, szójárás, nyelvjárás, tájszólás.

Dictare, tollba mondani, parancsolni.

Dikke, emelvény, melyről a Korán szavait a távolabb levőknek isméli.

Diploma, oklevél, okirat, nemes levél.

Diplomata, államférfi, állam képviselője, ravasz ember.

Diplomatia, államtudomány, állami ügy-
vitel.

Diplomaticus, követségi, államtudományi, okleveles, oklevél ismerő.

Diván, panlaga, párnázott ülőhely, államtanács Keleten, tanácskozás.

Doctor, tudor.

Dogma, hitágazat, hittétel.

Dollár, éjszak amerikai pénzegység, értéke
4 korona 32 fillér.

Dolomit, szénsavas mészkőfaj.

Dolus, csel, rossz szándék.

Dombuz, disznó.

Dominare, uralkodni.

Dosa, keresztülnyargalás.

Doyen, dékán, előjáró.

Dragomán, török tolmács, vezető, kalauz.

Dsámi, nagyobb szerű mohamedán imaház.

E.

† *Eau*, víz.

Eau de Cologne, kölni víz.

Eccellenza, lásd excellence.

Éden, a vidék neve, a hol a paradicsom volt, az első emberpár lakhelye, paradicsomkert, gyönyörűség.

Effendi, ur vagy katona, ha irni olvasni tud, — a régebbi keletű aga helyett használják ujabban állami tisztviselőkre ezt a címzést Törökországban.

Egis, védő pajzs, oltalom, védelem, véd-
nökség, pártfogás.

Egri, görbe.

Ekmeg, kenyér.

Elegant, *e*, finom, diszes, ékes, csinos, választékos.

Elegantia, diszesség, izletesség, főuraság, szépség, csin, csinosság, finom ízlés.
Emanatio, kifolyás, kiszivárgás, kiözönlés.
Emblème, jelkép.
Emír, Mohamed prófétának az utódai, a kik egyedül jogositvák zöld turbánt viselni, arab vezér.
Enquete, vizsgálat, szakbizottság.
Ephœu, borostyán, borostyánlevél, repkény.
Epitheton, melléknév, jelző, járulékszó.
Essence, lényeg, lényeges tulajdonság, szesz kivonat, bor lél.
Estetica, *aestetica*, széptan.
Ether, lég, légeny.
Etiquette, udvari szokás, szigoru társadalmi illemformák, szokások, árujegy, diner d'etiquette, diszebéd.
Eunuch, háremőr, herélt.
Evangelista, az Evangeliumot szerző, az Evangeliumot hirdető, Krisztus életírója.
Evangelium, üdvirat, örvedetes hír, a keresztény hittan, a Krisztusról szóló tan, az új szövetség.
Excellence, kitünőség, kegyelmesség, tökéletesség, magas, nagyméltóságú czim.
Existencia, lét, létel, létezés, leledzés.
Exoticus, külföldi, idegen, idegennevű, külföldi növények.
Exquis, e, exquisitus, pompás, kitünő, választékos, kiválogatott.

F.

Fanaticus, valamely istenségtől ihletett; rajongó, vakbuzgó, őrjöngő, esztelen, magán kívül levő.
Fanaticismus, vakbuzgóság, őrjöngés, vallási dolgokban tulcsapás, vallási vagy politikai türelmetlenség.
Fantasia, fantasia, gondolat, ötlet, képzelő erő, képzelem, képzelgés, agyrém, ábránd, zene darab.
Fantasticus, ábrándos, különös, képzelt, csupa képzelődésen alapuló.
Fama, hír, pletyka, mendemonda, a hír istennője.
Farao, istenkirály, régi egyiptomi uralkodó, egyiptomi király régi czime.

Fayence vagy faënce, finomabb szines agyagáru, finom kőedény, majolika.
Felláh, földmivelő, paraszt.
Feredse, a keleti nők bő felöltője.
Fez, bojtos sapka, karimátlan vörös sapka.
Filegramm, arany-ezüst sodronymű.
Filosohpia, bölcsészet, bölcselet, bölcselkedés.
Filz, nemez.
Findsa, csésze.
Fisicum, testi szervezet átvitt értelemben.
Fjord, mélyen benyuló keskeny öböl, főleg tengeröböl.
Flegma, nyulós nedv a testben, nyálka, nyák, hidegvértűség, közömbösség.
Flora, virágok istennője, tavaszistennő, valamely vidék növényzete vagy ennek a leírása.
Folians, ivrétű könyv.
Folium, levél, falevél, lap, könyv lapja.
Forum, tér, köztér, piac, népgyűlés helye a régi Rómában.
Frac, frakk, kabát neve, melyet a férfiak ünnepélyes alkalommal viselnek.
France, Franciaország.
Frivole, könnyelmű, ledér, léha, lenge.
Frutta, gyümölcs.
Futiha, a Korán első verse.

G.

Gáma, gyűlhely, nagyobb szerű imaház, a mohamedánoknál.
Gastronomie, inyesség, telhetetlenség.
Gegend, táj.
Genealogia, családi leszármazás táblája, több nemzetség lajstroma, nemzetségrend.
Genesis, eredet, keletkezés, teremtés, nemzés, Mózes első könyveinek a czime.
Genialis, szellemes, lángeszű, teremtő, alkotó szellemű.
Genius, római néphit szerint egy szellemi lény, teremtő lélek, őrszellem, őrangyal, nemtő.
Gigerl, urfi, uracs, nyálka.
Globetrotter, a földkerekségét járó utazó, turista.

Globus, földteke, gömb, golyó, mesterséges földgolyó.

Gloria, gloire, dicsőség, hír, szent fény, dicsfény.

Gondoliere, gondolás.

Guarda, vigyázat.

Guirlande, virágfűzér, lombfűzér.

Gustus, izlés, kedv.

Gutta, csepp.

Gyaur, hitetlen, istentagadó, a mohamedánok így gunyolták a nem-mohamedánokat.

II.

Habibi, barátom.

Hadszi, zarándok.

Halve, liszt, méz és dióból gyurt édesség.

Hamail, talizmán.

Hamál, teherhordó.

Handzsár, kereszttrud nélküli két élű gyilok, török tör.

Harambasa, haramia vezér.

Hárem, mohamedán nők lakosztálya, tiltott, érintetlen, megközelíthetetlen szent dolog.

Harmonia, összhang, összhangzás, egyetértés.

Hasardeux, euse, merész, vakmerő, kockáztatott.

Hasis, indiai kender gyantája mákonnyal keverve.

Henna, vörös festék, az egyiptomi henna bokor kivonata.

Hidsra, hedsra, a mohamedán évszámítás kezdete, Mohamednek Mekkából való menekülésétől számítva (622. Kr. u.)

Historia, történet.

Homme, ember.

Horizon, szemkör, látóhatár, látkör a csillagászatban mint alapkör az égboltozaton.

Hosanna, vagy *hosanna*, a régi zsidók-nál annyi volt, mint nálunk az éljen!

Hôtel, szálló, szálloda, vendégfogadó.

Humanismus, emberiség, emberi érzés, bizonyos nevelési rendszer.

Hummer, egy tengeri nagy rák neve.

Humor, jókedv, kedély, hangulat, kedvcsapongás, nedvesség.

Huri, a mohamedán paradicsom szép, örökifju, bájos szüzei, a kiket a Korán ígér az igazhívőknek a mohamedánok paradicsomában.

Hymnus, dicsőítő ének.

I.

Ibrahim, Ábrahám.

Idea, eszme, képzet, fogalom, gondolat.

Ideal, eszmény, eszménykép, mintakép, gondolati lény, képzemény, képzelet.

Idealis, eszmebeli, képzelt, gondolatbeli, eszményi.

Imám, török egyházi hivatalnok, előimádkozó, irástudó, mohamedán fejedelmi czin.

Imaret, szegények konyhája.

Imperator, császár, parancsnok, parancsoló.

Imponare, feltűnni, tiszteletet gerjeszteni, tekintélyt szerezni, tekintéllyel hatni valakire, rákényszeríteni.

Imposant, e, tekintélyes, nagyhatású, tiszteletet gerjesztő, feltűnő, parancsoló.

Internationalis, nemzetközi.

Intrigue, ármány, cselszövés, bonyodalom, fordulat.

Izlám, mohamedán vallás, odaadás, megadás Istennek, megnyugvás.

J.

Jáli, falusi ház.

Jallah, előre.

Jardin, kert.

Jasmak, fátyol.

Jaspis, többszínű drágakő.

Javash, lassan.

Jeni, uj.

Jildisz-kjöszk, csillag kastély.

Judicium, ítélet, ítélő képesség.

Jour, egy nap.

Juwél, drágakő.

K.

Kába, kaába, k'aba, négyszögletes torony a mekkai gámában, a mohamedánok főszentségü helye.

Kafedsi, kávés.

Kaftán, keleti hosszú felső kabát, lengyel zsidó hálóköntös féle hosszú kabátja.
Kahveh, kávé.
Kaik, csolnak.
Kaleidoscop, lásd Caleïdoscope.
Kalendarium, lásd Calendarium.
Kalligraphia, lásd Calligraphia.
Kapu, kapu.
Karaván, utazó társaság Keleten.
Kardaslar, testvér.
Kataraccta, lásd Cataraccta.
Katastrophá, lásd Catastrophá.
Kavasz, fegyveres szolga, ajtónálló a követéseknél, konzulátusoknál, idegen vezető.
Kebat, sült, pecsenye.
Khalifa, utód, Mohamed utóda, helytartója az iszlám-egyház és az iszlám-állam kormányzásában.
Khán, uralkodó, az ázsiai mohamedán (főleg a tatár) fejedelem czime, a török császáré is, vendéglő, karavánok állomás helye.
Khedive, az egyiptomi alkirály czime.
Kherub, főangyal az angyalok karában, szárnyas lény mint az isteni trón hordozója.
Kibla, Mekka felé fordított imádkozó fulke a mecsetben.
Kioszk, köszk, kjöszk, kör alakú kerti ház, kéjlak, ujság bódé, cukrász bódé.
Klimatikus, lásd climatologicus.
Konak, városi ház.
Korán, *Alkorán*, Mahomed tana, a mohamedánok szent törvénykönyve.
Korzó, lásd corso.
Kosmopolita, lásd Cosmopolite.
Köpek, kutya.
Kucsuk hánem, kisasszony.
Kursi, támasz, melyre a Koránt helyezik.
Kyrie, uram!
Kyszlár-aga-szi, fő erényőr a szultán háremében, a herélték felügyelője a török udvarnál.

L.

Labyrinth, utvesztő, tömkeleg.

Lady, hölgy, asszonyság.
Laisser fair, *laisser aller*, nembánomság, menni hagyni, szabadjára hagyni, valaminek szabad folyást engedni.
Lapis, kő.
Lapis lazuli, lazurkő, kékkő.
Lavina, hógörgeteg, hóomlás.
Legenda, olvasni való, egyházi monda, egy szentnek életrajza és csodatettei, hitrege.
Levante, a Kelet, Egyiptom és kül Kis Ázsia tengerpartjai.
Liberia, *livrée*, bérruha, cseléd öltözet, szolgálati egyenruha.
Liván, szentély.

M.

Magnes, delej, vonzó vasércz.
Magnesium, keser-éleg, keserföld, a magnesia érc alapja.
Manuscriptum, kézirat.
Marchand, kereskedő, árus.
Mare, tenger.
Maréchal, tábornagy, lovassági tiszt.
Markucs, hörből sodort pipaszár.
Maroquin, marokkói szattyánbőr.
Martyr, vértanu.
Masallah, nagy az Isten.
Mathematica, mennyiségtan.
Matrona, férjhez ment nő, feleség, a háziasszony megtisztelő czime, tisztos, koros asszony.
Mausoleum, díszes, pompás síremlék, Mausolus káriai királytól elnevezve, a kinek holta után neje Artemisia egy szép síremléket állított.
Meddah, regélő.
Melodie, dallam, jóhangzás.
Merón, mérő ön, függő ön, mélységmérő.
Meteor, lebkő, légkő, légtünemény.
Miasma, *miasme*, gerj, ragály, ragályzó anyag, kóranyag.
Mináret, kerek torony, mecsettorony, imatorony a mohamedán imaházak oldalán, szüktorony, világító torony.
Minder, *minderluk*, pamlag.
Minimalis, legkisebbje valaminek, parányi, csekély, jelentéktelen.

Ministerium, a miniszterek összesége vagy a kormány, segélés, szolgálat, hivatal.

Mirab, Korán polcz.

Misère, nyomor, inség, szükség, szenvedés, szánalmasság.

Miss, kisasszony, hajadon.

Missionarius, hitküldér, hittérítő.

Misticus, titokszerű, titokzatos, rejtelmes, vakonhivő.

Mithicus, hitregei, regeszerű, mesés, költött.

Mithologia, hitregetan, hitrege tudomány.

Mithos, rege, mese, hitrege, költemény.

Mode, divat, izlés, szokás.

Moderne, új, újszerű, mai, divatos, mostani, korszerű.

Molla, vallási tudományban jártas egyén.

Mollet, -tte, puha, gyenge, lágy.

Monocle, fél szemüveg, egy szemre való szemüveg.

Monolithus, egy darab kőből álló, egyetlen kőből készült.

Monotheismus, egyistenhivés, az egy élő és személyes Istenről való tan, az ebben való hit.

Monsieur, uram!

Monszun, szél Indiában, a mely esőt hoz.

More patrio, hazai ősi szokás szerint, ősi hagyomány szerint.

Mors, halál.

Mosaik, *mosaique*, mozaik, üveg vagy kődarabokból díszesen kirakott munka vagy kép.

Mosé, imahely, mohamedán imaház.

Moszlem, *ferditve*, helyesebben muszlim, muzulmán, a Mohamed vallásának hive.

Mousseline, csalánszövet, ritka szövésű vászonszövet legfinomabb pamutfonál vagy lenfonálból.

Motivum, *motif*, indíték, indító ok, okadat, indok, alapeszme.

Mufti, jogtudós, mohamedán törvénytudó, törvénytárgyarázó, véleményadó.

Mumia, bebalzsamozott és kiszáritott holttest, a rothadástól menten maradt emberi vagy állati test.

Musák, a felsőbb szellemi műveltség, a költészet és zenészet, művészet és tudo-

mány istennői; előbb három, később kilencz volt a számuk.

Museum, tudománynak és művészetnek szentelt hely, termékek és műtárgyak gyűjteménye.

Muzulmán, iszlám vallásu, mohamedán, török.

Muezzin vagy *müeddin*, egyházi, a ki a mináretről az öt imaórában hirdeti a világ négy tája felé Allah dicsőségét és isteni tiszteletre hívja fel a hívőket.

Mylord, kegyelmes uram! lord megszólítása.

Mysticus, lásd misticus.

N.

Nagyvezér, bas-vekil, legfőbb török méltóság, jelenleg miniszterelnök.

Naif, *naive*, szende, természetes, mesterkéletlen, őszinte, gyermeketeg, nyíltszívű, oktalan, együgyű, egyszerű.

Najádok, vízi nimfák, sellők.

Nárgile török vízi pipa, palackos pipa, melynek a füstje vizen át vezetetik szájba.

Necropolis, holtak városa.

Nectar, a régi görögöknél az istenek és halhatatlanok itala, istenek kenőcse; édeset, kellemeteset jelölve jelent tejet, mézet, illatot.

Nefer, közkatona.

Negativus, tagadó, tagadólagos, nemleges.

Nil admirari, semmit sem csodálni, állítólag Pythagorás mondása.

Nimbár, Korán polcza, szószerk.

Nippe, csecsebecse, pipere.

Niveau, vízszínmérő, színvonal, vízvonal, víz színe.

Nivellement, szintezés, lejt mérés, egyenesítés, egyengetés.

Non, nem.

Nord, Éjszak.

Notum, ismert.

Nympha, ifju nő, leány vagy asszony, a források, tengerek, fák, hegyek nőistene.

O.

Oázis, oáz, gyepsziget, termékeny, lakható térség az afrikai homokpusztában.

Obeliszk, diszoszlop, fölfelé keskenyedő, piramisba végződő négyoldalu emlékoszlop.

Oculus, szem.

Odalik, fehérbőrű szobaleány a török háremben.

Odium, gyűlölet, gyűlölség, ellenkedés.

Opál, szép színjátéku, tejszínű drágakő.

Opánka, bocskor.

Opera, irodalmi művek, dalszínmű, dalmű, dalszínház.

Operette, dalszínművecske, könnyed zenével, vig tartalmu párbeszédekkel.

Opium, az álmot hozó mák szárított tejnedve, mákony, bódító szer.

Orfeum, dalosház, dalcsarnok, dal és zene egyesület, a hely a hol előadásokat tartanak, kéteshírű mulatóhely.

Organum, műszer, eszköz, szerszám, érzék.

Orgia, titkos tivornya, dorbézolás, dőzsölés, hajdan Bacchus hirhedt ünnepei.

Ornatus, teljes egyházi ruha díszlet.

Ovatio, tiszteletnyilvánítás, kisebb diadal, mikor a fővezér lóháton vagy gyalog tartotta bevonulását.

P.

Padisah, mohamedán népeknél a nagyobb uralkodók, főleg a török szultán czíme, pasi, urat jelent a szanszkrit nyelven.

Pádlicsán, a paradicsomhoz hasonló, de sötétebb színű gyümölcs.

Pagoda, indiai templom, a bhagavasi, vagyis a „szent ház” szónak a rontottja.

Panorama, körfestmény, tájkép, tájrajz, tájékok képei, kilátás.

Pantheon, eredetileg a 12 olimpiai isten temploma, Rómában később az összes istenségeknek szentelt templom, most templomszerű épület, mely az érdemet szerző emberek nyughelye, vagy a hová szobraikat helyezik.

Parade, dísz, pompa, díszelgés, ünnepély, díszmenet, katonai díszfelvonulás.

Paragraphus, kacs, szakasz, §-jel.

Park, angol kert, díszerdő, liget.

Pasa, lásd basa.

Passer, veréb.

Patriarcha, törzsatya, ősatya.

Patriarchalis, ősrégi, ősi szokás szerinti, törzscsaládi, tiszteletreméltó, egyszerű jámbor életmód.

Pavillon, sátor, kertház, mulatóház, mel-
léképület, szárnyépület.

Peluche, kenderbársony.

Perfide, hamis, hűtlen, hitszegő.

Pergamen, kisebb állatoknak a szőrtől megtisztított bőre, melyre irtak, hártya, bőrpapír.

Petit, e, kis, közönséges, csekély, jelentéktelen.

Phantasia, lásd fantasia.

Phantasticus, lásd fantasticus.

Pharao lásd farao.

Phlegma, lásd flegma.

Piaszter, török pénzegység, váltópénz, 18 fillér értékű.

Piadestal, talapzat, oszloptalp.

Pilaf, törökösen elkészült rizskása.

Pilula, labdacs, gömböcske, golyócska, orvosság.

Piquant, e, szuró, éles, ingerlő, izgató, fűszeres, élczes.

Plasticus, kiemelkedő. formai szépségű, alakító, képzőművészeti, szobrászati, domborművészeti.

Pittoresque, festői, kies vidék.

Podium, emelkedett hely, emelvény, padszerű állás, színpad előrése.

Poesis, költészet, költés, költői művészet.

Poeta, költő, verselő.

Poeticus, költői, költészeti.

Polis, város.

Politica, államtudomány, az államra és intézményeire vonatkozó tanok, ravaszság, okosság, fifika.

Politicus, államférfi, okos, furfangos ember.

Pompa, fényünnep, díszmenet.

Porphir, biborkő, vöröses színű kőzet, sűrű apró szemcsés kőfaj.

Porphirogenetos, a régi görög császárok fiainak mellékneve.

Porta, kapu, török főnhatóság, a török udvar neve.

Portéka, áru.

Praedicare, egyházi beszédet mondani, hirdetni, előmondani, szónokolni.

Prima donna, az első énekesnő valamely színházban vagy karban. művésznő.

Prisma, jegecz, hasáb, fénysugarakat megtörő üveghasáb.

Productio, előadás, kiállítás, mutatvány, kivezetés, előállítás, termelés, készítés.

Proféta, látnok, jós.

Programma, írásbeli hirdetés, műsor, sorrend, előrajz, térrajz, politikai elvek foglalatlja.

Protestans, nyilvánosan bizonyító, tanúságot tevő, ellentmondó, tiltakozó, evangélikus.

Psychologie, lélektan.

Putri, viskó.

Pyramis, gula, csucsos oszlop, királysir.

Q.

Quasi re bene gesta, mint a ki jól végezte dolgát.

R.

Rája, tulajdonkép csordát jelent, de jelenti azoknak az embereknek az összeségét is, a kik a török birodalomban lakkak, de nem mohamedánok.

Ramásán, ramadán, a mohamedánok büjtőlő hónapja, nagybőjtje.

Réclame, lármás hirdetés, tulzott önajánlgatás, csaló hívás, csalkép, ajánló hirlapi czikk, hűhó.

Reformare, átalakítani, átváltóztatni, módosítani, javítani, helyreállítani.

Reformator, hitujtató, javító, átalakító, módosító, ujtató.

Reforme, javító átalakítás, váltóztatás.

Regiment, ezred, sereg, raj.

Regio, tájék, vidék, légréteg.

Regula, szabály, zsinórmérték.

Reine, királynő, királyné.

Renaissance, ujjaszületés, a régi műizlés új fölébredése, föllendülése, fölelevenedés, fölvirágzás, az ókori művészetek ujjá születése.

Residentia, székhely, tartózkodási hely, lakhely.

Respectare, tisztelni, kimélni, valamire tekintettel lenni, visszatekinteni.

Rhythmus, ütemszerű kimért mozgás, hangarányosság, hasonmérték, arány, hangmérték.

Romantica, *romantisme*, regényesség, középkori regényesség, kalandorság.

Roué, *é*, finom viseletű előkelő kéjencz, lator, gazember.

Rubel, orosz pénzegység 4 frank értékben.

S.

Saraf, pénzváltó.

Sarcophag, czifrázatos kökoporsó, koporsó alakú siremlék, hamvveder.

Satrapa, a régi Perzsiában helytartó, a soithra-pasti összevonása, mely a föld urát jelenti.

Scala, hanglétra, lépcső, lépcsőfok, fokozatos lajtorja.

Seccio, vágás, metszés, különválás, meg-hasonlás, szakadás.

Secta, különvált hitfelekezet, tan, eljárás.

Seikh, *sejk*, bíró, főnök, tanár, a nomád arab törzsek feje, pátriárkája.

Sekerdsi, czukrász, czukros süteményt áruló.

Sema, *semaháne*, a tánczó dervisek táncz-helye, szentély, imahely.

Sempre, mindig.

Serbet, hűsítő ital.

Serpentine, kígyózó vonal, kígyózó ut.

Sfera, teke, gömb, golyó, határkő.

Shawl, *shal*, sálkendő, színes szövet gyapjuból, nagy, téli kendő.

Skofium, skofiumos himzés, főkötő, főveg.

Silhouette, árnyalak, árnykép, árnyrajz.

Sine, nélkül.

Sorbet, *sörbet*, hűsítő ital.

Styl, *stilus*, irány, iránymód, kifejezés mód.

Súsé, török czoff, üstök a fejbubon.

Syenit, gránitféle feketés vagy vöröses kőnem, Syene (Felső Egyiptom) környékéről.

Szamum, Arábia, Sziria és Éjszak-Afrika sivatagainak forró szélvészé.

Szeráj, serail, török császári palota belakó hölgyekkel.

Szézsadé, török császári herczeg.

Szófa, pamlag, kerevet.

Szóphtha, tanuló, török diák.

Szubasa, mezei ör, csősz.

T.

Tactus, ütem, tapintás érzéke, tapintatos magatartás, hatás.

Tafota, vászonkötéses könnyű selyemszövet.

Taxatio, röviden *taxa*, magyaritva taksa, árszabás, becsülés, díj.

Teinte, arcszín, bőrszín, szín árnyalat, festék vegyület.

Tekke, a dervisek szerzetháza, kolostor.

Tempo, idő, időmérték, csel, fogás, *tempo passati*, elmúlt idők.

Templum, templom.

Teszbi, török olvasó, rózsafüzér.

Theologia, hittudomány, az Istenről vagy istenekről szóló tan vagy tudomány.

Theologus, hittanuló, hittudós, szóval a ki az Isten vagy istenek eredetéről értekezik, tanít vagy tanul.

Theoria, elmélet.

Titáni, a titánoktól, a hitregebeli isteni nemzetségtől való elnevezés, mely, erőset, hatalmasat jelent.

Tombeki, perzsiai dohány.

Top, ágyu.

Tourist, utazó, kélutazó.

Tout comme chez nous, ép úgy mint nálunk.

Tragicus, megrendítőn szomorú, szomorujáték, szomorú eset.

Tremolo, tremulatio, rezgés, reszgetés, reszketés.

Tropicus, forró égövi.

Tropus, forró öv, naptérítő körök.

Tsibuk, pipaszár, hosszú száru török pipa.

Tsibuksi, pipás szolga.

Tulle, hálósövet.

Turbán, csalma, a keleti népek által viselt s a fejen összecsavart kendő, fejkötelék.

Türbé, sirkápolna, siremlék, sirbolt, mohamedán mausoleum.

Türkisz. turquoise, kék vagy zöld drágakő.

Typicus, jelleges, jellemző.

Typus, előkép, tájkép, jelleg, minta jelkép.

U.

Ulema, török nyelvtudós, írástudó, tudós.

Ummedunya, a világ anyja.

Unicum, a maga nemében egyetlen, egyetlen példány.

Utriusque generis, mindkét nemű.

V.

Válide, szülő anya, *válide szultán*, a szultán anyja.

Vandalismus, rombolásdüh, céltalan pusztítás, vad rombolás, melyet a vandálok Rómában elkövettek.

Vegetatio, növényzet, tenyészet, növényvilág, növényélet, tengődés.

Veli, mohamedán szent.

Veranda, tornác, nyitott erkély.

Veto, tiltok, megtiltom, tiltakozom, valamely államfőnek jogosultsága a tiltakozásra, tiltakozásjog.

Via, út, keresztül vagy felé.

Villa, nyárilak, nyaraló, mezei lak, falusi ház vagy jószág.

Villegiatura, nyaralók összege, falusi levegő élvezése, tartózkodás a szabad levegőn vagy falun.

Virtuositas, legmagasabb foka a művész képességének.

Virtus, erény, erő, főleg a vitézségben.

Visio, látás, érzékfölkötti látomás, álomkép, álomlátás, ábránd, tünemény, agyrém.

Vitalis, életbevágó, életképes.

Vulcanicus, vulkáni, tűzhányói.

Y.

Yacht, kis, könnyű, gyors vitorlás vagy
gőzhajó, díshajó.

Yatagan, tör, török gyilok.

Yıldisz, lásd Jildisz.

Z.

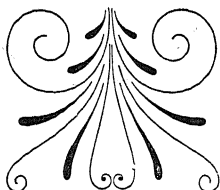
Zafir, kékszinű drágakő.

Zenith, tetőpont, ellenkezője a nadir,
talppontnak.

Zona, öv, földöv, égajl, égöv, távolsági
öv vagy szakasz a vasuti rendszerünk-
ben.

Zopf, csucs, czoff.

Zulu kafferek, vad, harczias négertörzs
déli Afrikában.

VÉRTESI KÁROLY

SZERZŐTŐL MEGJELENT ÉS NÁLA ZOMBORBAN KAPHATÓ MŰVEK:

I.

AZ ALPESEK KÖZÖTT.

Utirajzok.

Irta Virter (Vértesi) Károly.

1878. — 280 lap. — Ára 3 korona.

Zombor. Bittermann Nándor könyvnyomdája.

TARTALMA.

I. Rész. Lajtán tul. I. Kiindulás Bécsből. Az ut kezdetén. Melk. — II. A Traun folyó esésénél. — III. Gmunden és vidéke. — IV. A Traun taván. — V. Ischl felé. — VI. Ischl. — VII. A salzbergi sóbányában. — VIII. Ischl nagyvendégei. — IX. Szt. Wolfgang tava. Sz. Gilgen. — X. Ut Salzburgig. — XI. Megérkezés Salzburgba. — XII. A salzburgi szt. Péter temető. — XIII. Zárda és borpincze. Haydn zongorája. — XIV. A salzburgi várban. — XV. Gazdag és szegény. A várból lefelé. — XVI. Pater Petrus. Harangjáték. Mozart-emlékek. — XVII. A Zsigmondkapu. A salzburgi hegyomlás. A Muzeum. Hellbrunn. — XVIII. Ut Wildbad-Gasteinig. Gastein.

II. Rész. Bajorországon át. I. Revízió. Kufsteintől Münchenig. — II. München nevezetességei. — III. A müncheni udvari sörházban. — IV. Ut Münchentől Svájc határáig.

III. Rész. Svájc. I. Első gondolatok. A rajnai vizesésnél. Monda a rajnai vizesésről. — II. Zürich és nevezetességei. — III. A schinznaichi fürdő. Habsburg romjainál. Hummel apó. Habsburgi Rudolf s visszaemlékezés korára. Monda a vár eredetéről. — IV. Négy kantonon át. Egy gazdag jötevő. — V. Genf

a Lemani-tó gyöngye. Montblanc. — VI. A Genfi-tavon. — VII. A Rhone-völgyben. — VIII. Kirándulás Nagy szt. Bernhárd hegyére. A szerzetesek. Morgue. — IX. Glacier du Trient. Pásztor karámok. Havasi rózsa. Salto mortale. Jégvágás az Alpeseken. X. El Chamounixbe, „Istent kísértő“ utakon. Bábéli nyelvzavar. Mozsarak visszhangja a hegyek között. Mer de Glace. A veszedelmes ut. Montblanc lábánál. — XI. A saxoni fürdő. Roulet bank. — XII. Ismét a genfi tóvidék. Bern felé. — XIII. Bern. A berni hősök. A svájci szövetségi szerződés. Muzeum és Barry. A város pinceszéje. A havasok pirja. Heller boltjában. — XIV. Bernből Interlaken felé. Interlaken a „Jungfrau“-val. Egy szép gyalog-partie. Staubbach. Monda az Alpések eredetéről. — XV. Giessbach megvilágítva. Éjjeli ut a Brienzi-tón át. — XVI. Kocsiut Brienztől Alpnachig a brüniagi magaslatokon keresztül. Csendeleti képek. Monda a Pilátus hegyéről. — XVII. A Vierwaldstätti-tó. Luzern. — XVIII. A Vierwaldstätti tó egész hosszában. Tell Vilmos. Melchthali Arnold. Werner Stauffacher. Geszler. Brunnen. Rütli. Tell síkja. — XIX. A Rigire fel. Kilátás. Naplemente. Szép álom. Havasi kürt mint ébresztő. Eredetiségek a Rigin. Napfelkelte. A Rigről lefelé. — XX. Arthtól Zug- és Zürichen át a Bódeni-tóig. — XXI. Ragaz. Wartensteini és freudenbergi romok. Schelling hamvainál. Pfäfers. A föld gyomrában. — XXII. Egy kis természettudomány. Utógondolatok.

IV. Rész. Tirolban. I. Az Inn-völgyben. Innsbruck. — II. A Brenneren át. A vízelválasztó vonal. — III. A völgy ölen csendes faluban megnyugvás. Honvágó.

II.

UTIKÉPEK OLASZORSZÁGBÓL.

Irta Virter (Vértesi) Károly.

Két kötet.

1881. — 576 lap. — Ára 4 korona.

Zombor. Bittermann Nándor könyvnyomdája.

Az első kötet tartalma.

I. Velence. Rialto. — Halpiacz. — Campanille. — Szt. Márk bazilikája. — Toronyóra-épület. — A doge-palota. — Pénzverde. — Királyi palota. — Könyvtár-épület. — Velencei galambok. — Piazzetta. — Gondolázás. — Szt. Márk-tér. — Lido. — Giardini Publici. — Szt. György sziget. — Temető. — Murano. — Paloták. — Mária dei Frari templom. — Szépművészetek csarnoka. — **II. Tenger mellett.** **III. Nápoly és környéke.** Vezuv. — Santa Lucia. — A lazzaronik. — Capri szigete. — Kék-barlang. — Sorrento. — Castellamare. — Pompeji. — Herculaneum. — Róma-utczai élet Nápolyban. — S. Martino. — S. Elmo. — S. German gőzfürdői. — Kutya-barlang. — Nápolyi muzeum. — Spiaggia di Chiaja. — **IV. Róma.** Piazza del Popolo. — Pincio. — S. Pietro in Montorio. — Szt. Péter-tér. — Szt. Péter vatikáni temploma. — A vatikáni épületek. — A sixtini kápolna. — Rafael-csarnokok. — Rafael-termek. — Vatikáni szoborgyűjtemény. — Könyvtár. — Chiamonti-muzeum. — Pius-Kelemen-muzeum. — Belveder. — Állatok terme. — Szobrok csarnoka. — Mellszobrok gyűjteménye. — Muzsák csarnoka. — Rotonda-terem. — Egyiptomi muzeum. — Pápai

disz-kocsik. — Cajus Cestius piramisa. — Szt. Pál temploma. — Metella sirja. — Lateráni szt. János bazilikája. — Szt. Lőrincz bazilikája. — Basilica di S. Maria Maggiore. — Jézus temploma. — Capitolini halom. — Forum Romanum. — Septimius Severus diadalkapuja. — Romulus-templom. — Remus-templom. — Nagy Konstantin bazilikája. — Vénusz temploma. — Titus boltozata. — Caesarok palotájának romjai. — A Farnese-kertek. — Nagy Konstantin diadalkapuja. — Colosseum. — Szt. István rotondája. — Caracalla fürdői. — Nagy czirkusz (circus maximus). — Kávéházak. — Traján oszlopa. — Angyalvár. — 4000 barát-koponya. — Királyi palota. — Pantheon. — Mamertini és tulliani börtönök. — Szt. Ágnes temploma. — Farnese palota. — Corsini palota. — Borghese villa. — Audiencia XIII-ik Leónál.

A második kötet tartalma.

V. Tivoli. — **VI. Livorno.** — **VII. Pisa.** — A görbe torony. — Székesegyház. — Baptisterium. — Temető. — **VIII. Flórencz.** — Signoria-tér. — Pitti-palota. — A dóm. — Baptisterium. — Mediciek kápolnája. — Academia di belle arti. — Nemzeti muzeum. — S. Croce-templom. — Viale dei Colli. — **IX. Carrara.** — **X. Génua.** — A mólón. — Doria-palota. — Columbus-Kristóf emléke. — Campo Santo. — **XI. Turin.** — Café Romano. — Múkiállítás. — Capucinus zárda. — Mont-Cenis emlék. — Cavour-emlék. — **XII. Látogatás Kossuth Lajosnál.** Részben megjelent a „Pesti Napló“ 1881-ik évi 187. számában. — **XIII. Milano.** — A dóm. — Szt. Ambrus temploma. — Hullaégetés. — Gallériák. — **XIV. Lago Maggiore.** — Isola Bella. — **XV. Lago di Garda.** — Verona.

UTKÖZBEN.

I. Römerbad. Megjelent a „Pesti Napló“ 1881-ik évi 187. számában. — **II. Triesztben.** — **III. Monaco.** Megjelent illusztrálva a „Magyarország és Nagyvilág“ 1881-ik évi 30. számában. — Roulet-bank. — **IV. Nizzában.** — **V. Merán.**

III.

TÖBB ORSZÁGBÓL.

Utirajzok.

Irta Vértesi Károly.

Budapest. Singer és Wolfner kiadása. 1888. — 272 lap. — Ára 3 korona.

TARTALMA.

A három Tátrafüred. Megjelent a „Pesti Napló“ 1885-ik évi 183. számában. — **A felkai tóhoz.** Megjelent a „Pesti Napló“ 1885-ik évi 183. számában. — **Tarpatak és az Öt-tó.** Megjelent a „Pesti Napló“ 1885-ik évi 189. számában. — **A csorbai és a poprádi tóhoz.** Megjelent a „Pesti Napló“ 1885-ik évi 196. számában. — **A dobsinai jégbarlang.** Megjelent a „Fővárosi Lapok“ 1885-ik évi 170. számában. — **Parád.** Megjelent a „Magyar Szalon“ 1886-ik évi júniusi

füzetében, illusztrálva. — **Balatonfüred.** A szerémi hegyek között. Megjelent a „Fővárosi Lapok“ 1886-ik évi 220. számában. — **Belgrád.** Megjelent a „Pesti Napló“ 1885-ik évi 238. számában. — **Az Al Dunán.** (Duna-zuhatok czimmel.) Megjelent az „Ország-Világ“ 1888-ik évi 26. számában, illusztrálva. — **Mehádia.** Megjelent a „Magyar Szalon“ 1886-ik évi júniusi füzetében, illusztrálva. — **Grác.** Megjelent a „Zombor és Vidéke“ 1885-ik évfolyamában. — **Radegund.** Megjelent a „Bácska“ 1885-ik évi 51. és 52. számában. — **Gleichenberg.** Megjelent a „Képes Családi Lapok“ 1886-ik évi 36. számában. — **Dobelbad.** Megjelent a „Képes Családi Lapok“ 1885-ik évi 45. számában. — **A rohicsi savanyuvíz-forrás.** Megjelent a „Képes Családi Lapok“ 1886-ik évi 39. számában. — **A wörthi tavon.** Megjelent a „Nemzet“ 1885-ik évi 217. számában. — **Az adelsbergi barlangban.** Megjelent a „Fővárosi Lapok“ 1885-ik évi 208. számában. — **Gmunden.** Megjelent a „Képes Családi Lapok“ 1888-ik évi 41. számában. — **Ischl.** Megjelent a „Képes Családi Lapok“ 1887-ik évi 36. és 37. számában. — **Gastein.** Megjelent a „Pesti Napló“ 1886-ik évi 214. számában. — **A rajnai vizeséknél. A berni felföld.** Megjelent a „Fővárosi Lapok“ 1887-ik évi 145. számában. — **A Vierwaldstätti-tó vidéke.** Megjelent a „Fővárosi Lapok“ 1888-ik évi 160. számában. — **A Genfi-tavon.** Megjelent a „Fővárosi Lapok“ 1887-ik évi 232. számában. — **Kirándulás Nagy szent Bernhárd hegyére.** Megjelent a „Magyar Szalon“ 1888-ik évi júliusi füzetében, illusztrálva. — **Capri.** (A Kék-barlang czimmel.) Megjelent a „Fővárosi Lapok“ 1886-ik évi 170. számában. — **Konstántinápolyból.** Megjelent a „Fővárosi Lapok“ 1887-ik évi 281. számában.

IV.

KÖDKÉPEK A MULTBÓL.

Rajzok és beszédek.

Irta Vértési Károly.

1896. — 266 lap. — Ára 2 korona 50 fillér.

Zombor. Bittermann Nándor és fia könyvnyomdája.

TARTALOM.

I. Rajzok. Alexandria. — Balatonfüred. — Szeged az árvíz alatt. — Kahlenberg. — Emlékezés Karlsbadra. — Botanikus séták a zombori parkban. — A zombori parkban levélhulláskor. — Az elmebetegségekről. — Gondolatok és visszaemlékezések márczius 15-én. — Huszonöt év múltán. — Utóhangok a harmincz éves iskolatársi találkozáson. — Egyharmad század múltán. — Életviharban.

II. Beszédek. Márczius 15-ik napján. — Főispáni székfoglaláskor. — Tisztujtás alkalmával. — Püspök unoka-bátyámra. — Unoka-hugom esküvőjén. — Költő barátomra. — Torontálban. — Ferkó sógoromra. — Szvecsáron. — Mátyás napján. — A kir. törvényszéki elnökre. — Sándor napján. — A kir. főigazgatóra. — A polgármesterre. — Az apát-plébánosra. — Pohárhangok a batinai szőlőhegyen. — Viktória-lakban. — Rákestélyen. — A minta-szőlőtelepen. — A kir. törvényszék bíráira. — Tudóstársasági beszéd. — Kálmán napján. — Barátaimhoz.

KELETI ÉG ALATT. EGYIPTOMBAN.

Utirajzok.

Irta **Vértesi Károly.**

Hatvan szövegképpel illusztrált nagy negyedrért kiadás.

Budapest. 1898. Franklin-Társulat.

25 ic. — *Áru egész vászonkötésben, stilizált, tárgyyszerű címtáblával, 6 korona.***TARTALMA.****A magyar tengerparttól az afrikai tengerpartig.** — Megjelent a „Fővárosi Lapok“ 1888-ik évi 145. számában.**A régi Alexandria.** — Megjelent a „Képes Családi Lapok“ 1898. évi 28. és 29. számában.**A mostani Alexandria.** — Megjelent a „Magyar Állam“ 1896-ik évi karácsonyi számában.**Kairó felé.** — Megjelent a „Bácska“ 1898-ik évi karácsonyi számában.**Az utczaei élet Kairóban:**I. **Első látványosság.** — Megjelent az „Ország Világ“ 1897-ik évi 38. számában.II. **Tipikus alakok.** — Megjelent az „Ország Világ“ 1898-ik évi 26. számában.III. **A mozgó utcza.** — Megjelent az első része a „Képes Családi Lapok“ 1897-ik évi 37. számában. Megjelent a második része a „Magyar Állam“ 1897-ik évi 204. számában.IV. **A Subra-fasorban és kastélyban.** — Megjelent az „Ország Világ“ 1898-ik évi 36. számában.V. **Az Ezbekije-kertben.****Kairó némely nevezetessége:**I. **Az egyetem.** — Megjelent a „Hazánk“ 1898-ik évi augusztus 28. „Vasárnap“ irodalmi melléklapján.II. **Bulak.**III. **A Gesziréh kert és kastély.** — Megjelent a „Hazánk“ 1897-ik évi decz. 12. „Vasárnap“ irodalmi melléklapján.IV. **A kairói mecsetek.**V. **A fellegvár.**VI. **A teve.** — Megjelent a „Zombor és Vidéke“ 1897-ik évi karácsonyi számában.**Heliopolis felé.** — Megjelent a „Magyar Géniuszt“ 1898. évi 28. számában.**Heliopolis vidékén.** — Megjelent a „Magyar Géniuszt“ 1898-ik évi 1-ső számában.**A gizehi piramisok.** — Megjelent a „Magyar Szemle“ 1897-ik évi 33. 34. és 35. számában.**A szphynx.** — Megjelent a „Magyar Szemle“ 1897-ik évi 36. és 37. számában és az „Ország Világ“ 1898-ik évi 40. számában képekkel.**A szövegképek jegyzéke:**

1. A három árbóczos.	11. Korfui leány.
2. Fiume.	12. Görög nő.
3. A Szapáry-riva Fiumében.	13. Tóli tájkép Korfu szigetén.
4. Dalmát leány.	14. Kréta sziget.
5. Montenegrói nő.	15. Alexandria.
6. Albán férfi.	16. Szaisz (fullajtár).
7. A korfui váracs.	17. Alexandriai nő.
8. Korfui lakosok.	18. A khedive palotája Alexandriában.
9. Korfui görög paraszt pár.	19. A cigány sátrak virága.
10. Korfu sétateré.	20. Szántás Alsó Egyiptomban.

21. Fellah nő.
 22. Lovagló fellah asszonyok.
 23. Deltavidéki nő.
 24. Vizmerő kerék.
 25. Kávéház Kairóban.
 26. Kairói utca.
 27. Sétáló arab nő.
 28. Török háremhölgy.
 29. Kigyóbüvölő.
 30. Kigyóbüvölő.
 31. Dervisek : 1. Tánczó dervisek főnöke. 2. Üvöltő dervisek. 3. Kolduló dervis. 4. Koránt olvasó uleának. 5. Imádkozó mohamedán hitszónok. 6. A próféta utóda. 7. A mecsettoronyról imára szólító műezzin.
 32. Háremhölgy.
 33. Beduinok : 1. Beduinok sátra. 2. Beduinok a pusztában. 3. Beduin seikh neje. 4. Beduin nők. 5. Pihenő beduinok. 6. Beduin teveháton.
 34. Ghavazik (egyiptomi tánczosnők).
 35. Alsó-egyiptomi tánczosnő.
 36. Egyiptomi leány.
 37. Arab asszony.
 38. Egyiptomi arab nő a gyermekével.
 39. Fátyolos kairói nő.
 40. Török háremhölgy.
 41. Előkelő kairói nő.
 42. Mumia és koporsója.
 43. II. Ramses mumija.
 44. A Mekkába induló karaván a szent szőnyeggel.
 45. A Rumelieh-tér és Hasszán szultán dsámija Kairóban.
 46. Emin bej vakmerő ugrása.
 47. Kairó.
 48. Mehemed Ali.
 49. A kairói váracs.
 50. A khalifák sirja.
 51. A mamelukok sirja.
 52. A karaván-utra induló arab.
 53. Karaván a sivatagban.
 54. Utazó beduinok.
 55. Nilus-vidéki arab leány.
 56. Ebédülő arab nő.
 57. Nargilézó kairói nő.
 58. A lándzsa-játék.
 59. A gizehi piramisok és a szphynx.
 60. Estima.

VI.

KELETI ÉG ALATT. PALESZTINÁBAN.

Utirajzok.

Irta **Vértesi Károly**.

Negyven szöveggéppel illusztrált nagy negyedret kiadás.

Budapest. 1900. Franklin-Társulat.

33 iv. — *Ára egész vászonkötésben, stilizált, tárgyszerű címtáblával, 3 korona.***TARTALMA.**

- I. **Az Alexandriai kikötőben.** — „Megjelent a „Fővárosi Lapok“ 1900-ik évi 41. számában.
 II. **Afrikából Ázsiába.**
 III. **A jaffai kibárkázás.** — Megjelent a „Hazánk“ 1900-ik évi 43. számában.
 IV. **Jaffa.** — Megjelent a „Magyar Állam“ 1900-ik évi 47. és 48. számában.
 V. **Keleti képek.** — Megjelent a „Fővárosi Lapok“ 1900. évi 29. számában.
 VI. **Jaffától Saron síkjáig.** — Megjelent az „Ország Világ“ 1900-ik évi 41. számában képekkel.
 VII. **Saron nagysíkján.**
 VIII. **Ramleh.**
 IX. **Egész éjjel uton.** — Megjelent a „Nemzeti Hirlap“ 1900. évi 57. számában.
 X. **Jeruzsálem alá érkezés.** — Megjelent a „Hazánk“ 1900. évi július 15. számában.
 XI. **Az osztrák zarándokházban.**
 XII. **Via Dolorosa.** — Megjelent az „Alkotmány“ 1900. évi 50. számában.
 XIII. **A kálvária útjáról.** — Megjelent a „Hazánk“ 1900. évi 84. számában.
 XIV. **Belépés a Szentsír-templomába.** — Megjelent az „Ország Világ“ 1900. évi 12. számában és a „Középiskolai Lapok“ 1900. évi 8. számában.
 XV. **A Szentsír-templomában.** — Megjelent az „Ország Világ“ 1900. évi 16. számában és a „Középiskolai Lapok“ 1900. évi 9. és 10. számában.

- XVI. **Gondolatok a Szentsir-templómban** — Megjelent az „Ország Világ“ 1900. évi 19. számában és a „Középiskolai Lapok“ 1900. évi 11. 12. 13. számában.
- XVII. **Tulkapás és tulbuzgóság.** — Megjelent a „Képes Családi Lapok“ 1900. évi 11. számában.
- XVIII. **A Szikladom Móriah-hegyén.**
- XIX. **Az arabok szentkerülete Jeruzsálemben.** — Megjelent a „Nemzeti Hirlap“ 1900. évi 74. számában.
- XX. **A Móriah-hegye hajdan.**
- XXI. **A zsidók panaszfalánál.** — Megjelent az „Ország Világ“ 1900. évi 34. számában.
- XXII. **Jeruzsálem utczáin.** — Megjelent a „Fővárosi Lapok“ 1900. évi 11. számában.
- XXIII. **A Gethszemáne-kertben.** — Megjelent a „Magyar Állam“ 1899. évi 280. számában.
- XXIV. **A Jozafát-völgyön át.** — Megjelent a „Hazánk“ 1900. évi 130. számában.
- XXV. **Az Olajfák-hegyén.** — Megjelent az „Ország Világ“ 1899. évi 45. számában.
- XXVI. **A hol Jézus imádkozni tanított.** — Megjelent a „Képes Családi Lapok“ 1900. évi 10. számában.
- XXVII. **Jeruzsálemtől Bethlehemig.** — Megjelent az „Ország Világ“ 1899. évi 52. számában.
- XXVIII. **Bethlehemben.** — Megjelent az „Ország Világ“ 1900. évi 2. számában.
- XXIX. **A jeruzsálemi zarándoklás hajdan.** — Megjelent a „Magyar Állam“ 1900. évi 205. számában.
- XXX. **Hitrajongás és versengés.** — Megjelent a „Hazánk“ 1900. évi június 17. számában.
- XXXI. **A szentárak gyártása.**
- XXXII. **Palesztina és a turista.** — Megjelent az „Alkotmány“ 1900. évi 134. számában.
- XXXIII. **A szenthelyekről.** — Megjelent a „Magyar Állam“ 1900. évi 85. számában.
- XXXIV. **Emlékezés a keresztes háborúra.** — Megjelent a „Magyar Állam“ 1900. évi 85. számában.
- XXXV. **A belpoklosság.** — Megjelent a „Magyar Állam“ 1900. évi 86. számában.
- XXXVI. **Jeruzsálem társadalma.**
- XXXVII. **A Szentváros utczanépe.** — Megjelent az „Ország Világ“ 1900. évi 28. számában.
- XXXVIII. **A jaffai szirtek között.**

A szövegek képek jegyzéke.

1. Jeruzsálem az Olajfák-hegyéről tekintve.	22. Bethlehen.
2. A karaván.	23. Pásztorok mezeje.
3. Jeruzsálem.	24. Bethlehen éjjel.
4. Antonius tornya és a Szikladom.	25. Bethleheni képviselő.
5. Az Ecce homo-iv.	26. Bethleheni nő.
6. Részlet a Via Dolorosából. A gazdag háza és Lázár háza.	27. Bethlehen főtere.
7. A Szentsir-templómnak előcsarnoka.	28. A Mária-templom külseje.
8. A Szentsir-templómnak alaprajza.	29. A Mária-templom bejárata.
9. A Szentsir-templómnak belseje.	30. Bejárat a születési barlangba.
10. A Szentsir-kápolnájának bejárata.	31. Lépcső a Megváltó születési kápolnájához a bethleheni templomban.
11. A Szentsir-templómnak bejárata.	32. Az ezüst csillag Jézus születési helyén a bethleheni templomban.
12. A Szentsir-templómnak kapuja.	33. Az égi szeretet.
13. Mikor a görögök ünnepelnek.	34. Karácsony-éj.
14. A Szikladom.	35. Mária a kis Jézussal.
15. A Szikladom éjszaka nyugotí része.	36. A Mária-templom oszlopcsarnoka.
16. A Gethszemáne-kert.	37. Részlet Bethlehemből.
17. Az Olajfák-hegye.	38. A jeruzsálemi új evangélikus templom.
18. Dávid vára Jeruzsálemben.	39. Krisztus állítólagos sírja. A Golgotha állítólagos helye.
19. A Jordán.	40. Beduinok.
20. Illés zárdája.	
21. Ráchel sírja.	

